Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

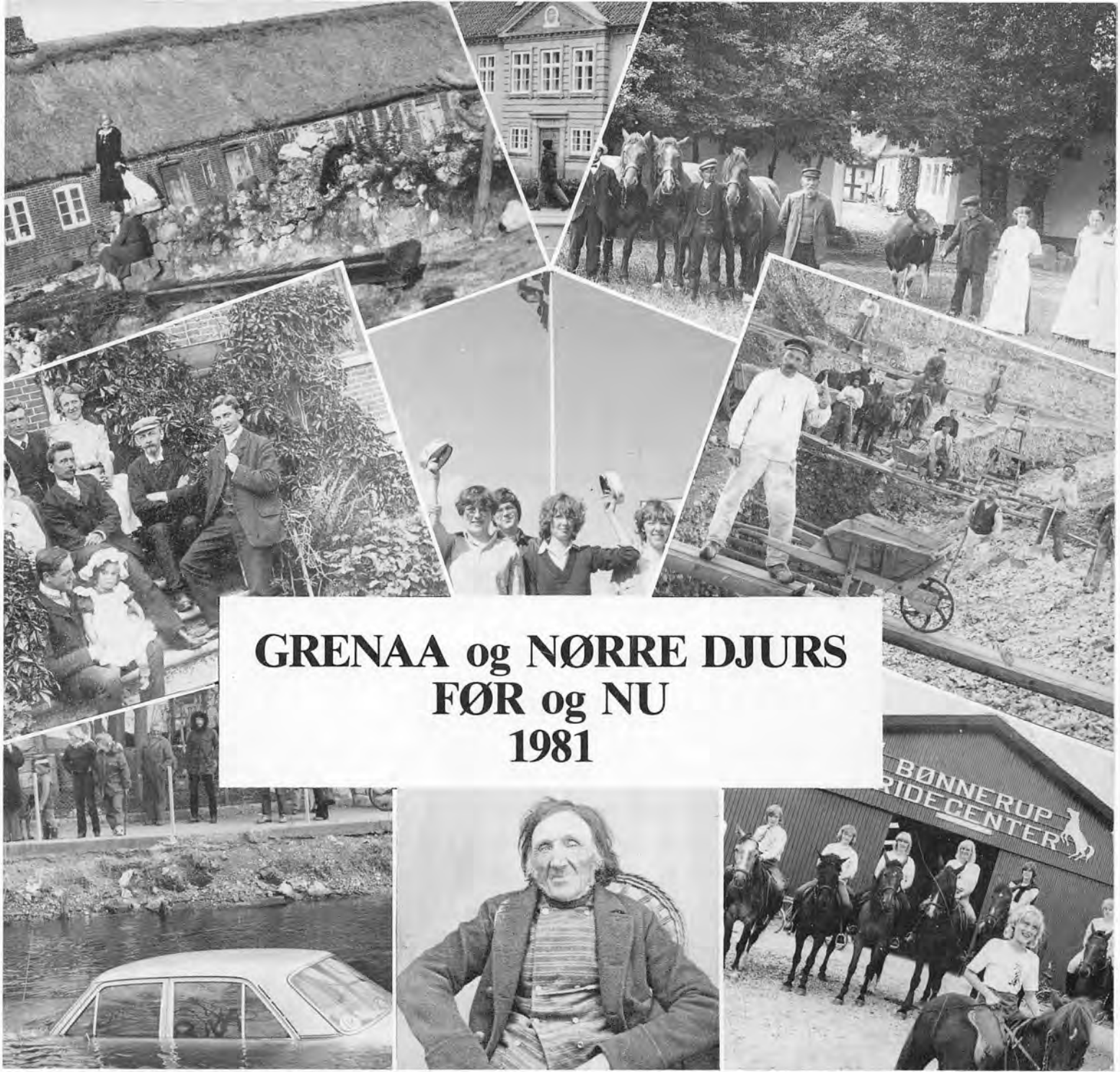

GRENAA og NØRRE DJURS
FØR og NU
1981

GRENAA og NØRRE DJURS
FØR og NU
1981

ISBN 87-87629-18-6
1. oplag 1981
© P. S. Johnsen
Redaktion: P. S. Johnsen
Tryk og grafisk tilrettelægning:
Johnsen bogtryk/offset, Grenaa

Tidligere udgivet i denne serie:
Grenaa og Omegn - Før og Nu 1976 - udsolgt
Grenaa og Omegn - Før og Nu 1977
Grenaa og Omegn - Før og Nu 1978
Grenaa og Omegn - Før og Nu 1979
Grenaa og Omegn - Før og Nu 1980
Nørre Djurs - Før og Nu 1977
Nørre Djurs - Før og Nu 1978

Forord

Den nye årbog bryder traditionen med udgivelsen af en årbog for Grenaa og Nørre Djurs kommuner enkeltvis, idet vi i år udgiver de to bøger samlet i én bog.

De to kommuners områder har altid været nært knyttet til hinanden og meget af det lokalhistoriske stof vil derfor også være af fælles interesse for indbyggerne i begge kommuner.

Grenaa og Nørre Djurs Egnsarkiv med deres ledere, J. A. Nielsen og Bodil Rasmussen, har forestået billedudvælgelse og tilhørende tekst, og står desuden som forfattere til nogle af de behandlede emner. Årbogen bringer begge en tak for deres interesse og det store arbejde de har udført, for at gøre 1981-udgaven så interessant som mulig.

Derudover skal også gå en tak til de mange enkeltpersoner, der har medvirket med artikler, udlån af billeder og det betydelige arbejde, der er forbundet med at fremskaffe tekster og navne til disse. Læserne er altid velkomne til at henvende sig med emner og billedmaterialer til den kommende udgave, og derved også gøre denne så alsidig som mulig.

Det er vort håb, at læserne vil bifalde de to bøgers sammenlægning, så det vil være muligt for fremtiden at udgive en samlet årbog.

P. S. Johnsen

Indholdsfortegnelse

Set og sket i 1981, af H. V. Nygaard Hansen ... side 5
Det var nyheder dengang, af J. A. Nielsen ... side 25
Tankelæseren Waldoza, af J. A. Nielsen ... side 33
Den første sygebil, af J. A. Nielsen ... side 33
Skuespillerinde og danserinde i Grenaa Sommerteater, af J. A. Nielsen ... side 34
Kroghs damme, af J. A. Nielsen ... side 35
Skovstien, af J. A. Nielsen ... side 35
Fuglereservatet, af J. A. Nielsen ... side 36
Lynggården, af J. A. Nielsen ... side 37
Mælkesalg fra stalddør, af J. A. Nielsen ... side 37
Bebyggelse i skoven, af J. A. Nielsen ... side 38
Heden ved Grenaa, af J. A. Nielsen ... side 38
Døde i Grenaa og Nørre Djurs kommuner ... side 39
Post til og fra Randers ... side 42
Knud Pot ... side 43
Fra Grenaa til Cape Kennedy, af J. A. Nielsen ... side 44
Sølvtøjsregistrering på Øst-Djursland, af Tom Mortensen ... side 45
Træk af »Voldby og Omegns Andelskasse«s historie, af H. Lykke Nielsen ... side 50
Ørum Søndagsskole af M. Møller Madsen ... side 55
Thorfisk, af Ingrid Marie Madsen ... side 57
Grenaa gymnaster og folkedansere til Canada, af J. A. Nielsen ... side 61
Den kloge kone i Albøge ... side 62
Da barken »Hiram« forliste ved Fornæs i 1876, af J. A. Nielsen ... side 63
I den gamle lægebolig i Glæsborg, af Bodil Rasmussen ... side 66
En gammel hesteopdrætter i Nørreherred, af Otto Rasmussen ... side 68
Klædefabrikken i Grenaa, af J. A. Nielsen ... side 70
Øl og brændevin for at rense Mølledammen, af Peder Jensen ... side 73
En rank Gjerrild-bonde, af Bodil Rasmussen ... side 75
Tørveskæring omkring 1910-15, af Bodil Rasmussen ... side 78
Med 97 år bag sig - Af en tømrers erindringer, af Niels Førgaard ... side 80
Fra private album ... side 87
Fra iskælder til dybfryser, af Vagn Larsen ... side 101
Da bytrommen gik i Sangstrup, af Otto Rasmussen ... side 103
Fra Nørre Djurs Egnsarkiv, af Bodil Rasmussen ... side 105
Havnevejens skole, af Ingrid Marie Madsen ... side 120
Katastrofens år for Kolindsund, af Otto Rasmussen ... side 124
Laden på Fævejle blev sejlet gennem Kolindsund, af Otto Rasmussen ... side 125
Kærby skole eller Albøge mark skole ... side 126
Grenaa i billeder før og nu, af J. A. Nielsen ... side 128
Da degnen fra Ørum blev præst på Anholt ... side 139
Fortegnelse over Hartkornsansættelser i Grenaa og Nørre Djurs kommuner ... side 139
Kalkgraven ved Kirial, af J. A. Nielsen ... side 140
Landsbyen Emmelevs elskelige »Mett' Buch«, af Bodil Rasmussen ... side 143
Grenaa Gasværk, af J. A. Nielsen ... side 144
Landet omkring Fornæs, af Frederik Jahnsen og Otto Rasmussen ... side 147
St. Annas kapel ved Ramten ... side 151
A/M »Nyhaab« i Glesborg, af Christian Nielsen ... side 152
Sparekassen Bikuben 125 år, af J. A. Nielsen ... side 154
Småbørnsskoler og private skoler i Grenaa gennem tiderne, af J. A. Nielsen ... side 156
I Hammelev præstegård under krigen, af Vilhelm Krarup ... side 162
Sostrup skovdistrikts gamle stednavne, af A. Laustsen ... side 165
Da Gjerrild-banen lukkede ... side 169
Et spritdepot på Djurslands kyst ... side 172
Fra Grenaa Egnsarkiv, af J. A. Nielsen ... side 175

Set og sket 1980/81

Tekst: H. V. Nygaard Hansen
Foto: Kurt L. Jakobsen og Niels Mogensen

Oktober 1980

7.
Farvandsdirektoratet tildeler Anholt en ny redningsbåd MRB 17, som er ca. dobbelt så stor som Anholts nuværende redningsbåd.

9.
Der er rejsegilde på Sapa, den nye fabrik med nye arbejdspladser, som opføres på Kattegatvej.

13.
Bybusserne i Grenaa kører nu efter et nyt system. Ruterne ændres, og der køres bl.a. til Aastrup og til Dolmer. Hverdagskøreplanerne er tilrettelagt med faste minuttal, og der indføres rabatordninger.

14
Grenaa Menighedsråd vedtog at søge ejendommen Storegade 6 ombygget og udvidet med henblik på indretningen af et kirkecenter.

19.
Grenaa byråd har besluttet, at det lille torv syd for Grenaa kirke ikke mere må benyttes til parkering bortset fra torvehandelens biler og biler med direkte ærinde til kirken.

4. oktober
Borgmester Knud Albæk, som har været borgmester i Nørre Djurs Kommune siden 1970, meddeler, at han vil trække sig ud af kommunalpolitikken med udgangen af indeværende valgperiode.

17. november
Der indvies en ny afdeling på plejehjemmet Fuglsanggården, som herefter har plads til 50 plejekrævende mennesker.

November 1980

1. november
Grenaa Sejlklub fejrer indflytningen i nyt klubhus, som man har indrettet i den tidligere købmandsbutik på den nu nedlagte campingplads syd for færgehavnen. Lokalerne har man lejet af Grenaa kommune.

22.
Dansk-Norsk Kvælstoffabrik i Grenaa har bygget et nyt filtreringsanlæg, og den bekendte gule røg fra fabrikkens skorsten hører nu fortiden til.

14. november
Der er foretaget mageskifte mellem justitsministeriet og Grenaa kommune, således at justitsministeriet overtager det gamle rådhus på Nytorv, hvortil dommerkontoret skal flyttes, mens Grenaa kommune overtager det gamle tinghus ved kirken samt ejendommen Østergade 16. I det gamle tinghus indrettes der lokaler på 1. sal til turistkontor. Byens drøm om at indrette vandrerhjem i arrestbygningen kan ikke realiseres i en årrække, da arresten ikke kan flyttes foreløbigt.

22. november
Udvidelsen af plejehjemmet Vestervang i Ørum Djurs er nu så langt fremme, at der holdes rejsegilde.

December 1980

1.
Arbejdet påbegyndes nu med regulering og udvidelse af Møgelbjergvej fra Aastrup til Vintergækvej.

2.
Århus amtsråds udvalg for undervisning og kultur kan tilslutte sig etableringen af en teknisk skole for jern- og metalfagene i Grenaa.

11.
Arbejdet påbegyndes nu med rørlægning af Kejserbækken fra Havnevejen til åen.

23.
Julestormen på lillejuleaftensdag anretter skader mange steder i Grenaa og på Djursland, og Falck måtte yde assistance mange steder. Flere veje på Norddjursland var spærrede af væltede træer. Stormen ødelagde bl.a. en del af taget på Grenaa Svømmehal.

30.
Det forenede dampskibsselskab (DFDS) forsikrer, at selskabet ikke har planer om at indstille driften på Grenaa-Hundested ruten, men drive ruten som et datterselskab.

5. januar
En reservatordning, der forbyder jagt i et ca. 50 ha. stort område langs kysten fra havnefyret i nord til Pollerev i syd, har allerede fået et synligt resultat, idet der nu er flere svømmefugle på stedet end tidligere.

Januar 1981

8.
Grenaa Brandvæsen er godt rustet til eventuelle kommende opgaver. Man har fået ny brandstation sammen med civilforsvaret, nyt brandmateriel, og man er i stand til at klare betydelige opgaver også på forureningsområdet.

9.
Århus amt har forelagt et oplæg vedrørende spildevandsudledning ved Fornæs. Oplægget blev forelagt og diskuteret på et offentligt møde på Grenaa rådhus. Mødet varede næsten 5 timer, og mange havde ordet. Mange af mødedeltagerne fandt amtets oplæg uforståeligt, og såvel fiskeriet som mange foreninger gav udtryk for angst for, at Kattegat ikke kan modtage så megen spildevand uden skadevirkninger.

8. januar
Ved årsskiftet konstateres det, at der i 1980 er fisket godt af fiskerflåden fra Grenaa. Også i øjeblikket fiskes der godt, og der landes betydelige mængder af torsk, rødspætter og tunger.

20. januar
Planerne om spildevandsudledningen ved Fornæs har sat sindene i stærk bevægelse i Grenaa og i store dele af det nordøstlige Djursland. Miljøforeningen har i Grenaa indsamlet 2642 underskrifter på en protestadresse. Protestadressen blev afleveret på rådhuset til formanden for teknisk udvalg Kirsten Ulbrandt Hansen.

21. januar
Der er i går holdt rejsegilde på en tilbygning til ferickolonien Nordstrand i Bønnerup. Nordstrand får nu en sådan størrelse og en sådan indretning, at hjemmet fremover kan tjene som handicap-institution og ikke bare som feriehjem for handicappede børn.

Februar 1981

2. februar
Efter 22 år som formand for Grenaa Fiskeriforening overlod Ragnar Nielsen formandshvervet til Poul Madsen. Dette skete på fiskeriforeningens generalforsamling, og ved den påfølgende fest blev Ragnar Nielsen udnævnt til æresmedlem af Grenaa Fiskeriforening. Det var Wenzel Rasmussen, som på bestyrelsens vegne foretog udnævnelsen.

19.
Der holdes nu rejsegilde på den første del af forbrændingsanlægget i Bredstrup. Det drejer sig om den del af anlægget, som skal forbrænde dagrenovationen. I løbet af sommeren regner man med at have færdigbygget også den del af anlægget, som skal forbrænde overskudshalm fra landbruget. Anlægget skal levere varme til fjernvarmenettet i Grenaa.

24.
Den forsøgsvise lukning af Sønder Alle's udmunding i N. P. Josiassensvej foreslås nu gjort permanent, idet lukningen har vist sig at gøre trafikforholdene i krydset sikrere og mere overskuelige til gavn ikke mindst for de mange skolebørn, som skal passere stedet på vej til og fra skole.

25.
Grenaa byråd har godkendt et lokalplanforslag om opførelse af 5 lejeboliger på Anholt. Boligerne skal opføres dels for at dække et eksisterende behov og dels for at skaffe husly for Anholtfærgens besætning, når færgen vendes, så den får udgang fra Anholt.

28. februar
Den kommunale Højskole i Grenaa tog afsked med sin leder i næsten 14 år, rektor Knud Stenshøj, som har ønsket at fratræde pr. 1. marts 1981. Ved receptionen på højskolen deltog - og takkede - mange repræsentanter for folkevalgte og for embedsmænd, for hvem skolen har uddannelsesmæssig betydning.
Den nye rektor fra 1. marts er Jørgen Hahn.
Billedet viser de 2 rektorer, som hilser på hinanden.

12. februar
Valborg og Sigvard Nielsen, tidligere Østeralle 15, Grenaa, nu Gigtplejehjemmet, Grenaa, fejrer diamantbryllup.

28. februar
Forbipasserende så med forbavselse en tom personbil drive med strømmen i åen, indtil den fyldtes med vand og sank til bunds i nærheden af Sønderbro. Det viste sig, at bilen havde sat sig i bevægelse efter at være parkeret i Agade. Ingen mennesker havde været i fare.

Marts 1981

2.
Kommunalbestyrelsen i Nørre Djurs vil på et møde drøfte forholdet til Grenaa brandvæsen og herunder spørgsmålet, om der skal oprettes en førstehjælpsbrandstation i Fjellerup.

3.
Anholts nye færge blev søsat fra Dannebrog Værft i Århus. Det skete helt uden festivitas af nogen art, og navngivningen er udsat til senere.

6.
Nørre Djurs Kommune har sat en undersøgelse igang, om hvorvidt et rensningsanlæg for kommunens spildevand, skal placeres ved Veggerslev å i udkanten af Sostrup skov, eller om det skal placeres i nærheden af havet.

7.
På et borgermøde i Bønnerup vedtog man at arbejde for stiftelse af en borgerforening i Bønnerup, således at fiskeriforeningen ikke længere skal være ene om at varetage beboernes interesse.

10.
Til fordel for indsamlingen »Flygtning 81« har Gjerrild Husmoderforening og Gjerrild Bogerforening arrangeret en march med start fra Gjerrild skole. I marchen deltog 200 mennesker, og den gav et overskud til flygtningeindsamlingen på ca. 3000 kr.

11.
Grenaa byråd har godkendt et forslag til lokalplan for udvidelse af Grenaa havn mod nord.

7. marts
Vinterens storme har i skove på Djursland væltet træer i et antal svarende til et års normale skovhugst. Der ryddes nu op efter stormene bl.a. i Sostrup skovdistrikt.

14. marts
Da Jyske Bank etablerede sig i Grenaa, skete det i et nyopført træhus på Søndergade. Efter at banken er flyttet i sine endelige lokaler, blev træhuset solgt som sommerhus. Huset blev delt i 3 dele og kørt bort på blokvogn.

18. marts
Under opførelsen af Grenaas kommende indrætscenter har det vist sig som et chock for mange idrætsfolk, at der kun er 2,5 meter til loftet over springgraven til længdespring. Man frygter, at voksne atletikudøvere kan slå hovedet mod loftet.

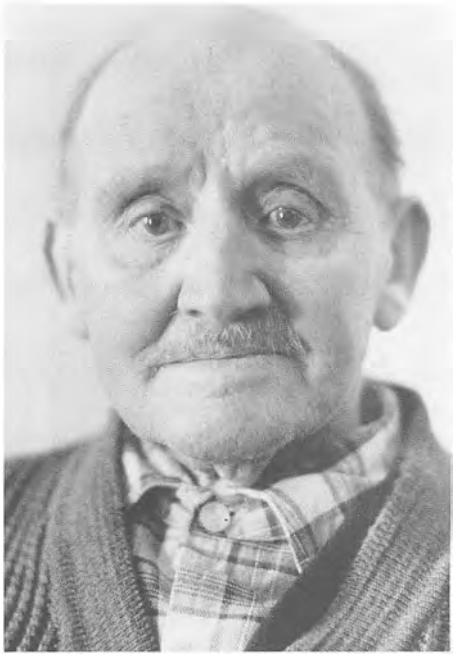

19. marts
Forhenværende gårdejer Søren Sørensen, Pejmarksvej 36, Karlby, fylder en 20. ds., 90 år.

18.
Det gamle kornpakhus, som indgår i Djurslands Museum, er nu restaureret for 1,4 mill. kr., og det skal danne rammen om samlinger af gammel dansk keramik og Dansk Fiskerimuseum. 9000 besøgende har gæstet Djurslands Museum i det forløbne år.

23.
Borgerforeningen i Bønnerup er nu stiftet, og der er fastsat vedtægter og valgt en bestyrelse.

26. marts
Der holdes nu rejsegilde for opførelse af 72 boliger ved Lupinskrænten.

26.
Dagbladet Djursland meddeler på forsiden, at bladet ikke vil udkomme fra og med den 27. marts 1981 og indtil videre på grund af konflikt på dagbladsområdet. Avisen tilbyder, at man ved opringning til oplyste telefonnumre vil kunne få en kort orientering om de væsentligste begivenheder i lokalområdet.

27. marts til 16. juni 1981
Den avisløse tid kom til at vare fra den 27. marts til den 16. juni 1981. Der udkom landet over enkelte dagblade, som ikke var konfliktramte, men noget lokalt dagblad havde man ikke her på egnen. I begyndelsen af perioden udkom Grenaa Bladet, men da også denne ugeavis ophørte med at udkomme, blev det ret tilfældigt, hvilke lokale nyheder alle mennesker havde kendskab til her på egnen. Man vænnede sig i nogen grad til at være avisløs, men man savnede alligevel den daglige avis, og senere hen mangler man det historiske materiale, som aviserne jo er for mennesker, der ønsker at finde tilbage til, hvad der skete og hvornår.

27. marts
På Grenaa havn påbegyndes arbejdet med det nye færgeleje til den nye Anholtfærge. Arbejdet påregnes at ville koste 530.000 kr.

Maj 1981

3.
Overalt i hele landet var der husindsamling »Flygtning 81«. Indsamlerne blev overalt godt modtaget, og der var

21. maj
Sidste ordinære skoledag for folkeskolens afgangsklasser. Dagen blev fejret med humør, og lærerne blev spøgefuldt udsat for en del, f.eks. blive båret ud på båre eller vise sine færdigheder på stylter.

forud givet megen orientering i radio og fjernsyn om sagen og om indsamlingstidspunkterne. I de seneste måneder forud for indsamlingen blev der afholdt et stort antal arrangementer i alle kommuner for at skaffe penge til flygtningene, udover hvad husindsamlingen kunne bringe.

3.
En motorbåd fra Bønnerup med 2 mand om bord fik motorstop og drev rundt på Kattegat i et halvt døgn, indtil den blev observeret af redningsvæsenets helikopter 4 sømil øst for Gjerrild fyr. Redningsbåden fra Grenaa hentede havaristen i stiv kuling og høj sø.

Juni 1981

16.
Da der blev afholdt præsentationssejlads med den nye Anholtfærge, skete det i så hård sydvestlig vind, at færgen nåede til Anholt før tiden, men blev forsinket af modvind på tilbageturen til Grenaa.

16. juni
Der er opstået stor uenighed mellem bestyrelsen for Grenaa-Anholt Færgefart, Anholtboerne og Sømændenes Forbund om udgangspunktet for den nye Anholtfærge. Sømændene ønsker, at udgangspunktet fortsat skal være Grenaa, bl.a. fordi man ikke finder, at boligforholdene på Anholt er sådanne, at man kan flytte til øen med sine familier. Striden har medført, at der indtil videre sejles med den gamle færge og den gamle fartplan.

16. juni
De første elever på Grenaa Gymnasium er »sprunget ud« som studenter.

18. juni
Det første hold handelsstudenter fra Grenaa Handelsskole er »sprunget ud«.

17. juni

En lørdag blev pladsen foran Grenaa rådhus omdannet til racerbane for sæbekassebiler. Løbet var arrangeret af FDF og FPF. Der deltog 18 biler, og løbet overværedes af mindst 200 tilskuere.

19.

Der festes i 3 dage i Glesborg. 5 foreninger i Nørre Djurs kommune står bag festlighederne, som omfatter: fest i forsamlingshuset, gadekampe med boldspil, hvori deltager børn og voksne, en Nørre Djurs-march, et børnedyrskue samt gymnastikopvisning.

16. juni
Danmarkssamfundets lokalkomite har overrakt Fjellerup Borgerforening 50 dannebrogsflag til en flagalle. Flagstængerne må borgerforeningen dog selv anskaffe.

23.
De åbne balkoner på Grenaa Sygehus gøres nu helårsanvendelige, så de kan opvarmes om vinteren, og dermed benyttes af patienterne hele året.

20. juni
Udvidelsen og moderniseringen af feriekolonien Nordstrand i Bønnerup er nu tilendebragt. Arbejdet har kostet ca. 3 mill. kr., og Foreningen for Spastisk Lammede har hermed skabt et hjem med de bedste betingelser for handicappede børns pleje.

23. juni
Den nye vej til Bønnerup havn kommer til at koste ca. 900.000 kr. for ca. 400 meter vej - endda før asfaltering.

25. juni
Efter indstilling fra kulturudvalget har Grenaa byråd bevilget 100.000 kr. til udsmykning af det nye idrætscenter. Udsmykningen bliver grafik af kunstneren Per Dahl.

Juli 1981

6.
Grenaa Tekniske Skole har nu til huse i rummelige lokaler i ejendommen Århusvej 49-51. Undervisningen påbegyndes den 27. juli for 96 unge fra Djursland.

10.
Overfredningsnævnet har afgjort, at fiskerne i Bønnerup må bruge stranden indtil strandbeskyttelseslinien til oplagring af bundgarnspæle m.v. Det oplyses, at omsætningen på Bønnerup havn i første halvår af 1981 blev på 7,8 mill. kr. svarende nogenlunde til omsætningen i samme tidsrum i fjor.

1. juli

Ved samarbejde mellem Ørum Borgerforening og postvæsenet er der opført en ny postbygning i Ørum Djurs. Borgerforeningen står som bygherre, og postvæsenet er lejer på en flerårig kontrakt.

20. juli

Grenaa Idrætsforening kunne med tilfredshed konstatere, at feriefesten på Grenaa havn blev en succes, og at det økonomiske udbytte bliver på mindst 20.000 kr. Tusinder af mennesker besøgte festpladsen.

15.
Nu omsættes affald til varme i Grenaa idet varmt vand fra forbrændingsanstalten i Bredstrup nu sendes til fjernvarmecentralen på Violskrænten.

23.
Skatteyderne i Grenaa kommer ikke til at betale for en byggefejl ved længdespringbanen i Grenaa Idrætscenter. Arkitektfirmaet har accepteret at bekoste hævningen af loftet ved springgraven.

23.
Der kan ventes stærke protester, efter at det er blevet kendt, at Århus amt har besluttet, at hovedstrækningen af landevejen mellem Trustrup og Toubroskolen ikke mere skal være oplyst. Vejen har været oplyst siden 1969, og det er den almindelige mening på stedet, at færdsel i mørke vil være farlig for skolebørn og andre, selvom der indrettes cykelsti.

27. juni
Sommeren har indtil nu været så regnfuld, at det mange steder har ført til langvarige oversvømmelse. Også sommerhusområdet ved Grenaa strand fik på sine steder veje, stier og haver dækket af vand.

August 1981

24.
Århus amt har besluttet, at busruten mellem Fjellerup og Århus ikke skal ophøre som forudset fra den 1. august. Når amtet fra denne dato overtager ruten, vil der til og med blive kørt efter en forbedret køreplan mellem Århus og Norddjursland.

25.
Antallet af lystbåde i Kattegat synes i år større end nogensinde. På Anholt har havnen mange dage været helt overfyldt af lystbåde, og Grenaa havn er indtil nu blevet besøgt af 4319 fartøjer, hvilket overstiger antallet for hele sommeren 1980.

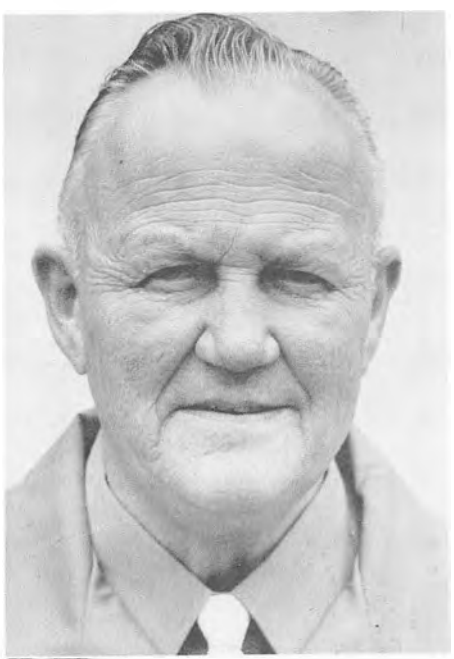

27. juli
Formanden for Foreningen af Danske Redningsmænd O. Wenzel Rasmussen, Grenaa, blev hædret med udnævnelsen til æresmedlem af foreningen, da han trak sig tilbage efter mange års indsats.

10.
Grenaa byråd vil tage stilling til et forslag om, at der anlægges en golfbane ovenpå den nuværende losseplads i engene vest for Grenaa. Den tid er ikke fjern, da pladsen ikke mere skal modtage affald og derfor kan reguleres.

3. august
Efter at den kollektive trafik er udbygget med flere buslinier, har Nørre Djurs kommune ladet opstille læskure af træ på udsatte steder.

18. august
Der bliver nu bygget en ny børnehave i Ørum Djurs. Formanden for socialudvalget skoleleder Boris Nilsson har taget det første spadestik. Børnehaven får plads til 40 børn.

12.
Grenaa byråd har nu sagt ja til indretning af 8 ungdomsboliger i Grenaa Håndværkerforeningens stiftelse på Vestervej. Nogen egentlig tilladelse til boligerne er dog ikke dermed givet. Boligselskabet af 1945 skal købe ejendommen af håndværkerforeningen og ville forinden kende byrådets indstilling.

13.
Grenaa fik alligevel sin sommer-revy også i år. »Cabarevyen« underholder i den gamle pavillon med et program der dels er cabaret og dels revy.

18.
Grenaa Nordhavns udvidelse vil koste knap 4 mill. kr. Arbejdet er nu i gang.

22.
I/S Grenaa-Anholt Færgefart og Sømændenes Forbund er nu enedes om en løsning af problemerne om at »vende« færgen, så den ligger over på Anholt, og afgår derfra om morgenen. Den nye færge har ligget ubenyttet i Grenaa havn siden den 11. juni. Den tages nu i brug fra mandag den 24. august.

22.
Sommerens usædvanlige stærke og vedholdende regn har anrettet meget store skader på afgrøderne på de lave jorder. Ikke mindst i Kolindsund er oversvømmelserne katastrofale. En tid stod hovedlandevejen ved Sivested under vand, så politiet måtte indføre hastighedsbegrænsning for trafikken.

29.
Politiet i Grenaa har givet klagerne medhold i, at udstillingskasserne i Grenaas gågade spærrer for meget for de gående. Politiet henleder opmærksomheden på, at der i gågader skal være en fri midterpassage på mindst 4 meters bredde.

31.
I weekenden blev Grenaa Idrætscenter indviet på festlig måde. Festlighederne begyndte lørdag middag med en reception for en indbudt kreds, og derefter blev idrætscentret overdraget fra byrådet til borgerne. Søndag var der opvisninger af forskellig art.

17. august
Der oprettes et ridecenter i Bønnerup, og ridesporten og omgangen med heste har vist sig at øve stor tiltrækning på mange - her som andre steder.

September 1981

7.
Grenaa Tekniske Skole blev officielt indviet fredag den 4. september, og i weekenden var der rundvisning i de mange interessante lokaler for alle interesserede. Mange benyttede sig af lejligheden.

10.
Efter ibrugtagning af det nye idrætscenter er der sket færdelsuheld, hvor N. P. Josiassensvej og vejen til idrætscentret skærer Ringvejen. Nu skal dette kryds reguleres, og der skal ophænges lyskurve. Arbejdet med reguleringen er allerede igang.

12.
I Grenaa enge parallelt med knallertbanen anlægges for tiden skydebaner, og man er i fuld gang med at opføre den tilhørende bygning. Når anlægget er færdigt vil skydebanerne i Grenaa plantage kunne lukkes.

14.
Døde fisk i tusindtal er drevet ind på kysten ved Hegedal. Dette har sat sindene stærkt i bevægelse, og mens nogle tror, at der kan være tale om en naturskabt ulykke, er der mange der tror, at fiskedøden kan skyldes menneskeskabt forurening.

15.
Unge arbejdsledige har afmærket kondistier i Grenaa plantage. Der er afmærket 3 stier af forskellig længde, en rød, en gul og en blå.

19.
Ud for Norddjurslands kyst har sportsdykkere fundet et meget stort skibsanker, som er bragt ind til Bønnerup havn. Undersøgelser har vist, at ankeret er ca. 100 år gammelt. Det er så stort og imponerende, at man overvejer at gøre det til vartegn for Bønnerup havn.

21.
Et hold junior-gymnaster fra Grenaa Idrætsforening har i sommer været på en meget vellykket tur i 3 uger til Canada, hvor de gav opvisninger i dansk gymnastik og folkedans.

26.
Oversvømmelserne i Kolindsund har i den regnfulde sommer været katastrofale, og der har været mange kritiske røster, som har stillet spørgsmålstegn ved, om afløbssystemet som helhed ikke burde forbedres. Herunder er man også kommet ind på, om Grenaaen ikke burde renses grundigt op og eventuelt uddybes i sit løb gennem byen og ud i havet.

23. september
Ved en udstilling i Voldby forsamlingshus viste landbrugsbørnene i Nørre Djurs 4 H, at de har været flittige. Der har deltaget 43 børn i arbejdet.

Det var nyheder dengang i Grenaa

Af J. A. Nielsen

1921

Januar
Tankelæseren Waldoza kører gennem Grenaas gader med tilbundne øjne - i bil (se særlig omtale).
Logen »Frit Mod« i Markedsgade 30 har karneval.
Sygebil kommer til Grenaa. Den gamle hestevogn kommer på museet (se særlig omtale).
Tretow-Loofs store kalkbil ryster husene og må køre uden om »strøggaderne«.

Marts
Amtet vil lave cykelsti på Havnevejen.
Sportspladsen i »Kæret« reguleres og udvides.

April:
Carl Svenstrup vil selv bygge en biblioteksbygning (hidtil var biblioteket i skolen).

Maj:
Feriekolonien »Djursborg« ved Rugaard indvies.
Svømning Grenaa Havn-Fornæs. Pastor Ove Nielsen vinder foran gartner Otto Andersen.

Juli:
Hotel Dagmar solgt ved tvangsauktion for en pris af 200.000 kroner.

1931

Januar:
Patruljebetjent Christiansen tager afsked (gik i gaderne om natten).
Carl Svenstrup hyldes i læserdigt i avisen.
Den selskabelige Forening holder bal i Pavillonen, der er reserveret.

Februar:
Vognmand Olesen køber Havnebilen af Aksel Nielsen.

Marts:
Begravelse udsat på grund af sne.
»Søstjernen« ved Grenaa Havn afholder revy med kaffebord.

Maj:
Godsejer Svendsen, Hessel, får bevilling til restauration på »Havlund«.
Mælk på flasker i Grenaa.
Badetog til Grenaa Havn (påbegyndtes 1930) med 325-700 rejsende.

Juli:
Grenaa kommune køber 950 tønder land fra Hessel (fra Polderrev til Katholms skel).

August:
Flyvestævne ved Hessel. Emilie Sannom mister livet ved faldskærmsudspring. (Se Årbogen 1979 side 130).
Købmand Nørgaard bygger i Mellemstræde og Storegade. Får tilladelse til 14 WCer.
Oplysningsforening for Grenaa og Omegn stiftes (til værn mod usolide betalere).
Sommerteater i Grenaa med Aage Brynje som leder (se særlig omtale).
Byrådet sælger grund til nyt mejeri på hjørnet af Korsgade-Bredstrupvej.

November:
Uddeling af krisehjælp.

December:
»Haandbogen for Grenaa« udkommer for 9. gang.

1941

Januar:
Hotel Skandinavien sælges ved tvangsauktion.
Forslag om skøjtebane ved »Kroghs Damme« (se særlig omtale).
Sti fra Stadionvej (Ringvej nu) til »Havlund« skal anlægges (Skovstien) - (se særlig omtale).
Havnevejen og Bredstrup samt Søndermøllekvarteret (ved Århusvej) indlemmes under Grenaa.
Forsøg med skøjtebane på Stadion.
Grenaa og Omegns Hørskætteri indviet (senere Papfabrikken).

Marts:
Det gamle Mejeri (Markedsgade 31) sælges til Andelsmejeriet på grund af mælkerationering.
Arbejdsløse tager træstød op i Plantagen - gratis.
Grenaa får ved indlemmelsen over 7000 indbyggere.

April:
Jagtforeningen kalder fodergården i Fuglereservatet for en fangegård (se særlig omtale).
Plejestiftelsen på Rosengade, tidligere Fattiggården, nedlægges.

Juli:
Chr. Holm Sørensen overtager Hotel Skandinavien.
71 gæster på Vandrerhjemmet.
Folkeferie påtænker ferieby ved Grenaa Strand.
Erhvervsråd oprettes i Grenaa.

September:
Andelsboligforening oprettes i Grenaa.
Det Schmidtske Boligkvarter (»Venezuela«) søger bedre tilslutning til kommunens veje. (se Årbogen 1980, side 70).
Yde-Poulsen vil bygge 95 enfamiliehuse og 8 forretningsbygninger på Heden (hvor nu Biblioteket, Gymnasiet og Søndre Skole ligger).

November:
Byrådsekskursion på Heden. Der er plantet 753.000 nåletræer.
Skydebane oprettes ved Ræveskoven.

1951

Januar:
Torben Brix åbner skole på Sostrup Slot.
Skøjtebanen på Stadion nedlægges. - Har været en stor skuffelse.

Februar:
Køerne skal væk fra byen fra januar 1952.
Der nægtes dispensation for kohold hos fru Pedersen Damgaard (hvor nu Kvickly).

Marts:
Peter Svendsen indebrænder ved Fuglsang.
Lillegade 58 nedrives for udvidelse af Markedsgade.
Østre Skole tages i brug.

April:
M[illegible]e om sportshal i Grenaa.
Tændstikkerne bliver 5 mm kortere.
Folkeferie vakler med ferieby ved Grenaa.

Maj:
Pedersen Damgaard standser mælkesalg fra stalddør (se særlig omtale).
Baunhøj Mølle restaureres.

Juni:
Den nye bro over åen ved Havnen er færdig.
Den nye rutebilstation indvies.

Juli:
Spejderlejr med 7-8000 deltagere ved Polderrev. Kongen og Dronningen på besøg i byen.
30 vandhaner stjæles i spejderlejren.
Kransehejsning på »Lynggården« - byens hidtil største boligbyggeri. (Se særlig omtale).

August:
Carl Svenstrup får maleri af ham selv overrakt af byrådet.
Læge Kirketerp lægger op efter 37 år.
»Grenaa i Tekst og Billeder« af Carl Svenstrup udkommer.

September:
Byen køber 114.000 m² jord af Rs. Schmidt (Venezuela).
25 socialfilantropiske boliger ved Gasværksvej planlægges, med tilskud fra Grenaa Dampvæveri.
Folkeferie opgiver ferieby ved Grenaa Strand.
Ny toldbygning ved Grenaa Havn tages i brug.

December:
Rutebilstationen tages i brug.
Redaktør Gustav S. Andersen, Grenaa Folketidende, dør.

1961

Januar:
Cistercienserinnonner flyttet ind på Sostrup Slot.
Støbearbejdet på Gymnasiet og det nye kalkværk ved nordstranden er påbegyndt.
Grenaa vil måske antage en byplanekspert.
Efter store debatter nedrives »Kannegården«.
8000 biler i Grenaa Politikreds.
9143 indbyggere i Grenaa.
Kommunesammenlægning på Djursland modtages med blandede følelser.
Smalfilmsklub startet i Grenaa.

Februar:
Grenaa Haandværkerforening optager ikke-håndværkere i bestyrelsen.
Bådklubben »Fornæs« og Grenaa Sejlklub slutter sig sammen under navnet: Grenaa Sejlklub.
Kæmpetelt over byggepladsen ved Hotel du Nord.

»Ras« spørger: Kan Kalkgrunden inddæmmes og udnyttes?
Trustrup Realskole udvides for 800.000 kroner.
Tekstilarbejdernes Sygekasse sammensluttes med Grenaa Sygekasse.
»Atomsygen« grasserer på Grenaaegnen.
Karlby Strand det mest velegnede sted for atomkraftværk.
Andels-korntørreri opføres i Trustrup.
Søndre Mølle skal nu rives ned.
Boligforeningen af 1945 bygger 3-etagers blokke i Søndenå-kvarteret.

Marts:
Skibsbygger Jens Vester bygger ny bedding.
Anholts flyveplads har bestået sin prøve.
Totalt telefon-sammenbrud i Grenaa på grund af snefald.

April:
Cirkus Buster har landspremiere i Grenaa.
Bagerierne på Djursland indfører søndagslukning.
Tilstrækkelig tilslutning til Grenaa Fjernvarmeværk.
Rederiet »Anholt« truer med at indstille »Vera«.
Grenaa Kommune køber A/S Frederik Thykiers ejendom ved Torvet og begge sider af Markedsgade.
Dansk-norsk klub stiftet i Grenaa.
Baunhøj Mølle skal bevares. Kommunen istandsætter den.
Rådhuset på Torvet får blomsterbede foran.
Færgen »Djursland« ankommer til Grenaa fra Horten.

Maj:
Kransen hejst over Hotel du Nord.
Lektor Johannes Hoffmeyer, Holte, rektor for Grenaa Gymnasium.
Første spadestik tages til Kvælstoffabrikken.
Grenaas »vokseværk« skaber problemer.
Grenaa og Omegns Turistkontor åbnes.
Sygehuset bygger 15 lægeboliger.

Juni:
Zone Redningskorpset indretter moderne redningsstation ved Vesterport.
14 byggepladser ved Grenaa Havn.
Grenaa Gymnasium starter med 3 klasser.
Jehovas Vidner i Grenaa bygger hus på Høgevej.
Byggeri af 316 lejligheder i gang i Grenaa.
Butikstorvet og 52 lejligheder påbegyndt i Søndenå.

Juli:
Beboelseskvarter på 30 tdr. land »i skoven« ved Århusvej gøres byggemodent. (Se særlig omtale).
Fjernvarmeanlæg til 2 millioner kroner påbegyndt.
Turistforeningen arrangerer busture i omegnen.
Homaa Forsamlingshus udlejes til teltfabrikant.
Djurslands Museum sikrer sig Anholts 18 gadelygter.

August:
Lyngby-Albøge går ind for sammenlægning med Grenaa, men ikke med Ålsø-Hoed og Vejlby-Homå.
Kvælstoffabrikken skal have jernbanespor.
Grenaa Korn bygger ny kæmpesilo ved havnen.
Sommerfest på Grenaa Dampvæveri for 110 deltagere.
Grenaa Gymnasium har grundstensnedlæggelse og rejsegilde.
Grenaa Gymnasium åbnet på Teknisk Skole på Vestervej.
Grenaa Skolevæsens elever holder ikke mere middagspause.
KFUM indretter arbejder-kollegium til 100-150 mand under byggeriet på Kvælstoffabrikken.
Vejviser for Grenaa 1961 udkommer på Grenaa Bogtrykkeri.
Teknisk Skoles elevtal svinder ind til det halve.
Grenaa Værk bygger værkstedshal i skoven.
Hotel du Nord indvies.

September:
Mælkehandlerne i Grenaa vil have fri om søndagen.
Den kommunale aftenskole nedlægges.
Grenaa Dampvæveri vil opføre 16 huse på Klintevej.
Søren Kannes mindesten ved Kystvej atter på plads.
»Hjørnet« Østergade-Torvet i rejsehøjde.
Atomværk til 310 millioner projekteret ved Karlby.
O. Møgelberg opfører filetfabrik på havnen.
Ålsø-Hoed og Vejlby-Homaa vil sammenlægges med Grenaa.
Baunhøj Mølle stormskadet.
Ålsø Station nedlægges fra 1. oktober.
Boligforeningen Grenaa af 1945 bygger 54 lejligheder i Søndenå samt rækkehusbyggeri »ved Kannegården« med 40 lejligheder.

Konsortium bygger »Færgegården« i Søndenå med 18 lejligheder.
Rækkehusbyggeri ved August Kroghsvej på 52 lejligheder.
»Byens Billede«: Staffeliet er fjernet fra det gamle rådhus. (Kunstforeningen).
»Demokraten« bliver enhedsavis - for hele læsekredsen.
Opførelsen af Kvælstoffabrikken påbegyndes.
Fiskeauktionshallen udvides med bygning på 200 m². - Den gamle bygning fjernes.
Brugsforeningen i Lillegade indfører selvbetjening ligesom på Østerbro.
Benzinstationerne i Grenaa lukker nu kl. 20.

Oktober:
Barakby ved Grenaa Havn til 150 arbejdere.
Der bygges ny bedding i Grenaa Nordhavn.
Menighedsplejen flytter fra Grønland 44 til Åstrupvej 5.
Rejsegilde på Grenaa Varmeværk.
Ingen skipperskole i Grenaa i vinter på grund af begrænset tilmelding. - Kun 1 elev.
Kordegnekontoret flytter til Grønland 44.
Bilende postbude fra Grenaa Postkontor efter lukning af Ålsø Station.
20 Bjørnkær-huse bygges i Grenaa, heraf de 10 i skoven.
Ny brandstation i Gjerrildbanens remise.
Ny praksis: Veje skal være færdige før husbyggeri.
Kæmpe-poppeltræet ved Sønderbro fældet, da det var hult og farligt for trafikken.
Ålsø-Hoed og Vejlby-Homaa sammenlægges og hedder nu Ålsø-Vejlby. Præsterne må ikke mere udlevere konfirmandlister til aviserne.

November:
»Et bibliotek står ikke først på listen« siger borgmesteren.
Menighedsrådsvalg: Fredsvalg i Grenaa, Hammelev, Homaa og Vejlby.

December:
Grenaa Kalkværk påbegynder produktionen.
Hoed Kro solgt til hovmester Andersen.
Fjernvarmeværket fungerer efter hensigten.
Rensningsanlæg i det nye år?

1971

Januar:
Gartnernes Salgsforening er ophørt.
Prøvetid for gågaden Østergade er forbi.
Der anlægges to skøjtebaner på Stadion.
Grenaa-Halmstad ruten indviet.
Direktør Svend Beyer forlader Kino.
Anholt kræver dansk TV.
Nyt kapel i Grenaa? Projekt udarbejdes af arkitekt Søren M. Jensen.
Topløse damer spiller på »Albana«.
Grenaa kirkegård fælder træer ved Fredensgade for at indvinde plads.
Grenaa Hallen foreslås udvidet til dobbelthal med cafeteria imellem.
Rejsegilde på Helge Dahls autokompleks ved Fasanvej-Ringvej.
Lystøndedepot indrettes ved Grenaa Havn.
Gymnasiet skal overgå til Aarhus Amt i april 1972.
Lillegades handlende danner forening.

Februar:
Østergade permanent gågade til sommer.
Egnsarkiv for Grenaa og Omegn oprettet.
Grenaa overtager elforsyningen på Anholt.
Fællesorganisationens Syge- og Hjælpekasse opløses. Begravelseskassen fortsætter.
Nye planer om en flyveplads syd for Grenaa.

Marts:
Grenaa kommune opretter fællesfundats for 24 små legater.
Akvarieforening stiftet i Grenaa.
300 unge vil starte ungdomshus i Grenaa.
Indretningen af nyt varmeværk i Bredstrup afsluttes.
Veterinærloven lukker butikken på Grenaa Andels-Svineslagteri.

April:
Voldby Elektricitetsværk har standset maskinerne, og Arke overtager forpligtelserne.
Jørgen Gunthel ny leder i Kino.
Grenaa Sejlklub får nu hus på Nordstrand.
Nørregade 15 og 17 købes af kommunen til nedrivning for gadeudvidelse.
127 atriumhuse placeres mellem Søndenå og Gymnasiet.
Bred utilfredshed med Torvet efter regulering.
Borgmesteren: Pengene er brugt, men vi har ikke opgivet Europacentret.
Renovations-forbrændingsanstalt i Grenaa nært forestående.
Grenaa Kommune forærer gartnerauktionens bygninger til Djurslands Museum.

Maj:
5 måneders gågade-forsøg i Østergade.
Ungdomsdemonstration: Ud med borgmesteren!
Rejsegilde på Grenaa Værks hal på 1600 m².
Hotel på Anholt detailprojekteres.
Officiel indvielse af Polderev Camping.
Grenaa ny flyveplads er sikret kommunal på arealet Kanalen-Ringvej til Dalsgårde.
Honorarer og diæter indføres for arbejde i byrådet.

Juni:
Københavnsk coaster-skipper vil overtage besejling af Anholt til billigere pris.
Dyrlæge P. Dyekjær åbner dyrehospital i Fuglsang.
Hjørnet Nørregade-Markedsgade nedbrydes.
Kvindefodbold startes i Grenaa.

Juli:
Toiletterne i Mogensgade nedlægges.
Kriminalbetjent Arne Pedersen dræbes og kriminalbetjent Jens Chr. Jochumsen såres ved skuddrama i Korup-Rostved ved Rønde.
Gamle toiletbygninger ved Grenaa strand nedbrydes.

August:
Tæppefabrikken »Scantuft« indleder produktionen.
Spritfabrikkerne bygger ved Bredstrup.
Kommunen køber »Kirialsminde« ved Bredstrup.
Nationalmuseet fisker kanoner ved Anholt.
Nyt boligkvarter skyder op i Åstrup.
Grenaa får sin første korttids-børnehave.
Dansk Kvindesamfund åbner legestue.
Sparekassen for Grenaa og Omegn slutter sig sammen med »Bikuben«.
Skal Tirstrup Lufthavn nedlægges?
Forbrændingsanstalt for Grenaa og omegn søges oprettet på Hoed Kalkværk.
Søndre skole udvides for 12 millioner kroner.
Grenaa Gasværk i fare på grund af stort underskud.
Konsortium arbejder med planer om nyt cafeteria og motel ved Grenaa Strand.
Pensionistklub i fritidshjemmet »Søren Kanne«.
120.000 protester til byrådet og statsministeren fra møde om spildevand.
Gærfabrikken starter med 47 ansatte.
Folketingsvalg med fælles stemmested for hele Grenaa Kommune - undtagen Anholt.
Berlingske Tidende med i Dagbladet »Djursland«s udgiverforhold.
Handelsskole skal bygges ved Josiassensvej.
Grenaas »Mikkel« skal gives på Mikkelsdag. - Overlæge Hovesen får den første.
Grenaa kommune overtager Søndenå Varmeværk II.

Oktober:
Anholt skulle nødig blive et nyt Sild.
Brandsprøjte fra 1928 til Djurslands Museum.
Fælles vandværk oprettes ved Stensmark.
Lossepladsen ved Grenaa sprænger alle rammer.
Varbergs forretninger vil importere mælk fra Grenaa.
Taget blæser af komplekset »Ringgården«.

November:
De ældste klasser på Vestre skole får »rygekort«.
Kjøbenhavns Handelsbank vil lægge afdeling i Grenaa.
Gårdhuse bygges på heden syd for Grenaa.
Parkeringsplads indrettes på hjørnet af Østergade og Rosengade.
Grenaa-vævere ønsker forbud mod skiftehold.
Per Udsens Maskinfabrik afskiber skibssektioner til Bremen.
Sammenslutning mellem pige- og drengespejdere.
Boringer efter vand ved Åstrup skaber problemer for landmænd med kvæghold.
Vognmand indfører containere til fjernelse af affald.
Tidligere Kjærs Gartneri på Baunhøj udstykkes i 30 parceller.
Beboere i Fuglsang uden varme i tre dage på grund af snestorms-kaos over Djursland.

December:
Planer om en landsby for åndssvage på Djursland.
Overlæge P. Kofoed tager afsked fra sygehuset.
Bøde- og redskabshus opføres ved Havnen.
Heden ved Grenaa skal ryddes for selvsåede træer og buske. (Se særlig omtale).
Rejsegilde på Gærfabrikken ved Bredstrup.
Fællesantenne for kommunen, brandvæsnet m.fl. rejses ved Baunhøj Mølle.

Grenaas rensningsanlæg på trapperne.
Grenaa Fiskeauktion sløjfer eftermiddagsauktionen.
Bredstrupvej ændrer navn til Djursgade fra Rosenvinges Plads til Kølvej. Derfra Bredstrupvej til knækket før Pikkerby.
Lion Ferry opgiver ruten Grenaa-Halmstad.
To nye baner på stadion til 87.000 kroner.

Det var nyheder dengang i Nørre Djurs

Af J. A. Nielsen

1921

Januar:
Mergeludgravning ved Hemmed forberedes.
Lejehusmændene under Stamhuset Benzon kræver frigørelse fra godsejeren.

Februar:
Bestyrer Sørensen kommer til skade på Voldby Elektricitetsværk.
Hakon Oppermann om lejernes krav på Benzon.

Marts:
Konstituerende møde om oprettelsen af mergelselskab i Nørreherred.
Jørgen Kruse om lejerne på Benzon.
Henrik Klose drukner ved Gjerrild Nordstrand.

April:
Landpost Rasmus Jensen, Glæsborg, 40 års jubilæum.
Jens Jensen enelærer ved Hedegård Skole.

Juni:
Lærer Hvorslev i Rimsø får 400 kroner til studierejse til England.

Juli:
Hingsten »Ulstrup Lunderup«, Glæsborg, præsterer 118 føl: Fineste resultat i Randers Amt.

August:
Strandkontrollør J. L. O. de Seréne d'Aqueria, Bønnerup, tager afsked.

September:
Indenrigsminister Ove Rode og fhv. kirkeminister Th. Poulsen taler på Voldby Højskole.
To unge mænd fra Randers drukner ved Fjellerup.

Oktober:
Pastor H. J. Holt flytter fra Rimsø-Kastbjerg til Ørum, Viskum og Vejrum.
Orkan over landet: Strandinger ved Gjerrild og Grenaa. Katastrofeskader ved Bønnerup Strand.

November:
Grenaa har 4537 indbyggere, Anholt 235, Gammelsogn 1639, Enslev 478, Hammelev 406, Voldby 908, Karlby 243, Veggerslev 353, Villersø 335, Kastbjerg 432, Rimsø 441, Gjerrild 912, Hemmed 592, Glæsborg 1328, Fjellerup 578.
Staldlænge på Holmegård brænder.

1931

Februar:
Førstelærer H. P. Hansen, Glæsborg, flytter til Vithen.
Gjerrildbanen får ny motorvogn.
Andelsmejeriet »Nyhåb« i Glæsborg flytter i nye bygninger.
Anders Sørensens og Ernst Gleerups gårde i Rimsø brænder.

Marts:
Ole Stevns sælger Voldby Højskole til Rs. Bording.

April:
Jens Gammelgaard Graversen førstelærer ved Glæsborg Skole.
Enslev-leverandører udtræder af Aagaard Mejeri.
Lærer Andersen, Voldby, dør, 84 år.

Maj:
Rasmus Madsens gård i Selkær brænder.
Marie Petrea Severinsen, Bugtrup, lærerinde ved den nye Bønnerup Forskole.
Jens Rasmus Hansen Isak enelærer i Thorsø.

Juli:
Andragende til staten om læmole ved Bønnerup Strand.

August:
Kammerherre N. Juel sælger Meilgård til sønnen, hofjægermester Chr. Juel, for 930.000 kroner.

Oktober:
Glæsborg Marked har god tilførsel.

November:
Gdr. Hans Georg Rasmussen, Rimsø, dør efter biluheld.

December:
Sofus Hviids gård i Sangstrup brænder.
Bønnerup Brugs udbetaler 12% i dividende og henlægger 1%.

1941:

Februar:
Nørreherreds Hesteavlsforening 50 år.
Hesteavlsforening startet i Gjerrild.

Marts:
Hans B. Sørensen formand for Hammelev-Enslev sogneråd.

April:
50 års jubilæum i Glæsborg Sygekasse.

Maj:
Rallejet ved Gjerrild Nordstrand skal udnyttes.
Går Gjerrild Kirke over til menigheden?
Inspektør Froberg, tidligere Meilgård, dør og begraves på Skippershoved Kirkegård.

Juli:
Nørreherreds Mergelselskab ophæves.

August:
Selkær Mølle sælges af Poul Asmussen til Niels Møller Jensen.

September:
Generator på Gjerrildbanens motorvogn.
Mejeriet »Nyhåb« får tilladelse til at sælge langtidspasteuriseret mælk på flasker.

Oktober:
Stort flertal for at bevare Gjerrild Kro med spiritusbevilling.

November:
Aftenskole påbegyndes i Gjerrild.
Selkær Bageri nedbrænder.

1951:

Januar:
Kostskole på Sostrup indvies.

Februar:
Gjerrild Kirke overgår nu til selveje.

Marts:
Forsamlingshus skal opføres i Bønnerup.

April:
Gjerrild Sogns skolevæsen samles i Stokkebro.
4 malerier afdækkes i Rimsø Kirke.

Maj:
En million tulipaner blomstrer i Sangstrup.

Juni:
Nyt bassin gør Bønnerup Havn dobbelt så stor.

Juli:
Ny skoleordning i Veggerslev-Villersø.
Forstander Green sælger Voldby Ungdomsskole til Peter Seegert.

August:
Gjerrild Skole nedlægges (virkede 1724-1951).

September:
Torben Brix anlægger injuriesag mod godsejer Mark.

Oktober:
Voldby Elektricitetsværk etablerer hjælpestation for Dalstrup.
Nyt forsamlingshus i Voldby?

November:
Gjerrild Hvilehjem købt af Rasmus Boesen, Attrup.
Hemmed Kirke genåbnes efter restaurering.
Glæsborg Sogn ønsker ikke centralskole.

December:
Kastbjerg Kirke skal være selvejende.

1961:

Januar:
Cistercienser-nonner rykker ind på Sostrup.

Februar:
Karlby Strand mest velegnede sted for dansk atomkraftværk.
Bønnerup Havn udvides for 700.000 kroner.
Rimsø Præstegårds gamle avlsbygninger rives ned.

Marts:
Foto-fly skal kortlægge Bønnerup Strand.
Gjerrild-Hemmed og Bønnerup Sygekasser sammensluttes.
Centralforening i Glæsborg stiftes.

April:
Nørreherreds Fælleslager bygger pakhus og silo i Voldby.

Maj:
Veggerslev Kirke skal restaureres.
Glæsborg KFUM og K fylder 40 år.

Juli:
Fiskekutter transporteres ad landevejen fra Bønnerup til Grenaa Havn.

Oktober:
Gjerrildbanens remise i Grenaa bliver brandstation.

1971:

April:
Voldby Elektricitetsværk standser maskinerne.
Kunstgalleri »Malerhuset« åbner ved Bønnerup Strand.
Zone-inddeling i Nørre Djurs forsinkes.

Maj:
Nørre Djurs Turistforening vil opføre kontor og kiosk ved Fjellerup Strand.
Musikaften i Cleos Kaffehus.
Ny brugs i Glæsborg koster en halv million.
Cleo vil selv betale kaffen og cigaren i kommunalbestyrelsen.

Juni:
Børnehave i Glæsborg skal opføres.
Nørre Djurs vil have flere læger.
Sommerhusejere renser stranden ved Fjellerup.
Helt nyt »Krudthus« opføres ved Bønnerup Strand.
Oldtidsfund i Rimsø og Hemmed.

Juli:
Sportsplads udbygges i Glæsborg.
Nørre Djurs har fået turist-information.
Aage Skjelborg indretter folkloristisk forskningscenter i »Monte Hermoso« i Gjerrild.
Bønnerup Havn bygger badebro.
Fjellerup Strands Vandværk nedlægges.
Egnsarkivet i Nørre Djurs under opbygning.
Ny fredningssag på Gjerrild Nordstrand.
Jens Førgaard ordineres til præst i Karlby-Voldby, Veggerslev-Villersø.

August:
Ordnede trafikforhold ved Fjellerup Strand.
Administrationsbygningen i Nørre Djurs er for lille efter to år!
Nørre Djurs vil ikke svømme-undervise i Auning.
Hotelbyggeri ved Fjellerup Strand.
Dispositionsplan for Bønnerup Strand.

September:
Skærebrænder-kup på kommunekontoret i Glæsborg.
Cleo opgiver kommunalråds-arbejde.
Arkitekt forudser hotel i Bønnerup.
Bønnerup Kystvej foreslås lukket for kørende trafik.
Gjerrild og Hemmed kirker skal have pengeskabe og brand- og dirkefri bokse.
Jeppe Chr. Hansen husmand på Skærvad i 50 år.
So-inseminering startes på Djursland.
Betydelig udvidelse af Glæsborg kirkegård.
Glæsborg får telefonboks.
Nørre Djurs er Djurslands billigste kommune.
Lossepladsen i Glæsborg ryger og lugter for meget.
Voldby Telefoncentral nedlægges.

Oktober:
Kastbjerg kirke får taget lagt om.
Sostrup Gods kræver erstatning på 2,4 millioner kroner (vedrørende Gjerrild Nordstrand).
Foredragsserie i Ørum: Nørre Djurs' fremtid.
Salgssucces: Kommunens udstykning i Fjellerup.

November:
Første vandrehjem i Nørre Djurs placeres i Gjerrild.
Kransehejsning på børnehaven i Glæsborg.
Turistbygning på hestehaven Camping ved Fjellerup.
»Klitgården« ved Bønnerup Strand udvides og moderniseres.
Dambrug ved Glæsborg mødes af beboer-protester.
Bønnerup får ny havn - men hvornår?
Glæsborg ny brugs kostede 500.000 kroner.
Nørre Djurs »byvåben« for moderne.

December:
Nyt orgel tages i brug i Hemmed kirke.
Nørre Djurs foreslår el-alarmberedskab efter stormkatastrofe.
Posthuset i Gjerrild flytter.
Foran realiteter om Nørre Djurs-hallen.
Hel sommerhusby i Meilgård slotshave.
Sten- og Gruskompagniet graver på Dystrupgård og opgiver graveret på Gjerrild Nordstrand.
Posthuset i Voldby nedlægges 1. januar.

Det var nyheder dengang i Grenaa

Af J. A. Nielsen.

1921: Tankelæseren Waldoza

Waldoza var tankelæser og optrådte jævnligt i Grenaa omkring 1920. Disse tankelæser-aftener var meget populære, og til Waldozas optræden i 1921 knytter sig mindet om, at han med tilbundne øjne kørte bil (en åben Ford) gennem gaderne som reklame for forestillingen om aftenen. Waldoza kørte ned gennem Storegade og ind i Lillegade, og eksperimentet overvågedes bl.a. af politibetjent Jensen og et par redaktører som vidner. Redaktør Gustav S. Andersen, Grenaa Folketidende, stod op i bilen og holdt sine hænder omkring Waldozas pande. Redaktørens reaktioner skulle så kunne overføres til Waldoza, der vistnok ellers ikke kunne køre bil. Selve kørslen gik ganske udmærket. Bilen fulgtes naturligvis af en stor flok tilskuere, og når en af dem kom i vejen for bilen, slog Waldoza afværgende ud med den ene hånd til trods for bindet for øjnene.

Arrangørerne af eksperimentet havde været så opfindsomme at bestemme, at Waldoza skulle gå ind på »Grenaa Avis«s trykkeri i Lillegade 54 og tage bogstaverne til Waldoza op af en sættekasse. Redaktør Andersen var udlært typograf, og han skulle nok kunne tænke så klart, at Waldoza kunne finde typerne. Ingen havde dog tænkt på, at sættekasser ikke er ens på alle sætterier, og da der tilmed i Waldoza var to sjældent brugte typer som W og z, vaklede redaktøren noget, da det gjaldt. Waldozas hånd flyttede sig usikkert over sættekassen, og han brølede febrilsk: Tænk, tænk! Redaktør Andersen tog en beslutning, og Waldoza tog de rigtige bogstaver. Nedskriveren af dette var typograflærling og fulgte eksperimentet gennem vinduet. Selv øvede sættere kunne vakle lidt, når de mindst anvendte typer skulle bruges, og det var derfor forståeligt, at redaktør Andersen (og dermed Waldoza) ikke straks kunne snuppe W og z.

1921: Den første sygebil

Sygetransport foregik indtil 1921 med hestevogn, men nu anskaffede vognmandsfirmaet Rud. Christensen & Søn, Østergade 18, en sygebil, som den kaldtes.

Hestevognen kan ses på Djurslands Museum.

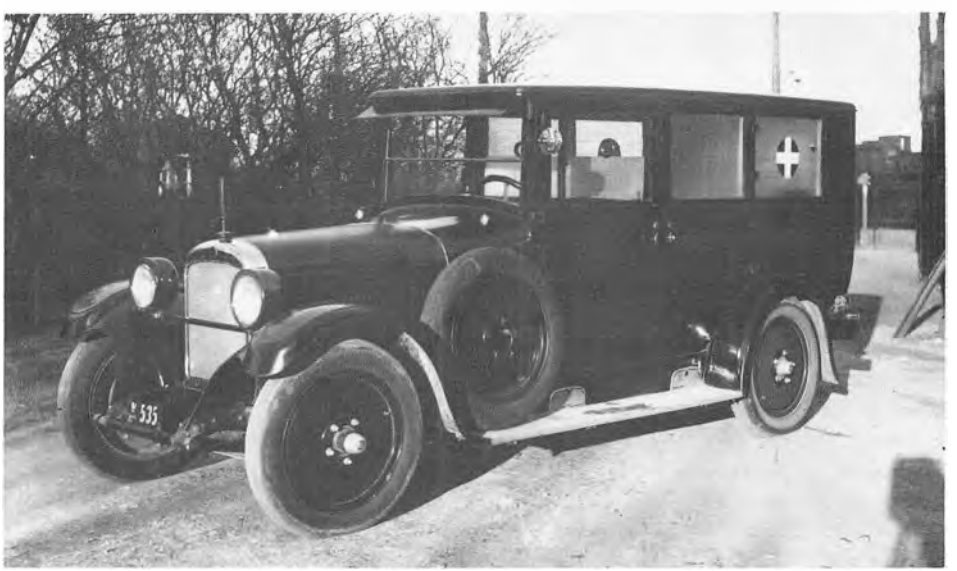

1931: Skuespillerinde og danserinde i Grenaa Sommerteater 1931

Af J. A. Nielsen

26. august 1980 fik Grenaa Egnsarkiv besøg af fru Grete Borre, der boede på ferieophold i Åstrupvej 14. Damen havde i 1931 været danserinde og sangerinde i Grenaa Sommerteater og ønskede at opfriske sine oplevelser fra dengang. Der fandtes i JANs dagbog datoer for omtalen af revyen, og fru Borre fandt i bibliotekets avisbøger anmeldelse og billede, hvoraf der toges kopier, også til arkivet. Fru Borre, dengang Wiede, var til stede i Grenaa Sommerteater, da Emilie Sannom omkom ved faldskærmsudspring nær Hessel. »Mille« skulle have optrådt i teatret om aftenen, men alt måtte naturligvis aflyses.

Fru Borre var i 1931 elev hos direktør Aage Brynje. Personalet var på 10 personer, og der måtte i følge overenskomst kun være én elev, »der fik noget mindre for det!« Fru Borre var hos Aage Brynje i tre sæsoner. Hun var uddannet i den kgl. ballet, men måtte fratræde grundet svigtende fysik. I Grenaa var teatret et par måneder, og fru Borre, frk. Wiede, som det hed dengang, boede hos vognmand, senere ølhandler Chr. Nielsen, fru Dagmar og sønnen Egon i Ågade og har mange rosende ord om disse, om teaterstaben og om publikum i Grenaa. Erindrer nu - 50 år efter - visse personer her og kan citere verslinier fra revysangene.

Fru Borre var netop i Grenaa det år, da Emilie Sannom mistede livet ved et mislykket faldskærmsudspring ved Hessel. Hun overværede den ulykkelige begivenhed og fik, som alle andre, et chok. »Mille« havde aftalt en optræden i sommerteatret ved aftenens forestilling, og hun havde opstillet sine rekvisitter, sminkekasse osv. i garderoben. Alt blev naturligvis aflyst. Direktør Brynje var medlem af den komité, der havde arrangeret flyveopvisningen, og var dybt rystet. Der aflystes nogle forestillinger i de første dage efter ulykken, men sidst på ugen indviede teaterselskabet en ny scene i forsamlingshuset i Hemmed, og straks derefter gav man forestillinger i Stenvad, Nimtofte, Ebeltoft, Trustrup, Hoed m.fl. steder, altid med nye, lokale navne i viserne og meget festligt. Og så var der bal bagefter! Entre for hele aftenen 1 krone 50 øre.

Fru Borre besøgte flere gange Pavillonen og noterede, at hendes garderobe, »en aflang en« (den østlige veranda dengang), var ændret betydeligt, men var dog genkendelig. Fru Borre prøvede at trykke på kontakten, der tændte og slukkede lyset som dengang. Fru Borre fik et honorar på 10 kroner pr. aften. Men kun 6 kroner kontant, resten ved sæsonens slutning.

Grete Borre mindes adskillige ting fra Grenaa, fra teatret i Pavillonen, fra »parken«, som hun siger, hvor alle Grenaafolk siger »Anlægget«, fra restaurationen i Pavillonen, der sidst i 70erne blev ført tilbage til den oprindelige skikkelse fra omkring 1930. »Der var bare ikke bardisk i enden af lokalet som nu, men der var en forhøjning, hvor der spillede en trio. Jeg mindes dejlig musik, men mest musikeren Kaj Morild, og jeg fik en yndlingsmelodi, de tre spillede hver aften efter teatertid, den også i 1980 populære melodi: »Some of theese days«. Kapelmesteren i trioen hed Weehse og var tysk.

Teatrets pianist var tillige kontrollør ved indgangen for derefter at styrte op i den anden ende af salen og tage fat på ouverturen ...

Programsælgerens »Program med sange 25 øre« hilstes engang med afvisningen: »Tak, vi synger ette!«

50 år efter erindrer fru Borre flere vers fra sangene i revyen i Grenaa. Her er et par prøver:

»Grenaas gamle selskabsbil, den er jo
op i årene,
folk griner af den, så det kan virke
sårende,
hvæser som katten, man stryger med
hårene,
men ellers - så går den såmænd
tem'lig godt«.

»Den nye havnemole her nu snart
sat på plads er,
og molen laver man især af gamle
sænkekasser.
Dem skal man passe vældigt på,
ellers ka' de godt blive borte!«

Selskabsbilen var en nyskabelse, startet af murer Albert Busk og vognmand Jens Petersen. - Sænkekasserne til den nye søndre mole i Grenaa Havn var ikke gamle, men bygget på kajen af svære tømmerstokke. De blev sejlet på plads, men en dag havde man stort besvær med en af dem - den stak af; men den sidder nu i molen den dag i dag.

»Springvandet ved Pavillonen kunne jeg ikke finde! Det havde vi megen fornøjelse af i begyndelsen af opholdet. Når det i mørket plaskede derude, troede vi, det var en herre, der stod og »sprøjtede« derude, men det gik jo op for os, at han aldrig blev færdig ...

Fru Borre fortæller levende om de små forhold, der herskede omkring teatret i 30'erne. »Vi optrådte altid i mindre byer og ofte i forsamlingshuse på landet. Vi medbragte kulisser, og ofte var det et kunststykke at få dem hængt op på de små scener. Jeg husker tydeligt, at jeg fik en reprimande af direktøren efter forestillingen, fordi jeg gik for hurtigt bag om scenen. Bagtæppet forestillede et skovparti med tykke træstammer, og selv om jeg var advaret, fik mine hurtige bevægelser tæppet til at vibrere, så de tykke stammer bevægede sig! Revyviserne blev lokaliseret fra sted til sted, og før hver optræden blev det nøje indskærpet, at i aften hed det altså Petersen et sted i stedet for Jensen eller Sørensen de foregående aftener.

I Grenaa spillede vi til at begynde med offentlige forestillinger, men senere optrådte vi for foreninger: håndværkerforeningen, fællesorganisationen, forsvarsbrødrene, landboforeningen m.fl., og der var også noget, der hed »den selskabelige« (en meget stor ungdomsforening. JAN) - og så var der altid bal bagefter.

Det var en tid, hvor der ikke fandtes det enorme tilbud af forlystelser som i dag; man var mindre kritisk, og jeg bilder mig ind, at vi efter mere eller mindre beskedne evner fik moret folk. Vi gjorde, hvad vi kunne, og havde også selv fornøjelse deraf«.

1941: »Kroghs Damme«

»Kroghs Damme« ligger ved vejen fra Kobroen over engene ad Dalsgårdene til. Dammene har ofte været ved at tørre ud, men f.eks. i 1980 var de store som i gamle dage. De er fremkommet ved en udretning af Gammelå, da Kolindsund blev udtørret, og er altså rester af den oprindelige å. I gamle dage slyngede åen sig ind og ud, og ved en udretning skulle åen kunne aftage større mængder vand end hidtil. Der opstod altså et par små »indsøer«, og her optog brygger Krogh fra bryggeriet nederst ved Lillegade-Storegade is, når det var ved den tid. Fra denne Krogh, nobelpristageren August Kroghs fader, stammer dammenes navn, og det var her, August Krogh som dreng hentede frøer, som han dissekerede og studerede. Pudsigt at tænke sig, at en nobelpris har sin oprindelse i en mudret dam med store skrubtudser ...

Det er altså her, man i 1941 vil forsøge at anlægge en skøjtebane, åbenbart en regulær en. Der kunne da altid løbes på skøjter ude i engene, når der var frost. På de store engarealer mellem Gammelå og Århusvej var i gamle dage altid masser af vand, og arealet kaldtes populært »De små søer«. Her blev der løbet på skøjter af hjertens lyst, og engenes private ejere har sikkert haft deres besvær med at holde hegnene i orden.

Før dammene blev overtaget af brygger Krogh var der forøvrigt et godt fiskeri her, ligesom der altid havde været i Kolindsund. En i sin tid meget kendt mand i Grenaa, malermester Hartmann, lejede fiskeretten af byrådet. En sådan ret kostede kun få kroner om året, men der har nok været noget at gå efter derude ...

1941: Skovstien

Gade- og vejinspektør Rathje får almindeligvis æren for at have placeret Skovstien på de kønneste strækninger i arealet. Tidligere formand i skoven, senere kontrollør Niels Chr. Rasmussen hævder imidlertid, »at det nu var mig, der satte pælene af derude«, og Rathje må altså dele æren med Rasmussen. Resultatet blev imidlertid godt, og alle, der ikke har gået eller cyklet turen gennem skoven til og fra stranden, skulle se at prøve! På alle tider af året er det en oplevelse af rang, og fra den store sti fører et antal småstier »ud i det vilde« med naturscenerier, som man ikke tænker sig muligt så tæt ved beboede områder.

Stadsingeniørkontoret sørgede for en række optagelser fra stiens tilblivelse.

Parti fra »Skovstien«s tilblivelse. I midten plantedes træer, som udsattes for hærværk flere gange.

1941: Fuglereservatet

Fuglereservatet ved Grenaa Strand havde i krigsårene 1940 og 41 en meget stor fuglebestand. Kommunen fodrede flittigt dernede, idet det var åbenbart, at sceneriet her var noget, folk kunne lide; småbørnene ikke mindst. Vildænderne opdagede snart dette med foderet, og de indfandt sig i stort tal. Jagtforeningen kaldte fuglereservatet en fangegård, hvor man indespærrede de vilde ænder, og det ville byrådet ikke gå ind på. Det blev en stor sag - og den måtte til ministeriel afgørelse! »Byen« morede sig kosteligt over sagen, og jægerne fik den lille halefjer i hatten, at vilde ænder, der slog sig ned i reservatet og ikke kunne finde ud igen, skulle hjælpes ud.

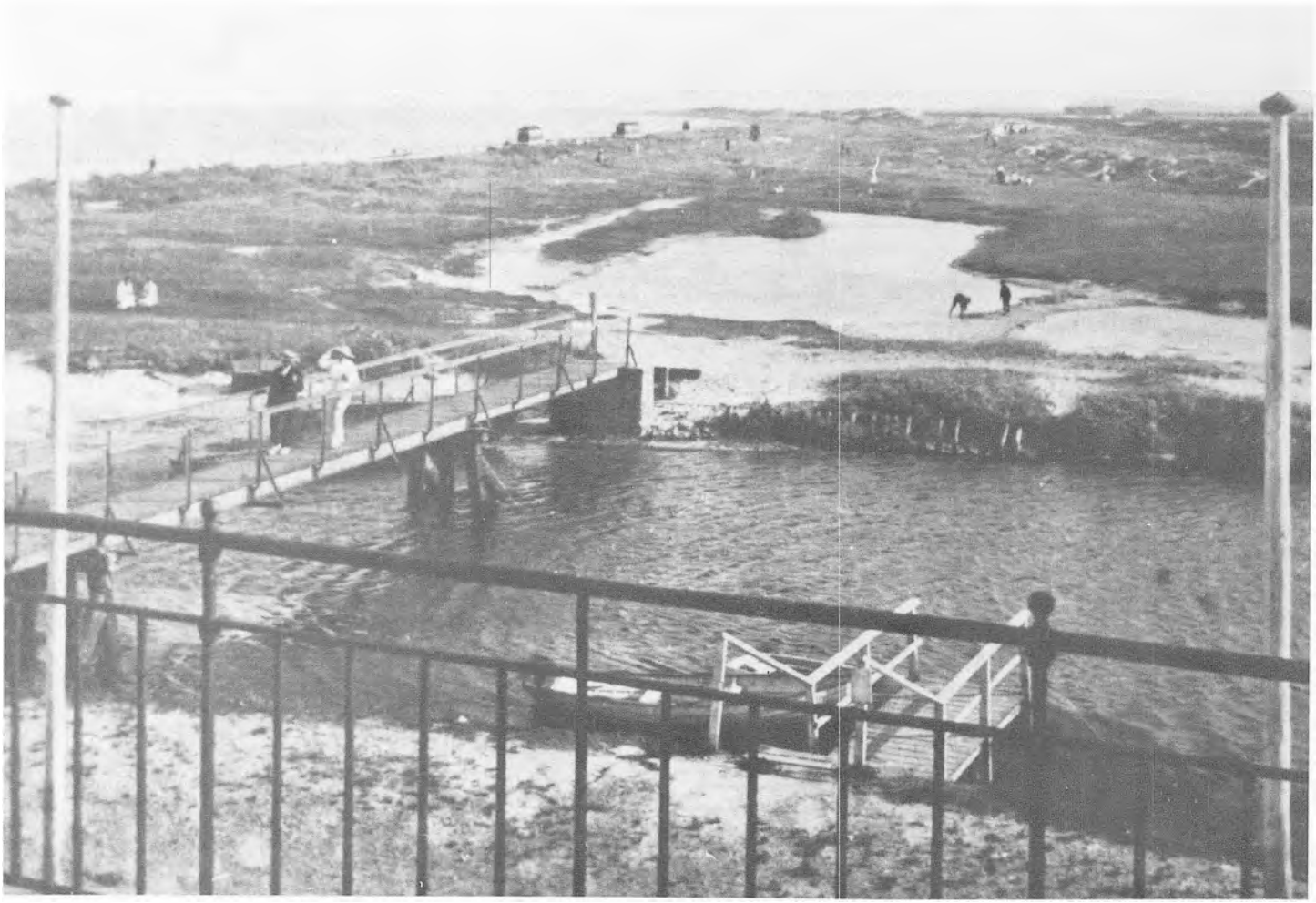

Udsigt fra Badehotellets øvre etager. Anløbsbroen brugtes til motorbådssejlads til Sønderbro m.v. I 1914 ved Laurentinus Sørensen.
Søen kaldtes »Det døde hav«. Blev reguleret og blev til »Fuglereservatet« 1936-37.
Badehusene stod til at begynde med enkeltvis, men flyttedes sammen to og to. »Slikhuset« og billetsalgssted oppe i land. - »Havlund« skimtes bag klitterne.

1951
»Lynggården«

Det var et meget stort byggeri, Andels-Boligforeningen gik i gang med her - ude på Heden ved Granskoven, som det altid hed i gamle dage. Mange var dybt rystede over de huslejer, som skulle betales i det store kompleks, der senere fik navnet »Lynggården«, et fortræffeligt navn: Huset voksede op af lyngen, bogstaveligt talt. Skeptikere påstod, at beboerne derude kun fik råd til at spise vandgrød, når de var flyttet ind, og elskværdige sjæle døbte huset »Grødslottet«. Siden fik byen andre store byggerier at se og tog det mere med ro! Og »den store husleje« derude er nok steget flere gange senere ...

»Lynggården« før anlægget af Ringvejen. Den hullede vej fra Århusvej langs plantagen mod stranden. I baggrunden Kjærs Auto, Frørenseriets silo og Andelsboligforeningens bygninger ved Fasanvej.

1951:
Mælkesalg fra stalddør

Indtil 1951 kunne man i Grenaa købe mælk fra stalddør fra besætninger i byområdet. En ansøgning i februar fra fru Pedersen (Damgaard), der havde en halv snes køer i gården på Nørregade-Bredgade (hvor nu Kvickly) om dispensation for kohold gav anledning til fornyet debat om nedlæggelse af kohold i byområdet, og nu blev det vedtaget, at køerne skulle væk fra byen fra januar 1952. Mælkeudsalget hos fru Pedersen standsede allerede fra maj, og dermed var en gammel tradition for stedse borte. I lange tider fik man faktisk mælken hos det ret store antal avlsbrugere i byen, der fandtes

Ringvejen ved færdiggørelsen 1958.

engang. Herfra stammer betegnelsen »mælk fra stalddøren«. Efterhånden solgte avlsbrugerne dog mælken til de omkringkørende mælkehandlere - det var lettere! Nogle få år før det nævnte forbud var det påbudt, at mælken kun måtte udleveres fra en butik med visse sanitære foranstaltninger, fliser m.v. Fru Pedersen (Damgaard) indrettede sin ganske lille butik i gårdens port ud imod Bredgade. Når kunderne, der hentede mælken, ringede med en klokke, kom forpagteren eller måske mest hans kone, springende fra køkkenet og målte mælk af. Mælken direkte fra producenten til forbrugeren betragtedes af mange som noget mindre heldigt noget, men trofaste aftagere hævdede, at når læge Kirketerps familie uden skrupler brugte mælken fra stalddøren, så kunne hans patienter også trøstigt gøre det ... En lang række forbrugere beklagede i hvert fald forbudet.

En lang tid bragtes mælken ud til køberne. Hver især havde to mælkespande. En tom blev sat ud til døren om aftenen, og budet fra gården skiftede den ud om morgenen. Spandende var mærket med messingnavneskilte.

1961: Bebyggelse i skoven

Det gav et ordentligt ryk i mange gamle grenaaensere, da der blev givet grønt lys for boligbyggeri i »Granskoven« ved Århusvej, der var fredskov og havde været et skønt naturområde for mange, yngre og ældre. Man kom uden om det med fredskoven, og i 1961 gjordes 30 tønder land i skoven byggeklare, og der var ingen ende på alle de onde forudsigelser, et byggeri her ville møde: Myrer, sandjord, hvor intet kunne gro, osv. - Skeptikerne tog fejl: Det er fast utroligt, hvad dygtige havefolk kan få til at gro i skoven.

1971: Heden ved Grenaa

Heden ved Grenaa Strand var efterhånden blevet til et skovareal, idet selvsåede træer og buske havde forvandlet det store, åbne areal ud over det ønskelige. Som et beskæftigelsesarbejde ryddedes de fleste af træerne og buskene, således at hedearealet fik sit oprindelige præg. De mange rummeter træ stabledes op langs vejen, og det var let at skaffe sig et læs træ ved nattetide. I løbet af kort tid forsvandt der 80 rummeter træ fra området.

Århusvej så således ud engang med skovkanten til venstre da Grenaa kommune indlemmede den fra Aalsø kommune i 1941. Stedet her er et lille stykke syd for Ringvejen.
(Foto af Stadsingeniør Helmuth Madsen).

Døde i Grenaa kommune

Fhv. husmoder	Dagmar Marie Allermand	88 år 06.08.81
Fhv. husmoder	Erna Marie Almskov	70 år 30.10.80
Bilinspektør	Christian Andersen	59 år 26.11.80
Fhv. papirindarb.	Harald Marius Kristian Andersen	76 år 21.08.81
Fhv. arbejdsmand	Hugo Andersen	84 år 03.07.81
Fhv. gårdejer	Jens Einer Schou Andersen	87 år 29.12.80
Husmoder	Marie Kirstine Andersen	87 år 26.11.80
Husmoder	Mette Petrine Andersen	80 år 17.10.80
Fhv. uddeler	Sigurd Armand Andersen	72 år 04.06.81
Husmoder	Ingrid Meincke Arentoft	45 år 14.06.81
Fhv. murersvend	Julius Kjær Jensen Bach	73 år 06.11.80
Husmoder	Agnete Kirstine Balle	77 år 12.05.81
Chauffør	Aage Gadegaard Bank	27 år 05.03.81
Husmoder	Ellen Bothilde Baunmøller	60 år 12.08.80
Fhv. husmoder	Helga Basballe	83 år 17.12.80
Fhv. laborant	Ellen Marie Bech-Sørensen	72 år 10.06.81
Gdr.	Harald Bendtsen	62 år 07.11.80
Fhv. repr.	Henry Ove Bidstrup	71 år 01.06.81
Gdr.	Anders Thorup Bilde	68 år 23.04.81
Fhv. husmoder	Marie Broni	89 år 28.06.81
Automek.	Ernst Busk	68 år 02.12.80
Fhv. arbm.	Anton Christensen	78 år 07.05.81
Husmoder	Astrid Kristensen	81 år 02.06.81
Husmoder	Dagny Kristensen	60 år 17.05.81
Pens. overtoldm.	Hans Christensen	75 år 23.06.81
Husmoder	Ingeborg Marie Christensen	79 år 14.05.81
Fhv. textilarb.	Jens Ove Christensen	68 år 28.01.81
Husmoder	Lilly Irene Christensen	71 år 23.05.81
Fhv. formand	Niels Otto Christensen	80 år 09.10.80
Fhv. slagteriarb.	Jens Christoffersen	74 år 26.06.81
Tømrermester	Aage Kristian Broni Kristensen	77 år 14.08.81
Fhv. gdr.	Rasmus Dohn	94 år 14.08.81
	Valborg Marie Ehlertsen	51 år 18.12.80
Pens. kommdir.	Henry Eldrup	71 år 16.09.81
Fhv. fisker	Niels Jensen Ellermann	79 år 03.05.81
Direktør	Kaj Enevoldsen	63 år 28.05.81
Fhv. arbejdsm.	Jens Krog Nielsen Flarup	79 år 26.07.81
Fhv. arbejdsm.	Johannes Flyvholm	74 år 01.03.81
Fhv. arbejdsm.	Ernst Peder Frederiksen	75 år 18.06.81
Fhv. bogholder	Johannes Friis	73 år 27.11.80
Husmoder	Marie Christiane Gertsen	81 år 14.05.81
Fhv. gdr.	Henrik Gregersen	84 år 01.09.81
Koloniallærling	Lauge Krogh Hald	19 år 23.09.81
Fhv. husmoder	Agnes Elisabeth Hansen	91 år 18.09.81
Fhv. fodermester	Aksel Peter Hansen	72 år 03.12.80
Husmoder	Anna Mathilde Jensen Hansen	77 år 21.03.81
Vicevært	Arndal Hansen	68 år 01.12.80
Boelsmand	Cornelius Hansen	74 år 05.01.81
Fhv. fisker	Erhard Lars Gustav Hansen	79 år 07.11.80
Fhv. husmoder	Jenny Nielsen Hansen	80 år 28.08.81
Fhv. husmoder	Marie Elisabeth Hansen	74 år 20.02.81
Fhv. arbejdsm.	Niels Hansen	73 år 05.11.80
Fhv. havneformand	Niels Christian Hansen	77 år 24.09.81
Studerende	Sine Feldskov Hansen	21 år 17.09.81
Lærling	Per Hartelius	20 år 21.01.81
Pensionist	Kirsten la Cour Hellner	77 år 14.09.81
Fhv. gdr.	Peter Olsen Helweg	81 år 26.02.81
Husmoder	Ninna Marie Holst	73 år 26.12.80
Fhv. mejerist	Anders Hougaard	84 år 23.10.80
Kok	Fritz Bruun Hougaard	37 år 20.08.81
Husmoder	Ella Viola Høeg	61 år 11.11.80
Fhv. lotterikollekt.	Arne Thune Højberg	62 år 17.07.81
Direktør	Henrik Jakobsen	66 år 06.02.81
Husmoder	Petrea Dorthea Jacobsen	78 år 04.09.81
Husbestyrerinde	Inga Gudrun Bechmann Jacobsen	73 år 20.03.81
Fhv. arbejdsmand	Pedro Elias Jakobsen	67 år 16.01.81
Fhv. husmoder	Anna Kirstine Jensen	81 år 11.02.81
Fhv. husmoder	Bertha Jensine Jensen	85 år 13.03.81
Tankvognschauffør	Børge Jensen	60 år 03.11.80
Fhv. kantinebestyrer	Karl Johan Nielsen Jensen	76 år 28.07.81
Husmoder	Dorthea Jensen	57 år 18.02.81
Husmoder	Ellen Kirstine Marie Jensen	85 år 19.02.81
Fhv. tømrer	Jens Jensen	85 år 15.04.81
Fhv. emballagearb.	Jens Anker Jensen	58 år 09.10.80
Husmoder	Josefine Jensen	86 år 10.01.81
Gdr.	Kai Richard Jensen	67 år 17.07.81
Fhv. skibsfører	Marinus Jensen	66 år 04.07.81
Fhv. lab. medhj.	Martinus Jensen	74 år 23.04.81
Husmoder	Olga Jensine Henriette Jensen	57 år 15.01.81
Fhv. arbm.	Ove Martin Holger Jensen	79 år 05.07.81
Fhv. gdr.	Peder Rasmus Jensen	74 år 05.02.81
Fhv. eksp.	Svend Aage Jespersen	53 år 17.01.81
Husmoder	Nielsine Kathrine Johannisson	84 år 21.07.81
Fhv. ingeniør	Daniel Johansen	68 år 24.05.81
Fhv. købmand	Tage Krirstrup Johansen	76 år 13.11.80
Husmoder	Karen Marie Johnsen	76 år 03.03.80
Fhv. bogholderske	Asta Kristine Elise Juul	87 år 25.08.81
Postvagtmester	Ingvar Marius Jyding	85 år 06.11.80
Fhv. gdr.	Carl Peter Johannes Jørgensen	82 år 10.08.81
Fhv. husmoder	Christence Jørgensen	97 år 17.04.81
Legetøjshandler	Else Jørgensen	42 år 03.04.81
Pens. overlærer	Ingeborg Madsen Roos Jørgensen	75 år 23.08.81
Afdelingssekretær	Hans Jørgen Jørgensen	56 år 21.07.81
Fhv. arrestforvarer	Simon Carl Jørgensen	88 år 17.07.81
Fhv. frugtgrosserer	Svend Jørgensen	65 år 08.03.81
Revisor	Tage Jürgensen	65 år 04.04.81
Husejer	Christen Dige Kirkensgaard	82 år 30.07.81
Fhv. arbejdsmand	Jens Kjeldsen	66 år 27.08.81
Fhv. husmoder	Ane Mette Knudsen	87 år 09.03.81
Lejrchef	Valdemar Krabsen	81 år 03.12.80
Fhv. husmoder	Alma Selma Krabsen	82 år 30.08.81
Gdr.	Holger Jakobsen Krogh	67 år 07.04.81
Husmoder	Gerda Marie Kruse	67 år 11.05.81

Pensionist	Hans Rudolf Peter Larsen	78 år 10.03.81
Husmoder	Anna Elise Laursen	55 år 23.10.80
Fhv. fisker	Carl Christian Laursen	77 år 27.01.81
Fhv. fiskeeksportør	Knud Arne Laursen	75 år 01.03.81
Husmoder	Ella Cathrine Laursen	68 år 31.10.80
Fhv. arbejdsm.	Niels Rikardt Møller Laursen	71 år 28.06.81
Fhv. husmoder	Nielsine Laursen	91 år 12.07.81
Vulkanisør	Evan Roar Lund	58 år 09.04.81
Stadioninsp.	Niels Bay Lund	60 år 18.12.80
Fhv. kogekone	Andersine Severine Madsen	72 år 17.06.81
Fhv. bagersvend	Martin Immanuel Madsen	66 år 13.03.81
Fhv. fodermester	Christian Marinus Marx	81 år 12.07.81
Fhv. gdr.	Rasmus Sofus Matthiasen	82 år 26.08.81
Husmoder	Magda Helene Melin	80 år 17.09.81
Fhv. lærerinde	Dagmar Mors	87 år 11.03.81
Fhv. gdr.	Axel Mortensen	84 år 12.04.81
Fhv. husmoder	Thora Marie Elisa Mortensen	76 år 09.06.81
Husmoder	Valborg Marie Wad Mortensen	61 år 18.12.80
Fhv. prokurist	Carlo Munk	69 år 06.07.81
Husmoder	Ellen Margrethe Møller	93 år 11.03.81
Fhv. textilarb.	Frederik Vilhelm Møller	74 år 29.01.81
Fhv. forstanderinde	Gerda Møller	72 år 16.09.81
Fhv. husbest.ind.	Marie Kirstine Møller	77 år 29.11.80
Fhv. murer	Peter Marinus Møller	88 år 04.09.81
Fhv. vognmand	Alfred Nielsen	90 år 19.11.80
Husmoder	Ida Karoline Nielsen	73 år 08.08.81
Fhv. savskærer	Jens Peter Nielsen	73 år 16.02.81
Fhv. landbrugsmed.	Carl Nielsen	81 år 19.12.80
Fhv. hotelejer	Jens Rønde Nielsen	83 år 24.04.81
Husmoder	Julie Jensine Nielsen	70 år 16.10.80
Husmoder	Lilly Kirstine Nielsen	57 år 27.05.81
Fhv. kartonarb.	Niels Christian Nielsen	61 år 28.08.81
Husmoder	Ruth Edith Nielsen	49 år 29.12.80
Husmoder	Sigrid Sørene Nielsen	74 år 11.08.81
Fhv. arbejdm.	Sofus Nielsen	86 år 11.11.80
Fhv. husmoder	Valborg Jensine Johanne Nielsen	77 år 31.01.81
Pensionist	Valdemar Nielsen	77 år 10.07.81
Portner	Viggo Vestergaard Nielsen	59 år 18.02.81
Fhv. kædeskærer	Villy Nielsen	63 år 09.01.81
	Arne Alfred Oppenhagen	71 år 28.07.81
Fhv. husmoder	Agnes Sørine Elisabeth Pallesen	87 år 01.06.81
Fhv. malersvend	Charles Jørgen Hjort Pedersen	80 år 28.03.81
Fhv. husmoder	Clara Cecilie Margrete Pedersen	85 år 08.06.81
Hovmester	Esbern Ploug Eberhard Petersen	64 år 28.03.81
Fhv. textilarb.	Kristian Richardt Petersen	81 år 13.10.80
Husmoder	Fanny Martha Pedersen	77 år 03.03.81
Fhv. fiskeskipper	Henry Marius Petersen	82 år 12.03.81
Husmoder	Karen Margrethe Pedersen	63 år 15.12.80
Overlærer	Kjeld Aage Pedersen	46 år 31.07.81
Husmoder	Olivia Pedersen	72 år 13.01.81
Fhv. skovfoged	Thorvald Johannes Pedersen	80 år 18.09.81
Gdr.	Aage Kristian Pedersen	62 år 21.10.80
Fhv. sygeplejerske	Kathrine Poulsen	86 år 15.02.81
Husmoder	Maren Poulsen	77 år 13.07.81
Fhv. kontrolmester	Villy Børge Poulsen	60 år 01.11.80
Husmoder	Karen Petrea Præst	75 år 25.06.81
Husmoder	Marie Præst	82 år 16.12.80
Fhv. husmoder	Hansine Petrea Rafn	79 år 19.09.81
Husmoder	Anna Constance Josepha Rasmussen	85 år 22.01.81
Husmoder	Elisabet Rasmussen	85 år 29.05.81
Husmoder	Eva Sørensen Rasmussen	93 år 25.10.80
Fhv. murermester	Johan Rasmussen	86 år 27.11.80
Fhv. husass.	Karen Mariane Rasmussen	87 år 25.11.80
Fhv. sygeplejerske	Marie Rasmussen	81 år 09.03.81
Fhv. husbest.	Mathilde Kathrine Rasmussen	72 år 22.10.80
Fhv. plejer	Niels Peter Rasmussen	81 år 28.08.81
Fhv. skibsbygger	Laurits Andersen Rønn	78 år 21.05.81
Fhv. restauratør	Klara Kristine Sandager	73 år 29.11.80
Direktør	Ove Momme Secher	59 år 21.12.80
Pensionist	Anna Ingalill Agnete Seeberg	33 år 15.10.80
Husmoder	Marry Brøgger Severinsen	72 år 03.09.81
Fysioterapeut	Ellinor Christine Sidenius	68 år 04.11.80
Fhv. gdr.	Carl Marinus Simonsen	86 år 25.01.81
Fhv. husmoder	Mathilde Simonsen	82 år 10.11.80
Fhv. skoleinspektør	Rudolf Simonsen	67 år 23.03.81
Fhv. husmoder	Marie Katrine Nielsen Skjødt	86 år 20.08.81
Fhv. bager	Peter Anker Houmann Skjødt	74 år 06.03.81
E.e. maskinm.	Elvira Andrea Elise Schmidt	79 år 05.10.80
Fhv. vævemester	Svend Karl Godtfred Steffensen	69 år 18.12.80
Husmoder	Marie Kathrine Svenningsen	88 år 11.06.81
Skohandler	Olaf Svenstrup	66 år 04.11.80
Husmoder	Astrid Margrethe Sørensen	56 år 21.12.80
Fhv. specialarb.	Edvard Kristian Sørensen	64 år 25.09.81
Fhv. fisker	Gunnar Snede Sørensen	70 år 30.06.81
Husmoder	Ingrid Margrethe Sørensen	64 år 03.06.81
Fhv. husmoder	Jensine Pouline Sørensen	90 år 25.05.81
Husmoder	Mariane Kristense Sørensen	83 år 23.10.80
Fhv. syerske	Oda Valborg Elise Hentz Sørensen	79 år 10.09.81
Specialarbejder	Osvald Tarnow	50 år 19.08.81
Fhv. husmoder	Agnes Hilda Marry Tellefsen	86 år 27.07.81
Fhv. husmoder	Kristense Matilde Udsen	87 år 07.05.81
Fhv. tømrermester	Peter Udsen	85 år 16.11.80
Pens. overlærer	Helga Ragnhild Vestergaard	76 år 10.05.81
Fhv. cementstøber	Arnold Westmark	73 år 07.08.81
Apoteksmedhj.	Frederik Tavsø Würtz	57 år 03.07.81

Døde i Nørre Djurs kommune

1.09-1980 til 31.08-1981

Gårdejer	Niels Albæk	Dystrup	54 år 29.08.81
Husmoder	Sørsine Marie Allermand	Ørum	86 år 09.12.80
Skovarbejder	Alfred Andersen	Gjerrild	70 år 01.10.80
Landpostbud	Andreas Kristian Andersen	Ginnerup	86 år 02.10.80
Husmoder	Anne Kirstine Andersen	Thorsø Mk	93 år 01.01.81

Husmoder	Asta Andersen	Glesborg	67 år	10.07.81
Pensionist	Carl Andersen	Dalstrup Pl	92 år	08.06.81
Fiskehandler	Kristen Johs. Andersen	Fjellerup S	73 år	29.12.80
Gårdejer	Valdemar Appelby	Fjellerup	86 år	21.05.81
Husassistent	Karen Margrethe Bach	Bønnerup S	19 år	30.12.80
Husmoder	Ella Bak	Ramten Skov	71 år	22.05.81
Pensionist	Hans Chr. Brandt	Dalstrup Pl	80 år	04.06.81
Fiskeskipper	Niels Nikolaj Christensen	Bønnerup S	80 år	08.09.80
Pensionist	Thomas Marius Christensen	Dalstrup Pl	85 år	17.05.81
Pensionist	Hans J. Kr. Eriksen	Dalstrup P	87 år	03.07.81
Statshusmand	Jens Jensen Flarup	Ginnerup	84 år	16.04.81
Sygeplejerske	Erna Fogh	Rimsø	60 år	17.07.81
Husmoder	Mathilde Friis	Rimsø	88 år	15.02.81
Syerske	Jensine P. Frost	Ørum	88 år	30.10.80
Husmoder	Agga Gleerup	Voldby	66 år	17.10.80
Husmoder	Kristine Hansen	Ginnerup	78 år	20.12.80
Husmand	Hans Villads Hansen	Ginnerup	65 år	08.05.81
Pensionist	Henning Hansen	Dalstrup P	54 år	16.06.81
Pensionist	Henry Richard Hansen	Dalstrup P	71 år	04.07.81
Gårdejer	Rikard Østermand Hansen	Ginnerup	84 år	13.01.81
Gårdejer	Ejner Vilhelm Henningsen	Glesborg	74 år	18.07.81
Pensionist	Kristian Lang Haagensen	Dalstrup P	75 år	16.08.81
Gårdejer	Aksel Hans K. Jensen	Stenvad	88 år	13.11.80
Husmoder	Ane Marie Jensen	Glesborg	90 år	16.10.80
Arbejdsmand	Ansgar Meldgaard Jensen	Sletten	82 år	06.02.81
Arbejdsmand	Jens Christian Jensen	Stenvad	88 år	06.10.80
Husmoder	Julie Hansine Sørine Jensen	Rimsø	89 år	29.05.81
Arbejdsmand	Laurits Martinus Jensen	Ginnerup	84 år	22.09.81
Husmoder	Martha Gudrun Jensen	Stenvad	64 år	11.12.80
Gårdejer	Martin Johannes Jensen	Ørum	77 år	23.08.81
Skovarbejder	Niels Rasmus Kr. Jensen	Ginnerup	75 år	14.05.81
Frisørmester	Ove Skriver Jensen	Ørum	59 år	16.03.81
Gårdejer	Søren Julius Jensen	Ørum	85 år	27.09.81
Husmoder	Oda Marie Jørgensen	Fannerup	68 år	18.04.81
Arbejdsmand	Hans Peter N. Kjærgaard	Ørum	89 år	13.02.81
Pensionist	Aksel Peder H Kristensen	Dalstrup P	84 år	12.09.80
Pensionist	Oskar B Kristensen	Voldby P	77 år	19.07.81
Tømrer	Marius Andreas Kristiansen	Bønnerup	76 år	28.09.80
Husmoder	Anna Eugenia Kvist	Voldby	54 år	13.12.80
Børnehavelærer	Anna-Lise M Larsen	Glesborg M	51 år	19.11.80
Husmoder	Inger Larsen	Mastrup	61 år	17.03.81
Gårdejer	Gustav Lassen	Gjerrild	67 år	24.01.81
Husbestyrerinde	Elna Inger Laursen	Tranehuse	68 år	03.12.80
Arbejdsmand	Ditlev Alexander Lohmann	Rimsø	100 år	30.10.80
Husmoder	Else Madsen	Langby	57 år	10.03.81
Husmoder	Karoline Petrea Madsen	Ginnerup	87 år	22.08.81
Gårdejer	Peter Marinus Madsen	Glesborg	84 år	01.01.81
Husmoder	Esther Mikkelsen	Bønnerup S	60 år	25.02.81
Tekstilarbejder	Aksel Mogensen	Ørum	53 år	20.06.81
Gårdejer	Hans Lindvald Mortensen	Gjerrild	81 år	14.01.81
Gårdejer	Ejlert Marthinus Mygind	Rimsø	85 år	20.07.81
Arbejdsmand	Jakob Møller	Gjerrild	69 år	26.06.81
Gårdejer	Peter Nyhus Møller	Kni	52 år	11.02.81
Værkfører	Anker Bertinus Mønster	Rimsø	82 år	16.12.80
Husmoder	Anna Løvkvist Nielsen	Emmedsbo	44 år	27.06.81
Husmoder	Ellen Nielsen	Voldby	64 år	16.09.81
Husmoder	Fernanda Nielsen	Ørum	85 år	07.11.80
Husmoder	Helga Nielsen	Rimsø	77 år	27.12.80
Præstegårdsforp.	Kristian Thode Nielsen	Ørum	72 år	09.02.81
Maskinarbejder	Kurt Nielsen	Fjellerup	31 år	16.09.81
Købmand	Niels Nielsen	Fjellerup S	74 år	06.03.81
Fiskeskipper	Niels Gilbert Nielsen	Bønnerup S	67 år	29.10.80
Husmoder	Ovine Marthine Nielsen	Fjellerup	87 år	14.01.81
Uddeler	Peter Elmer Læssøe Nielsen	Veggerslev	61 år	03.03.81
Mejeribestyrer	Søren Christian Nielsen	Fjellerup	86 år	27.04.81
Pensionist	Thomas Emil D. Nielsen	Dalstrup P	64 år	20.12.80
Husmoder	Helga Oht	Voldby	64 år	13.08.81
Husmoder	Klara Olsen	Ørum	92 år	11.11.80
Arbejdsmand	Peter Fogh Olesen	Glesborg K	58 år	02.03.81
Husmoder	Augusta Pedersen	Glesborg K	80 år	21.11.80
Husassistent	Gerda Augusta Pedersen	Fjellerup	76 år	26.09.81
Husmoder	Lydia Pedersen	Kastbjerg M	69 år	12.09.81
Skovarbejder	Niels Christian Pedersen	Glesborg	74 år	10.02.81
Husmoder	Ruth Pedersen	Gjerrild	45 år	10.02.81
Gårdejer	Thomas Bilde Pedersen	Villersø	78 år	17.11.80
Husmoder	Karen Marie Petersen	Laen Mark	77 år	26.06.81
Arbejdsmand	Peter Andreas Petersen	Sangstrup	78 år	20.05.81
Fisker	Robert Arnold Petersen	Hemmed K	70 år	17.05.81
Gårdejer	Poul Vagn Poulsen	Villersø	72 år	25.01.81
Husmoder	Agnes Rasmussen	Rimsø	91 år	01.07.81
Skolelev	Allan Friis Rasmussen	Ginnerup	11 år	09.07.81
Damefrisør	Edith Fusager Rasmussen	Stenvad	73 år	30.06.81
Forpagter	Hans Kristian Rasmussen	Tranehuse	69 år	28.04.81
Murer	Lavrits Rasmussen	Voldby	70 år	08.03.81
Husmoder	Magda Rasmussen	Glesborg	72 år	03.08.81
Socialpædagog	Michael Rasmussen	Ramten	21 år	29.09.81
Husmoder	Anna Robak	Ørum	89 år	10.12.80
Pensionist	Henning Christen Skjernov	Mastrup	75 år	19.12.80
Handelsmand	Søren Sloth	Kastbjerg	76 år	21.04.81
Pensionist	Anker K. H. Stenfelt	Dalstrup P	78 år	08.12.80
Husmoder	Anna Albine Svane	Ramten	74 år	30.05.81
Gårdejer	Jens Kristian Sørensen	Stenvad M.	86 år	09.09.80
Pensionist	Johannes H. Sørensen	Voldby Plh.	75 år	29.09.80
Gårdejer	Karl Kristian Sørensen	Glesborg	76 år	04.07.81
Karetmager	Peter Sørensen	Stenvad	81 år	01.10.80
Gårdejer	Rasmus Busk Sørensen	Ginnerup	86 år	14.08.81
Købmand	Svend Aage Sørensen	Fjellerup	71 år	31.01.81
Gårdejer	Søren Kristian Sørensen	Karlby	90 år	20.04.81
Husmoder	Tove J. M. H. Sørensen	Ørum	53 år	05.08.81
Husmoder	Clara Elisabeth Thomsen	Fjellerup S	66 år	19.07.81
Husmoder	Signe Petersen Toft	Ginnerup	85 år	08.07.81
Gårdejer	Søren Henrik Udsen	Karlby	78 år	25.08.81
Pensionist	Johannes Ørsted	Dalstrup P	80 år	29.01.81

Post til og fra Randers

Fra Historisk Årbog 1932 (Randers amt) er hentet beretningen om, hvordan købmand Lund, Treaa Mølle, smuglede post ud fra Randers under krigen 1864. Episoden er omtalt i en større beretning, som er skrevet af Hans Bay, der blev født i Randers 1852:

Naar undtages under Vaabenhvilen, da der gik Post mellem Randers og København med »Brødrene Petersens Dampskibe«, fik Randers ikke officiel Post under Occupationen. Da Fjenden besatte Byen, lukkede Postmesteren Posthuset af og forsvandt. En nylig ankommen Post blev ikke uddelt. Saa en Dag gik Fader og en anden Randers-Borger, vistnok Købmand Heerfordt, medens Tyskerne var ud til Øvelse, ind ad Posthusets Bagdør, tog den dèr liggende Post og uddelte den. Dette gik godt og gav Fader Lyst til at forsøge at faa Postforbindelse med den del af Danmark, der ikke var besat af Fjenden.

Ved Treaa Mølle ved Grenaa boede der en Købmand Jens Lund, som handlede hos Fader, og som jævnlig kom kørende til Randers med egen Befordring med og efter Varer. Ham fik Fader til at tage Breve med og forsøge at faa dem over til Øerne med forbiseilende Skibe. Det gik godt, og paa den Maade kom der efterhaanden en Postforbindelse i Stand, vist mest over Kalundborg. Der var ikke fast fjendtlig Indkvartering ved Treaa Mølle, kun af og til Patruiller. Naar disse var borte, gik Lund ud i en Baad til forbiseilende Skibe og afleverede sin Post, og havde Skibet Post med til ham, tog han den med tilbage og gemte den i et Baadehus ved Stranden, til han skulde til Randers. Saa blev den hentet og puttet ned i en Sæk Uld, mellem nogle Skind, eller hvor det nu bød sig. Ankommen til Randers kørte han ind i vor Gaard og afleverede den, naar der gaves Leilighed dertil.

En Dag havde han en stor Post, Breve og Aviser, med, og den var da gemt i en stor Sæk Uld. Vi havde stor Indkvartering den Dag, ca. 30 Mand, og da disse havde Fridag, gik de og drev i og ved Gaarden. Fader var flere Gange ude for at faa Posten ind, men turde ikke for Soldaterne. Saa vilde Moder forsøge. Hun gik ud til Lund, som tog Sækken af Vognen, og medens der stod Soldater omkring Vognen, fik hun løst op for Sækken, undersøgte Ulden og købte den. 2 af vore Karle bar da Sækken ind for at faa Ulden veiet. Kommen ind i et Baglokale, blev Posten taget ud, styrtet ned i et i Gulvet muret Hul, oprindelig bestemt til at gemme vort Sølvtøj i, og saa blev der væltet en Del Brænde over Hullet. Naar der ingen Tyskere var i Gaarden, blev Posten taget op, sorteret og udbragt af Damer og Herrer, som meldte sig dertil. Dette gik godt. Fjenden mærkede nok, at der kom Post til Byen, men kunde ikke opdage hvorledes. Naar Lund skulde hjem, fik han den afgaaende Post med, skjult mellem Varerne. Engang kunde han ikke komme ud af Byen, som var afspærret af Skildvagter, der skulde anholde enhver, der vilde ud uden »Passerschein«. Da Lund havde ventet et Par Dage uden at kunne komme af Sted, gik Fader over paa Apotheket og fik lavet nogle Flasker »Medicin«, signerede til Lunds Kone. Disse viste han til en hos os i Kvarter liggende Underofficer og beklagede den stakkels Lund, der ikke kunde komme hjem til sin syge Kone med Medicinen og med manglende Varer til sin Indkvartering. Underofficeren ynkedes over Lund, lod ham spænde for, spændte sin Sabel om sig, satte sig op paa Læsset og hjalp ham ud gennem Skildvagterne, som, da der var militær Vagt paa Vognen, lod dem passere. Kommen et Stykke udenfor Vagterne stod Underofficeren af, skrev paa et af hans Lommebog afrevet Blad et »Passerschein«, gav Lund det og sagde, at blev han stoppet, skulde han blot vise Sedlen frem, saa gik det nok, hvad det ogsaa gjorde. Lund kom godt hjem med Posten, som denne Gang var skjult i et Anker, som laa i Bunden af Vognen. Da det rygtedes i Randers, at man kunde faa Breve af Sted gennem Fader, og Folk tilsidst aabenlyst kom med Breve i Haanden, blev Brevsamlingsstedet forlagt til en Enkefrue i Byen, idet man forudsatte, at Fjenden, i Tilfælde af Opdagelse, vilde tage lempeligere paa en Dame end paa Fader. Den indgaaende Post vedblev dog at gaa til ham, ligesom han ogsaa besørgede Uddelingen. Før og i 1864, da der ikke var Bane til Randers, foregik Postbesørgelsen med »Deligencer« med 4 Heste for. Da Tyskerne kom herop i Jylland, lagde de Beslag paa disse Køretøier til Besørgelse af deres Feltpost. Postcontrahenten i Randers, Vognmand Sennels, kørte selv en af sine Postvogne, og en Dag, han kom kørende op igennem Byen med tyske Postmænd i Vognen, forlangte disse, at han skulde blæse paa Posthornet og paa denne Maade melde sin Ankomst. Sennels vilde først ikke, men da de be-

stemt forlangte, at han skulde »blasen«, satte han resolut Hornet til Munden, og under Tonerne til »Dengang jeg drog af Sted« kørte han gennem Gaderne. Til Tyskernes Bebreidelse af, at han havde valgt denne Melodi, svarede han, at det var den eneste, han kunde blæse.

Knud Pot

I forrige århundrede boede der på Stenvad hede en mand ved navn Knud Pot. Hans meriter kendes i forskellige udgaver, f.eks. findes der i Dansk Folkemindesamlings arkiver en beretning om ham, skrevet af Dorthea Baltzer fra 1919. Hun havde beretningen fra den 85-årige Anders Mikkelsen, Selkær kær. En anden udgave af den samme historie blev trykt i Grenaa Folketidende den 13. august 1891. Det er denne udgave, der her skal gengives:

EN HUMORISTISK TYV

En på Grenaa-egnen i sin tid meget bekjendt mand, Knud Andersen Pot, der nok tør siges at have været både berygtet og berømt, er for nylig afgået ved døden i en høj alder på Fjellerup Felding, hvor han havde bygget sig ind i siden af en gravhøj.

Knud var berygtet for sine mange og grove tyverier, berømt for den ofte ret geniale og humoristiske måde, på hvilken disse blev udført. Hyppigt slap han godt fra sine forbrydelser, men han har dog tilbragt en stor del af sin levetid på straffeanstalter, stadig dømt på indicier, thi han har aldrig været at formå til at bekende.

Efter sit sidste ophold i tugthuset for godt en snes år siden opgav han imidlertid tyvehåndværket helt, og der foreligger siden den tid intet ufordelagtigt om ham. Han erhvervede sig tværtimod ry for at være en oplyst mand, hvis råd og vejledning i vanskelige sager blev søgt af mange og meget beredvilligt ydet.

I de senere år talte han temmelig uforbeholdent om sine bedrifter fra fordums dage, særlig dvælede han gerne ved de mange bryderier, han havde voldet rettens håndhævere.

Blandt hans talrige tyvehistorier skal anføres følgende, der dog ikke bragte ham i forlegenhed:

En dag i halvtredserne skulle der være vintermarked i Grenaa, og en sådan lejlighed til forretning turde Knud ikke lade gå ubenyttet hen. Tidligt om morgenen begav han sig derfor på vejen til købstaden uden at have noget bestemt for øje, overladende alt til tilfældet.

Dengang boede han i Horsemosen på Stenvad Mark, og idet han passerede sin nærmeste nabos hus, søgte han denne for at få følgeskab den lange vej til markedet. Der fandtes imidlertid ikke andre levende væsener i huset end en ko, som hilste ham med et venligt brøl, og straks gik det op for Knud, at nu havde han følgeskab, samt at her var affære at gøre.

Han trak koen ud af stalden, og det gik ad Grenaa til. Kommen et stykke på vej indhentede han imidlertid sin nabo, der var dårligt gående, og som venligt bød ham godmorgen samt udtalte sin forundring over den store lighed, der fandt sted mellem Knuds ledsager og hans brogede derhjemme. Knud svarede, at »der var jo mange høveder, som lignede hinanden«.

Langsomt passiarende nåede de tre følgesvende Grenaa Vesterport godt op ad formiddagen, og Knud betroede naboen, at han var tilsagt til at møde på herredskontoret, hvilken tur han helst ville have overstået, inden han begav sig til markedspladsen, da det jo ikke var godt at vide, hvad ondt »Justitsråden« havde i sinde med ham. Han bad derfor naboen trække af med koen samt opgav ham prisen på denne, om der måtte indfinde sig nogen køber, inden han selv kom tilbage, idet han samtidig lovede ham ikke at lade det komme så nøje an på et godt traktement hos Chr. Fladberg, om det måtte lykkes ham at afhænde dyret.

Naboen gik nu med koen, og da betalingen for denne var ansat temmelig lavt, fandt han inden ret længe en lysthavende. Knud, der slet ikke havde været på kontoret, men som derimod på afstand havde holdt skarpt udkig med koen, indfandt sig nu og modtog af naboen pengene for denne.

Sit løfte tro beværtede Knud derpå både med mad og drikke i rigeligt mål, og efter en fornøjelig dag begav de to naboer sig i glad stemning på tilbagevejen.

Ankommen til hjemmet blev naboen imidlertid meget ilde berørt ved ikke at finde sin ko, og først da gik det op for ham, at det var denne, Knud var kommet trækkende med.

Der var imidlertid intet at gøre ved sagen; han havde selv solgt sin ko og givet Knud pengene for den. Men med

nabovenskabet var det ude fra denne dag.

I sin ydre optræden var Knud Pot, hvad man kalder »en pæn mand«, omhyggelig med sin klædedragt, høflig og beleven, og for hvem de, der ikke kendte hans færd, ville, når man kun flygtig kom i berøring med ham, den tanke ligge fjern, at man havde en grov forbryder for sig. Han var tillige udrustet med en høj grad af skarpsindighed samt med en urokkelig ro i forbindelse med en vis politur, hvilke egenskaber kom ham særligt til gode, når det gjaldt selvforsvaret, og han forstod at plædere sin sag med en sådan dygtighed, at han af og til har bragt sine dommere nær til fortvivlelse.

Havde Knud viet sine evner til det godes tjeneste, kunne han sikkert være blevet et nyttigt og fremragende medlem af det samfund, med hvilke han gennem mere end en menneskealder levede i bestandig krig. I de senere år synes han dog at være kommen til fuld erkendelse af sine fordums misgerninger, og han skal efter sigende på sine gamle dage have været en alvorlig tilhænger af den indre mission samt meget virksom i dennes tjeneste.

Fra Grenaa til Cape Kennedy

Af J. A. Nielsen

Den glade dreng her er Lars Vester, søn af Gerda og Jørn Vester, Odinsvej 5, Grenaa. Både fader og søn er tegnere, Jørn Vester mest af lokalhistoriske motiver, medens Lars beskæftiger sig med noget helt andet. Lars er 13 år og har altid tegnet, lige fra starten med de såkaldte »tændstikmænd« i børnehaven. Siden har det udviklet sig voldsomt, og Lars har masser af tegninger i skufferne og på væggene. Lars laver tegneserier, både billeder og tekster, til ungdomsblade, han laver dekorationer til skolekomedier og meget andet. Ind imellem vinder han præmier for sine tegninger, bl.a. en på 500 kroner fra købmandssammenslutningen »Centra«.

I 1980 vandt han sammen med fire andre danske tegnere på 12-21 år en tegnekonkurrence med deltagere fra en lang række lande, administreret af den danske organisation »Ungdom og Spacelab«. Præmien var en fire dages tur til Paris, og det var naturligvis en mægtig oplevelse for Lars. Tegningerne var udstillede dernede, og publikumsafstemningen gav Lars førsteprisen med over 8000 stemmer, og han var endda den yngste af tegnerne.

Som følge af førsteprisen blev Lars vinder af en rejse til USA, udsat af den europæiske rumorganisation ESA. Højdepunktet på denne tur var nok besøg i Cape Kennedy, rumcentret, hvor Lars og hans medrejsende fik adgang til lokaler, hvor der ellers ikke kommer »fremmede« ind. Besøg på heltekirkegården Arlington, Orlando Sea World Air and Space Museum og Det hvide Hus var noget af det, arrangementet bød på, og Lars' scrapbog vidner til sene tider om denne store oplevelse for en dreng fra 6. klasse.

Lars er forlængst hjemme igen. Han har været omtalt i næsten alle danske aviser og blade og bliver det stadig. Han har vist sin lysbilledserie fra turen forskellige steder og naturligvis i skolen, hvor kammeraterne er godt misundelige på »den heldige kartoffel«.

Sølvtøjsregistreringen på Øst-Djursland

Af Tom Mortensen

På de følgende sider bringes nogle foreløbige resultater af den igangværende sølvtøjsregistrering. Registreringen omfatter hovedsagelig gamle sølvarbejder i privateje på Øst-Djursland. Eftersom arbejdet med projektet endnu langtfra er afsluttet, vil jeg nøjes med at bringe en liste over de sølvarbejder fremstillet i Grenaa, der hidtil er fundet. Først dog en kort orientering om undersøgelsens formål og hidtidige forløb.

Beslutningen om projektet blev taget under et møde på Djurslands Museum i november 1980 efter længere tids forberedelse og overvejelse. Arbejdet udføres som et samarbejde mellem Djurslands Museum (DJM), arkitekt Sven Fritz, Åbyhøj, og undertegnede. Selve registreringsarbejdet udføres af mig, mens museet stiller de tekniske hjælpemidler til rådighed og fungerer som det naturlige centrum for kontakten med ejerne. Sven Fritz er konsulent

Kandisskål udført af I. D. Planitz. Dateret 1774. Længde 17 cm. Privat eje.
(Foto: Arne Bruun Rasmussen)

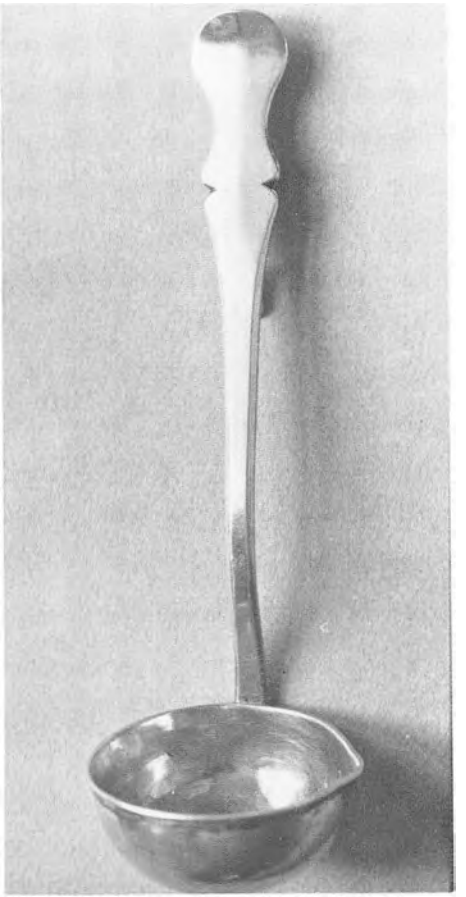

Flødeske udført af H. J. Planitz. Privat eje. Længde 16,3 cm.
(Foto: DJM)

i vanskeligere spørgsmål angående de fundne sølvarbejder.

Arbejdet indledtes med en artikel i Dagbladet Djursland den 29. november 1980. Her blev der appelleret til ejere af gammelt sølvtøj om at vise os deres gamle sølvting. Her kunne ejerne desuden orientere sig om undersøgelsens formål og omfang. Undersøgelsens arbejdsmark er først og fremmest

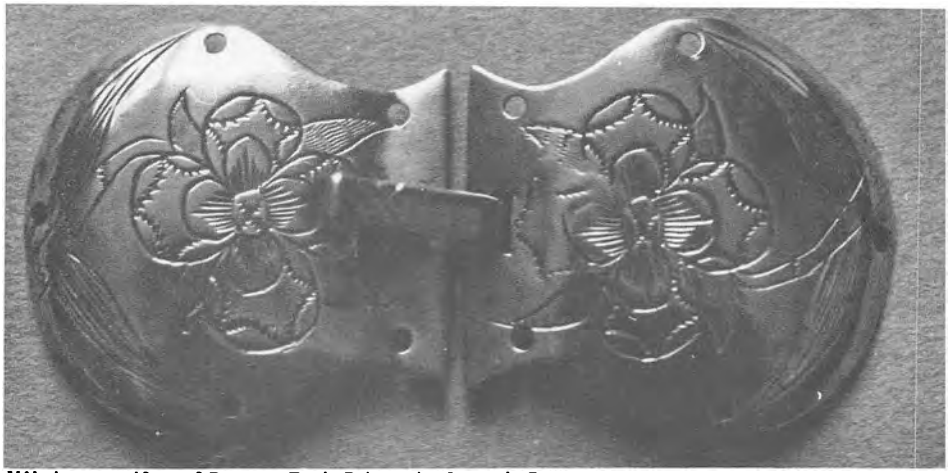

Kåbehægte udført af Rasmus Fugl. Privat eje. Længde 7 cm.
(Foto: DJM)

selve Grenaa by, Nørre- og Sønder Herred. I dette område må man jo regne med, at de gamle mestre fra Grenaa hovedsagelig har haft deres kundekreds. Men naturligvis findes der også sølvarbejder fremstillet i Grenaa i andre dele af landet, spredt gennem arv og salg.

Formålet med projektet er at få dokumenteret, hvad de gamle Grenaaguldsmede har kunnet tilbyde kunderne: Hvilke typer af genstande, hvor dygtige håndværkere de var. Før undersøgelsens begyndelse kendte man kun meget få arbejder af de mestre i Grenaa, der har arbejdet med guld og sølv før ca. 1870. Efter at det gamle laugssystem var ophævet i 1857 slog den industriprægede produktionsform langsomt igennem også på guld- og sølvarbejdets område, og efter ca. 1870 blev der sjældnere og sjældnere fremstillet sådanne genstande helt fra bunden, altså som håndværk. Den nuværende form for guldsmedeforretning voksede frem, hvor guldsmeden næsten kun sælger helfabrikata og måske blot får lejlighed til at foretage en reparation nu og da.

Undersøgelsen omfatter derfor hovedsagelig arbejder fra før 1900, idet den sidste af de traditionelle sølvsmede i Grenaa døde 1895.

Projektets andet mål, nemlig at få et overblik over kundekredsen, kan man nærme sig, dersom de nuværende ejere ved, hvem hver enkelt genstand oprindelig har tilhørt. Sådanne oprindelige ejerforhold er konstateret adskillige gange, og hukommelsen støttes ofte af indgraverede navne og årstal på sølvtingene. Også materiale i arkiverne kan her afgive oplysninger.

Endelig omfatter projektet en plan om at få klarlagt, i hvor stort et område Grenaa-mestrene havde deres kundekreds. Mod øst kun de få mennesker på Anholt. Fra vest trængte uden tvivl de mange - og dygtige - sølvsmede i Aarhus og Randers langt ind i Djursland. For at få resultater frem under denne del af projektet er det nødvendigt, at undersøgelsen ikke kun omfatter gamle sølvarbejder fremstillet i Grenaa, men gamle sølvarbejder overhovedet, som findes på nuværende tidspunkt på Øst-Djursland. Hertil kommer det store antal sølvarbejder, som ikke mere findes her, men om hvilke de nuværende ejere ved, at de oprindelig har tilhørt familier på egnen.

I det forløbne halve år har adskillige ejere henvendt sig på Djurslands Museum for at vise mig deres sølvgenstande, og i en lang række tilfælde har jeg besøgt folk i deres hjem. Desuden er der kommet værdifulde henvendelser fra mennesker rundt om i Jylland. Alle disse former for kontakt har givet som resultat, at der nu kendes betydeligt flere arbejder af de gamle mestre. Se nærmere herom på listen over kendte arbejder.

Foreløbig er selve registreringsarbejdet af de gamle ting beregnet til at vare to år. Når jeg tænker på den enestående velvilje og tillid, jeg hidtil er blevet mødt med under arbejdet, kan jeg vist godt regne med at finde mange gamle Grenaa-ting endnu. Desuden skal arkiverne presses for de oplysninger, de kan give om de gamle mestres liv og virke. Først når også dette felt er bearbejdet, kan der være tale om at give en bredere beskrivelse af guld- og sølvsmedehåndværkets vilkår i Grenaa.

Det bør nævnes, at en undersøgelse som denne ikke står alene. De vestjyske museer har i disse år en lignende undersøgelse igang, der omfatter byerne Holstebro, Lemvig, Ringkjøbing, Herning og Struer[1]. Tønder Museum har i snart mange år forsket i det rigt overleverede materiale fra det vestsle-

svigske område[2]. I Varde har man en lignende mindre undersøgelse som vores. Endelig er der i de seneste år foretaget undersøgelser af enkelte guldsmedes virke og arbejder. Det er bøgerne om guldsmeden Andreas Holm i København, om Joachim Weller i Holstebro og Mathias Winge i Vejle[3]. I alle 3 tilfælde drejer det sig om dygtige håndværkere, af hvem der er overleveret en betydelig mængde arbejder. Mest imponerende er Joachim Weller, som man i øjeblikket kender omkring 800 arbejder af. Så store resultater kan vi slet ikke håbe på i Grenaa-undersøgelsen.

Strøbøsse udført af C. U. Bræmer. Højde 9,2 cm. Privat eje.
(Foto: DJM)

Skematisk opstilling over Grenaa-guldsmedenes arbejdsperioder 1747-1900

De ældste mestre er ikke taget med her, fordi vi ikke kender noget videre om dem. Se navne og årstal i listen over arbejder. Der kan naturligvis stadig dukke navne op på mestre, der blot endnu ikke er kendt. F.eks. kan der have været en eller to mestre i perioden fra 1701, hvor Anders nævnes, og til 1747, hvor I. D. Planitz får borgerskab.

Det ses af diagrammet, at der i al fald siden midten af det 18. århundrede altid har været arbejde til een guldsmed i Grenaa. Byens folketal har omkring år 1700 næppe været stort over 500. Fra 1769 kendes et ret sikkert tal: 709, men først 1845 er tallet øget til 1017. Herefter voksede byen støt i takt med den økonomiske udvikling. 1870 boede der 1923 personer i selve byen, og der var blevet plads til to guldsmede, men heller ikke flere: Den tredie måtte ophøre. Det lille slip efter H. J. Planitz' død 1805 til Fugls borgerskab 1813 falder sammen med englænderkrigenes urolige økonomiske forhold. Fugl arbejdede dog som svend i Grenaa allerede fra 1806.

Når man sammenholder diagrammet med antallet af kendte arbejder, må man forbløffes over, at der kendes så få arbejder af de ældre mestre. I. D. Planitz, H. J. Planitz, Fugl og Bræmer har dog alle virket omkring 30 år i byen. Ja, det vides endda, at f.eks. Bræmer omkring 1840 havde op til to svende beskæftiget på sit værksted, hvilket må betyde, at forretningen har været ret omfattende.

Arbejder

Den følgende liste er opdelt i A: arbejder som var kendt før projektets begyndelse, og B: arbejder som er registreret under det nuværende projekt.

Hvor det vides, at arbejderne ligger i

Skema over Grenaa-gulvsmedenes arbejdsperioder 1747-1900

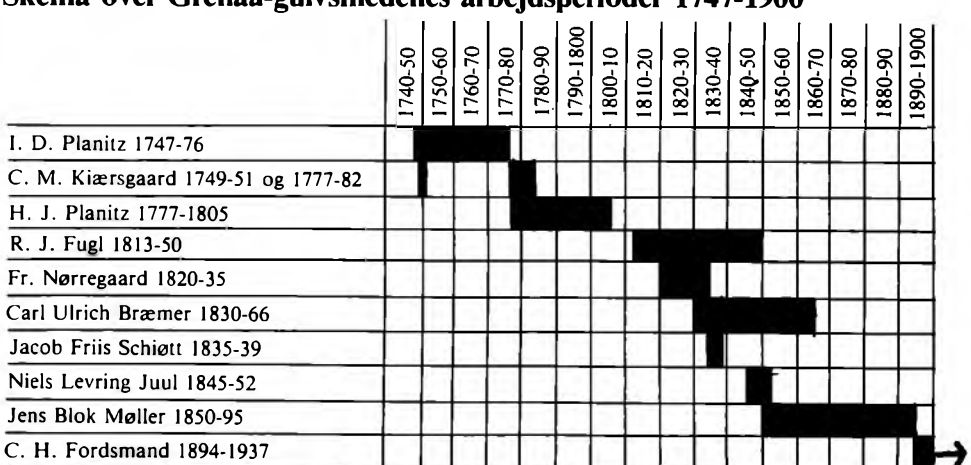

offentlige samlinger, er det angivet med samlingens navn i parentes. Oplysningerne om de tidligere kendte arbejder stammer hovedsagelig fra den nye udgave af Danske Sølvmærker, nemlig Bind II udgivet af Sven Fritz. Bindet er under trykning.

Morten: Omtales 1619 og 1627[4].
Hverken arbejder eller mærker kendes.

Olluf: Omtales 1663[5].
Hverken arbejder eller mærker kendes.

To theskeer uført af N. L. Juul. Dateret 1849. Længde 13,8 cm. Den gamle By, Aarhus.
(Foto: DgB, Neg. 10.246-248)

Anders: Omtales 1671-74 og 1701.
Hverken arbejder eller mærker kendes.

I. D. Planitz: Født ca. 1720 - borgerskab 1747 - død 1776.
Enken driver forretningen til 1779, hvor sønnen H. J. Planitz overtager den.
A: Bæger dateret 1757 - tedåse dateret 1759 - lågkrus - 3 knapper.
B: Hovedvandsæg tilskrevet ham (DJM). Kandisskål dateret 1774. 8 genstande.

C. M. Kiærsgaard: Født ca. 1720 - borgerskab 1749 - flytter 1751 til Kalundborg som guldsmed - omtales atter i Grenaa 1777-82 - død 1782.
A: Strøbøsse - skeer dateret 1755 - ske dateret 1763 - sauceskål dateret 1772 - flødeskål.
B: Bæger dateret 1753 - taskelås dateret 1769. 8 genstande.

H. J. Planitz: Født ca. 1747 - guldsmed i Randers 1774-77 - borgerskab i Grenaa 1777 - død 1805.

H. J. Planitz' mestermærke bag på flødeskeen fig. 2. Mærket adskiller sig en del fra det mærke, der ellers kendes af ham.
(Foto: DJM)

A: Kandisskål dateret 1786 - spiseske - lille strøbøsse.
B: Flødeske - 3 theskeer dateret 1798 7 genstande.

Rasmus Jensen Fugl: Født ca. 1779 - borgerskab 1813 - død 1850.

Rasmus Fugls mestermærke bag på kåbehægten fig. 3. Mærket er nyfundet og offentliggøres her for første gang.
(Foto: DJM)

A: Kåbehægte.
B: Sukkerstrøske -punchesi/ strøske. 3 genstande.

Frederik Nørregaard: Født ca. 1779 - guldsmed i Aarhus 1813-19 - borgerskab i Grenaa 1820 - omtales fra 1824 også som toldbetjent - død 1835.
A: Skilte på laugspokal fra Aarhus.
B:

C. U. Bræmer: Født 1803 - Borgerskab 1830 - død 1866.

De to kendte mærker af C. U. Bræmer fra en spiseske. Ved hjælp af denne ske kunne det lille mærke med B for første gang bestemmes som Bræmers. Privat eje.
(Foto: DJM)

A: Flødeske - 2 skeer - strøsukkerske dateret 1837.
B: 2 skeer - 2 skeer dateret 1859 -lille strøbøsse - fiskeske - pibebeslag (DJM) - Hovedvandsæg dateret 1853 (Maribo Museum) - Peberbøsse 13 genstande.

Jacob Friis Schiøtt: Født 1810 - borgerskab 1835 - ophører formentlig 1839 - derefter svend i Randers - død 1849.
A: Spiseske - flødeske (Koldinghus) - thedåse.
B: 3 genstande.

Niels Levring Juul: Født 1821 - borgerskab 1845 - opsiger sit borgerskab 1852 - derefter guldsmed i Randers - død 1888.
A: Kåbehægte (Dansk Folkemindesamling) - 2 theskeer dateret 1849 (Den gamle By).
B: Fiskeske - potageske - 2 saltkar med blåt glas - thesi dateret 1865 - 12 theskeer - 6 spiseskeer 1854. 26 genstande.

Jens Blok Møller: Født 1822 - borgerskab 1850 - død 1895.

A: Hovedvandsæg dateret 1852.

B: Urformet hovedvandsæg dateret 1858 (DJM) - urformet hovedvandsæg dateret 1864 - hjerteformet broche med rød flus (DJM) - 3 brocher - 5 theskeer dateret 1893 - 6 theskeer - 5 theskeer - lille flødeske - thesi - hjerteformet sjalsnål med blå flus - sjalsnål med rød flus.
27 genstande.

C. H. Fordsmand: Guldsmed 1894-1937.

Benyttede mærkerne CH.F og FORDSMAND.

A:

B: Barneske - syltetøjsske - 2 theskeer. 4 genstande.

Ved en del af mestrene på listen over arbejder er gengivet et foto med mærker, som mesteren har stemplet sine arbejder med. Der er tale om arbejdsfotos, hvor størrelsesforholdene ikke behøver at være lig med stempelmærkernes virkelige størrelse. Iøvrigt henvises man til de eksisterende bøger med stempelmærker kendt fra Grenaas guldsmede.

Hvis læserne er i besiddelse af sølvarbejder, der bærer disse mærker eller nogle lignende, bedes de straks sætte sig i forbindelse med os. Enhver henvendelse kan betyde en værdifuld hjælp for undersøgelsen. I denne sammenhæng bør det understreges, at Grenaa-sølvtøj kun bærer de anførte mærker, men ikke det kendte mærke med de 3 tårne. Dette tretårnsmærke er - i al fald før ca. 1900 - forbeholdt sølvarbejder fremstillet i København.

Oktober 1981.

Noter:

1. Se Meddelelser fra Danske Museer nr. 13, september 1980.
2. Se herom de mange bøger af Sigurd Schouboe: Guldsmedehåndværk i Sønderjylland og Slesvig-Holsten, 1968 - Guldsmedehåndværket i Tønder og på Tønder-egnen, 1961 - Hovedvandsæg fra Vestslesvig, 1978, m.fl.
3. Bo Bramsen: Andreas Holm. En københavnsk sølvsmed 1735-71-1812. 1976.
   Joachim Weller, guldsmed i Holstebro 1754-92. Holstebro Museum. 1976.
   Per Winge: Mathias Winge. Guldsmed i Vejle 1764-94. 1980.
   Sven Fritz: Andreas Pedersen Schanderup, guldsmed i Skanderborg 1744-1765. (Den gamle Bys årbog 1976).
   Svend Fritz om Vardeundersøgelsen i Mark og Montre 1981, der er under trykning.
   Flere arbejder ses i litteraturlistens anførte værker.
4. Venligst meddelt af J. Wind, Vedbæk. Morten Guldsmed fik 1619 10 Mark for at omgøre en gammel kalk i Sct. Gertruds Kirke og forgylde den.
5. Som i 4. Olluf Guldsmed fik 1663 1½ Mark for at reparere en af stagerne i Sct. Gertruds Kirke (Kirkeregnskaberne).

Litteratur:

Chr. A. Bøje: Danske Guld- og Sølvsmedemærker før 1870. 1946. Tillæg 1949.

Chr. A. Bøje: Samme. Illustreret folkeudgave redigeret af Bo Bramsen. Politikens Forlag 1954 og senere.

Chr. A. Bøje: Samme. Bind I: København. Revideret og udvidet udgave redigeret af Bo Bramsen. 1979.
Bind II: Provinsen udg. af Sven Fritz, 1981, (er under trykning).

Holstebro Museum, årsskrift 1979. Heri Rigmor Lillelund og Torben Skov: Guldsmede i Holstebro i 1700-årene.

Træk af »Voldby og omegns Andelskasse«s historie

Af H. Lykke Nielsen

Andelskassens tilblivelse og virke må ses i nøje sammenhæng med hele andelsbevægelsen. Andelsbevægelsen opstod for ca. 100 år siden som krav til handling for at imødegå de vanskeligheder, der opstod ved omlægningen af det danske landbrug fra vegetabilsk- til animalsk produktion. Billigt korn, især fra USA, begyndte i 1880'erne at strømme til Europa. Det betød, at danske landmænd ikke længere var konkurrencedygtige på deres sædvanlige markeder, og man begyndte derfor at omlægge produktionen, så man i stedet stoppede det danske korn i dyrene. Den animalske produktion, man herved fik, kunne den danske landmand så afsætte i stedet for. Men denne omlægning krævede, at landmanden gik over til en mere intensiv og specialiseret driftsform. Omlægningen påvirkede selvsagt også økonomien, især ved at skabe et stort behov for øgede driftsmidler og -kreditter.

Allerede i 1889 var der ved lovgivning blevet etableret nogle »Landøkonomiske forskudsforeninger« med det formål at sikre medlemmerne midlertidige driftslån, men omkring 1916-17 synes disse foreninger helt at være ophørt med deres virksomhed. Disse foreninger kom imidlertid med hensyn til deres formål til at danne grundlag for oprettelsen af de første andelskasser.

Med andelsbevægelsens udbredelse blev landmanden efterhånden medlem af mange forskellige andelsforetagender så som andelsfoderstofforretninger, andelsgødningsforretninger, andelsmejerier, andelsslagterier, brugsforeninger m.fl. Dette betød, at betydelige pengesummer vandrede frem og tilbage mellem disse foreninger og krævede for hver vandring administrationsomkostninger, renter og lignende. Derfor opstod ideen med at lave et lokalt institut, en andelskasse, der skulle virke som en slags »clearings-central« mellem disse andelsforetagender.

Den 10. juli 1915 oprettedes den første andelskasse i Outrup, og i de følgende år fulgte mange efter.

For det østlige Djurslands vedkommende synes ideen med at oprette en andelskasse at have fået et godt tag i befolkningen, for i 1916 oprettedes Gjerrild Andelskasse, og året efter i 1917 blev Glæsborg Andelskasse og Voldby og omegns Andelskasse stiftet.

Fredag den 9. marts 1917 afholdtes der stiftende generalforsamling i Voldby forsamlingshus for »Voldby og omegns Andelskasse«. Der havde indtegnet sig 54 medlemmer, og de tilstedeværende vedtog enstemmigt at oprette andelskassen. På den stiftende generalforsamling blev også forslagene til vedtægter godkendt. Vedtægterne var udarbejdet af »den danske Andelsbank«, der i de første år var rådgivende institution og bankforbindelse for de fleste andelskasser. Nogle af de vigtigste §-er i vedtægterne lød således:

§ 1. Foreningens navn er Voldby og omegns andelskasse og dens formål er: a) at ordne og lette medlemmernes pengeomsætning, b) at gennemføre en fyldestgørende form for personlig kredit til foreningens aktive medlemmer, c) at modtage medlemmernes kapitaler til forrentning.

§ 2. Aktivt medlem kan enhver blive, der er fyldt 25 år og står som medlem i en af Den danske Andelsbank indmeldt andelsforening i Voldby og nærmeste omegn. Passivt medlem kan enhver blive, som bor i Voldby sogn og nærmeste omegn, og som ikke har adgang til at blive aktivt medlem. Et passivt, personligt medlem skal, så snart betingelserne herfor foreligger, overgå til aktivt medlem eller slettes som medlem.

§ 3. Aktive medlemmer betaler intet indskud, passive medlemmer 50 øre, børn 25 øre. Foreninger, der optages som passive medlemmer, betaler 5 kroner i indskud. Alle indskud overgår straks til foreningens reservefond.

§ 4. Medlemmer optages af bestyrelsen. Aktive medlemmer skal ved optagelsen være 25 år og medlem af en som medlem af Den danske Andelsbank indmeldt andelsforening i Voldby sogn. Ethvert aktivt medlem skal ved indtræden underskrive foreningens vedtægter i overværelse af vitterlighedsvidner.

§§ 5-12 omhandler foreningens myndigheder, der er generalforsamlingen, repræsentantskabet og bestyrelsen.

§§ 12 og 13 omfatter reglerne for medlemmernes mellemregning med foreningen samt formen for angivelse af dennes rentesatser.

§ 14. Ethvert aktivt medlem, som repræsentantskabet finder skikket dertil, har krav på en af repræsentantskabet

afpasset løbende kredit hos foreningen. Hvert år udfærdiger repræsentantskabet en fortegnelse over disse kreditter, hvorom hvert aktivt medlem hvert år i januar kan erholde oplysning hos bestyrelsen.

§ 15. Foreningens bøger og deraf bekræftede udskrifter er fuldt bevis for medlemmernes mellemværende med foreningen, og nærmere regler fastsættes for tilfælde af søgsmål og retsforfølgning.

§ 16. Udover forpligtelser nødvendige for den daglige drift må forpligtelser kun pådrages over for andre andelsforeninger i Voldby sogn, over for egne medlemmer og Den danske Andelsbank. Inden for disse rammer pådrages foreningen forpligtelser ved kollektiv underskrift af 2 bestyrelsesmedlemmer, i andre tilfælde af den samlede bestyrelse. De aktive medlemmer af foreningen er solidarisk ansvarlige for enhver forpligtelse, der påhviler denne, medens de passive medlemmer ikke hæfter personligt, og denne ansvarsbestemmelse kan ingen generalforsamling ændre.

§ 17. Betaling af medlemmers skyld til andelsforeninger eller disses skyld til foreningens medlemmer søges udlignet gennem foreningen, ved checks eller lignende.

§ 18. Foreningens overskud, efter afskrivninger og henlæggelser, fordeles årlig til de aktive medlemmer og de passive personlige medlemmer i forhold til de i regnskabsåret modtagne eller betalte renter.

§§ 19-21 omhandler udmeldelse af foreningen, foreningens forhold til Den danske Andelsbank samt regler for foreningens evt. likvidation.

På generalforsamlingen den 9. marts 1917 blev der også valgt et repræsentantskab på 15 medlemmer, der havde tilknytning til de lokale andelsforetagender. Den 16. marts 1917 afholdt dette repræsentantskab sit første møde, hvor der blev valgt formand og bestyrelse for andelskassen.

Denne første bestyrelse kom til at bestå af: Gdr. Frederik Møller, Karlby (formand). Lærer N. L. Andersen, Voldby (bogholder). Gdr. Jens Madsen, Voldby. Gdr. Søren Mols, Sangstrup. Mejeribest. A. P. Bruun, Voldby.

Endvidere blev det på mødet bestemt, at formanden skulle overtage hvervet som kasserer. Som banklokale skulle man benytte forsamlingshuset i Voldby, og som bankdag valgte man fredag med en åbningstid fra klokken 15,00-17,00.

Den 4. april 1917 holdtes et nyt repræsentantskabsmøde, hvor man vedtog at leje forsamlingshuset til den 1. november for en sum af 50 kroner. Lærer Andersen, der var i færd med at bygge hus, tilbød på mødet, at andelskassen kunne leje et lokale hos ham, når huset var færdigt. På mødet blev det også bestemt, at den første åbningsdag skulle være fredag den 20. april 1917, og at den højeste blanke kredit, der afgives i Andelskassen skal være 1000 kroner.

Den 20. april 1917 kunne Andelskassen for Voldby og omegn så for første gang åbne dørene for sine medlemmer. Åbningstilbudene lød på: 4% rente p.a. for almindelige tilgodehavender og 4½% p.a. på 1 måneds opsigelse. Kassekreditter med kaution skulle betales med 5% i årlig rente + ½% halvårlig i provision. Andre bankforretninger skulle følge de stedlige bankers satser.

Voldby Andelskasses nuværende bygning. Huset blev købt og indrettet til andelskasse i 1945.

Fra denne beskedne start i 1917 med 4 aktive medlemmer og med et lejet lokale i forsamlingshuset og med en ugentlig åbningsdag, hvor man holdt åben i 2 timer er Andelskassen for Voldby og omegn stille og roligt vokset og har øget sit medlemstal og sin omsætning. I dag, hvor Andelskassen er næsten 65 år gammel, har den nået et medlemstal på lidt over 200 aktive medlemmer. Omsætningen i andelskassen har i de første mange år fulgt den samme rolige udvikling. I 1918 var omsætningen på ca. 1,5 millioner kroner. Den var i 1964 steget til 23,2 millioner kroner. Derefter er omsætningen steget stærkt, således var omsætningen i 1971: 43,7 millioner kroner - i 1975: 96,1 million - og i 1980: 187,6 millioner kroner.

Som tidligere nævnt startede Andelskassen for Voldby og omegn med kontor i forsamlingshuset det første halve år, andelskassen eksisterede. Herefter lejede man sig ind hos lærer Andersen, hvor man havde til huse indtil 1928. Andelskassen flyttede herefter ind hos cykelhandler Søren Bloch, Voldby for en årlig husleje på 150 kroner. I 1945 købte andelskassen sit nuværende hus for en pris af 18.000 kroner.

Også ledelsen af andelskassen har været rolig og stabil. Folk, der blev valgt i bestyrelsen, har følt det som en pligt at fortsætte det virke, der var sat i gang, og mange blev på deres poster så længe som muligt. Mange af de personer, der er blevet valgt til bestyrelsesposter, havde i mange år forinden siddet i repræsentantskabet, så man var fortrolig med den opgave, man fik pålagt ved en tillidspost. Når man ser ned over listen med formænd, er det be-

Gdr. Frederik Møller, Karlby. Andelskassens første formand 1917-1944. Bogholder fra 1928-1944 og kasserer fra 1917-1919.

Gdr. Gunnar Høgh, Voldby. Formand for Andelskassen 1963-1980. Kasserer 1964-1980.

Gdr. Søren Mols, Sangstrup. Formand for Andelskassen 1944-1963. Bogholder 1944-1963. Kasserer 1919-1944.

Lærer Knud Erik Frandsen, Voldby. Formand for Andelskassen fra 1980.

mærkelsesværdigt at se, at for kun 1 år siden i 1980 er den fjerde formand for andelskassen begyndt sit virke siden starten i 1917.

Formænd:

Gdr. Frederik Møller, Karlby	1917-1944
Gdr. Søren Mols, Sangstrup	1944-1963
Gdr. Gunnar Høgh, Voldby	1963-1980
Lærer K. E. Frandsen, Voldby	1980-

Bogholdere/forretningsførere:

Lærer N. L. Andersen, Voldby	1917-1928
Gdr. Frederik Møller, Karlby	1928-1944
Gdr. Søren Mols, Sangstrup	1944-1963
Mejerist Egon Lassen, Voldby	1964-1977
Sparekasseass. Bente Andersen, Voldby	1977-

Kasserere:

Gdr. Frederik Møller, Karlby	1917-1919
Gdr. Søren Mols, Sangstrup	1919-1944
Gdr. Niels Bilde, Voldby	1944-1956
Uddeler J. Knudsen, Karlby	1957-1960
Mejerist Egon Lassen, Voldby	1960-1964
Gdr. Gunnar Høgh, Voldby	1964-1980
Bankass. I. M. Bønnerup, Karlby	1980-

Som det ses af listen har flere af bestyrelsesmedlemmerne beklædt flere af tillidsposterne enten samtidig med en anden post eller som afløser for en anden.

Når man blader i forhandlingsprotokollen, kan man se, at der har været ført en fornuftig pengepolitik, der er kommet medlemmerne til gode. Overskuddet er således aldrig blevet udbetalt til medlemmerne, men er blevet sat ind på en reservefond, en konto mod tab eller overført til næste regnskabsår. Denne politik har medført, at Andelskassen for Voldby og omegn har kunnet konsolidere sig, samtidig med at den har kunnet yde sine medlemmer lån til en meget rimelig rente.

De beskedne forhold hvorunder man har drevet andelskassen - billige lokaler, billig arbejdskraft - (i 1918 fik regnskabsføreren 400 kroner årlig, kassereren 250 kroner og formanden 150 kroner. I 1968 fik regnskabsføreren 8000 kroner og kassereren 4000 kroner for et års arbejde) - samt et grundigt kendskab til den lokale befolkning og de enkelte medlemmers økonomiske formåen har bevirket, at andelskassen har været et solidt foretagende, der aldrig har været ude i store økonomiske kriser. Kun i 1925 har der været indkaldt til ekstraordinært repræsentantskabsmøde på grund af økonomien, og da var det endda ikke andelskassens egen økonomi, det var galt med, men andelskassens bankforbindelse »Den danske Andelsbank«. Den var i 1925 gået fallit, og det smittede selvsagt af på de andelskasser, der havde »Den danske Andelsbank« som bankforbindelse. For at redde sig ud af situationen måtte Andelskassen for Voldby og omegn trække af de enkelte medlemmers konti samt optage et lån i et andet pengeinstitut.

Den danske Andelsbank var som tidligere nævnt med til at starte andelskasserne rundt om i landet. Men da andelskasserne i de første år fik en meget stor tilslutning, begyndte Den danske Andelsbank at trække sig noget ud af dette »hjælpearbejde«, da man efterhånden betragtede andelskasserne som konkurrenter. For at få den nødvendige hjælp og konsulentbistand dannede andelskasserne derfor deres egen forening »Danske Andelskasser«. Voldby andelskasse meldte sig også ind i foreningen, men meldte sig kort efter igen ud, da man åbenbart har følt, at man ikke fik noget særligt ud af et sådant medlemsskab. »Danske Andelskasser« blev i øvrigt en stor forening, og den havde i slutningen af 1960'erne en formand her fra området, idet overassistent Niels Sørensen, Glesborg, var formand for »Danske Andelskasser i 5-6 år fra 1964.

Der har på repræsentantskabsmøderne gennem årene som sagt ikke været de store ting at tage stilling til, når beretning, regnskab og fordeling af overskud var vedtaget. Efterhånden som Andelskassen fik oparbejdet et overskud, blev der dog mulighed for at gå lidt ud over de normale vedtagelser. I 1935 blev det således vedtaget, at en del af overskuddet skulle bruges til at yde en ekstra rente på en halv procent til »tyendesparere over 14 år som opmuntringspræmie til sparsommelighed«. Mens Voldby ungdomsskole eksisterede, blev der også tradition for, at elevforeningen fik 100 kroner af overskuddet.

»Hyggelig atmosfære over andelskassen i Voldby«, således lyder overskrif-

ten på en artikel i avisen i 1967 i anledning af Voldby andelskasses 50 års jubilæum. Artiklen fortsætter: »Selv med en omsætning på 23,2 millioner kroner kan forretningsudvalget i Voldby andelskasse nok tage det med ro - og indrette sig under hyggelige former.

De tre forretningsudvalgsmedlemmer »tøffer« rundt i det lille kontorlokale i andelskassens bygning i Voldby i klude- og sivsko, og omgangsformen er derefter.

- Jo, vi har her en fordel frem for de store banker, mener assistenten, fhv. gårdejer Niels Gleerup, Voldby. - Vi kender alle og ved, hvad hvert enkelt medlem er god for.

Assistenten bøjer sig ned over den store kassebog, og med sirlig håndskrift fører han det ene store beløb ind efter det andet. Mejerist Egon Lassen håndterer jævnligt den ene af de to regnemaskiner, mens formanden, gårdejer Gunnar Høgh, Voldby, tager imod kunderne ved skranken og indkasserer de beløb, der skal indsættes.

Der hviler en hyggelig atmosfære over dette banklokale. Man har tid til at snakke med skomageren om forretningsomsætning, tid til at høre gårdejeren fortælle om sine kreaturer og udveksle de sidste personlige nyheder over skranken med dem, der har noget på hjerte«.

Andelskassens personale ved jubilæet i 1967. Fra venstre: Bogholder Egon Lassen, Voldby, formand og kasserer Gunnar Høgh, Voldby og assistent Niels Gleerup, Voldby.

Går man ind i Voldby Andelskasse i dag, vil man opdage, at ikke ret meget er forandret, siden ovenstående artikel stod i avisen. Den hyggelige atmosfære finder man stadig i andelskassen. Man har stadig tid til en hyggelig snak om andet end banksager. Man finder ikke det store, moderne kontormiljø med en masse moderne maskiner. Med en omsætning på snart 200 millioner kroner er man selvfølgelig nødt til at bruge noget af den nye teknik, og andelskassen lader i dag som andre banker regnskaberne køre gennem EDB-maskinerne.

På et enkelt punkt ville stifterne af andelskassen måske kigge lidt, hvis de kunne se ind i lokalet i dag. Der er kvindelig betjening. Bogholderens, kassererens og kontorassistentens job udføres af kvinder. Dette gør dog ikke et besøg mindre hyggeligt, og kvinderne værner stadig om andelskassens særlige hygge og atmosfære, blandt andet passer man stadig godt på en tidligere mandlig kollegas gardering mod kolde fødder: et par velbevarede varme sivsko.

I begyndelsen af 1970'erne etablerede andelskasserne i Danmark deres egen bank på andelsbasis: »Danske andelskassers indskuds- og lånebank«. Banken skal i første omgang være bank for de ca. 60 andelskasser, der eksisterer, og banken skal afløse den fond, som var etableret af »Danske Andelskasser« til fordeling af midler fra andelskasser med overskud til andelskasser med manglende likviditet. I 1974 blev Voldby Andelskasse medlem af denne fællesbank, og den får i dag de fleste af sine banksager ordnet gennem denne bank.

Andelskasserne har altid i lovmæssig forstand været betragtet som foreninger, og de har derfor ikke været underkastet de samme regler for banktilsyn m.m., som findes i bankloven. Da Danmark er blevet medlem af fællesmarkedet, skal der også ske en harmonisering af bankvæsenerne med fælles regler for alle pengeinstitutter. Andelskasserne håber på, at dette kan ske gennem andelskassernes fællesbank, men på en sådan måde, at andelskasserne ikke gennem økonomiske forpligtelser og garantier mister deres lokale særpræg og grundlag.

Kilder:

Forhandlingsprotokol for Voldby og omegns andelskasse.

A. Axelsen Drejer: »Andelskasserne gennem et halvt århundrede«. Udgivet i 1966 i anledning af andelskassernes 50 års jubilæum.

Avisudklip fra 1967 i anledning af Voldby andelskasses 50 års jubilæum.

Andelskassens nuværende personale. Fra venstre: Kasserer Inger Margrethe Bønnerup, Karlby, kontorassistent Edel Krogh, Voldby, forretningsfører Bente Andersen, Voldby.

Ørum Søndagsskole

Af M. Møller Madsen

Ørum Søndagsskole begyndte 21. november 1881 i Ørum præstegård, hvor præstens kone, fru Engelstoft, og Grethe Jensen fra Ginnerup indbød børnene til søndagsskole hveranden søndag eftermiddag i præstegården.

Efter de oplysninger, der findes nedskrevet om Ørum søndagsskole (og de er skrevet af en mand, der kom til sognet i 1906 - altså 25 år efter 1881 - så var interessen så stor, at der kom børn ikke alene fra Ørum, men også fra de omliggende byer:

Ginnerup, Kastbjerg, Selkær, Glesborg, Ulstrup, Ramten, ja, endda også helt ovre fra nogle af sundbyerne.

Man fortsatte i præstegården, indtil Ørum missionshus blev taget i brug i 1896, og dér har man fortsat indtil i dag. I år fejrer man altså 100 års jubilæum.

Børnetallet er selvsagt ikke så stort i dag som for 100 år siden (i årene 1875-80 blev der i Ørum sogn registreret 276 børn - og 100 år senere for samme tidsrum var tallet 136 børn), men der blev også ret hurtigt begyndt søndagsskolearbejde i de andre byer og sogne, sådan at hver lille by snart havde sin egen søndagsskole, og mange steder er det arbejde fortsat indtil nu.

Her skal ikke nævnes navnene på alle de personer, der gennem de 100 år har været med i arbejdet i Ørum søndagsskole.

De to, der begyndte arbejdet, er allerede omtalt, og så skal nævnes dem, der i jubilæumsåret står for arbejdet, nemlig Else Laursen, Erna og John Møller Laursen, Jane Pedersen og Karl Øhlenschlæger.

Men endnu en skal omtales her, nemlig vor tidligere præstegårdsforpagter, Chr. Thode Nielsen, der som dreng kom i søndagsskolen og senere (i

næsten 50 år) var med i arbejdet indtil 1979. Chr. Th. Nielsen er død i år og oplevede således ikke at være med til 100 års jubilæet; men der er sikkert mange, der sammen med mig gerne vil mindes Chr. Thode Nielsen også gennem disse få linjer her - og udtrykke ønsket om, at det arbejde, som han viede så mange år af sit liv, må fortsættes!

Dét ønske har jeg for dem, der står i arbejdet i dag!

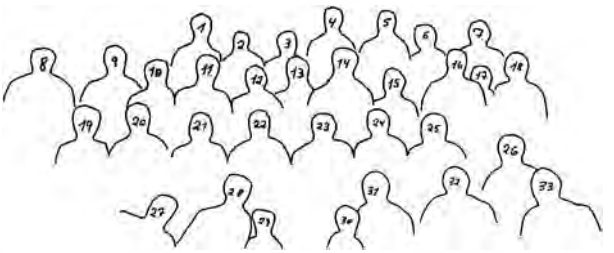

Fra Ørum præstegårdshave 1923. Søndagsskolearbejdere i Ørum-Ginnerup med ægtefæller. Nr. 1 og 2: Karetmager Poulsen og frue. - 3 og 4: Ukendt. - 5 og 6: Pastor Holm og frue (præstefolk i Ørum-Ginnerup). - 7: Petersen fra Trudvang. - 8: Ukendt. - 9: Tolvtevar (menes at være fra Ramten). - 10: Jens Peter Jensen, Constantia. - 11 og 12: Anton Jensen (Jeppe) og frue, Ginnerup. - 13: John fra Ramten. - 14: Maler Hansen, Ørum. - 15: Kathrine Nielsen (f. Svith) Constantia. - 16: Karl Nielsen, Constantia. - 17: Fru Petersen, Trudvang. - 18: Fru eller frk. Kahr. - 19 og 20: Møller Busk og frue, Fannerup mølle. - 21: Skrædder Jensen, Ørum. - 22: Jørgen Grans frue. - 23: Ukendt. - 24: Alma Sikker. - 25: Ukendt. - 26: Skrædder Jensens frue. - 27: Købmand Adamsen, Ørum. - 28: Jørgen Gran. - 29 og 30: Præsteparret Holms døtre. - 31: Kamilla Sypige fra Ørum. - 32: Ukendt. - 33: Ukendt.

Billedet er udlånt af Nørre Djurs Egnsarkiv, tekst af Bodil Rasmussen.

Thorfisk

Fra at være et firma med én mands arbejde, initiativ, flid og stræbsomhed til et stort vesteuropæisk firma med en af de største årsomsætninger i Danmark inden for fiskeeksportens område. Firmaet beskæftiger i dag 350 medarbejdere.

Thorbjørn Christensen.

Samtale med fiskeeksportør Thorbjørn Christensen

Ved Ingrid Marie Madsen.

Visioner, nye tanker og planer for fremtiden kendetegner stadigvæk Thorbjørn Christensen, der i 1939 kom til Grenaa fra Odense. Han fik arbejde på Grenaa Fiskeauktion som arbejdsmand. At han skulle blive en af de største fiskeeksportører i Danmark, havde han næppe drømt om, selv om han nok gik med planer for fremtiden.

Sit arbejde på fiskeauktionen beholdt han de første 3 krigsår, men havde allerede i den periode planer om at købe fisk op. I foråret 1943 kvittede han arbejdet på auktionen og rejste til Esbjerg for at lære noget om opkøb af fisk for private eksportører. Allerede i efteråret samme år kom han dog tilbage til Grenaa og begyndte at købe fisk op for Simon Røntved, hvor han hurtigt fik fast arbejde. Der var ikke noget pakhus, men i 1944 blev han fast ansat som opkøber for Dorthea Espersen fra Hirtshals. Firmaet Espersen havde filial i Grenaa på det tidspunkt. Denne filial bestyrede Thorbjørn Christensen et års tid, men var så småt begyndt også at købe op for sig selv. Han havde lejet et lille hus på Havnen, som han senere selv købte og murede op. Det var småt med plads, huset var delvist bygget af en gammel paketbåd »Fornæs«, men det opfyldte de krav, Thorbjørn stillede. Der var ingen startkapital, udgangspunktet var de bare næver. Den første handel var 4 kasser fisk til fiskehandler Krintel i Skanderborg.

På det tidspunkt, hvor Thorbjørn Christen startede som selvstændig, var der mange fiskeeksportører i Grenaa.

Thorbjørn Christensens første pakhus. Det var havnefogeden (Arvid) der gav Thorbjørn oplysninger om det tomme hus, og det viste sig, det ikke var en dårlig idé.

Der var (det i dag eksisterende firma) Møgelberg. De øvrige firmaer er enten nedlagt eller overtaget af Thorbjørn Christensen. Men der var dengang Kirk og Søn, N. C. Nielsen, Chresten Smed, Jan Jensen, Anton Pinnerup, Lars Thomsen, Carl Sørensen (Jyde Carl) og som nævnt Dorthea Espersen. Da Thorbjørn ringede op til hende for at sige sin stilling op, havde de en lang samtale, hvor Dorthea Espersen gav ham både ris og ros, alt imens man på centralen brød ind: 3 minutter, 6 minutter, 9 minutter. - Sådan fortsatte det, til de kom op på 39 minutter, men da havde Thorbjørn også sagt sin stilling op. Det var den 1. maj 1945, nu ville han hellige sig sit eget firma. Han ansatte en mand til at hjælpe sig, og selv måtte han samtidig med arbejdet klare kontorarbejdet. Desuden købte han også fisk op for Poul Agner i Esbjerg.

Der skulle oparbejdes en kundekreds. Det skete ved, at Thorbjørn tog en telefonbog og fandt frem til fiskehandlere i forskellige byer landet over.

En af Thorbjørn Christensens første lastbiler med Svend Andersen ved rattet. (Han er stadig ansat i firmaet). På ladet står Jørgen Bachmann, mens Thorbjørn og en anden medhjælper står ved siden af lastbilen. På billedet skimtes lidt af den gamle auktionshal.

På det tidspunkt var salget udelukkende til detailhandlere, der var ingen eksport. Thorbjørn kendte de mennesker, han handlede med. Kundekredsen voksede støt, og der måtte ansættes flere i firmaet, som nu blev kaldt: *Thorfisk*. I 1947 begyndte eksporten så småt. Thorbjørn og Svend Andersen kørte på skift rundt til kunderne.

Da eksporten nu så småt begyndte, skete der et mægtigt fremskridt ved anskaffelse af en mindre lastbil med kølekasse på. Man transporterede fisken til den tyske grænse, hvor den kom videre med biler sydpå til Husum og Kiel. Thorbjørn ville hovedsageligt sælge fisk til de steder, hvor han kunne forstå sproget.

I 1950 kom det første kontorpersonale, nu var der for alvor vækst i firmaet fra det lille pakhus.

Thorbjørn købte halvdelen af den gamle fiskeauktion, da den nye auktion blev bygget. Han lavede et stort pakhus, som blev brugt helt op til 1961. Senere købte auktionen dog bygningen tilbage.

Nu er det 20 år siden, den første filetfabrik blev indviet. Der blev ansat nogle piger til dette arbejde.

Da filetfabrikken blev indviet var det i nye lokaler, hvor det gamle pakhus havde ligget. Salget foregik såvel til detailhandlere som til eksport, især til Schweiz. Fiskefiletterne blev iset, lagt i træuld, snøret og gjort klar til videre transport fra banegården til Basel.

Billedet viser arbejdsholdet hos firmaet *Thorfisk* omkring 1964. Nogle fra dette arbejdshold er stadigvæk ansat i firmaet.

Nu kom der for alvor skred i firmaet, der gang på gang blev udvidet mod nord og vest.

Thorbjørn Christensen understreger, at sønnerne Svend Erik og Jørn Thorbjørn Christensen nu for alvor kom med ind i billedet som dygtig og fremadstræbende arbejdskraft med nye tanker og ideer. Svend Erik havde allerede gjort sig gældende i firmaet i flere år, men nu kom også Jørn ind i billedet, idet han vendte hjem med en uddannelse som bygningsingeniør. Han kom til at gøre sig gældende ved mange nyforandringer og ombygninger stadigvæk dog på den gamle plads.

Der blev igen handlet med auktionen, der købte bygninger op til nedrivning, så de kunne få kontorer på stedet.

Selv havde firmaet *Thorfisk* sikret sig plads, dér hvor kulgrossisterne Kjølhede og Carlsen havde lagerplads. I december 1974 flyttede det meste af firmaet over på denne plads, men udvidede igen i 1977.

Det blev også Jørn Thorbjørn Christensen, der kom til at stå for tegningerne til den nye bygning, og det er først de sidste 10-12 år, maskinerne for alvor gjorde sit indtog i firmaet. Men det viste sig heldigvis, de ikke på noget tidspunkt gjorde den dygtige medarbejderstab overflødig. Tværtimod blev der flere og flere ansat i firmaet. Produktionen øgedes år for år, så der i dag er 350 ansatte. Eksporten har været omsiggribende til at omfatte Tyskland, Frankrig, Spanien, Italien, Grækenland og Sverige.

15 store kølevogne kører rundt i vesteuropa med firmanavnet *Thorfisk*. De 80% af eksporten er fersk fisk og dybfrosne filetter.

Thorbjørn Christensen husker endnu det gode råd, han fik af en god ven i Odense: Jo mere du kan køre med, des mere kan du sælge! - Hvilket også fremgår af billedet, hvor man ser firmaets nyeste kølevogn.

Firmaet har en afdeling i Hundested, og i 1965 byggedes der en minkfodercentral i Trustrup. Her deltager Thorbjørn Christensen dagligt i arbejdets gang. Minkfodercentralen ligger på egen grund, mens firmaet på Havnen er bygget på lejede arealer. Fra minkfodercentralen, hvor man også har nedfrosset fiskeaffald som reservelager, sælges der store mængder af færdiglavet minkfoder til kunder fordelt på Djursland.

I Rolshøjkvarteret i nærheden af Grindstedværket har man sidst bygget nye store lagerlokaler. Grunden købte firmaet af kommunen. *Thorfisk* omfatter bl.a. også *Kattegat Fiskeeksport.*

På samtlige fiskepladser landet over er der opkøbere for *Thorfisk*, hvortil kølevognene går i pendulfart og samler fisken op til videre ekspedition.

Intet firma undgår uheld, sådan har det også været for Thorbjørn Christensens vedkommende, selv om han pointerer stærkt, at heldet har stået ham bi og tiden været med ham.

Det er dog ikke overdrevet at kalde hans indsats for lidt af et eventyr. For trods dygtige medarbejdere er og bliver manden bag firmaet Thorbjørn Christensen selv. Han lægger ikke skjul på, at lidt af charmen nok er gået fløjten i årenes løb. Da han startede, kendte han alle sine kunder og kunne få en god snak med hver enkelt landet over. Men Thorbjørn Christensen er stadig lige aktiv og ser tilbage på tiden med stor glæde.

Thorbjørn Christensen og sønnerne Jørn og Svend Erik, mens byggeriet af den nye bygning stod på.

Den nyeste kølevogn klar til at viderebringe fisk overalt i Europa.

Grenaa-gymnaster og folkedansere til Canada

Af J. A. Nielsen

Grenaa Idrætsforening oplevede i 1981 for første gang at have et junior-gymnastikhold i Canada på en tre-ugers tur. For deltagerne var det en herlig oplevelse - men de havde nu også gjort et meget stort arbejde for, at turen i det hele taget kunne lade sig gøre. Deltagerne klarede selv alt det økonomiske, og sligt må vække anerkendelse. Man solgte f.eks. postkort - tegnede med lokale motiver af Jørn Vester, og de unge mennesker lavede tusinder af små papirsflag til salg viden om i verden, for blot at nævne noget af det, »der gav penge«. I masser af fritimer samledes de unge i hjemmene og satte flag på pinde, medens snakken gik om alt det, de ventede at opleve! I Canada var folk af dansk afstamning udmærkede kontakter for gymnaster og folkedansere, og der startedes venskaber, som vil få stor betydning for kommende og lignende arrangementer. Scrapbøgerne viser, hvor stor en begivenhed turen var for juniorerne fra Grenaa a:..

Ledere af det storslåede arrangement var lærerne Ingrid og Vagn Larsen, Gjerrild, med sønnen Lars. Det administrative varetoges af skolesekretær Gerda Vester, der forøvrigt havde datteren Heidi med på turen.

Den »kloge kone« i Albøge.

Afskrift fra Grenaa Folketidende den 22. 5. 1903.
Ansvarlig for afskrift: J. A. Nielsen.

I juli måned 1902 mistede indsidder Jens Petersen Sørensen af Lyngby Mark ved Grenaa sit lille barn, der kun havde været sygt en enkelt dag. Det oplystes, at barnet havde fået medicin fra en nærboende kvinde, den 59-årige Maren Jensen, gårdejer Christen Petersen Præsts hustru. Hun havde ment, at barnet led af engelsk syge og havde givet forældrene nogle hjemmelavede dråber, som hun mente nok måtte kunne hjælpe.

Man foranstaltede nu en husundersøgelse hos den kloge Maren, hos hvem man fandt 41 flasker medicin samt en tysk lægebog, som hun plejede at rådføre sig med, når hun kurerede på folk. Hun erkendte, at hun havde udleveret medicin til barnet uden selv at have set den lille eller overbevist sig om, hvad den fejlede. I øvrigt påstod hun, at hun overvejende behandlede medlemmer af sin egen husstand, men dog også nu og da tog fremmede i kur, bl.a. for buldne fingre. Hun forlangte ingen betaling derfor, men havde en sparebøsse, hvori de pågældende kunne lægge penge til Indre Mission.

Medicinen blev sendt til sundhedskollegiet, som erklærede, at flaskerne indeholdt stoffer, som det var forbeholdt apotekerne at sælge. Nogle flasker indeholdt tillige arseniksyrling, stryknin og lignende giftstoffer i sådan mængde, at det ikke kunne anses for helt ufarligt.

I henhold hertil blev Maren Jensen ved Grenaa købstads ekstraretsdom idømt en bøde af 400 kroner for kvaksalveri, ulovlig medikamenthandel og gifthandel. Overretten frifandt hende dog for den sidste lovovertrædelse og nedsatte derfor bøden til 250 kroner.

Både Maren Jensen og det offentlige appellerede sagen til Højesteret, hvor hr. Asmussen var aktor. Han indskrænkede sig til at referere sagen, idet han blot tilføjede, at da en ny undersøgelse af medicinen havde vist, at der ikke var gift i den, kunne hun ikke dømmes for gifthandel. Han påstod derfor overretsdommen stadfæstet.

Som defensor fremhævede hr. Høgsbro, at tiltalte kun havde behandlet sine nærmeste for alvorligere sygdomme. Andre, som hun havde taget i kur, har hun kun behandlet for buldne fingre og dette enkelte tilfælde af engelsk syge. Det kunne næppe påvises, at hun i noget tilfælde havde udsat nogen for fare. Ganske vist havde hun som sagt behandlet medlemmer af sin egen familie også for sådanne farlige sygdomme som lungebetændelse, hjernebetændelse og lignende - det synes at være en meget plaget familie, hun har - men det er ikke oplyst, at hun har gjort nogen skade; den stærkt fortyndede medicin havde sikkert ingen ødelæggende virkning. For så vidt hun er tiltalt for ulovlig medikamenthandel, da kan det ikke siges, at hun har *handlet* med medicinen. Hun har ikke solgt medicinen til nogen, men foræret den bort til patienterne. Der kan derfor næppe være tale om at dømme hende for ulovlig medikamenthandel.

I det hele taget kan hun ikke siges at have gjort sig fordel ved sin kvaksalverivirksomhed. Hun har ikke »taget betaling« af patienterne, men kun »ladet dem betale« efter behag, idet de henlagde et lillle beløb i en papæske, hvis indhold hun sendte til Indre Mission. Selv om denne uegennyttighed ikke helt kan fritage hende for alt strafansvar, så må det dog betragtes som en i høj grad formildende omstændighed. Defensor nedlagde derfor påstand på frifindelse, idet han subidiært indstillede tiltalte til rettens mildeste dom.

Højesteret stadfæstede overrettens dom med den motivering, at som sagen forelå oplyst, kunne det ikke antages, at der havde været giftige stoffer i den af tiltalte til andre udleverede medicin. Det måtte derfor billiges, at hun var frifunden for tiltalen for ulovlig gifthandel.

Da barken »Hiram« forliste ved Fornæs i 1876

Den 21. december 1876 strandede den tyske bark »Hiram« ved Fornæs, og hele besætningen omkom. Beretningerne melder ikke det samme om antallet af ofre, men gennem lange tider har den store katastrofe været samtaleemne mellem ældre mennesker på Djursland og vel navnlig på de berørte lokaliteter omkring Fornæs. Avisernes beretninger er meget sparsomme, og ved efterfølgende gennemgang af dem er alt det taget med, der er fundet i datidens aviser, Grenaa Folketidende og Grenaa Avis. Gentagelserne viser, hvorledes de forskellige skribenter har behandlet stoffet. I dag ville det se helt anderledes ud. Dengang var skribenterne åbenbart ikke selv på ulykkesstedet, men nøjedes med at gengive andres beretninger derudefra. Vi lader aviserne tale:

Grenaa Folketidende

23. december 1876:
Stranding.
Ved Fornæs indstrandede i Onsdags aftes en tydsk bark ladet med kul. Besætningen, som antages at have været 10 à 11 mand, druknede på grund af, at de ikke forstod at benytte redningsapparatet, med hvilket der flere gange fra land var tilvejebragt forbindelse med skibet. Skibet er sønderslået.

30. december 1876:
3 lig ere nu ilanddrevne af besætningen på den ved Fornæs strandede tydske Bark.

Grenaa, 2. januar 1877
- De ilanddrevne 5 Lig fra den ved Fornæs strandede tydske bark »Hiram« jordfæstedes i søndags på Hammelev Kirkegård. Foran ligtoget, der udgik fra Stensmark, gik tvende Sømænd med flag på Stænger, der bares overkors. Kisterne vare bedækkede med flag og kranse, og over den forreste lå det tydske Nationalflag. Foran indkjørslen til Kirkegården var anbragt flag på halv stang, og kirken var smykket med grønt. Her holdt pastor Damborg en til leiligheden passende, smuk tale, hvorefter ligene nedsænkedes i en fælles Grav. Et talrigt følge af mænd og kvinder havde indfundet sig.

Grenaa, 4. januar 1877:
Af besætningen fra den ved Fornæs forliste bark er i tirsdags opdrevet 2 lig, hvoraf den ene er af en yngre mandsperson på 12 Aar. Med de tidligere ere nu ialt 7 lig komne i Land.

26. januar 1877:
Strandingsauktion.
Fredag den 2den Februar førstk., formiddag kl. 10, bliver efter vedkommendes begjæring afholdt offentlig auktion ved Fornæs over det ilandbjergede af den dersteds indstrandede brig »Hiram« af Memel, hvoriblandt en del tougværk, og stående gods, 1 pertline, et kabeltoug, beskadigede seil, ankere, kjettinger, det bjergede vraggods, hvoriblandt en stor del egetømmer og planker m.m.
Grenaa, den 22de januar 1877.
H. West.

29. januar 1877
Brigen »Hiram«s ulykkelige undergang ved Fornæs i stormen den 21de december f.a., hvorved hele besætningen fandt døden i bølgerne, giver stedse her på egnen anledning til megen omtale, og navnlig spørges der om, hvorvidt folkene, som skulle lede redningen, have udvist konduite og dygtighed ved denne lejlighed. Det kan eiheller nægtes, at det ser noget besynderligt ud, at mandskabet ikke kunne reddes fra et skib, der i så lang tid, fra onsdag aften til torsdag aften, stod så nær ved Land. Man læste i bladene, at ulykken vistnok hidrøre fra, at de skibbrudne ikke kjendte anvendelsen af redningsstolen, at de derfor overskar det tilveibragte forbindelsestoug o.s.v. Dette lød den gang utroligt, og man skal også senere have fået underretning om, at kaptajnen på skibet var en ældre, dygtig og erfaren sømand, ligesom også styrmanden ved lignende leilighed tvende gange før var reddet ved redningsstol. Grunden til denne ulykke kan altså ikke søges på den måde, og man fristes stærkt til at spørge: Vare naturforholdene således, at redning var en umulighed. Fyrinspektør Rydahl på Fornæs, der er formand for redningsvæsenet her på kysten, var han ubekjendt med, at der var foregået en stranding onsdag aften? Hvorfor lod han ikke foretage raketafkastning snarest muligt? Om torsdagen var det

måske for sent; idet skibet da kunne være så sønderslået, at det ikke kunne bære trossen, hvormed redningsstolen føres. Ønskeligt ville det være, om de, der kjende de nærmere omstændigheder, ville bringe dem frem; thi er der ved denne stranding, som har kostet så mange menneskeliv, udvist efterladenhed eller mangel på snarrådighed, da fortjener det streng dadel; sagen er ikke af liden betydning.

2. februar 1877:
Da det inserat i Grenaa Folketidende af 29de januar d.a., betræffende barkskibet (ikke brig) »Hiram«s undergang, grundet på dets usandfærdighed fra ende til anden, virkelig ikke fortjener noget svar, så vil jeg indskrænke mig til at påvise de fremsatte påstandes urigtighed.

Når det i Folketidende skrives, at skibet stod nær ved land, må jeg gjøre opmærksom på, at grundstødningen skete c. 400 alen fra strandbredden.

At jeg onsdag aften skulle være ubekjendt med strandingen er lige så urigtigt, idet jeg endog var på stranden forinden skibet stødte, og da det endvidere oplyses, at der samme aften intet blev gjort for at redde mandskabet, da tyder dette ydermere på, hvor ubekiendt forfatteren til nævnte inserat har været med alt betræffende strandingen, idet forbindelse med skibet ved redningsapparatet var tilveiebragt en time efter skibets grundstødning, ligesom der hele natten, foruden af redningsmandskabet, holdtes vagt af forvalteren fra Stensmark og denne gårds besætning m. fl.

Da der på Grenaa Herredskontor og redningsstation »Fornæs« er optaget journal og beskrivelse over, hvorledes redningsforsøgene ere foretagne, turde jeg måske til et af de nævnte steder henvise dem, der måtte antage, at der er udvist efterladenhed og mangel på interesse for redningen.

P. Rydahl
Opsynsmand ved
Redningsstation »Fornæs«

Da det ikke ved vor omtale af ovennævnte stranding er tilsigtet en personlig polemik med hr. Rydahl, kunne vi fritages for at imødegå ovenstående, der kun kan være fremkommet ved en misforståelse, idet vi lige så lidt have påstået hr. Rydahl ubekjendt med strandingen, som at der intet blev gjort for at redde mandskabet. - Idet vi håbe, vi i et senere nummer at kunne give en detailleret beskrivelse af strandingen og de foretagne redningsforsøg.

Red.

- Den detaillerede beskrivelse ses ikke at være bragt i avisen.

JAN

Grenaa Avis

22. december 1876 - (Fredag)
Stranding.
Ved avisslutning fik vi meddelelse om en desværre meget sørgelig stranding her på kysten. I onsdags aftes kl. 6 indstrandede nemlig under snetykning, med orkanagtig østlig storm, 1/4 mil nord for Fornæs et tysk barkskib, »Hiram« (skibets navn bekendt af et ilanddrevet navnebræt). Raketapparatet fra Fornæs var hurtigt på stedet, og trods den stærke orkan opnåedes forbindelse med skibet, der skønnedes at stå 120 favne fra land, ved første forsøg; men det viste sig ved dette og flere lige så heldige forsøg, at det var til ingen nytte, idet man observerede fra land, at mandskabet aldeles ikke forstod at benytte den så heldigt tilkastede redningslinie, uagtet det påmalede anvisningsbræt var kommet ombord; thi vel blev trossen gentagende halet ombord, men ikke fastgjort, så redningsstolen ikke kunne bringes ud til skibet. Ved det sidste forsøg fandtes trossen endog overhugget, så at man måtte overlade mandskabet til dets skæbne. Skibet skiltes efterhånden i 3 dele, og mandskabet, der menes at have bestået af 11-12 mand, fandt sin død i bølgerne. I morges var intet spor af skibet at se. Det var ladet med kul. Dets hjemsted osv. er endnu ubekendt.

23. december 1876:
Et af ligene af det ved Fornæs strandede tyske barkskib »Hiram«s besætning er ilanddrevet.

29. december 1876:
Af besætningen fra den ved Fornæs strandede brig »Hiram« er til idag inddrevet 5 lig, alle unge kraftige mænd.

Grenaa, den 2. januar 1877:
De ilanddrevne 5 lig fra den ved Fornæs strandede tyske bark »Hiram« jordfæstedes i søndags på Hammelev Kirkegård. Foran ligtoget, der udgik fra Stensmark, gik tvende sømænd med flag på stænger, der bares overkors. Kisterne var bedækkede med flag og kranse, og over den forreste lå det tyske nationalflag; foran kirkegården var anbragt flag på halv stang, og kirken var smykket med grønt. Her holdt pastor Damborg en til leiligheden pas-

sende smuk tale, hvorefter ligene nedsænkedes i en fælles grav. Et talrigt følge af mænd og kvinder havde indfundet sig. (Meddelt).

Grenaa, 4. januar 1877:
Af besætningen fra den ved Fornæs forliste bark ei i tirsdags opdrevet 2 lig, hvoraf det ene er af en yngre mandsperson på ca. 17 år. Med de tidligere er nu ialt 7 lig komne iland.

Fredag den 2. februar 1877:
Strandingsauktion ved »Hiram« (annonce som ovenfor anførte fra Grenaa Folketidende).

Grenaa, 10. august 1877:
På Gjerrild Strand er igår ilanddrevet ligene af to mandspersoner, der bare spor af at have ligget lang tid i havet, idet ikke blot klæderne, men på det ene tillige armene og på det andet de fleste fingre var afrevne. Formodentlig henhøre ligene til den i vinter ved Fornæs strandede tyske brig »Hiram«s besætning.

Efter dette findes der ikke omtaler af »Hiram« i 1877 i Grenaa Avis, men fra C. P. Eisenreichs bog »Det nørrejydske Redningsvæsen« følger en beretning fra raketstationen Fornæs med udførlig omtale af »Hiram«-katastrofen og redningsarbejdet:

»Ved stationen Fornæs har nedennævnte redningsforetagender fundet sted:

6-11 1876: Skonnert »Marie«
af Løkken ..... 4 mand reddet, raketapp.
12-11 1883: Skonnert »Paragon« af
Fraserburgh..... 3 mand reddet, raketapp.
17-11 1893: Galease
»Emil« af Halmstad. 3 mand reddet, raketapp.
5- 2. 1895: En af stedets fiskerbåde
..... 2 mand reddet, raketapp.
17-12 1908: Skonnert »Eden« af Marstal
..... 1 mand reddet, raketapp.
23- 1 1924: Fiskerfartøj »Agnes« af Grenaa
..... 2 mand reddet, raketapp.

Der er således ved stationen Fornæs reddet ialt 15 skibbrudne med raketapparaterne. Desuden har disse i 26 tilfælde været i bevægelse uden af blive benyttet af de skibbrudne.

Medens ovennævnte redningsforetagender ikke frembyder noget af særlig interesse, fremsættes her beretning om den sørgelige stranding af barkskibet »Hiram« af Memel den 20. december 1876. Det blæste en orkanagtig storm af ONO med snefog, da der om aftenen bemærkedes en lanterne i nærheden af land 1/4 mil nord for Fornæs Fyr. Der blev hurtig sendt bud efter redningsmandskabet, som i største skynding bragte apparaterne nord efter, hvor man trods snetykningen kunde se, at skibet var strandet og stod omtrent 100 favne fra land med boven ind efter. Den først affyrede raket nåede ikke ud til skibet, men ved lysningen fra den næste raket kunde man se, at denne gik tværs igennem et af sejlene. Stjerteblokken med udhalingsline blev påstukken raketlinen og udhalet af de skibbrudne, hvorefter man udhalede den svære redningstrosse, som også blev fastgjort om bord, men der blev da ikke foretaget mere på skibet. Vejret tiltog i voldsomhed, og det var umuligt for redningsmandskabet at foretage noget, da man ikke vidste, hvad der var i vejen om bord. Ved daggry, da redningsmandskabet, som havde tilbragt hele den stormfulde nat med tæt snefog og hård frost på stranden, påbegyndte redningsforsøget på-ny, viste det sig, at skibet var begyndt at skilles ad, og man så, at en af besætningen befandt sig 5 favne fra skibet, hængende på redningstrossen i en strop, som var dannet af udhalingslinen, der var kappet. Et øjeblik efter kappedes redningstrossen om bord, og den pågældende mand styrtede i havet, hvor han straks blev ihjelslået imellem vragstykkerne. Hastigt blev der gjort klar til at skyde raketter ud over vraget igen for at få tilvejebragt en ny forbindelse, og der affyredes 2 raketter, men uden nytte, da skibet nu i kort tid aldeles søndersloges. Agterdelen med mesanmasten var allerede bleven skilt fra det øvrige skib i løbet af natten, men så faldt stormasten. Endnu stod en kort tid fokkemasten med et lille stykke af skibet, hvorpå der også befandt sig mennesker, men så faldt også den, og hele besætningen, 15 mand, omkom, uden at der i land, hvor en talrig menneskemængde havde forsamlet sig, kunne gøre mere, end hvad der var bleven gjort, for deres redning. Det må antages, at de skibbrudne ikke har forstået brugen af raketapparaterne.

En anden beretning, der i alt væsentlig er som ovenstående, siger til slut »de ombordværende må antages at have været ubekjendte med redningsapparaternes anvendelse eller at have været så forkomne, at de ikke kunde håndtere liner og trosse, der vare bedækket med et tykt lag is og derfor vanskelige at behandle, omkom således alle«.

Ud over dette kan fortælles, at der i fiskerfamilien Bachmanns dagbøger berettes om, at der flere gange er bjerget store partier kul på stranden ved Fornæs. Da »Hiram« var lastet med kul, formodedes det, at det indbjer-

gede, flere hundrede tønder, er herfra.

Opsynsmand Harald Bachmann beretter, at han et utal af gange har været over »Hiram«s vrag med faderen, P. J. Bachmann, når de var på havet. Peter Bachmann var ikke en mand af mange ord, men han sagde altid, når båden var i nærheden: »Vi skal lige se, hvor meget der er tilbage af »Hiram« - Den store ulykke havde for evigt præget sig i Peter Bachmanns erindring. Hans slægtninge havde været med ved redningsarbejdet, og snakken har selvfølgelig ofte gået om det.

Hvor blev de omkomne begravet?

I forannævnte beretninger fortælles om begravelsen af nogle af de omkomne fra »Hiram« på Hammelev Kirkegård. Mange har været af den opfattelse, at de omkomne var begravet under den store sandstenskiste, der findes nord for Hammelev Kirke, men under søgen efter fakta vedrørende dette læses i en artikel af lokalhistorikeren Vilhelm Hansen, Gjerrild, i en artikel i Grenaa Folketidende 21. juli 1942: »Biering var præst i Hammelev fra 1754 til 1803. Det mærkelige gravminde på kirkegården, formet som en kiste med buet låg, på hvilket der findes en lang indskrift, er vistnok sat over pastor Biering«.

Nævnte indskrift på sandstenskisten på Hammelev Kirkegård er vanskelig at tyde, men sandsynligvis findes den noteret ned et sted. Grenaa Egnsarkiv er interesseret, hvis nogen ved, hvor indskriften findes.

Fru Emilie Bachmann, Havnevej, beretter, at da man i 1914 på Hammelev Kirkegård gravede grav til hendes fader, Sofus Kromann, Stensmark, fandt man kraftige tøjstykker i jorden, hvilket skulle sige, at de omkomne søfolk fra »Hiram« var begravet her i det nordvestlige hjørne af kirkegården. De fundne tøjstykker var typisk »sømandstøj«.

I den gamle lægebolig i Glæsborg

Afskrift fra »Djursland« 1980.

Under en modernisering i snedkermester Karlo Rasmussens ejendom på Glesborg Bygade 66 dukkede en 79 år gammel byggeinskription op og fortalte, at boligen var opført i 1901.

Af dokumentet fremgår det, at en kreds af beboere på egnen stod sammen om at bygge ejendommen til lægeparret Aage og Louise Elmquist.

Sammen med to en-ører fra 1889 og 1891 var dokumentet proppet ned i en flaske og sænket ned i hulmuren i gavlen. Flasken så igen dagens lys, da håndværkerne i indeværende år rev ydermuren ned.

Læge Aage Elmquist boede til leje,indtil han i 1911 flyttede til Gjerrild. Lægeboligen i Glesborg blev overtaget af snedkermester Chr. Pedersen.

I 1949 overtog Karlo Rasmussen

snedkerværkstedet og dermed også privatboligen på Glesborg Bygade.

Nu er det Karlo Rasmussens plan at mure den gamle flaske ind i muren igen, denne gang med en kopi af det gamle dokument, samt et nyt, der skal fortælle, hvad der er sket i ejendommen frem til år 1980.

Familien Rasmussen nænner ikke at lægge det orginale dokument tilbage i flasken. Det skal indrammes og hænges op på væggen og på den måde overlades kommende ejere af den tidligere lægebolig.

Dokumentet har følgende tekst:

»I sommeren 1901 har et Byggeudvalg - Søren Mogensen af Glæsborg, Rasmus Vestergaard, Laen, Lohmann, Hedegaard, Jens Hansen, Tvedhuse, Niels Koustrup, Hemmed og Rasmus Bay, Selkjær - besørget denne Lægeboligs Opførelse. Beboere af Omegnen har givet Kørslen og stillet solidarisk Kaution. Kampestensmurer var Jens Mogensen, Kastbjerg, Murer Jens Ingvorsen af Veggerslev og Anders Krogh, Fjellerup, Tømrer Søren Madsen af Selkjær.

De første Beboere bliver Læge A. G. J. Elmquist, født den 21. Maj 1874, cand. med. 13. Januar 1900, Skibslæge i Marinen 29. Marts 1900 - 15. September 1900, nedsat i Glæsborg 1. Januar 1901 og Hustru Louise født Nyberg, født i Gøteborg, Sverige, den 7. Juli 1876, Datter af Kaptajn i Artilleriet, Henrik Nyberg og Hustru Hilma Wendela Sofia Wettergreen.

A. G. J. Elmquist«

(Den latinske afslutning kan oversættes til: »Må dette være lykkebringende og gunstigt«).

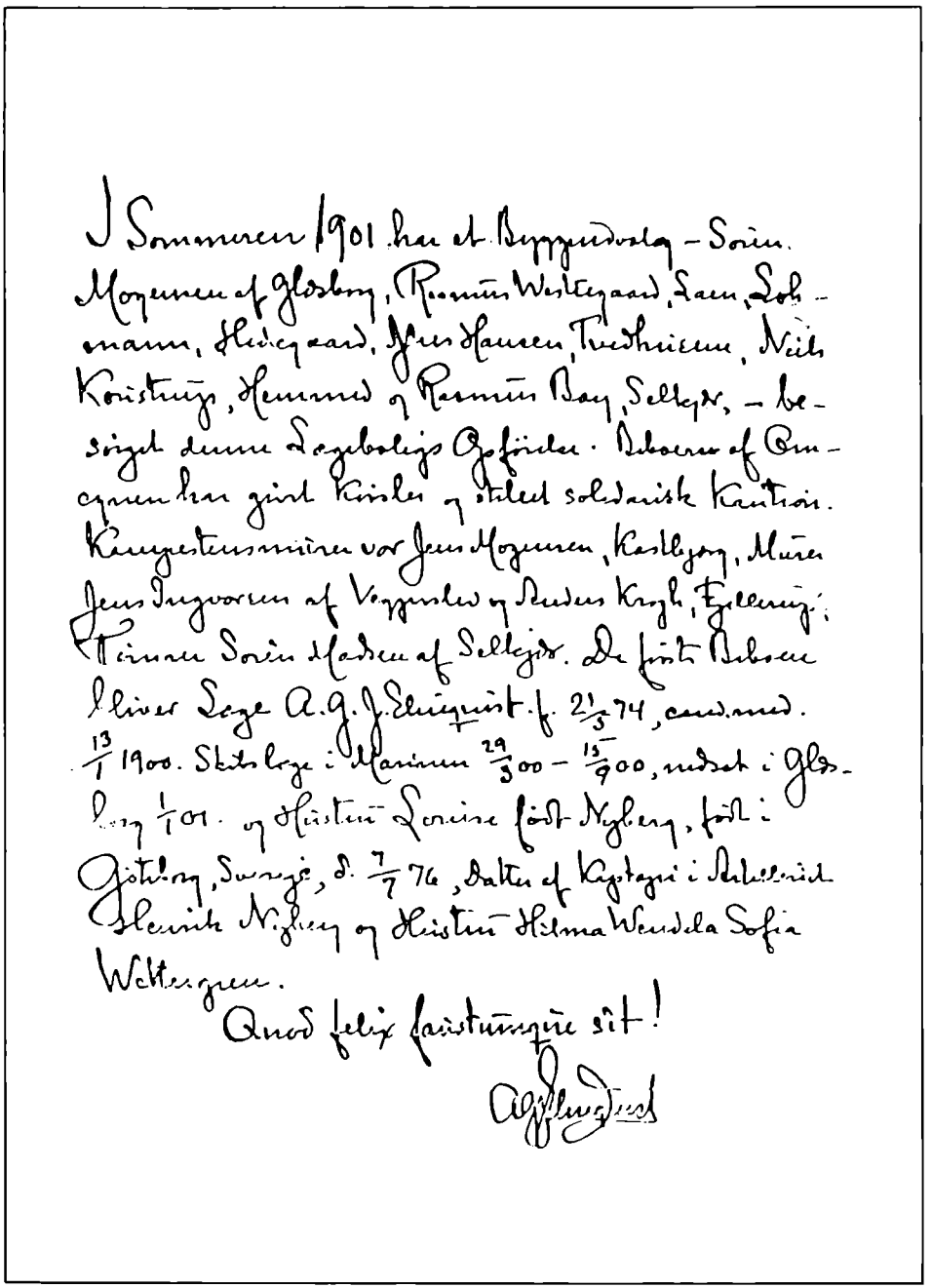

I Sommeren 1901 har et Byggeudvalg - Søren Mogensen af Glesborg, Rasmus Vestergaard, Laen, Lohmann, Hedegaard, Jens Hansen, Tvedhuse, Niels Koustrup, Hemmed og Rasmus Bay, Selkjær, - besørget denne Lægeboligs Opførelse. Beboere af Omegnen har givet Kørsler og stillet solidarisk Kaution. Kampestensmureren var Jens Mogensen, Kastbjerg, Murer Jens Ingvorsen af Veggerslev og Anders Krogh, Fjellerup, Tømrer Søren Madsen af Selkjær. De første Beboere bliver Læge A.G.J. Elmquist f. 21/5 74, cand.med. 13/1 1900. Skibslæge i Marinen 29/3 00 - 15/9 00, nedsat i Glesborg 1/1 01. og Hustru Louise født Nyberg, født i Gøteborg, Sverige, d. 7/7 76, Datter af Kaptajn i Artilleriet Henrik Nyberg og Hustru Hilma Wendela Sofia Wettergreen.

Quod felix faustumque sit!

A.G.J. Elmquist

En gammel hesteopdrætter i Nørreherred

Af Otto Rasmussen

I 1981 har jysk hesteavl, der nu ledes på landsbasis af Avlsforeningen »Den jyske Hest« haft 100 års stambogsjubilæum. I samme år har en af Nørreherreds og forøvrigt hele Djurslands mest kendte hesteopdrættere, gårdejer Marius Mogensen, Emmelev, passeret de 80 år, og det har hans kone, Nicoline, forøvrigt også.

Den første stambog over jyske heste, der udkom i 1881, markerer, at racen fra at være en landrace, der gennem et århundrede havde fået tilført forskelligt fremmed blod, er blevet en virkelig kulturrace, der holdes ren, og hvor racens udvikling sker ad selektiv vej indenfor den givne population.

Slægten Mogensen i Rimsø og Emmelev har været med i den jyske hesteavl i Nørreherred lige så længe som denne avl har været organiseret, og de har dels som privatmænd, hestehandlere, hingsteholdere og hesteopdrættere og dels indenfor hesteavlsforeningen »Nørreherred« gjort et betydeligt arbejde på det område.

Det, der kendes til, startede hos Rasmus Mogensen, Rimsø, omtrent på det tidspunkt, da den første stambog udkom. Han var gårdejer og hestehandler, men også en meget interesseret hesteopdrætter, og hos ham blev hingsten placeret, da hesteavlsforeningen »Nørreherred« dannedes i slutningen af 1800-tallet. Hans søn Jens Mogensen overtog efter giftermål gården i Emmelev, som Marius Mogensen nu har, og hingsten flyttede med til den gård. I 1929 blev gården overtaget af Jens Mogensens søn, Marius Mogensen, der fortsatte i faderens og farfaderens spor som hestehandler og fodervært for foreningshingsten, og det er i det væsentligste fra ham, vi har disse oplysninger og billeder, der kan fortælle noget om fortidens hesteavl - dengang, da den jyske hest var landbrugets væsentligste energikilde til markarbejdet og kørsel.

Hjemmet i Emmelev er stærkt præget af den rolle, som hestene har spillet på gården. Rundt på væggene hænger mange billeder fra de gode gamle dage. Kort efter, at Marius og Nicoline havde overtaget gården, kom 30'ernes landbrugskrise, og da hjalp hestehandel og anden handel meget på økonomien på gården.

I tiden fra 1930 og frem til mekaniseringen i landbruget satte ind efter anden verdenskrig, opdrættede Marius Mogensen også selv mange hingste. Til tider havde han op til fem unge hingste, der skulle sælges. En god hingst kunne på det tidspunkt indbringe 12-14.000 kroner kontant plus eventuelle

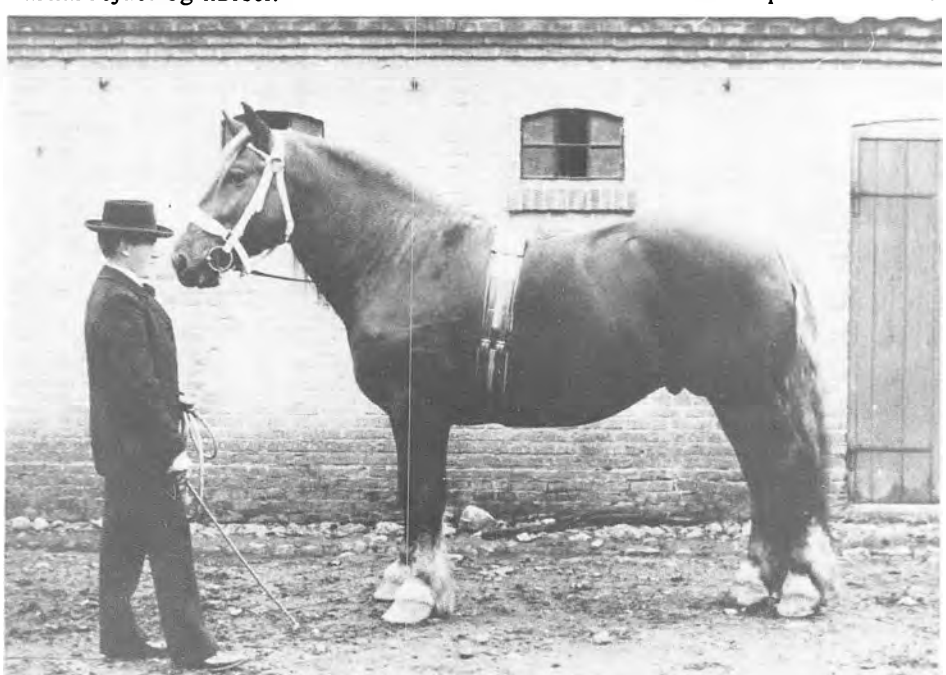

Hingsten »Valter Munkedal«, stb. nr. 899, der stod i foreningen omkring år 1900. Hingsten var rød med blis og målte i gammelt mål 11 kvarter. Den var efter »Stanley Munkedal«, stb. nr. 670. Hingsten blev betegnet som ret klejn, men med god bevægelse. I stambogsbeskrivelsen siges det om hingsten, at den havde for lidt hingstepræg, men udviklede sig godt. I året 1900 bedækkede denne hingst 84 hopper. Det er ca. en trediedel af de hopper, der bedækkes af jyske hingste i hele Danmark i 1981.

Marius Mogensen med portræt af sin farfar og »Nørreherreds Dux«.

vilkårspenge. Det var mange penge dengang, men Marius Mogensen siger dog, at han ikke blev rig på avlsarbejdet. Det kostede meget at drage til kåringer og dyrskuer. Ofte har han redet eller kørt med hingste til kåringer eller dyrskue i Randers. - Den tur tog fem timer!

Det gav selvfølgelig også Nicoline meget arbejde i huset, når der kom mange mennesker, som skulle købe heste, enten det var avlsdyr eller brugsdyr. Der skulle ofte sættes en bid brød på bordet - og det blev der.

Foreningen skaffede mange hingste til egnen af de bedste stammer. Vi henviser til de to, der er afbillede her.

De jyske heste skridtede godt ud, når de skulle tage turen fra Emmelev til Randers på fem timer, og der vel skulle bedes lidt undervejs, men som hestehandler havde Marius Mogensen dog også heste, der gjorde det endnu bedre.

Til den gamle hestehandlers og hesteopdrætters bedste oplevelser hører, at hans spand af lette heste, gårdens køreheste, kunne tage turen fra Emmelev til Grenaa på 18 minutter.

Når Marius Mogensen under anden verdenskrig med sit hestekøretøj skulle en smuttur til Grenaa, så skete det ofte, at han overhalede generator-lastbilerne, når de med stort besvær tøffede op ad Dolmer bakke, så smilede og vinkede den solide gamle hestemand til de hårdt trængte chauffører, der ikke altid smilede igen.

Iøvrigt var det under anden verdenskrig, at avlen med svære heste havde sin sidste og største opblomstring. Efter den tid trak Marius Mogensen sig ud af arbejdet med heste. Men hesteavlsforeningen, som ikke mindst hans slægt og han selv har været drivkræfter i, levede dog til omkring 1960. Foreningens gamle protokoller findes nu på Nørre Djurs Egnsarkiv. Oplysninger om hesteavlens start findes i Foreningen af jyske Landboforeningers jubilæumsbog, 1872-1922.

Hingsten »Nørreherreds Dux«, stb. nr. 1751, efter »Dux«, stb. nr. 1489. Hingsten, der var født 1920 målte 177 cm (båndmål). Den havde en ualmindelig kraftig og fremgribende bevægelse. Det var en af de jyske hingste, der havde bedst bevægelse på det tidspunkt. Ved afkomsfremstilling i 1927 blev den betegnet som meget betydelig, en hingst, der nærmest må anses for ren 1. klasse. I 1928 var hingsten stærkt medtaget af forfangenhed.

Det er Marius Mogensen, der præsenterer hingsten her. Når han har hvide (kalkede) træsko på, skyldes det, at man netop havde gjort gården ren efter mund- og klovsyge.

Klædefabrikken i Grenaa

Af J. A. Nielsen.

Det store gruppebillede må betegnes som en arkivmæssig perle. Det er fotograferet mellem 1903 og 1906 og er fra klædefabrikken i Storegade 21 og viser fabrikant Andreas Qvist og frue med barn og fabrikkens og butikkens medarbejdere, en ganske antagelig flok. Stifteren af firmaet var farver J. F. Qvist, der i 1853 placerede sit farveri og senere spinderi ved Gammelå, et lille hundrede meter fra den lille, smalle bro. Om dette kan man læse udførligt i »Grenaa Bys Historie«, bind B, side 222 m.fl.

Efter nogle år ved Gammelå flyttede virksomheden til Storegade 21. Dette er den vestligste af de Storegade-ejendomme, der har (eller havde) arealer helt ned til åen. Billedet er fra denne ejendom, hvor der var butik, systue og fabrik.

Ved siden af klædefabrikken havde *P. Jensen* manufakturforretning. I 1903 solgte han hus og forretning til *Qvist*, og siden har de to ejendomme hørt sammen. Se postkortet fra Storegade!

De to butikker byggedes sammen til een, og butiksbilledet viser butikken efter ombygningen. Indehaveren, Andreas Qvist, ses til venstre. I midten ses den senere indehaver, Anders Dyhr Nielsen (ved kasseapparatet) og frk. Marie Larsen. Herren forrest til højre er Andreas Robert Ballum Sørensen, født i Lyngby 1897, og fra hvis datter billedet er tilstillet Grenaa Egnsarkiv. Billedet viser tydeligt, at det var metervarerne, der dominerede varesortimentet.

Gruppebilledet viser, hvor mange mennesker der var beskæftiget i virksomheden. Mange af personerne kendes der navne på:

Nr. 1 er spinderibestyrer Rasmussen, der boede i et af de små, nu nedbrændte huse på Nytorv. Hans børn bærer navnet Scharling. - Nr. 3 er frk. Marie Pauli, der senere havde sin egen systue i Nørregade-Bredgade-hjørnet. - Nr. 6 er kommis Petri Madsen. - Nr. 7 er farvemester Petersen. - Nr. 8 er arbejdsmand Christian Therkildsen, der i sin tid var kendt af alle i byen som lygtetænder, inkassator, ligbærer og meget andet. - Nr. 9 er Severin Jensen, der ejede Lillegade 55, det hus, der ligger lidt tilbage fra gaden. - Nr. 12 er arbejdsmand Anton Petersen, Storegade 48. - Nr. 16 er den senere indehaver af hus og forretning, Anders Dyhr Nielsen, der lejede virksomheden i 1909 og i 1919 købte den. - Nr. 17 er Holger Christensen, den senere kgl. kammersanger Holger Byrding, der debuterede 1916 og døde 88 år gammel i 1980. Han var professor ved musikkonservatoriet. - Nr. 22 er frk. Marie Larsen, åbenbart førstedame i butikken! Hun etablerede sig senere i egen forretning med bl.a. en eneforhandling af Duzaine Hansens korsetter. Frk. Larsen havde sidst butik i Østergade 1 og havde ved siden af korsettagen forhandling af ugeblade. Det var før kioskernes tid! Frk. Larsen var en »stram dame« og var personlig en fortræffelig reklame for de anerkendte korsetter ... - Nr. 23 er fru Qvist med barn. Hun var senere musiklærerinde. - Nr. 24 er fabrikant Andreas Qvist, der var indehaver fra 1906. - Nr. 26 er frk. Møller. Hun var fra Stensmark og blev senere fru malermester Oscar Larsen.

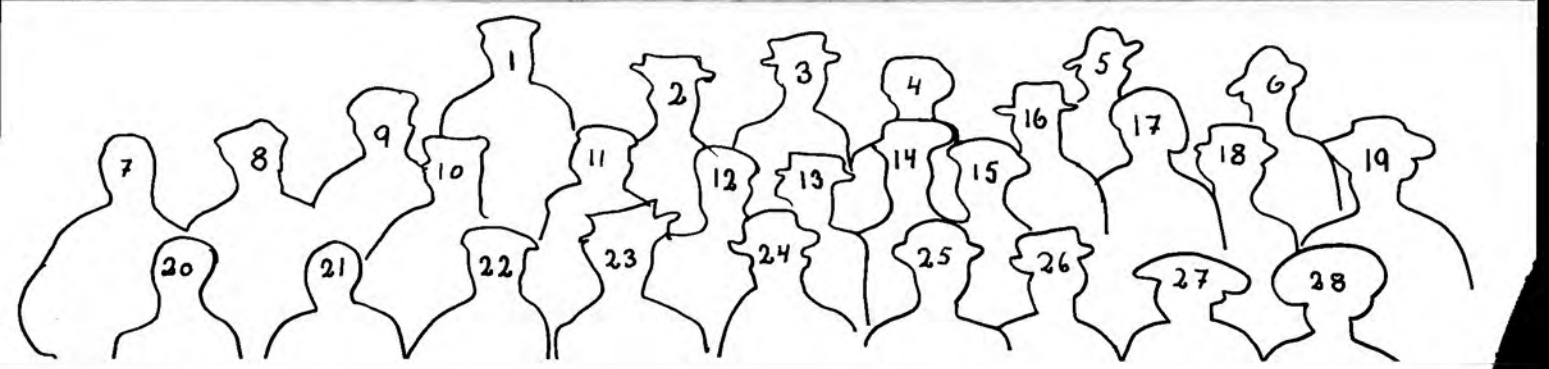
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28

I 1909 lejede Anders Dyhr Nielsen virksomheden, og i 1919 købte han den. Klædefabrikkens virksomhed ophørte efterhånden, og forretningen blev nu udelukkende manufakturhandel under navnet »Messen«, efter Anders Dyhr Nielsen ledet af sønnen, Axel Dyhr Nielsen. I 1970 solgtes til »Det hvide Hus«, der efter en tid brugte navnet »Messen«, der var gået ind i befolkningens bevidsthed som hørende til netop forretningen her. Den blev forøvrigt den første manufakturforretning i Danmark, der også handlede med fødevarer! Senere Nielsen Møbler, som i efteråret 1981 er flyttet til Thykiers lokaler på Grønland.

Billedet vil sikkert give anledning til studier i både dame- og herrehatte m.v.! Det er tydeligt at se, hvem der var fra butikken, og hvem der var fra fabrikken. Mændene til venstre i billedet bærer de dengang altid anvendte arbejdsbluser og forklæder. De to damer til venstre er ganske afgjort beskæftiget i fabrikken. Forretningens systue har sikkert beskæftiget 6-7 af damerne på billedet. - Nr. 27 er sandsynligvis fabrikantens husassistent, eller hvad det nu hed på den tid. På forreste række kan ses tre modeller i de meget anvendte forklæder, og det kan beklages, at damen til højre i den »store« kjole med flæser ikke er fremme til studie i fuld figur.

Billedet, som er et postkort, er stemplet i 1914 og viser husene nr. 19 og 21, der hører sammen senere. Til venstre ses Storegade 20 med Toubros ølhandel i kælderen og frk. Toubros tobaksforretning under markisen. - I 1981 Lis Basballes Damesalon. - Derefter Niels Nielsens købmandsforretning, senere Schjøtler Nielsen i 40 år, og nu Willums Pelsforretning. - Efter den buede port (gennemgangen til Lillegade) ses Stoffregens Blikkenslagerforretning, i dag Prebens Bogbinderi og bageriet Rich. Andersen. - A. M. Sørensens Møbelforretning (nu Ellermanns Optik). Højre side af gadebilledet viser længst borte nr. 7 med tårnet: Det i 1945 bombebrændte hus (nu installatør Axel Meier). Derefter Afholdshotellet, senere Missionshotellet og Turisthotellet, nu Alm. Brand af 1792. Denne gadesides huse er i 1981 stadigvæk omtrent som her, blot er facaderne ændret meget.

Modstykke til ovenstående, 1981.

Øl og brændevin for at rense Mølledammen i Hemmed

Optagnelser om Bondens Hoveri og Pligtarbejde i gamle Dage.

(Af Lokalhistorikeren Peder Jensen)

Den 2. Marts 1553 fik de Djursland Bønder, baade dem fra Nørre og Sønder Herred, en kongelig Tilsigelse om at møde ved Grøften, som var paabegyndt ved Randers. De skulde møde med Heste og Vogne, Spader og Skovle samt 2 Hjælpere og arbejde der i 2 Dage paa egen Kost efter nærmere Anvisning.

Den 7. Januar 1581 blev en Række nærmere angivne Bønder, ogsaa fra Nørre og Sønder Herred, tilsagt til at møde med Heste, Vogne og gode Hjælpere paa Kalø Slot, hvor de skulde køre Sten og Grus til Voldstedet.

Dette var blot to Eksempler paa det kongelige Pligtarbejde, som Djurslands Bønder maatte udføre i gamle Dage, men langt haardere end disse Kongetjenester blev det Hovarbejde, som alle Egnens Bønder igennem Aarhundreder maatte yde for den Herremand, de hørte under.

Allerede i Aaret 1594 hører vi om, at Bønderne beklager sig over Hoveriet. Da klagede nemlig tre Bønder, Jens Thomsen i Ulstrup, Rasmus Kover i Hammelev og Gunde Olufsen i Laen, til Kongen over, at Ove Jul til Mejlgaard besværede dem med mere Arbejde, Kørsel og Pløjning, end de var vant til fra Arilds Tid.

Nogen nærmere Angivelse af, hvor meget Hoveri Bønderne skulde udføre, fandtes ikke i lange Tider. I Mejlgaards gamle Fæstebreve staar blot, at Fæsteren skulde yde Hoveri til Gaarden, uden at det oplyses hvor meget og hvor ofte.

Hoveri skulde ligeledes ydes af Fæstehusmændene. Husmand Anders Møller i Bønnerup skulde i 1719 hugge Ved om Vinteren og arbejde i Mejlgaards Have om Sommeren. Ole Nielsen i Tvedhusene maatte i 1761 indgaa paa at udføre 52 Dages Arbejde i Mejlgaards Have, een Dag om Ugen, Sommer og Vinter.

Da Mølledammen i Hemmed Mølle i 1779 skulde renses, blev alle Bønderne under Mejlgaard tilsagte til at udføre Arbejdet, til Gengæld skulde Mølleren sørge for at opvarte dem med Øl og Brændevin, »for at opmuntre dem til større Flittighed«.

Foruden det direkte Hovarbejde i Mark, Skov og Have kunde det hænde, at Herskabet skulde have et Brev eller andet Bud til Aarhus, eller hvor det nu kunde være, hvorfor baade Husmænd og Bønder maatte forpligte sig til aarlig at forrette »Een Gaaende Reise til Aarhuus eller anden Steds, naar befalet vorder«.

Kun i sjældne Tilfælde hører vi om, at Herskabet paa Gaarden fæster en Mand til mod regulær Betaling at arbejde paa Godset. Et enkelt Eksempel kan dog fremdrages. Da Jens Bachmand fra Hemmed i 1786 fæstede Hus i Hytten, indgik han paa efter Tilsigelse at møde som Daglejer, for hvilket han i Tiden fra Mikkelsdag til Paaske daglig skulde have 10 Skilling og fra Paaske til Mikkelsdag 1 Mark.

— —

I 1791 blev der udstedt en Forordning, hvorefter det vilkaarlige og uvisse Hoveri blev afskaffet, og det blev paalagt Herremændene og Fæstebønderne at aftale en saakaldt Hoveriforening med præcise Bestemmelser om Hoveriets Omfang. En saadan blev oprettet paa Mejlgaard, men gjaldt kun for Gaardfæsterne, hvorimod Husmændene havde deres individuelle Aftaler, som de er nævnt i Fæstebrevene.

Husmand Jens Sørensen i Tvedhusene skulde i 1806 fælde, save, kløve og opsætte 16 Favne Brænde i Mejlgaard Skov mod Betaling, men skulde desuden efter Tur deltage i Klapjagt samt i Arbejde til Kirkens og Skolens Reparation.

Fæsteren paa Myregaarden i Voldby var holdt uden for det sædvanlige Hoveri. Til Gengæld skulde han i 1834 betale en aarlig Afgift paa 4 Rdl., udføre en Rejse paa mindst 8 Mil samt køre 8 Læs Kalksten fra Mejlgaards Kalkbrud i Voldby til Kalkværket ved Mejlgaard eller til Treaa Mølle.

I 1841 kom der igen en Lettelse i Hoveriet, idet en Del af det blev afløst med en aarlig Pengesum og Kornydelse, der f.Eks. for Bønderne i Stenvad og Laen kunde beløbe sig til 10 Rdl. og 4 Tdr. Rug om Aaret.

Helt fritaget for Hoveri blev de dog ikke, idet de skulde deltage i Udkørsel af Gødning, Høbjergning, udføre 2 Rejser til Randers og 2 til Grenaa, samt være til Raadighed ved Klapjagterne. Denne Aftale gjaldt Mejlgaards Fæstere i Stenvad, Laen, Glæsborg, Hedegaard, Hemmed og Bønnerup. I 1850 blev Hoveriet helt afskaffet.

— —

Til Hoveriet kom desuden det Pligtarbejde, som fra meget gammel Tid havde Rod i det gamle Landsbyfællesskab, og som blev udført efter Bestemmelser taget paa Bystævnerne. Adskillige Steder havde man nedskrevet disse Bestemmelser i de saakaldte Vider og Vedtægter, at hvilke desværre kun findes en enkelt fra Nørre Herred, nemlig fra Mastrup, men at de har eksisteret andre Steder kan ses af et Fæstebrev fra Hemmed i 1782, der paalægger Fæsteren, »at med sine Bymænd og Grander skal han holde Vide og Vedtægt til Byens bedste«.

Da Udskiftningen satte ind omkring Aaret 1800, og Landsbyfællesskabet gik sin Undergang i Møde, faldt en Del af dette Arbejde efterhaanden bort. Til Gengæld fik man nu Sognefogder, efter hvis Instrukser andre Pligtarbejder for Landsbyens Beboere dukkede op ogda man i 1841 fik Sogneraad, paalagde ogsaa disse Gaardmænd og Husmænd adskilligt Fællesarbejde.

Saaledes blev det i 1843 i Gjerrild Sogn beordret, at Udflytterne paa lige Fod med Byens Beboere skulde deltage i Landsbygadernes Istandsættelse og Grundforbedring. Da der i 1853 skulde opføres ny Skole i Gjerrild, skulde Beboerne, foruden at levere Langhalm til Huset, ogsaa sørge for Transport af Materialerne. Det samme gjaldt for den nye Skole i Hemmed i 1860.

Da man i 1874 skulde forbedre Vejen fra Hemmed By til Kæret, maatte Beboerne selv udføre Arbejdet, og det blev bestemt, hvor mange Mand hver Gaard i Hemmed og Svabkæret skulde stille med til Arbejde og Kørsel.

At man selvfølgelig skulde møde til saadant Pligtarbejde, siger sig selv; blev man væk, kunde det gaa, som det gik Gaardejer Jens Sørensen i Hemmed, der i 1885 undlod at møde til Kirkearbejde. Han blev derfor »at tiltale efter Loven« og var sikker paa en Pengebøde.

— —

En væsentlig Del af forrige Aarhundredes Pligtarbejde bestod af de saakaldte Sognerejser, d.v.s. Kørsel i fælles Interesse. Over disse blev der ført en Protokol, hvori anførtes hver enkelt Tur i Omgangen. Efter Regulativet var man pligtig til at køre en Tur i Omgangen for hver Tønde Hartkorn, man havde. I Protokollen for Gjerrild Sogn i 1860 ses det, at Stamhusbesidder Benzon med sine 41 Tdr. Htk. skulde køre 41 Ture i en Omgang imod Bøndernes 3 à 4 Ture efter deres Hartkorn.

Samme Protokol fortæller, at enkelte af de fattigste Husmænd i Stedet for Heste havde Trækstude.

Af en opbevaret Kørselsprotokol for Hemmed Sogn kan det ses, at Størsteparten af Sognerejserne gjaldt Kørsel af Materiale og Brændsel til Skolen, desuden nævnes en endeløs Række Kørsler efter Læge og især efter Jordemoder.

Krigen 1864 med den fjendtlige Besættelse af Djursland gav mange og ofte lange Ture. I Juli 1864 maatte Hemmed, Bønnerup og Emmedsbo-Gaardmændene køre med »fiendtlig Mandskab af den preusiske Armee«; heraf var mange Ture til Randers, Grenaa, Thorsager, Egaa og Tirstrup.

— —

Som en mere personlig og moralsk betonet Pligtydelse, et Levn fra Landsbyfællesskabets Tid, var det, at man hjalp sin Nabo, om et Uheld skulde overgaa denne. Det kunde være, om hans Gaard brændte, eller om han mistede et Kreatur.

En Folkemindeoptegnelse fortæller herom, at man i Aastrup benyttede en saadan Lejlighed til at arrangere et »Dobbelgilde«. De forsamlede Bymænd spillede om en Bakkelse til 24 Skilling, som den Mand, hos hvem Gildet holdtes, havde købt hos Bageren i Grenaa. Enhver gjorde sin Indsats, og alt, hvad der kom ind, gik til den skadelidte, der imidlertid selv skulde betale Spillemanden, for man dansede ogsaa ved disse Gilder - men der er jo ingen Tvivl om, at den Slags »Pligtarbejde« var nok saa paaskønnet som at køre efter Jordemoder en kold og regnfuld Nat.

Peder Jensen.

En rank Gjerrild-bonde

Af Bodil Rasmussen

I 1939, som 14-årig, tjente jeg hos Ellen og Gustav Lassen, Gjerrild, der var nygifte og boede sammen med Gustavs forældre, Marie og Kristian Lassen, på den smukke gamle bindingsværksgård, der et slægtled forud var beboet af Kr. Lassens far, gårdfæster Mads Lassen, Gjerrild.

Kr. Lassen, der var en begavet mand, stod i sin tid i spidsen for De jydske Fæsteres Organisation og varetog som formand Gjerrild-fæsternes interesse over for stamhuset Benzon. Hans energiske arbejde på dette område resulterede i, at 26 ejendomme i Gjerrild og omegn i 1917 blev selvejende på fordelagtige vilkår. Hvad dette har betydet for de mange familier, er nok ikke til at gøre op.

»Lykkegaard«, Gjerrild 1979.

Kristian Lassen, »Lykkegaard«

Som nævnt boede de unge og de ældre folk under samme tag, og det vedblev de med indtil Kr. Lassens død i 1967. Han havde da været enkemand i mange år, men opnåede også en høj alder og var en livlig og interessant mand lige til det sidste, behagelig overfor sine husfæller, så bange for at gøre unødig ulejlighed.

En dag i 1966 - han var da 92 år gammel - fik han besøg af gdr. P. Pedersen Damgaard, Homaa, der kom for at indhente oplysninger om Grenaa Andels Svineslagteri, som Pedersen Damgaards bedstefar af samme navn havde fået oprettet i 1901 (startede dog først slagtningerne den 12. august 1904), og som Kr. Lassen havde været både revisor, næstformand og formand for i adskillige år. Sidstnævnte post beklædte han, mens jeg tjente i gården. Jeg husker hans opringninger til slagteriets daværende næstformand og senere formand, gårdejer J. E. Schou Andersen, Allelev Hougaard. »Er det Schou Andersen?« sagde han altid indledningsmæssigt. Så mange år er gået siden da, men endnu hører jeg det ganske bestemte tonefald i hans ord. Blandt de mange offentlige hverv, han havde, var formandsposten i slagteriet vistnok den, han satte størst pris på, og jeg er sikker på, det har været ham en glæde at give P. Pedersen Damgaard junior oplysninger om slagteriets historie. Kr. Lassen havde en dårlig hørelse, ikke blot i sin høje alderdom, men også mens jeg tjente i gården. Jeg husker, at han i dagene forud for slagteriets generalforsamling

sad inde på det gammeldags WC og råbte højt, ligesom patienterne ovre på Dalstrup. Jeg var forundret herover, for sådan en klog mand ... men Ellen sagde blot: »Lassen øver sig på sin slagteritale«. -Dette med at tænke højt var et karaktertræk hos ham, der varede livet ud. På sine helt gamle dage kunne han ligge oppe i sengen og gennemgå nogle af sin manddomstids mange taler: »Så søø A te kammerherren ...« o.s.v.

Som nævnt var jeg kun 14 år, da jeg tjente hos Lassens i Gjerrild. Fru Marie Lassen havde ikke samme dialekt som vi andre, men stammede også fra Stauning ovre ved Ringkøbing. Hun havde et smukt sort og blankt hår, og det gjorde indtryk på mig, at når hun rigtig skulle i stadsen, så kom byens damefrisør, Ingrid Jensen, til gården for at gøre hendes hår i stand. Hun var en dygtig og proper husmor og så opfyldt af ønsket om et godt husligt forhold til Ellen, hendes unge svigerdatter, som er et helt kapitel for sig. Der dukker undertiden små mindelser op fra denne tid i min pure ungdom. Når f.eks. Ellen efter en særlig travl dag bød mig godnat, så tilføjede hun altid et venligt: »Og tak for i dag!« Den venlighed, jeg kejtede og opløbne backfisch (som det hed dengang) mødte hos gårdens to unge svigerdøtre, Ellen og Esther, har jeg aldrig glemt. Men det var nok Kr. Lassens ranke skikkelse, der gjorde stærkest indtryk på mig.

Engang skulle et kloakrør over til stuehuset fornyes, hvorfor det havde været nødvendigt at brække et stykke toppet brolægning op. Men at få brolægningen pæn igen klarede Lassen så godt som nogen fagmand. Liggende på knæ på en gammel sæk lagde han sten tilrette, hamrede og jævnede jord ud. »Hent mig limen, do moster lidtgodt«, sagde han til mig, der stod under halvtaget ved bryggerset og skrubbede transportspande. Jeg vidste ikke, hvad en lim var for noget og fór forfjamsket over til staldlængen, fra hvis gennemgang Søren Lassen (én af Kr. Lassens andre sønner) lige dukkede frem. Søren og Esther havde forpagtet præstegårdens landbrug og boede i et hus lige bag Sørens fødegård. De havde dengang kun ét barn, lille Kirsten, som jeg sommetider var barnepige for, når forældrene skulle ud om aftenen.

Nu sagde Søren: »En lim, det er bare en kost, den står der!« Så var jeg reddet, men har sommetider tænkt, at det var nu sært, at Kr. Lassen ikke godt kunne regne ud, at jeg umuligt kunne vide, hvad en lim var for noget.

Jeg kan heller ikke mindes, Kr. Lassen nogensinde nævnede mig ved mit navn. »Hør do, moster lidtgodt«, kunne han sige. Nævnte år regnede det stærkt i næsten hele den første del af høsttiden. De to karle gik med løftestænger, der var forsynede med søm, og så flyttede de de opstillede kornhobe hen i en anden række, så frøudlægget ikke skulle tage skade og ødelægges, hvor hobene havde stået så længe. Hvor der ikke var udlæg, skulle hobene blot væltes, så negenes rodender kunne tørres i sol og blæst. Jeg husker, Lassen sagde til mig en dag, vi begge stod ved enden af en kornmark: »Du kan ikke lang' den vang her inden middag?«

- »Jow, det kan jeg vist godt«, svarede jeg beredvilligt.

- »Jamen, i hvert fald ikke noget af den dér?« nikkede han hen mod en nærliggende vang, der stod fuld af hobe. Det vidste jeg ikke rigtigt, men jeg skulle nok skynde mig, alt det jeg kunne. (Ak, man gjorde dengang meget arbejde for en lille løn, fik vel næppe en krone om dagen).

Så gik Lassen hjem og det lille psykologiske tricks lykkedes ham til fulde. Jeg nærmest *fløj* fra den ene hob til den anden, fik efterhånden et godt tag på at få hele den samlede hob om på siden i den rette vinkel, så det kunne lufte ind mellem de mugne rodender. Men det blev alligevel høj-middag, før jeg var færdig.

På vej hjem kom jeg forbi det lille hus, hvor Hanne-faster boede. Hannefaster var søster til min bedstefar i Lunden, Rasmus Jørgensen, men det vidste jeg ikke dengang. Hun var enke efter N. Mogensen, der blev kaldt ved det ejendommelige navn »Movda« og i mange år passede fjerkræet på Ben-

Hanne i sin pæne mørke kjole (måske har hun »rund« fødselsdag?)

Hannes lille hus.

zon. Selv havde hun arbejdet på slottet, når noget særligt stod på, f.eks. storvask, der varede i adskillige dage.

Nu stod altså Hanne-faster bag stakittet i sin lille have og missede mod sollyset og mod den forbicyklende pige. Tænk, om jeg havde mødt hende i dag! Hvad kunne jeg ikke have fået at vide om min slægt! Hanne-faster var iført lange skørter, og hun bar en brun falmet stråhat, der rundt om den høje puld var pyntet med afblegede, kunstige blomster og sikkert stammede fra engang i tyverne. Vi hilste venligt på hinanden, og dette lille møde tænkte jeg på, da min far få år senere, ligesom sine øvrige søskende, arvede 56 kroner efter sin barnløse faster.

Da jeg rødhovedet og varm kom hjem til gården, kunne Lassen nok se på mig, at jeg havde gode tidender.

- »Blev du færdig med den første vang?« spurgte han. Jeg nikkede stolt, men beholdt en lille stund den nyhed i mig, som jeg ellers glædede mig til at meddele ham.

- »Langed' du også et bette ku'n af den anden?« fortsatte han. Så nikkede jeg igen stolt. »Jeg har vælt' det hele«, fortalte jeg.

Lassen var også så dygtig til at slå den græsplæne, han havde anlagt i et stykke have ud mod vejen. Måske hørte haven til det hus, hvor Søren og Esther boede, jeg ved det ikke. Lassen brugte le, og flottere plæne skulle man lede om. Den var tæt og grøn som det dejligste plyds. Lassen var også stolt af den, men der var en »måldhwalp«, der kreperede ham, så han var kry, da han en dag kunne komme ind og berette

N. Mogensen, kaldet »Movda«, fotograferet ved Benzon slots stakit. Movda døde vistnok i 1933.

Om det mærkelige tilnavns opståen vides intet, men det kan have været lanceret af et barn, der ikke kunne sige Mogensen.

Movda var hønsemand på Benzon (nu Sostrup), og det fortælles, at når Movda sommerdage slog skrald med en pisk kl. 5-6 stykker om eftermiddagen, så gik hønsene ind, for der skulle jo lukkes for dem, før han kunne holde aften og gå hjem.

overfor sin kone, Marie, at nu havde han haft held til med spaden at kaste måldhwalpen op fra skuddet og gøre ende på dens huseren i hans pæne græsplæne.

Jeg husker også, at Lassen og jeg en aften hjalp hinanden med at løfte en rugehøne op og komme de varme, grønlige andeæg i et fad lunkent vand, sådan at det kunne blive konstateret, om der var liv i dem.

Dagen efter gengav Ellen en samtale, der havde fundet sted mellem hendes svigerforældre. Lassen havde sagt sådan: »Og så skuld' do ha' sjet hinne øwn. Hwæ gang, der var lyw i e' æg, så strolt de som no bette stjerner.«

Jeg husker også Lassens rosende ord om forkarlen Pouls flotte kornlæs, når disse, trukket af et par velfodrede, jyske heste, duvede hjemad mod gården. »Ikki jen ka' læs ku'n som Poul«, nikkede han anerkendende efter læsset.

Dette var en karakteristik af Kr. Lassen. Jeg kunne ønske at have haft en båndoptagelse fra f.eks. dengang, han på sin helt specielle måde underviste mig i den daglige rengøring hos hønsene, samt demontrerede, hvordan jeg skulle bjør'o mig for en man'olt kok. Den havde det nemlig med at springe i skankerne på én, så såre man vendte den ryggen. Men en båndoptager, der tværs over død og grav, tværs over tid og rum, kunne have bragt mangt et festligt indslag ind i ens stue, fandtes ikke dengang hos almindelige mennesker. - Vi får nøjes med at øse af erindringens brønd, men *dens* vand kan da også undertiden være værd at læske sig med.

Tørveskæring omkring 1910-15

Fortalt til Bodil Rasmussen af Nicoline Mogensen, Emmelev, født i Villersø Kær 8. 3. 1901.

- ... Den øverste del, som vi kaldte »ovveret« (overjorden) var græs, der gik et stykke ned. Tykkelsen kunne være forskellig, nogle steder var der et tyndere, og andre steder var der et tykkere lag. Det blev smidt i graven, og det blev lagt på en bestemt måde: Græstørvene skulle i bunden og ligge i en lige række af pæne ens firkanter, og næste del af ovveret, som også blev spildt, det skulle ligge ovenpå firkanterne. - Det var nok, for at det hurtigere skulle komme til at gro igen. Tørvejord gror jo. Der bliver tørvejord igen dér, hvor der har været gravet, en snes år efter eller sådan. Derfor skulle det ligge så bestemt og så nøjagtigt.

Tørveskærerne havde forskellige redskaber at arbejde med i graven. De stak ned med en kniv, der sad på et langt skaft. Med den lavede de ridserne ned i bænken - vi kaldte det for en bænk, når ovveret var fjernet hele vejen hen langs tørvegraven. Så lavede de bredden af tørvene med den lange kniv, den stak de igennem, så den gik helt ned til bunden i den bredde, bænken havde.

Så havde de en anden slags kniv, som var bred og flad og blev kaldt en stikker. Med den stak de den øverste del bagved. Så havde de både længden og bredden på tørvene. De tog så først den ene halvdel af bænken og skar i »spolter«, som så blev kørt ud på »målet«. Målet var et nøje afpasset stykke jord, hvor der kunne være plads til et bestemt antal tusinde tørv. Her blev spolterne stukket ud i tørv, som regel kunne der blive 6 tørv af hver spolt.

Dengang, jeg begyndte at hjælpe til med tørvearbejdet, da blev tørvene skåret enkeltvis i graven, da stod tørveskærerne og skar dem, tørv for tørv, da skulle der rigtignok øvelse til. Der blev i reglen lagt 4-5 tørv op ad gangen. De havde en speciel spade til det brug og et godt tag på at stå og smide dem op, uden at de gik i stykker. Tørvene skulle jo også lægges bestemt, sådan at de var nemme at tage for den, der skulle flytte dem ud på målet.

Sådan en dags tid med at køre tørv ud på en trillebør kunne godt gøre én øm i kroppen. Så meget, at det ligefrem kunne gøre ondt at rejse sig fra sengen om morgenen, for der var ømhed i alle led. Men der gik ikke ret mange dage, så var det blevet til en vane.

Det gik jo også sådan, at tørveskæ-

rerne efterhånden lærte, at de kunne lægge tørvene op i ensartede spolter, som så først skulle stikkes, når de var kørt ud på målet. De blev som sagt kørt ud på en trillebør, og det var min bestilling. De skulle så ligge og tørre en ugestid, hvis det var godt tørrevejr. Så blev de rejst i små huse med 10 tørv i hvert hus, og vi arbejdede på den måde, at vi kravlende tog to rækker tørv med os, sådan at det blev til een række små huse. Lange bukser at kravle i kendte pigerne ikke til dengang. Jeg havde et sækkeforklæde på eller en bundløs sæk udenom skørterne. Jeg har en enkelt gang rejst 40.000 tørv på en dag, men også kun en enkelt gang. Det almindelige var nok en snes tusinde om dagen, eller måske lidt mindre, afhængig af, om der var andet at gøre.

Når tørvene var blevet rejst, og der var gået 14 dage til 3 uger - det var ligesom vejret var til - så blev de stakket. Det var som regel i små, runde stakke med 250 tørv i hver, så passede det, at der skulle 4 stakke til pr. tusind tørv. De kunne også laves større og i en facon ligesom et hus. I sådanne stakke kunne der være fra 3.000 til 6.000 tørv. Når det sidste var tilfældet, så kan det nok være, det var en lang stak. Dem lavede vi nu også kun, hvis tørvene om efteråret ikke var ordentlige tørre eller ikke var blevet solgt. Så stod de til hen på vinteren eller til foråret, før de blev kørt derfra.

Hvad lønnen for tørvearbejde angår, så kunne der vistnok tjenes 1 krone pr. tusind for at *skære* tørvene, og 50 øre ialt for at rejse og stakke dem. En tørvearbejder kunne som regel skære 3.000 tørv om dagen. Det blev så en dagløn på 3 kroner ...

Barndomhjemmets tørveskær

(Jørgen Rasmussen, 1894-1979).

»... Der var 4 tdr. land godt tørvekær, som hørte til ejendommen på Glesborg mark (nuværende ejer Aksel Rasmussen). Min far sagde, at det var dét, der gjorde udslaget for, at de i 1890 overtog den, og allerede den første sommer, de var på ejendommen, lavede de mange tørv, og det blev de ved med hver sommer. Vi drenger har sandeligen rejst manne tørv i det kjær. Om vinteren var fatter somme tider i Grenaa 2-3 gange om ugen med et læs tørv. Til at begynde med fik han 3-4 kroner for læsset, men det blev så til 5. Meilgaards hentede hvert år 35.000 til 2,16 kroner pr. tusind. Selkjærmølleren fik 35.000 til at begynde med, så gik det ned til 30.000, men det var jo lissedan: De blev afhentet! Derimod tolderen ved Bønnerup Strand, dér leverede fatter 30.000 om året i 8 år. De blev betalt med 3 kroner for tusindet, eller 6 kroner for læsset, det var det samme.

Med Selkjærmølleren var det sådan, at vi hentede de rugbrød, vi havde brug for, og så blev der gjort op en gang imell'. Det var jo også dér, vi kjor til, når vi havde trasket, for dér fik vi gruttet ...«

- - -

Foranstående skildringer er gengivet efter båndoptagelser fra 1967. - I forbindelse med Jørgen Rasmussens omtale af den årlige tørvelevering til tolderen ved Bønnerup Strand, husker undertegnede, at min svigerfar, der var bror til Jørgen Rasmussen og hed Søren Peter Rasmussen, engang fortalte, at han som dreng havde været med nede hos tolderen, siddende på et læs tørv. En kappeklædt stuepige havde vist sig i døren, og på kuskens spørgsmål om, hvor tørvene skulle læsses af, havde stuepigen svaret: »Nu skal jeg spørge herren«. Det svar forundrede drengen, for »A kjænd kun jen herre. A havde aldrig hørt om andre«, fortalte han så mange år derefter.

Af Bodil Rasmussen.

Med 97 år bag sig - Af en tømrers erindringer

Af Niels Førgaard
Foto: Harry G. Jensen

På Lyngby Hvilehjem bor forhenværende tømrermester i Allelev, Hans Hansen Bonde. Med sine 97 år - han er født den 30. juni 1884 i Sdr. Homå - er Hans Hansen Bonde en af Grenaa Kommunes ældste indbyggere, og da han samtidig har en enestående god hukommelse, som rækker helt tilbage til hans tidligste barndon, får vi muligheden for gennem ham at opleve nogle billeder fra en tid, som ellers ville fortabe sig i det dunkle for os. Tømrer Hansen er meget interessant at tale med, ikke mindst på grund af hans store livserfaring, og jeg har af ham fået lov til at gengive en tre timer lang samtale, jeg har haft med ham om hans erfaringer fra tiden før og efter århundredskiftet. Så vidt muligt er det hans egne ord, som gengives i det følgende, dog har det været nødvendigt at forkorte en del af pladshensyn, ligesom der er sket visse sammenkædninger for at lade mine spørgsmål træde i baggrunden.

Fhv. tømrermester i Allelev Hans Hansen Bonde.

Barndommen.

Ja, det er jo lange tider siden, de begyndte at bygge Homå by. Men der var et stort område oppe i Sdr. Homå, der var hede. Og hver gård i Homå, de havde et stykke hede dèr. Jorden kostede jo ikke noget dengang. Min bedstefar, han var fra Fyn, han kom og tjente på Kejsegården, det har nok været i 1853 eller 54. Han købte jord i Sdr. Homå og byggede gården dér. Jeg tror, det var i 1855-56, det kan jeg ikke rigtigt huske, det var jo før min tid, men de har fortalt det så tit. Min mor var født i 1855 og min far i 1856. Min bedstefar døde i 1889 eller 1890, men jeg kan skam godt huske ham. Jo, jeg kan huske meget fra den tid, da jeg var fem år. Dengang havde vi en vaskekone, hun hed Hanne. Hun kom og vaskede for os. Da vaskede man trefire dage. De fyrede jo under grueketlen og kogte tøj i den. Mor var ikke så stærk, og derfor kom Hanne og hjalp med at vaske i mange år. Hun roste mig altid. Derfor blev jeg så glad for hende. »Du er da en stor dreng«, sagde hun. Og det var altid »Ja, ja, bette Hans«. Men så en dag sagde jeg noget, jeg *ikke* mente. Og da sagde hun også »Ja, ja, bette Hans«. Men så var venskabet jo forbi, for så vidste jeg, at hun sagde det bare for at snakke mig efter munden.

Dengang havde vi jo bagerovn hjemme, en sådan muret, som et rum, der var hvælvet. Og i ovnen, der bagte vi rugbrød, ja da også franskbrød. Og når de æltede, det var jo i et stort dejtrug, vel på længde med en seng og måske en halv meter højt. Der kom de melet i. Og så havde de noget, de kaldte surdej. Jeg tror, det var noget af dejen fra den ene gang til den anden. Og så æltede de jo med vand. Så skulle ovnen fyres op med ris. - Jeg ved ikke hvordan det er nu. Men dengang, når én købte et stykke jord i Sdr. Homå, så lavede han et dige i skellet. De havde diger om alle marker deroppe. Og oppe på digerne plantede han ris. Dem brugte vi til at fyre ovnen med. Og så blev brødene stukket ind i ovnen på nogle træplader med en lang stang, og sådan vippet af. Så lå de derinde og blev bagt. Når vi sådan bagte til jul, så skulle det gerne vare til påske.

Far ville gerne have øllebrød hver morgen. Om vi børn fik det, kan jeg ikke huske. Men far fik det, og så skulle han have en spegesild til. Vi havde sådan et par trætønder med spegesild i kælderen, og der tog vi en sild op til ham hver morgen. Og vi andre, vi fik ost. Vi lavede jo også selv ost. Men man skar ikke et stykke ost af, man brækkede det af. Det var sødmælksost

- de fik vel ikke meget for mælken dengang - så den ville gerne sprække. Og mor lavede jo også knapost. De var ikke større end et almindeligt ølglas. Men det gjorde ikke noget, at de stod nede i kælderen og blev helt grønne, snarere tværtimod. De smagte godt. Og smør. Vi havde en tønde, som der var vinger indeni. Når vi drejede håndsvinget på tønden rundt, så rendte vingerne rundt indeni mange gange og piskede fløden til smør. Når vi havde kørt 12-14 minutter, kunne vi tage proppen af, og så sprøjtede der kærnemælk ud. Så kunne vi godt holde op. Så blev smørret samlet sammen.

Tidligt om morgenen skulle far og mor malke. Og imens de gjorde det, skulle jeg og så en dreng, vi havde dengang - han var 7 år ligesom jeg, og fik vist 10 kroner for hele sommeren - vi skulle muge ud i kohuset, og bagefter skulle vi trække køerne på marken. Så skulle vi hjem og have lidt at spise, førend vi skulle i skole. Vi gik i skole fra kl. 6 til kl. 12, fire dage om ugen om sommeren.

Vi havde det såmænd godt nok. Når vi nu får flæsk, er det jo næsten ikke andet end svær. Men dengang slagtede vi nogle grise på omkring 400 pund.

Alle mennesker var fattige, men de var gode ved hinanden. Når f.eks. vi voksede fra tøjet, så gav de andre, hvad de havde. Og så måtte kvinderne sy det om. Det var altid kvinderne, det gik ud over dengang. Mændene drak jo en del brændevin. Men det var ikke det samme som nu. De blev ikke fulde. Men når nogen kom på besøg, så stod de i døren og sagde: Godaw. Singott. Og så gik far hen i skabet og tog karaflen med brændevin og ølkruset med trælåg, og så skulle de have sådan to

Barndomshjemmet i Sdr. Homå 1896. Familien er samlet på trappen. Den 12-årige Hans står med føllet.

drammer. Det kunne godt træffe, at de drak det samme sted på ølkruset, men det tog de sig ikke af. Jo, vi havde det godt dengang. Jeg kan nogen gange næsten ønske, at vi havde det sådan nu, for selvom vi var fattige, så var folk gode ved hinanden.

Dengang havde børn anderledes respekt. F.eks. var det ikke mig, som bestemte, at jeg skulle i lære. Nej, det var min far. Det var ikke som nu - og det tænker jeg tit på, jeg synes, at der er mange børn i dag, som er næsvise. Dersom vi tre søskende også sad ved bordet eller nede på gulvet, når naboen kom på besøg - det gjorde han ofte. Rasmus, hed han. Han og far de gik på jagt, og så sad de om aftenen og ladede patroner. Dersom vi så blev lidt højrøstede, så drejede far om og kiggede på os, så skulle vi nok være stille. Men han slog os aldrig.

Jo, de gik meget på jagt, det havde de stor lyst til. Og så købte de patronhylstre og hønsehagl, harehagl og dyrehagl. Der var nogle store nogen, som de kaldte svaneknopper. Dem ladede de patronerne med om aftenen. Der var mange agerhøns dengang. Store flokke. Mange gange kunne sådan en tyve agerhøns gå i flokke sammen. Men far og Rasmus var kommen til rette om, at de ikke måtte skyde på en flok agerhøns. Dersom de gik hen og skød to agerhøns med ét skud, så skulle de give 5 øre i mulkt. Jagten gik ind den 16. september dengang, altså med agerhøns, det var den 21. med harer. Og så de første dage skød de mange. Måske 30 agerhøns til hver. Og vi

børn, vi rendte hen og hentede sådan et bundt agerhøns. Så var de jo fri for at bære på dem.

Til valg og politisk møde.
Nede i enden af vor mark boede en daglejer. Ja, det var da hans eget, han boede på. De havde ikke et rigtigt komfur, men sådan nogle mursten ind under en bred skorsten. Og lidt oppe i skorstenen var der jo en jernstang med en lang krog. Der hang gryderne i. Det var ikke ret renligt. Dengang de mennesker døde, da købte far jorden. Ja, det var vel ikke mere end et par tdr. land, men de skar tørv dèr. Før i tiden var der et område, de kaldte Tranebjergmose. Mændene i Homå havde hver sit stykke dér at skære tørv på. Lyngdal havde f.eks. et stort stykke. Men det var jo før min tid. Men vi skar tørv. Far og vores nabo havde lejet det her tørvejord i mange år, og jeg tror ikke, vi gav mere end ti kroner hvert halve år. Men til sidst så købte de det. Nå, men så engang skulle de til Ebeltoft og stemme til Folketinget. Far og Rasmus, de skulle jo køre. Og så sagde de jo til manden dernede for enden af vor mark, at han kunne godt komme til at køre med. Ellers skulle han gå. Der var jo ingen bane eller busser eller noget. Men så skulle han stemme på Venstre. Det var vel ikke rigtigt!

Jeg tror, det var, da jeg var 12 år, at jeg læste i avisen om en mand, der hed Peter Sabroe, at han skulle komme til Ålsrode Forsamlingshus og holde møde en søndag. Han var jo socialist. Ja, jeg måtte jo ikke for far, men jeg stak af hen til forsamlingshuset. Og han stod og fortalte om, at karlene og pigerne ikke blev behandlet rigtigt som mennesker. De lå sommetider i et hjørne af hestestalden, hvor der var slået brædder om, og rotterne løb der. Og jeg syntes jo dengang, at det var vel ikke så farligt, rotterne kunne man vel jage væk. Men jeg snakkede ikke om det til far.

Skoletiden.
Ja, jeg gik jo i skole i Sdr. Homå skole. Den var blevet bygget sådan, så mor nåede at gå der i et halvt år. Hun gik ellers i skole i Homå hos den gamle lærer Møller. Men så blev skolen bygget i Sdr. Homå lige før, hun skulle konfirmeres.

Jeg kom i skole, vistnok den 2. maj det år, som jeg blev syv år den 30. juni. Jo, det var godt nok at gå i skole, men vi var næsvise. Jo, vi var vel ligesom nu. Og jeg tror, men jeg ved det ikke, men jeg tror, vi lærte mere dengang. Som nu profeterne. Jeg kan stadig huske både de 12 små og de fire store profeter. Sådan er der mange ting, jeg aldrig kan glemme. Men der er også noget, jeg aldrig kan forstå. Som nu når præsten prædiker, så kan jeg ikke forstå andet end, at hvadenten jeg er her, eller jeg er i vandet eller i verdensrummet eller ligemeget hvor jeg er, så mener jeg, at Gud er overalt. Jeg kan ikke forklare hvordan. Jeg tror, der er noget, vi kan spekulere på så meget, vi vil, men vi kan ikke komme til bunds i det. Og jeg vil næsten sige, at selvom mennesker er dumme, så er der noget klogt i, om vi vil lade være at spekulere over noget, der er umuligt at forstå. F.eks. hvordan går det til, at jeg kan trykke på en knap og høre og se, hvad der sker ovre i København. Der er da noget i luften. Når nu vi dør, den dag ånder vi ikke mere. Når vi holder op at ånde, så er det, der bliver tilbage ikke andet end affald. Jamen, hvad så? For der er da noget mere! For vi kan da ikke komme udenom, at vi sidder her! Der er noget der, som den menneskelige hjerne ikke kan forstå. Og jeg tror heller ikke, at vi skal forstå det.

Far var ikke sådan missionsmand. Bedstefar heller ikke. Men han læste da for os hver søndag, og så skulle vi sidde stille. Og far og mor og vi, vi gik eller kørte da så tit i kirke. - Men nu snakkede vi jo om skolen. F.eks. Paulus' 3. sendelsesrejse havde jeg sådant mod på. Jeg syntes, det var sådan en,sjov historie. Og så - ja, jeg var ikke sådan bange for far, men jeg har mange gange ønsket, at han ville give os en dragt prygl i stedet for at snakke til os, som han gjorde. Det var værre. - Men så skulle vi til eksamen. Jeg tror, det var 9. april. Det var så varmt den dag, kan jeg huske. Når de pløjede om efteråret dengang, så pløjede de sådan nogle agerrender, vandet rendte i. Der var ingen dræning da. Den dag blev jeg sat til at køre med hestene op langs den ene side og ned langs den anden med svenskharven, det var sådan en trekantet en. Og mulden var så varm, at det næsten brændte på fødderne. Vi gik jo barbenede. Så varmt var det allerede den 9. april, det år fyldte jeg 12 år. Og om eftermiddagen var vi så til eksamen. Far ville også med, det måtte de godt. Jeg var den tredje, jeg sad vist tredje øverst. Vi skulle høres i Bibelhistorie. Det var præsten, der bestemte det. Og så var det Paulus' 3. sendelsesrejse, jeg skulle høres i. Og glad var jeg. Jeg remsede jo op. Og de sagde: Hold op! Og Jensen, hed læreren, han kom hen og stak til mig, at nu skulle jeg tie stille. Men jeg var jo stolt, fordi far var der og høre på. Ja, så regning,

det gik godt nok. Geografi har jeg aldrig været glad for, men derimod Danmarkshistorien og Bibelhistorien og katekismus. Men skolekommissionen, som sad foran ved et bord, de havde bestemt, at jeg skulle sidde 2. øverst. Han, som sad foran mig, ja, hans mor gik meget i kirke, og de var sådan velstående folk, og skolelæreren kom meget til dem. Men så gik der nogle dage. Så kom præsten op i skolen. Og han sagde, at jeg ikke skulle sidde der, jeg skulle sidde ovenfor. Så kom jeg til at sidde øverst i 2 år. Det var en forskel. For øverste dreng og øverste pige skulle høre de andre. Skolelæreren sad tit og læste avisen. Eller måske han ladede patroner, for han gik også på jagt. Og når så de skulle høres, så lod jeg dem jo stå og læse, hvis nu det var en, jeg var lidt uvenner med. Og hvis de fandt på noget forkert, så hjalp jeg dem ikke. Det var særligt skriftlæsning. Det var ikke bogstaver, som nu, så det var vanskeligt at læse. Men skolelæreren havde jo fortalt mig, hvad der skulle stå, så jeg kunne huske det. Og hvis nu ikke de kunne, så hjalp jeg dem, men hvis jeg var uvenner med dem, så sagde jeg: Nå! kom nu med det! Hvad står der? Og så hjalp jeg dem ikke. Der kan De høre, hvor gjæv jeg har været.

Konfirmationen.

Jeg blev konfirmeret den 2. oktober 1898. Dengang gik vi jo ikke i skole efter konfirmationen. Jeg gik til præst hos pastor Tolderlund-Hansen i Vejlby. Jeg var på det første hold, han havde. Jeg kan huske, hvordan han så ud, hvordan hans stemme lød. Jeg kan huske, at han fortalte os, at han var blevet forlovet med en datter af Jensen, Lyngdalgården. Og så sagde han: Fy, børn, at I ikke ønsker jeres præst tillykke. Jeg tror ikke, vi vidste, hvordan vi skulle sige. Men så var der en pige, hun rejste sig op og gav ham hånden og ønskede ham tillykke, og så gjorde vi andre også. Han var flink. Vi gik jo til præst i Vejlby. Der var jo langt at gå, så vi havde melmad med.

Men jeg blev konfirmeret i Homå kirke. Jeg er både døbt, konfirmeret og gift i Homå kirke. Det var jo ikke den store konfirmationsfest dengang. Der var lige de nærest naboer. Men jeg fik en shagpibe og en pakke shag og 14 kroner. Shagpiben, den tog jo nu mor. Jeg tænker, hun har brændt den, jeg har ikke set den siden, og jeg turde skam ikke spørge. Men dengang var det tit marked oppe i Trustrup. Og dér skulle far til med nogle grise, og så var jeg med deroppe. Markedet blev holdt på det stykke jord fra Arke og over til Realskolen. Der var køer og grise og får. Men hestene stod langs vejen oppe fra landevejen. Der var tre gårde dengang. Hele vejen der, stod der heste med bagenden ud mod vejen. Man brugte jo mange heste dengang. Men se, dengang bedstefar kom til Sdr. Homå, da måtte han først skære lyngen af jorden, og så skulle han pløje. Først ville han med én stud, men det kunne han ikke, så måtte han have to stude, og de var stærke, så han fik pløjet og sået.

Til markedet i Trustrup efter min konfirmation, der købte jeg et får. Det kostede 18 kroner. Far gav mig så de sidste 4 kroner. Det får havde to lam i mange, mange år. Det hed Maren. Far, han skulle jo have halvdelen for græsset, og jeg skulle have den anden halvdel. Dvs. jeg fik jo ikke pengene for det, men han skulle så holde mig med tøj, mens jeg stod i lære. Det får var et godt får, det blev gammelt.

Læretid og svendetid.

Jeg kom i lære mandag den 13. november 1899. Mor var død i juni det år, som jeg fyldte 15, og så kom jeg i lære i november. Min læremester hed Henriksen. Han var oprindelig i Sdr. Homå, men siden flyttede han til Hessel. Og det år, jeg kom i lære, der byggede vi Fuglsang skole og Ålsø Pogeskole. Men så var jeg i lære i 3½ år, og så kom jeg til Århus til en, der hed Nielsen. Vi var to, jeg og en fra Hyllested. Vi kom begge til at lave svendestykke i Lystrup. Jeg fik en tegning og besked om, at dér ligger tømmeret til det hus, og så værs'go'! Jeg var nu ikke så stolt ved det. Men jeg slap godt nok fra det. Jeg skulle lave taget. Den anden, han skulle lægge parketgulve. Det gik godt for os begge.

Dengang fik man jo en tegning, nu skal man selv lave en tegning for at kunne lave svendestykke.

Jeg var 19 år, da jeg blev svend. Og da blev jeg sendt fra Århus ud til Sennelseje, hvor de havde byggeri af en stor lade. Der var vi hele sommeren. Og en tømrer fra Randers og jeg, vi skulle blive om vinteren og lave bindingsværk til en kviestald, der skulle bygges sommeren efter. Men om foråret, da blev vi i stedet sendt til Thomasminde for at bygge en hestestald.

De havde mange heste på Thomasminde. Og dér kom Peter Sabroe en del, for der var tit noget i vejen. Men de måtte ikke skrive i avisen, at det var Thomasminde, det var fogedforbud. Men så stod der »en gård, der ligger to mil nord for Århus«, så vidste alle,

Lærepladsen hos tømrer Henriksen, Ålsø. Det er Hans Hansen Bonde, som ses til højre for flagstangen.

hvor det var. Fodermesteren slog engang en malkekone, så hun trillede om. Daglejerne måtte ikke holde Socialdemokraten. Der var mange daglejere. Der var 1100 tdr. land under plov, dengang. Sabroe var der mange gange. Men han døde jo den 26. juli, var det i 1915? Ved en togulykke.

Men så kom jeg til Skamby på Nordfyn. Jeg var der i hvert fald et år. Der var en fabrikant. Ja, han var så flink. Ham kom jeg til at arbejde for. Det var altid på akkord. Jeg lavede trillebørhjul. Et på 16 tommer fik jeg 25 øre for, et på 18 tommer fik jeg 30 øre for. Ja, det var skåret ud på maskine. Men jeg skulle stemme hullet i navet ud, og runde det og høvle egerne til og bore huller i fælgen. Og de skulle være tætte i samlingerne.

Men så skrev han, jeg havde været i lære hos, at han havde så meget arbejde. Om jeg ikke kunne komme og hjælpe ham, så kunne vi dele fortjenesten. Det gik godt nok i to år. Vi byggede de statshuse fra Højberg op til hovdiget. Men så gik det overstyr, fordi én, som jeg arbejdede for, gik fallit, så fik jeg ingen penge.

Da var det, jeg tog til Tyskland. Vor nabo, Rasmus Bonde, som de kaldte ham, han hed Andersen, havde en søn, Ejner, som lærte ved en snedker Brinck i Grenaa. Han og så en Frederik Brockmann fra Bredstrup, de fik sølvmedaille begge to i svendestykke. De fik så 200 kroner hver i rejsestipendium fra staten. De skulle rejse i to år, til Schweiz, Frankrig og Tyskland. Ejner rejste jeg med. Men vi kom ikke langt ned i Tyskland, for der var ikke noget arbejde. Men Ejner fik arbejde i Gram, det var jo tysk dengang. Ja, dengang sagde vi Gramby. Jeg kom så til Varde.

Tilbage til Djursland.

Jeg var ikke ret dygtig til at tegne. Men der var en arkitekt i Fredensborg, som skrev i avisen, at han holdt skole fra november til april. Jeg tog derover i tre år. Skolen lå lige ved siden af Fredensborg Slot.

En dag, ja da kunne jeg godt tegne lidt, så jeg måtte tegne, hvad jeg ville. Jeg havde lige tegnet Rundetårn, og havde så ikke noget på brædtet. Men så tog jeg ind til Valby og stod på gaden og tegnede et hus. Jeg syntes, det var et pænt hus. Det var vist treetagers.

Der kom jo mange forbi. Da kom der en hen til mig og spurgte, om jeg tegnede. Ja, jeg går på tegneskole, sagde jeg. Han sagde så, om jeg var jyde. Ja, jeg var jo fra Grenaa-egnen. Han fortalte så, at han havde en brodersøn, der havde sat sig ned som tømrermester for to år siden i Gjerrild, han hed Klausen, om jeg kendte ham? Nej, det gjorde jeg ikke. Men han var parat at besøge ham, og om jeg ikke gerne ville med og snakke med ham, når jeg nu var derfra. Nej, jeg kiggede på ham. Men han lod til at være redelig nok. Han sagde så, at hans kone var ved at lave grønkålssuppe, så kunne jeg spise til middag. Jeg fulgte så med. Da vi havde spist, gik Klausen og jeg ud i byen. Han ville give kaffe på et pænt hotel. Da vi sad der, sagde han, at læge Elmquist i Glæsborg havde købt grund i Stokkebro og ville til at bygge der, om jeg kunne lave den teg-

ning. Ja, det kan jeg, det er lige sådan noget, jeg er ude efter. Jamen, du skal have din betaling, sagde han. Nej, jeg skulle ikke have en øre, jeg skulle bare have noget at tegne. Jeg fik så at vide, hvad han havde tænkt sig. Og jeg lavede en tegning, som jeg sendte til Klausen. Efter nogle dage fik jeg bud fra Elmquist, at han syntes vældigt godt om huset, men det var 10.000 kroner for dyrt. Det var jo mange penge dengang. Så måtte jeg tage stadsen af det og lave en ny tegning og beregninger. Men så kom der tak for det, han var vældig begejstret.

Jeg var jo i Varde dengang, som jeg sagde. Der kom så bud fra Klausen. Han havde meget at lave dengang. Det var jo dengang, de byggede banen. Ja, det var da godtnok en tømrermester fra Esbjerg, som havde tømrerarbejdet ved banen. Men der fulgte meget med.

Jeg var glad for at være ved Klausen. Jeg var der i tre år. Der var 14 svende og tre lærlinge, kan jeg huske. Jeg kom dertil om aftenen den 10. august 1910, og jeg rejste igen dagen før juleaften 1913.

Giftemålet og foden under eget bord.

Ja. Dengang kunne vi jo ikke kjæreste sådan. Men jeg havde lært Asta at kende fire år tidligere. Jeg arbejdede i Varde dengang. Og jeg var jo i Fredensborg om vinteren. Og hun var heroppe. Så jeg kom jo kun til jul, påske og pinse. Men vi skrev sammen hver uge. Men i 1909, da var der Landsudstilling i Århus, da fik vi ring på. Efterhånden havde vi kendt hinanden i 8 år, og det kunne jo ikke blive ved at gå. Enten måtte vi giftes eller også måtte vi gå hver til sit. Men vi havde ikke råd til at blive gift, ja, vi havde jo ikke råd til noget som helst dengang. Men i 1914 blev vi gift og kom til Allelev. Ja, det var i grunden en sær historie, som måske vil føre for vidt.

I Galten var de ved at få elektricitet. Og der var en tømrer, der ville sælge sin forretning. Han havde papirer på, hvor meget han havde haft at lave. Og jeg tog derover og købte huset af ham. Vi skulle så til Århus en fredag og skrive papirerne under. Dengang var Asta husholder i Allelev. Der tog jeg til - da arbejdede jeg i Gjerrild - for at fortælle hende, at jeg havde købt det hus i Galten. Lige overfor i Allelev boede der en tømrer. Hans kone kom over for at låne kaffebønner. Og hun blev klar over, at det var mig, der var kommet. Lidt senere kom hun igen og sagde, at hendes mand gerne ville hilse på mig. For det var jo en kollega. Men jeg sagde nej. Men Asta sagde, at det tog jeg da ingen skade af, så jeg gik derover.

Og vi fik kaffe og bagefter noget kaffepunch. Det blev så til, at de ville høre, hvad jeg syntes, huset var værd. Jeg havde jo knapt set døren, jeg kom ind ad, så jeg ville ikke sige noget. Men de blev ved. Jeg fik så at vide, at han ville sælge, og han ville sælge billigt. Nå, hvad det billigste så var? Ja, 4000. Om det var for meget. Så blev jeg lidt arrig, for det var noget mærkeligt noget at snakke om, når jeg ikke ville have huset. Men de blev ved. Og så sagde jeg et tal. Og så sprang manden op og sagde, at jeg ikke skulle misbyde hans hus. Så ville jeg jo gå, men de kom bagefter, og da jeg kom ud på trappen, sagde manden: Her er hånden! Så gav jeg ham hånden og sagde farvel. Han sagde så: Jeg siger ikke farvel, jeg siger lykke i handelen. Men jeg ville jo ikke have huset. Senere fik de mig til at skrive under på en slutseddel. Han var jo gået fallit, manden, men det vidste jeg ikke. Men jeg var ked af det her.

Jeg skrev til ham i Galten som det var, og om vi ikke kunne sætte det ud i nogen dage. Så kom der brev fra ham, at han havde aldrig fået et brev, som han var så glad for. Han havde så bittert fortrudt, at han havde solgt. Så måtte jeg jo have huset i Allelev. Det gik nu godt nok. Og vi blev så gift den 23. maj 1914.

Tømrermester i Allelev.

Vi havde nok af arbejde, for mange kendte mig jo fra jeg var i Ålsø. Og så kunne jeg jo tegne lidt. Nogle dage efter, jeg kom til Allelev, kom Severin Juhl fra Revn og spurgte, om jeg kunne tegne en kostald. Den skulle være stor. Før regnede de med, at en kostald skulle være 13 alen i bredden, men denne skulle være 16. Og det skulle være med jernbjælker. Det begyndte de med dengang. Jeg fik den så tegnet og skulle bygge den. Så kom en anden og skulle have lavet kostald. Og der kom nogle og skulle have lavet møbler. Vi lavede endda nogle møbler. Jeg havde en snedkersvend, der var udlært som møbelsnedker. Jeg måtte have fire mand. Vi havde nok at lave.

Men så den 2. august kom der opslag på ajlepumpen hos Severin Juhl. Og far kom kørende og fortalte, at sognefogeden havde været og sagt, at min broder, Peter, skulle med det første tog til København. Men de kunne ikke komme over bæltet, for der lå tyskerne, så de måtte tilbage til Grenaa havn.

Jeg havde været på session, da jeg var 18 år. Men jeg trak et lavt num-

mer. Så der kom intet soldaterpas til mig. Det var jeg ked af dengang. Men i 1915 så det ud til, at tyskerne ville besætte Danmark. Og da kom der brev til mig, om at der var to årgange frinumre, der skulle indkaldes. Da var jeg ked af det, for jeg var jo gift, og havde den ældste af børnene. Men jeg kom aldrig ind. Vi fik tre børn, men en lille pige døde.

Ja, da 1. verdenskrig var ovre, så kunne vi godt mærke forandringer. Det gik jo godt nok. Men dengang kom der prisliste hver 14. dag, og hver gang var træet steget. Hver gang jeg havde 500 kroner, det kunne passe til et læs brædder, som to heste kunne trække, så fik jeg det inde fra Thykier af. Jeg havde mange brædder hjemme. - Åh, ja. Det var vist i 1917, de var ved at få telefon. Når der var ti, der ville have, kunne der oprettes en central. Og der var vist 17. Men jeg syntes ikke, jeg havde råd. Men så engang jeg var i Grenaa, det var den sidste oktober 1917, da blev jeg klar over, at træet var steget. Havde jeg nu haft telefon, havde jeg vidst, at brædderne steg, for det sendte de bud om dagen før, så man kunne få til gammel pris. Det kostede mig 180 kroner. Så på vejen hjem besluttede jeg, at nu skulle vi have telefon. Og de begyndte på det samme dag. Og næste dag, den 1. november, da kunne vi ringe. Det kostede 65 kroner om året dengang, og så kunne vi ringe alt det, vi ville, men der var jo ikke ret mange at ringe til. Men i 1921 gik de fallit i Finland, og det kom til Sverige og her til Danmark. Trælasthandelen gik også med. Og de solgte ud af brædderne til 22 øre pr. alen. Og jeg havde jo mange brædder liggende hjemme til 84 øre alen, så det var jo ikke så godt. Det samme gjaldt for sømmene. Så det gik jo nedad for mig. Og det tog hårdt på mig. Men jeg måtte jo tage mig sammen, og kom godt igang igen. Men det varede til 1931, da brændte huset. Vi havde fået radio med en antenne stillet an fra skorstenen hen til en mast. Og der slog lynet ned i og gik ned i skorstenen. Jeg blev slået omkuld. Jeg kunne ikke sige noget. Men de kunne se på mig, at der var noget, jeg ville. Så kom de i tanker om, at det var papirerne, jeg ville, de skulle redde. Da de fandt dem, kunne de se på mig, at det var det. Ja, og jeg havde jo ikke sådan forsikret, så jeg kunne jo begynde forfra. Ak, ja. Sådan kunne vi blive ved at snakke længe endnu, for jeg kan huske meget.

— —

Ja, sådan kunne vi blive ved længe endnu, men vi standser her, 50 år tilbage i tiden. Men inden jeg vender hjem, beriget ved mødet med en mand med næsten et århundredes minder og livsvisdom, må jeg lige høre hans syn på nutiden. Her er, hvad han svarede:

Det kan jeg ikke svare noget på, for jeg kan ikke forstå det. Jeg synes, at det er rent forkert, som mennesker i dag over hele kloden er mod hinanden. Vi kunne jo have det så godt. Der var nok til alle. Men mennesker gør alt for at ødelægge hinanden. De hjælper ikke hinanden, som da vi var fattige. Det her velstand, vi har haft i mange år, det har været en ulykke for os. Det havde da været gjævere, om menneskene havde været lidt ordentlige. Men det er som om, når der er velstand, så siger de: Du kan passe dig selv, jeg skal nok klare mig! Det duer ikke, det der.

Nej, i gamle dage var det sådan, at de hjalp hinanden, selvom de var grusomt fattige, mange var fattige. Ja, vi var også fattige, det var alle mennesker. Ja, i Sdr. Homå - vi manglede ikke føde, vi manglede ikke noget. Men vi havde da ikke polstrede møbler eller tæpper på gulvet, det var ferniseret. Og så kaldte de alligevel huset for Slottet. For det var godt bygget, det hus. Men vi var fattige dengang i forhold til nu. Men folk kunne hjælpe hinanden. Det kunne jeg godt ønske, at folk kunne være sådan i dag.

Fra private album

Grenaa 1955.
En stor del af den mandlige lærerstab fotograferet på Østre Skoles sportsplads i anledning af den årlige fodboldkamp med eleverne. Jens Anker Udsen, der var skolekommisionens formand, fungerer som dommer og er derfor udstyret med vækkeur, pegepind og tavle til notering af eventuel usportslig optræden. Skoleinspektør Martin Vester, er tilsyneladende betroet det vigtige hverv som målmand. Desværre foreligger der intet om kampens udfald.
Stående f.v.: O. Lind, K. Boelsmand, B. Bervig, S. Madsen, H. Bender Christensen, Knud Christophersen, E. O. Hansen, V. Kyndal, Jens Anker Udsen. Siddende f.v.: Anker Nielsen, Martin Vester, Sirach Andersen.
(Udl. af Knud Christophersen, tekst P. S. Johnsen)

Fladstrup ca. 1910.
Gården er »Dalkær«, som var opført af den navnkundige Frands Pallesen, der var en kendt lægprædikant i midten af forrige århundrede og til sin død 1890. Stuehuset er opført 1844 og står uændret i dag, mens avlsbygningerne er af nyere dato. En del af personerne kendes, manden t.v. er Rasmus Pallesen, søn af Palle Frandsen, jernhandler Martinus Svendsen, og gårdens ejer Palle Frandsen, der var søn af Frands Pallesen. Manden med tyren er sikkert fodermesteren, men navnet kendes ikke, de to damer er ligeledes ukendte, dog menes den midterste at være husbestyreinde for Palle Frandsen, der var enkemand. Pigen yderst t.h. er Kirstine Dinesen, senere gift med karetmager Henriksen, Trustrup.
»Dalkær« drives i dag af Ruth og Poul Petersen. Ruth Petersen er efterkommer af Frands Pallesen, og gården har således været i samme slægts eje i mere end 150 år.
(Udl. Johs. Svendsen, tekst Johs. Svendsen og P. S. Johnsen)

Enslev Skole ca. 1967.
Eleverne er piger fra 3. klasse i den nu nedlagte Enslev skole. Skolen blev da betjent af lærere fra Nørre Herreds Fællesskole. Pigerne er f.v. Jytte Rasmussen, Jette Worre, Grethe Kudsk, Else Severinsen, Tove Laursen.
(Udl. og tekst H. Lykke Nielsen)

Grenaa 1944.
Vagtværnsstuen under Rådhuset på Nytorv. Vagtværnets indsats under besættelsen er beskrevet i årbogen 1979, side 105. At der også kunne være hyggestunder ind i mellem viser billedet her. Siddende omkring bordet ses f.v. Karl Kjeldsen, der var leder, Simon Press, Alfred Lauritzen, forretter Skjødt, Rasmus Busse, Charles Worm og Hans Hansen.
Stående f.v. Hagbard Rasmussen, fra hvem billedet er udlånt, Rudolf Christiansen, Georg Jørgensen og Hans Nielsen.
(Udl. og tekst Hagbard Rasmussen)

Lyngby ca. 1912.
Til venstre i billedet ses smedemester Peter Petersens nye smedie og beboelse. I bindingsværkshuset tilhøjre boede skræddermester Rasmussen. Dette bindingsværkshus blev nedrevet i 1964. I det næste hus i samme side boede skomager Peter Jensen. Længere tilbage skimtes de svære trækævler som Peder Møller lavede til træsko. Damerne på gaden er fra venstre Marie Petersen, datter af smed P. Petersen. De to næste er døtre af gdr. Hans Hansen, Lyngbylund, Jenny og Hansigne Hansen, den sidste dame i rækken er formentlig datter af gdr. Peter Hansen i nabogaarden. Hansigne, i daglig tale kaldet Sigga, er den dame, der i 1975, skænkede en meget betydelig sum penge til Lyngby kirkes nye klokker.
(Udl. af Inger Petersen, tekst Harry G. Jensen)

Voldby ca. 1967.
Sidste skoledag på Nørre Herreds Fællesskole. Der er tradition for, at eleverne holder sjov med lærerne og ovenstående billede er fra en fodboldkamp mellem elever og lærere. F.v. ses Knud Risager, Poul Christensen, Aage Friis, Carl Christensen og Johs. Andersen.
(Udl. og tekst H. Lykke Nielsen)

Hammelev Skole 1938.

1. Oluf Slemming - 2. Ejnar Kristensen - 3. Aage Udsen - 4. Arne Sørensen - 5. Verner Udsen - 6. Valdemar Andersen - 7. Ib (fra fyret) - 8. Ragna Sørensen - 9. Lærerinde Kathrine Sørensen - 10. Niels Bolther Rasmussen - 11. John Rasmussen - 12. Holger Johnsen - 13. Egon Engelbrechtsen - 14. Aage Greve - 15. Svend Aage Andersen - 16. Kjeld Bachmann Sørensen - 17. Jens Nielsen -18. Fru lærer Sørensen med Inge på armen - 19. Tove Tendal - 20. Inga Pedersen - 21. Karen Margrethe Munk - 22. Ruth Bager - 23. Else Kristensen - 24. Edith Udsen - 25. Inger Sørensen - 26. Gudrun Sørensen - 27. Ragnhild Johnsen - 28. Viola Jensen - 29. Aase Christensen - 30. Lærer Sørensen - 31. Grethe Christensen - 32. Doris

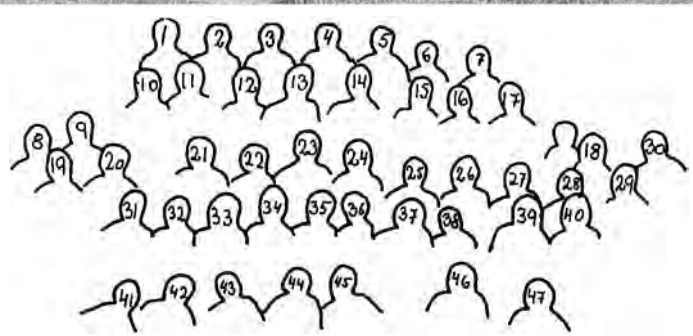

Petersen - 33. Vita Rasmussen - 34. Anna Nielsen - 35. Tove Bitz Sørensen - 36. Lillian Hansen - 37. Dora Andersen - 38. Birthe Sørensen - 39. Anna-Lise Greve - 40. Inger Kjær - 41. Erling Skånning (med hunden) - Tre brødre: 42. Karl, 43. Ole og 44. Aksel Nielsen - 45. Villy Krogh - 46. Frode Kjær - 47. Gunnar Slemming.
(Udlånt og tekst af Anna Kirial).

Jens Jensen Toubros hjem.
Den unge mand på kuskesædet er Jens Jensen Toubro, der senere blev en betydelig mand på Lyngbyegnen, således i flere år sognerådsformand i Lyngby kommune, og det er på hans jord at den store nye Centralskole blev bygget og taget i brug 1962 under navnet TOUBROSKOLEN. På billedet ses endvidere Jens Toubros forældre Jørgen Jensen og hustru samt søsteren Jenssine.
Jens Toubros hjem hed »Toubrogaard« og familien fik efter ansøgning lov at anvende, som familienavn: Toubro ifølge et navnebevis udstedt af politimesteren i Grenaa 25. januar 1906. Efter Jens Toubros død i 1973 fik Egnsarkivet i Grenaa overdraget en lang række billeder og dokumenter efterladt fra Jens Toubro og hans familles tid, bl.a. medsendte billede, venligst udlånt fra Grenaa Egnsarkiv.
(Tekst Harry G. Jensen)

Dammen i Lyngby
lå i udkanten af Lyngby lige hvor vejen svinger mod vest efter Albøge. Dammen var byens branddam og var efter vor tids begreber meget forurenet, og den forsvandt i midten af trediverne, da byens kloakering blev gennemført. I huset i midten af billedet boede skræder Overgaard, der var med i stiftelsen af Lyngby Borger- og Håndværkerforening. Gården til højre i billedet tilhørte Knud Jensen.
(Udl. og tekst Knud Jensen)

Trustrup ca. 1961.
Billedet viser håndboldspillere ca. 1961. F.v. lederen Willy Helbo, Gert Sørensen, Tommy Friis, Torben Andersen (nuværende dygtig sort dommer i håndbold). Forreste række f.v. Hans Chr. Nielsen (også meget kendt håndboldtræner p.t.) Hans Søren Bonde, Willy Larsen og Svend Erik Møller.
(Udl. og tekst M. Tetsche)

Enslev ca. 1917.
Smedien i Enslev. F.v. smedemester Albert Rasmussen, fru Inger Rasmussen (gravid med barn nr. 2. Døde af spansk syge omkr. 1920), arbejdsmand Aksel Hansen (senere ringer og graver ved Enslev kirke), Overgaard Olsen, Julius Jakobsen, statshusmand på Christiansminde, arbejdsmand Sofus Nielsen, Enslev Kær, Jørgen Sørensen (fik siden statshusejendom på Skærvad. Datteren overtog ejendommen). Armbolt og esse findes lige indenfor døren til højre.
(Udl. og tekst Nørre Djurs Egnsarkiv)

Trustrup ca. 1910
Arbejdere på kalkværket i Trustrup. Personerne: Søren Sørensen, Søren Press, Chr. Mikkel Hansen, Ras »dagmar« Nielsen, Chr. Møller, Thuru Salomonsen, drengen er der ingen navn på.
(Udl. og tekst Axel P. Salomonsen)

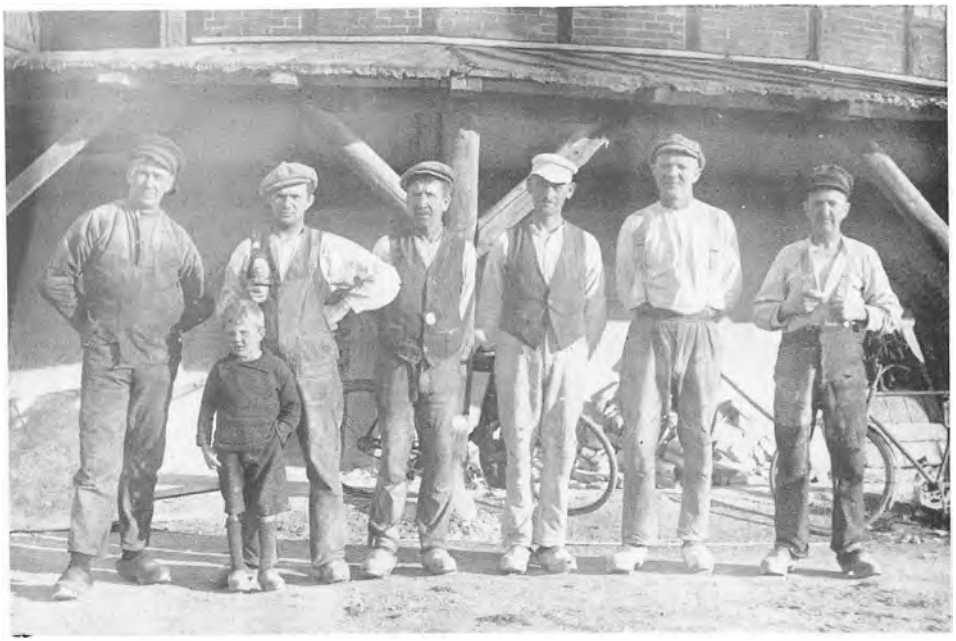

Trustrup 1957.
Huset er Petersborgvej 5, og huset her har rummet den tidligere pogeskole i Gl. Trustrup. Skolen var i brug omkring begyndelsen af 1900-tallet, men bygningen er opført 1850 og oprindelig i kampesten. Ejendommen er moderniseret i 1966 af Chr. Parsberg Madsen, som også er ejer i dag.
(Udl. og tekst Chr. Parsberg Madsen)

Trustrup 1964.
Billedet her viser den sidste mælkevogn fra Trustrup A/M den 1. oktober 1964. Forrest f.v.: Åge Hansen og bestyrer Harry Jensen, bagerst f.v. Holger Møller, Emil Hedegård, Anker Nielsen, Ejvind A. Peersen, Chr. Dinesen, Poul Hedegård, Sigfred Nielsen, Gunna Jensen, ukendt, Søren Bruun som holder i tømmen.
Bygningen anvendes i dag som maskinværksted af Knud Wenshøj.
(Udl. og tekst M. Tetsche)

Lærerkollegiet på Grenaa Østre Skole
15. september 1978.
(Udl. og tekst Knud Christophersen)

1. Hans Rechendorff
2. Lars Jacobsen
3. Viggo Kyndal
4. Niels Hare Hansen
5. E. O. Hansen
6. Otto Lind
7. Knud Christophersen
8. Kjeld Pedersen
9. Arne Nyborg
10. John Therchilsen

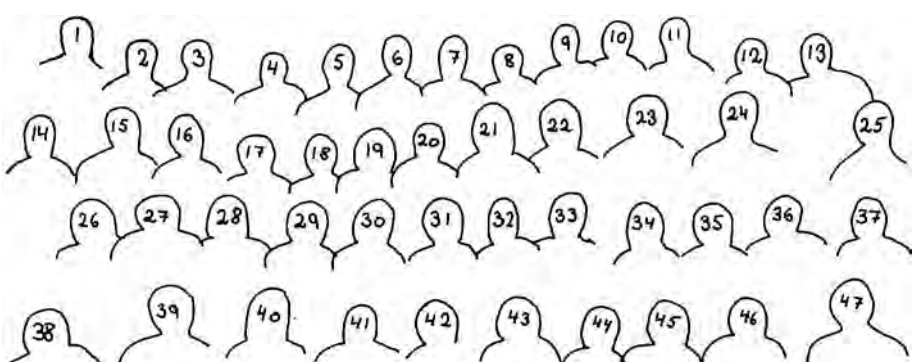

11. Erling Randrup-Thomsen
12. Kurt Rasmussen
13. Arne Nyborg
14. Bent Arentoft
15. Aksel Kondrup
16. Verner Buch
17. Birgit Daugaard
18. Grethe Therchilsen
19. Kirsten Larsen
20. Kirsten Ulbrandt Hansen
21. Jette Roholm
22. Preben Thorndahl
23. Knud Erikstrup
24. Martin Vester, tidligere skoledirektør, og inviteret med i anledning af fotograferingen af lærerkollegiet.
25. Svend Christensen (pedel)
26. Annelise Hare Hansen
27. Per Istrup Poulsen
28. Rita Mogensen
29. Else Randrup-Thomsen
30. Inge Jørgensen
31. Edit Nyborg
32. Maria Kyndal
33. Edel Pedersen (sekretær)
34. Molly Molsing
35. Ingeborg Clausen
36. Bodil Traberg
37. Karen Pedersen
38. Bent Bervig
39. Ditlev Bluhme
40. Birgit Schultz Gebhardt
41. Niels Erik Møller
42. Birgith Pedersen
43. Annette Lunding Hansen
44. Bente Simonsen
45. Karen Møller
46. Ulla Johansen
47. Inge Madsen

Grenaa Havn

(Udlånt og tekst af Hagbard Rasmussen).

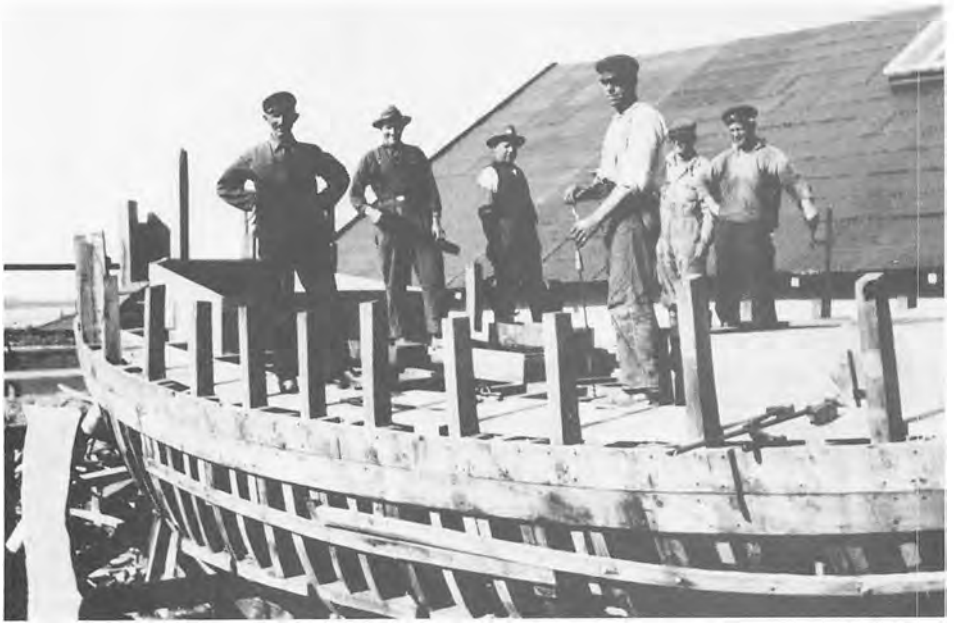

Grenaa Havn 1932.
Skibet »Brødrene« bygges. T.v. skibsbygger Søren Pedersen, der var ivrig tilhænger af afholdslogen ved havnen, N.I.O.G.T.

Manden med saven er Hagbard Rasmussen, derpå Marius Jensen, Ole Christensen, Karl Pedersen, søn af Søren Pedersen, yderst t.h. Lauritz Rønn.

Grenaa Havn 1932.
Husene er fiskerhusene, hvor Grenaa Fiskeauktion senere startedes. I baggrunden ses Gasværkets oplagsplads for kul.

Båden hedder »Magga« af Grenaa, og tilhørte Alfred Jensen kaldet »Krølle«. Mændene ved styrehuset er yderst t.v. Skipperen selv, Alfred Jensen, ved siden af, skibsbygger Søren Pedersen.

Grenaa Havn 1947.
Vinteren var dette år ualmindelig hård. Grenaa-Hundested færgen »Isefjord« ses for indsejling, som dog ikke lykkedes til trods for, at isbryderen »Bryderen« netop havde lavet en rende, der tydeligt ses på billedet. »Isefjord« måtte returnere til Hundested med uforrettet sag.

Grenaa Havn 1947.
Billedet er taget fra dækket af isbryderen »Bryderen«, og viser den fuldstændig tilfrosne sydhavn med fiskepakhusene i baggrunden. Havnens eneste større bygning i 1947 var kornsiloen. (Udl. Hagbard Rasmussen, tekst P. S. Johnsen)

Grenaa 1945.
Mod slutningen af besættelsen mineredes Grenaa Havn og nærmeste havområder. I kapitulationsbetingelserne indgik aftale om, at besættelsesmagten bl.a. skulle rydde de udlagte minefelter. Til dette formål forblev et mindre kontingent marinesoldater sommeren over, og billedet viser en minesprængning ved Pollerevet, længst ude ses et tysk marinefartøj.

Grenaa Havn 1932.
Skibet »Brødrene« fra Hirtshals søsættes. Pris incl. motor ca. 11.000 kroner.

Fra Ørum i gamle dage

Udl. og tekst H. Gøtzsche.

Åbrovej. Til højre Ørum-bageri, til venstre Ørum Brugsforening (den oprindelige), Ørum Sparekasse, skomager Larsens butik og værksted. (Nu brødudsalg og kro).

Åbrovej (ca. 1950). Til højre købmand J. A. Larsen, til venstre benzinstander udfor skomager Larsen.

Ørum præstegård før branden.

Det nuværende kvartér »Kratbakken« (udstykket ca. 1965). Vejen mod højre er Stenvadvej.

Fra iskælder til dybfryser

Af Vagn Larsen

Gennem de sidste 50 år har samfundsudviklingen bevæget sig med så rivende en fart, at det næsten har været umuligt at følge med. - Fra studespand - hestespand til vældige traktorer. Fra høst med le og tærske med plejl til den brede selvkørende mejetærsker.

Middelalderens sindige samfundsrytme, hvor der næppe skete synlige ændringer gennem århundreder, er erstattet af en eksplosiv udvikling, hvor bare et tiår kan gøre det hele ukendelig. Tænk bare på samfærdsel til vands, til lands og i luften. Farve-TV, Video, EDB og de fuldautomatiske hjælpemidler såsom oliefyr, vaskemaskine, opvask, køleskab og dybfryser.

I det gamle samfund var opbevaring af fersk kød i flere dage næsten en umulighed og ganske særlig om sommeren. Salt var det vigtigste konserveringsmiddel. Flæsk i saltkar - røget skinke m.m. på sømmet ved skorstenen. Blev saltkarret tomt, så slagtede man. Gårdene lå tæt sammen inde i byen dengang. - 24 i Stokkebro og 25 i Gjerrild. Man kom hinanden ved dengang. Man hjalp hinanden i sorg og i fest. Det var skik og brug, at man gav venner og byens gamle lidt sulemad med, når man slagtede, så der var måske slet ikke så længe imellem, at man fik fersk kød, men ellers stod den oftest på stegt flæsk, og det er da også en herlig spise.

I Morten Korchs »Skytten på Urup« kan man læse om, at tyvene gemte deres tyvekoster i en gammel iskælder, ellers er det ret småt med beretninger om iskældre, selv om hver by vel har haft sine.

Hvis man vandrer ad den nedlagte jernbane fra vandrehjemmet »Djursvold« mod Grenaa, kommer man til en bøgeklædt bakkeknude. Da Gjerrild-Ryomgårdbanen blev forlænget til Grenaa, blev der skåret adskillige meter af denne bakke i hele dens længde. Bakken kaldes »Iskælderbakken«. Ofte kommer der lidt glans i øjnene, når Gjerrild drenge før og nu nævner navnet »Iskælderbakken«. Når man kommer til det sted, hvor drengenes racersti krydser banestien, skal man lige sætte benene i første gear - fuld speed på, til man når toppen. Vend så om og se ned. Den dybe, snoede sti har drenge gennem mange år slidt ned. Den minder mest om de baner, der bruges til bobslædekørsel ved de olympiske lege. Den er slidt ned ved dristig kørsel (derfor glansen i øjnene) med cykel, knallert og slæde. Denne dristige sport har nok først taget sin begyndelse, efter at banen blev nedlagt i 1956. Når kælken suser ud over banedæmningen og nærmest flyver ud over vejbanen, må man håbe, at bilerne kan standse,

for det kan kælken i hvert fald ikke. - Om det er farligt? Det må vel nærmest sammenlignes med at køre Formel I kørsel uden sikkerhedssele og styrthjælm. Lidt længere fremme kommer man til de sidste sørgelige rester af iskælderen. For 24 år siden var det en flot ruin. De sidste to års hærværk har næsten nedbrudt den til ukendelighed. De mange unge, der hvert år gæster den, burde nok have en lille påmindelse om - kun se - ikke røre.

Iskælderen var den tids køleskab og fryser. Iskælderen gav herremanden større mulighed for at opbevare oksesteg og dyresteg.

Hvorfor lå den da helt deroppe? Bøgene gav skygge = kølighed. Den lå på det højeste sted, her blæste det nok også mest. - altså anlagt på det køligste sted. Der var over 2 meter tykke kampestens mure. I dag bruger man mørtel - en blanding af kalk og sand. Iskælderens tykke mure var gedigent kampestens mur - muret op med ren læsket kalk som mørtel. Der var pæne afrundede sten mod det indre rum, som havde et tværmål på mellem 4 og 5 meter - ovenover var der et tykt stråtag. Døren vendte ud mod Sostrup eller banen.

Om vinteren savede man isblokke ud af isen på voldgravene - med hestevogne kørte man op, hvor markvejen går nu og ind nord om iskælderen og holdt på det, der blev fjernet ved banens anlæggelse. Isen kunne holde sig hele sommeren. Her hængte oksestege og dyrestege og blev dejlige møre. Herregårdens skytte havde åbenbart mange opgaver. Jage krybskytter, vildt og måske slagte det og bringe det op i iskælderen og hente det igen. Engang var han sendt op i iskælderen for at hente et krondyr ned, men han blev væk. Til sidst blev der sendt en op for at se efter ham. Bortset fra at han frøs, havde han ingen skade taget. Da han skar det tunge dyr løs, faldt han ned mellem isblokkene i en så uheldig stilling med kronhjorten over sig, at han ikke kunne komme derfra. I følge sagnet skal der føre en hemmelig gang fra Sostrup slot og op til iskælderen. Sagn betyder »der siges«. Lidt er der om snakken. Hvis Sostrup slot var blevet lavet færdig efter planerne, var det blevet firelænget og havde fyldt hele borgøen - med brede voldgrave hele vejen rundt og vindebroen oppe - vel slet ikke nogen helt dårlig fæstning, men selv de bedste fæstninger kan falde, og når fjenden myldrede ind, var det svært at have en hemmelig flugtvej, og det var der. Fra kælderen i hovedfløjens nordgavl gik en hemmelig gang ned under voldgraven og ud i skoven. Gangen er styrtet sammen ude under voldgraven, og indgangen til den er med nationalmuseets godkendelse blevet muret til.

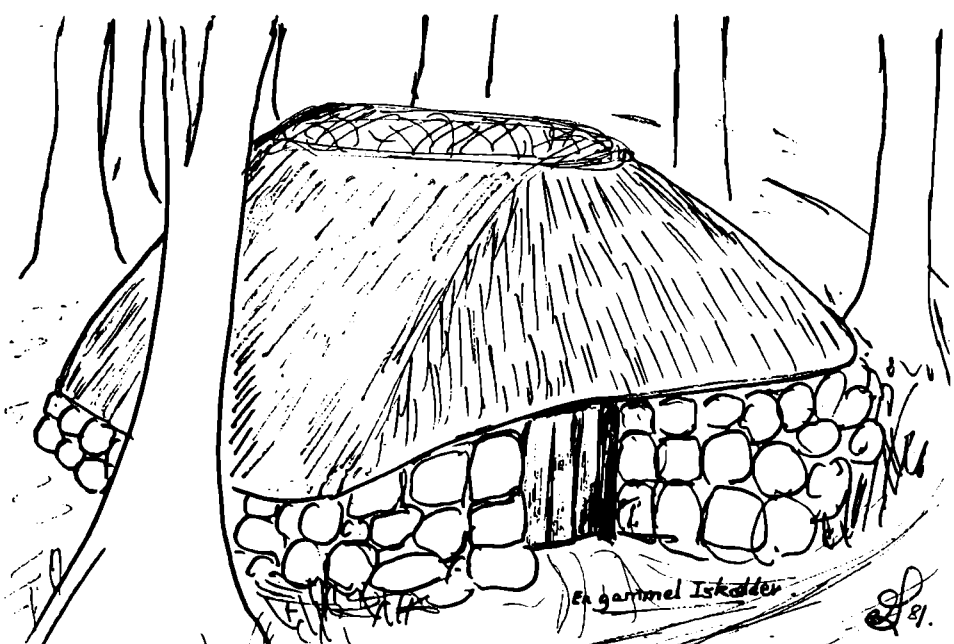

Tegning af en gammel iskælder. Se kort over Sostrup Skovdistrikt side 166.

Da bytrommen gik i Sangstrup

Af Otto Rasmussen

I fortiden blev en række af de beslutninger, der angik alle i en landsby, truffet på det årlige oldermandsgilde. Oldermandsgildet var en slags lokalråd for landsbysamfundet, og dets funktioner strækker sig helt tilbage til vikingetiden. Endnu opretholdes oldermandsgildet i en række djurslandske landsbyer, enten blot som en sammenkomst, eller med nogle muligheder for beslutninger vedrørende det nære samfunds problemer. Dels har man nogle steder lidt penge at råde over, de kommer hovedsagelig fra udleje af byjord (fællesjord), dels kan man på disse oldermandsgilder beslutte at rette henvendelse til kommunale myndigheder, eller man kan sætte helt lokale aktiviteter igang. Disse oldermandsgildernes funktion i fortid og nutid, skal vi ikke beskæftige os med her, men derimod med, hvorledes man sammenkaldte til oldermandsgilderne.

Det kunne ske på forskellig måde. Med budstikke, der sendtes rundt, med et byhorn, ved ringning med klokke eller på anden måde.

Enkelte steder havde man, også i landsbyerne, en bytromme. Det var tilfældet i Sangstrup, og det er så vidt vidt det eneste sted på Djursland, hvor en landsby har haft en bytromme. Bytromme i landsbyer er mest kendt på Randers-egnen og enkelte steder på Viborg- og Århusegnen, men findes dog også andre steder i landet.

I bogen »Oldermand og Bystævne« skriver August F. Schmidt om, hvorledes man sammenkaldte til older-

Emil Skåning, Sangstrup, stillede velvilligt op med den gamle bytromme, før den blev overleveret til museet. (Foto: Nils Mogensen).

mandsgilderne og bystævnerne. Han mener, at ideen med trommerne er lånt fra militæret. Det kunne den relativt stærke udbredelse af bytrommer i landsbyerne omkring ovennævnte tre garnisonsbyer da også tyde på.

For Sangstrups vedkommende synes det ikke usandsynligt, at inspirationen til at have tromme i landsbyen ikke har været hentet fra militæret, men derimod fra den nærliggende købstad, Grenaa, som landsbyboerne gerne ville hævde sig i forhold til.

Købstæderne havde jo altid bytrommer.

Er denne teori rigtig, er den Sangstrup bytromme altså et instrument i fortidens klassekamp mellem landsbyboerne (bønderne) og købstadens priviligerede borgere. Men det er altså kun en teori, som ikke kan dokumenteres, og når den fremsættes, hviler det mere på en folkepsykologisk vurdering end på seriøs historieforskning.

I nævnte bog skriver August F. Schmidt, side 158:

»Sangstrup ved Grenaa havde endnu i 1921 sin bytromme. Da brugtes den kun ved ildebrand. Oldermanden sammenkaldte med den - medd. Karl Fausing 1921«.

Denne gamle oplysning er delvis fejlagtig. Karl Fausing sad et andet sted i landet og skrev Sangstrup-historie, men har åbenbart ikke altid holdt den aktuelle kommunikation til hjembyen i orden.

Bytrommen i Sangstrup har været brugt til sammenkald til oldermandsgilde ca. 30 år senere end 1921. Det kan mange huske, men det er ikke muligt at få oplyst, hvornår man ophørte med at bruge den.

Ifølge Oldermændenes protokol blev trommen istandsat i 1926, og da ansattes fisker A. P. Jensen som trommeslager. Vederlaget for arbejdet var en parcel i lergraven, der er byjord. I 1934 er udgiften til trommeslagning opført i protokollen til to kroner og i 1947 til fem kroner. - Inflationen har også ramt trommeslagning!

Oldermanden havde ansvaret for bytrommen og opbevarede den. Men det var altså en lejet trommeslager, der blev sendt ud, når der skulle sammenkaldes til det årlige oldermandsgilde eller andet. Husmand Søren Kildahl Sørensen var så vidt vides den sidste, der gik med bytrommen i Sangstrup. Men det kan være en anden, der har været ude at tromme med den for sidste gang.

Sangstrups bytromme er i sommer overdraget til Djurslands Museum. Der kan man så fundere over, hvorfor den lille landsby som den eneste af Djurslands landsbyer har fået bytromme og har bevaret den så længe.

Ordet oldermandsgilde, eller -stævne, er i de gamle Sangstrup-protokoller stavet »Allermandsgilde« (-stævne). Det vil altså sige alle mands gilde eller stævne. Kvinderne var ikke taget med dengang. Men de Sangstrupfolk hæger ikke blot om det gamle. De tilpasser sig også nutiden, og i de sidste par år har kvinderne været med til oldermandsgildet (generalforsamlingen) med samme rettigheder som mænd. Der kan således i Sangstrup udmærket vælges en old-kvinde eller oldpige, hvad man nu vil, til at føre det videre, der er tilbage af gamle traditioner og samtidig forme nye ideer, der kan styrke landsbyfællesskabet.

Fra Nørre Djurs Egnsarkiv

Ved Bodil Rasmussen.

Karlby omkring 1910.

Konfirmation i Fjellerup, maj 1971, ved pastor Sv. Christoffersen. Bagerste række fra venstre: Anna Hansen, Jørgen Krause Therkildsen, Sten Adamsen, Susanne Kock, Per Andersen, Keld Gorecki, Lene Krogh Larsen, Jan Skjøtt, Birgit Henriksen, Jes Rasmussen, pastor Sv. Christoffersen.
Forreste række fra venstre: Jan Pedersen, Mette Sloth, Klaus Gorencke, Lene Conni Pedersen, Erling Kusk, Birthe Westrup.

Fodboldhold fra Voldby 1937.

Bagerst fra venstre: Anders Andersen, Voldby - Henrik Sodemann, Veggerslev - Karl Anker Sørensen, Veggerslev - Ejnar Kjærgaard, Veggerslev Mark - Peter Bilde, Voldby.

I midten fra venstre: Arne Mikkelsen, Thorsø - Vagner Rasmussen, Veggerslev - Skomager Anker Jørgensen, Voldby.

Forrest fra venstre: Uddeler Johannes Pedersen, Voldby - Søren Pedersen, Thorsø - Rasmus Møller, Dalstrup.

Fjellerup-Glæsborg sogneråd

Omsorgsassistent fru Kirsten Frederiksen, Hedegård, fortæller:

»De 9 stoute mænd, der ses på billedet, udgjorde sognerådet i Fjellerup-Glæsborg kommune i begyndelsen af dette århundrede. Det helt nøjagtige årstal er ikke kendt. I valgperioden, før dette billede blev taget, havde kammerherre, godsejer Niels Juel, Mejlgård, været medlem af sognerådet. Medens han var medlem, blev sognerådsmøderne holdt på Meilgård. Efter den tid flyttedes sognerådsmøderne til Hedegård, som lå midt i kommunen. Møderne blev holdt i kampestenshuset hos Rasmus Nielsen (kaldet Morten). Han ses i vinduet på billedet. Rasmus Nielsen havde en lille købmandshandel og en stue, hvor sognerådsmøderne blev holdt. Sognerådsmedlemmerne fik serveret kaffe ved møderne.

Den pågældende ejendom i Hedegård brændte i 1946. Den hedder nu »Højtofte« og har nr. 14 på Kastbjergvej. Billedet er skænket til Nørre Djurs Egnsarkiv af fru Asta Andersen, Glæsborg (marts 1981). Søren Frederiksen, Ravnsmose, er hendes bedstefar.

Forskellige pensionister på egnen, især Peter Ejlersen, Stenvad Mark, har bidraget med at finde navnene på de gamle sognerådsmedlemmer. Hans far er med på billedet. De fleste af de gamle sognerådsmedlemmer har iøvrigt efterkommere på egnen«.

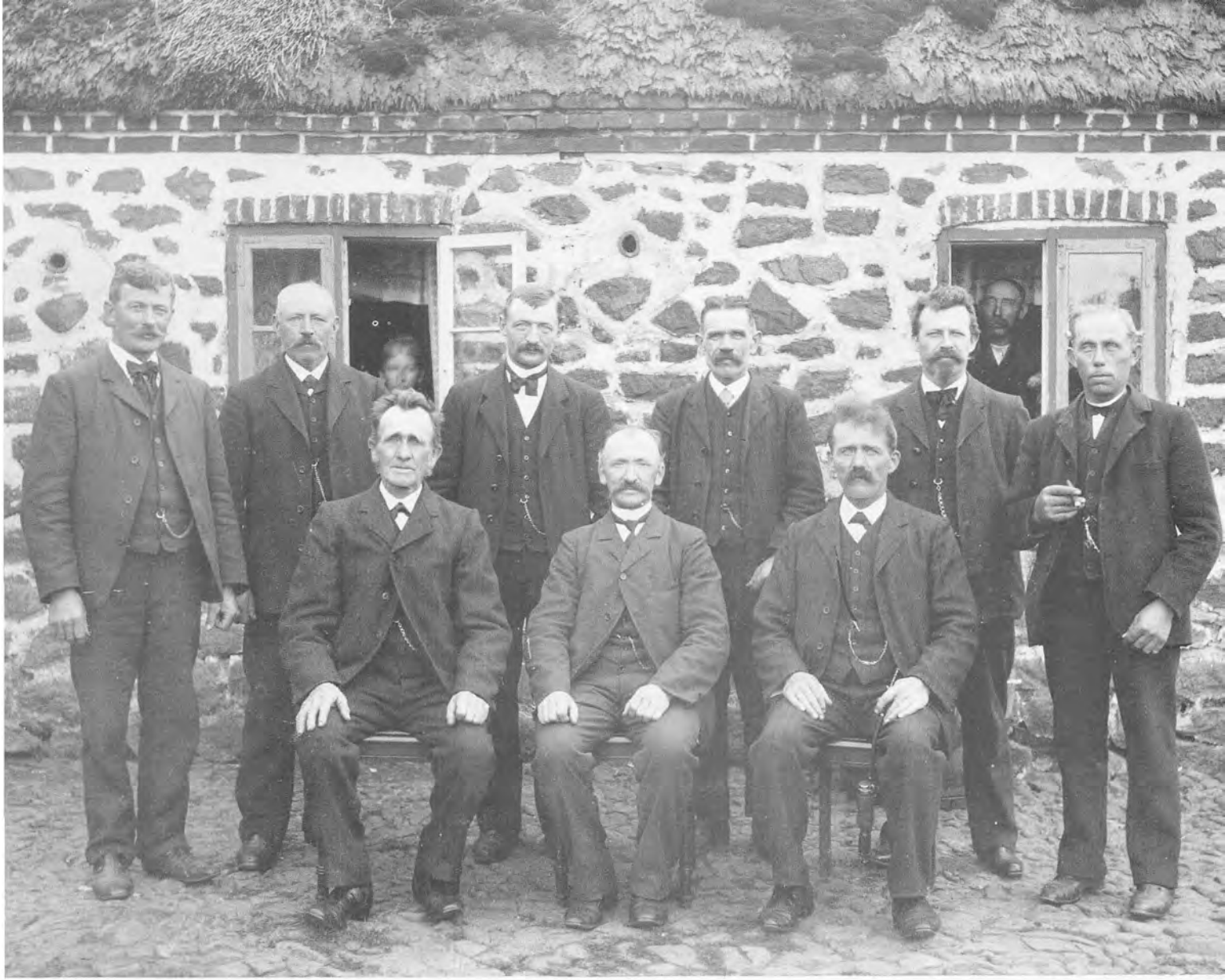

Det gamle sogneråd bestod af følgende: Stående fra venstre Jens Chr. Jensen (gården på Stendyssevej 69) - Marius Schou, Lunden (Ejendommen er nu nedlagt) - Søren Petersen, kaldet »Jenvold« (hans gård nævnes nu Glesborg Bygade 36) - Smeden, Jens B. Henriksen, Bysmedjen, Glesborg - Malermester Hansen, Fjellerup - Jens Peter Ejlersen (hans gård nævnes nu Stendyssevej 64. Ejlersen fejrede sit sølvbryllup 1909, og han modtog i den anledning fra sogneråd et stueur med dato).

Siddende fra venstre: Søren Frederiksen (havde gård i Ravnsmose, men var tillige post - Jens Hansen (hans gård i Tvedhuse nævnes nu Meilgårdsvej 14) - Peter Møller (den gamle røde gård i Fjellerup, som var hans, nævnes nu Fjellerup Bygade 1).

Bagermester Søren Peter Bjørnkilde, Fannerup, født i Fannerup 1880, død sammesteds 1950 - og hustru Anna Marie Bjørnkilde, født i Vendsyssel 1880, død i Grenaa 1977.

Avisreferat 29. juli 1953:

Vejen over Kolindsund faar en ny Indføring i Fannerup By, og derfor har det været nødvendigt at skære et stort Stykke ud af en høj Bakke, som var en Del af Bagermster S. Bjørnkildes Have.

Bagermesteren, der døde for et Par Aar siden, havde to store Interesser: Merskumspiber og Sten-grupperinger. Sammen med to Sønner brugte han flere Aars ledige Stunder til at indrette Bakken med store Sten-grupperinger, og mange Sten var hentet langvejs fra. Resultatet var blevet en interessant og særpræget Have, og derfor strittede Fru Bjørnkilde og Sønnerne imod en Ekspropriation, saa længe det var muligt.

Nu er Haven skaaret igennem, og Fyldet er kørt ud paa den vuggende Vej - en Entreprise til 90.000 Kr. For nogle Aar siden blev der taget et andet Stykke af Bjørnkildes Have, da Landevejen gennem Fannerup skulde reguleres. Dengang fandtes en Del Oldsager, som afslørede en ca. 4000 aarig Boplads paa Stedet, og da Gravningen begyndte i denne Omgang, kom Nationalmuseet til Stede igen, og de fik firefem Kasser Oldsager med sig hjem«.

Efterskrift: Bjørnkildes pibesamling, der er en af landets største og mest værdifulde samlinger, blev efter hans død skænket til Djurslands Museum.

Skolebillede fra Fjellerup 1928

1. Ella Jensen, Fjellerup Str. - 2. Martha Jensen, Fjellerup Str. - 3. Ingrid Kristensen, Fjellerup Fld. - 4. Vita Nielsen, Fjellerup - 5. Mary Jensen, Fjellerup - 6. Einer Caspersen, Fjellerup - 7. Alfred Krogh Pedersen, Fjellerup - 8. Henrik Rasmussen, Fjellerup, - Alfred Jensen, Fjellerup, K. - Niels Kristian Pedersen, Fjellerup Fld. - 11. Kaj Mogensen, Fjellerup Kær - 12. Svend Thomsen, Fjellerup Strand, - 13. Juul Jensen, Fjellerup Str. - 14. Max Arnskov, Fjellerup Mølle -15. Egon Gissel, Fjellerup -16. Erna Danielsen, Fjellerup - 17. Lilly Laursen, Fjellerup - 18. Mary Sørensen, Kukkerhuse v. Bønnerup - 19. Valborg Ejlersen, Fjellerup Mark -20. Karla Jensen, Fjellerup Str. - 21. Inga Rasmussen, Fjellerup - 22. Ingrid Pedersen, Fjellerup Str., - Aksel Rasmussen, Fjellerup - 24. Peter Fisker Hansen, styrmd., død, Fjellerup Str. - 25. Sten Kristensen, Fjellerup Fld. - 26. Einer Jensen, Fjellerup Str. - 27. Niels Ove Jensen, Fjellerup - 28. Anton Petersen, Fjellerup Str. - 29. Henry Monrad, Fjellerup Fld - 30. Einer Laursen, Fjellerup - 31. Niels Thrue, Fjellerup Str. - 32. K. E. Nielsen, førstelærer, Fjellerup, død 1962. - 33. Josepha Jørgensen, Fjellerup Østergård - 34. Klara Frederiksen, Fjellerup - 35. Ellen John, Fjellerup - 36. Dagmar Hansen, Fjellerup - 37. Karen Rasmussen, Meilgård Skov - 38 - Margrethe Jensen, Fjellerup - 39. Johanne Nielsen, Fjellerup - 40. Karen Lyngdrup, Fjellerup - 41. Marie Nielsen, Fjellerup - 42. Else Lyndrup, Fjellerup - 43. Helga Skipper, Fjellerup - Minna Aabenhuus, Bønnerup - 45. Anny Jørgensen, Fjellerup Østergård - 46. Else Lohmann, Fjellerup - 47. Tage Johansen, Fjellerup Kær - 48. Anna Jensen, død, lærerinde - 49. Lilly Jensen, Fjellerup - 50. Ragna Laursen, Fjellerup - 51. Tage Pedersen, Meilgård Skov - 52. Børge Nielsen, død, Fjellerup Fld. - 53. Herluf Lohmann, Fjellerup - 54. Jens Christensen, Hegedal, Fjellerup - 55. Anne Marie Clemmensen, Fjellerup Kær - 56. Frederik Nielsen, død, Fjellerup - 57. Eivind Monrad, Fjellerup Fælled - 58. Verner Nielsen, Fjellerup Str. - 59. Egon Pedersen, Fjellerup - 60. Ingrid Pedersen, Meilgård Skov - 61. Carl Thomsen, Fjellerup Str. - 62. Kristian Thrue, Fjellerup Str. - 63. Poul Nielsen, s. af førstelærer K. E. Nielsen - 64. Mary Nielsen, førstelærer K. E. Nielsens hustru - 65. Edith Ejlersen, Fjellerup Mark - 66. Marie Jespersen, Hegedal - 67. Tage Nielsen, Hagenbjerggård - 68. Chr. Pedersen, Fjellerup Str. - 69. Aksel Hansen, Fjellerup - 70. Albert Jensen, Fjellerup - 71. Frank Appelby, Fjellerup Fld. - 72. Kristian Nielsen, død, Fjellerup - 73. Arne Jensen, Fjellerup - 74. Arne Anthonsen, Fjellerup - 75. Johannes Frederiksen, Fjellerup - 76. Esther Aabenhuus, død, Fjellerup Strand -

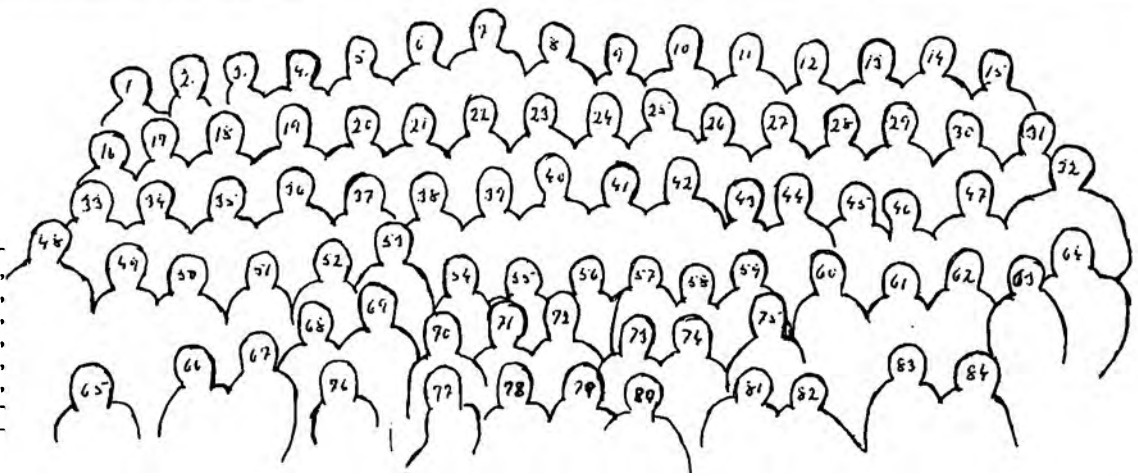

76. Esther Aabenhuus, død, Fjellerup Strand -77. Lilly Thrue, Fjellerup Str. - 78. Frida Jensen, Fjellerup - 79. Helga Nielsen, Fjellerup - 80. Rigmor Hansen, Fjellerup Str. - 81. Adolf Nielsen, Fjellerup - 82. Einer Skipper, Fjellerup - Vagn Sørensen, Fjellerup Mrk. - Verner Skjødt, Fjellerup Str.

Karlby Klint

Denne lille billedserie viser Karlby Klint over et tidsrum på ca. 70 år. Billedet med børnene og båden er fra ca. 1910. De tre i forgrunden er fra venstre Margrethe, senere gift med Th. Pedersen, der stadig bor på stedet, på armen Anna og yderst Marie, drengen er en såkaldt Københavnerdreng. Børnene er døtre af Hans Peter Petersen, i daglig tale Peter Jørgen. Huset i baggrunden, kaldet Kalkhuset, blev nedbrudt ca. 1929. Det midterste billede er noget nyere. Et nyt hus er blevet bygget, året er 1912, ejendommen står uændret i dag, kun med den forskel at huset dengang lå ca. 80 meter fra strandkanten, men i dag kun ca. 20 meter. Det nyeste billede er fra vinteren 1970 og viser nogle høfder, der var opført til beskyttelse af kystlinien, disse blev bortrevet af is omkring 1972. For delvis egen regning opførtes derpå en cementhøfde, kombineret med et fiskebassin, og begge dele har siden modstået naturens rasen.

Glæsborg omkring 1931.

Voldby Mølle omkring 1910.

»Rimsø Nedergaard« ca. 1941.
Nr. 1 fra venstre: Gårdens ejer, Laurs Christensen - nr. 2 svigersønnen Ole Bloch - nr. 3 Kathrine 1½-2 år - nr. 4 Christiane Bloch, født Christensen - nr. 5 Rasmine Klausen, tjenestepige - Nr. 6 Petrea Martinussen, tjenestepige - nr. 7 Karl Fastbinder, tjenestekarl - nr. 8 Christianes fætter, Kresten Knudsen, født på Veggerslev Mark, men i pleje hos sin onkel, Laurs Christensen (fordi han ingen forældre havde).

Kathrine Nielsen, født Bloch, fortæller om sine forældre: »Min mor, Christiane Bloch, født Christensen (1871-1953) var født på gården, som hendes far havde indtil 1911, da han gik på aftægt. Indtil den tid var min far (Ole Bloch) nærmest karl. Han var født i det hus, som Laurette Møller siden havde. Hans forældre hed Marie og Jens Bloch, ja Marie var nu hans stedmor, og far kom såmænd ud at tjene, da han kun var 7 år. Hans forældre boede siden i det hus, som Marie Kjær havde.

På billedet har vi stadig det gamle stuehus nede på gården, men i 1905 blev det revet ned og et nyt bygget. Da Jens Mogensen i Emmelev også stod for at skulle bygge nyt stuehus, kom han en dag og tog vores i øjesyn, om hans skulle bygges på samme måde. Jeg var så stolt over hans besøg, det kan jeg tydeligt huske. Jo, for han var sådan en fin og respektabel mand ...«

Ole Bloch var sognefoged i mere end 25 år og blev tildelt Dannebrogskorset. Han døde den 10. april 1961, knap 88 år gammel. Gården havde da i mange år tilhørt datteren og svigersønnen, Kathrine og Johs. Nielsen. Nu er det *deres* søn, Oluf Bloch Nielsen, der ejer den ... Slægter kommer og slægter går.

Tilføjelse: Bedstefaderen (morfaderen) på Rimsø Nedergaard hed som nævnt Laurs Christensen. Når han gik nede ved gården, kunne hans røde tophue ses helt op til Rasmus Glerups gård (fortalt af Ernst Glerup).

Laurs Christensens hustru hed Ane Cathrine Laursen Christensen. Deres data kendes ikke i skrivende stund.

Voldby Højskole, 1920:
1: Marie Glerup, Voldby - 2: Feriedreng - 3: Forstanderparrets datter, Agnethe - 4: Marie Villumsen, Gjerrild - 5: Syskole-lærerinde ? - 6: Hendes barn ? - 7: Nanna (ældste datter af forstanderparret) - 8: Birthe Bitx, Aastrup - 9: Ingeborg Jensen, forstanderens hustru - 10: Aage Jensen, forstander på Voldby Højskole 1909-23 - 11: Aage (forstanderparrets søn) - 12: Vestjysk elev - 13: Hansine Pedersen, Gjerrild - 14: Line Christensen, Veggerslev - 15: Jenny Bilde, Voldby - 16: Anna Jensen, Grenaa - 17: Elna Lahn, Voldby mark - 18: Marie Jørgensen, Lime - 19: Martha Eskildsen Pedersen, Gjerrild - 20: Tjenestepige, navn ukendt - 21: Lærer Ankjær, lærer på Højskolen - 22: Ragna, tjenestepige på Højskolen - 23: Elna Langholm, Gjerrild - 24: Margrethe, efternavn ukendt - 25: Anna Sørensen - 26: Marie Udsen, Karlby - 27: Anna Bilde, Voldby - 28: Sine (efternavn ukendt) - 29: Martha Fyrstelin, Karlby mark.

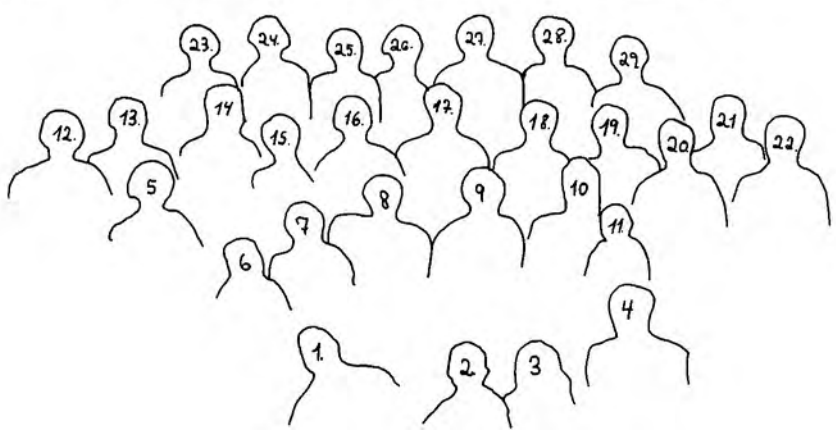
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
12.
13.
14
15.
16.
17.
18.
19.
20
21
22
5
8
9
10
7
11
6
4
1.
2.
3

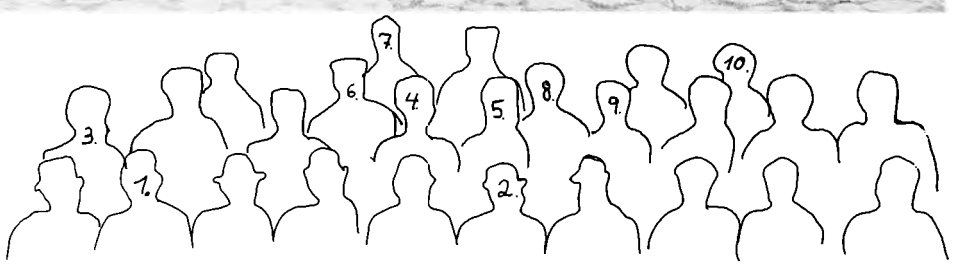

Politimyndighed og sognefogeder i Nørre- og Sønderherred før 1906.

Nr. 1: Søren Matthiesen, sognefoged i Rimsø (ejede den gård i Rimsø, hvor nu familien Johs. Nielsen bor). - Nr. 2: Sognefoged Peter Hansen, Veggerslev (Per Skrædder). - Nr. 3: Poul Nielsen, Aalsrode (en af de navnkundige, der var med til at skabe fornyet åndsliv på Djursland). - Nr. 4: Sognefoged Chr. Slemming, Hammelev. - Nr. 5: Sognefoged Rasmus Nielsen, Nimtofte (hans anden hustru var bedstemor til Rs. Miller Sørensen, Emmelev. - 6: Øhlenslæger, politibetjent, senere arrestforvarer. - 7: Ulrich, politifuldmægtig. - 8: Andersen, politibetjent. - 9: P. Koppel, arrestforvarer. - 10: Provst Nørregård?.

Øvrige personer er ukendte, men arkiverne modtager med tak evt. oplysninger.

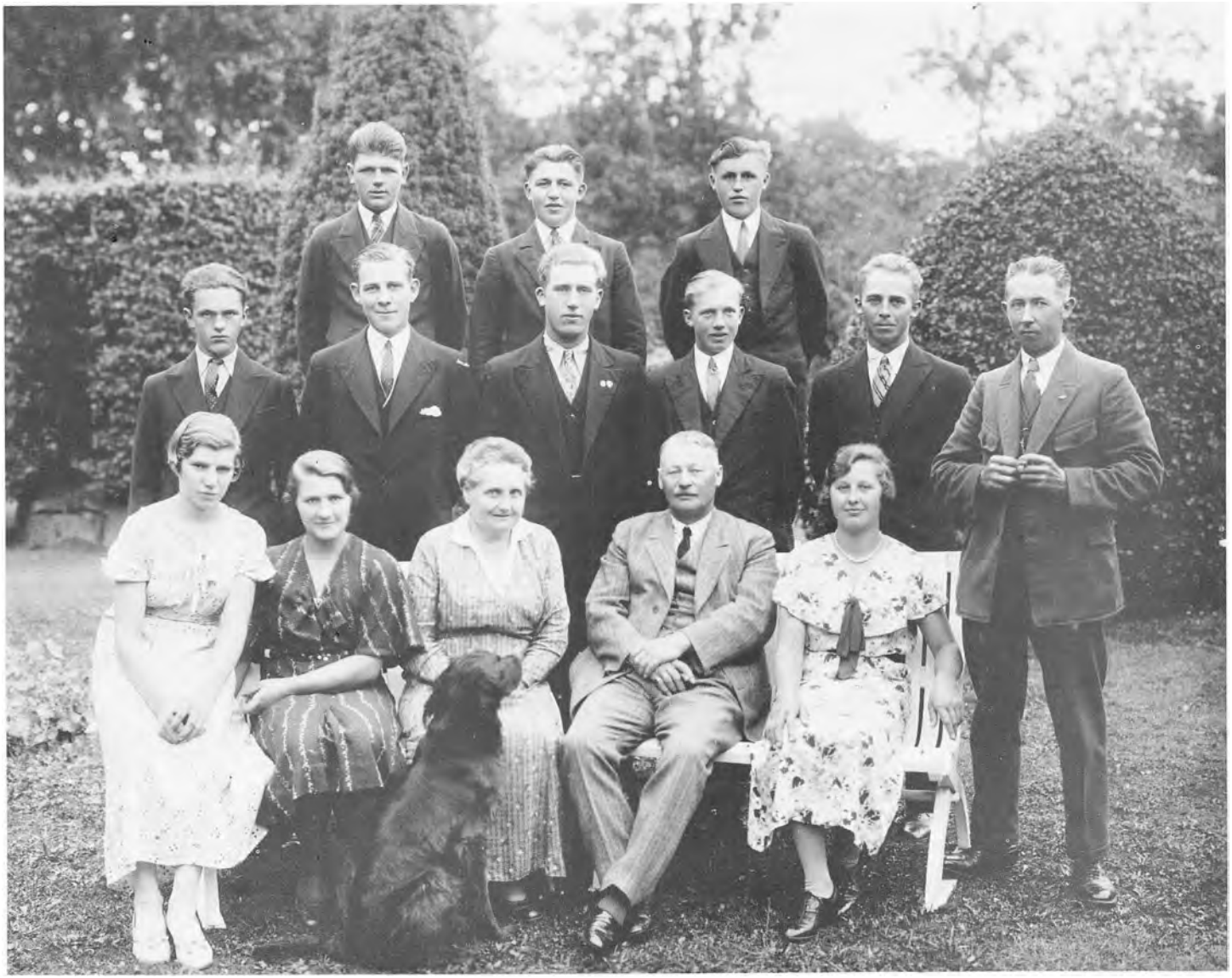

Fra Inspektørboligen på Meilgård sommeren 1934

Bagerste række fra venstre: ? Jensen (blev kaldt Benzon) - Aksel Mørk fra Ørbækgaard - Tage Hald Kjeldsen. - Midterste række fra venstre: Bernhard Rovsing fra Villersø - Paul Gregor Naursted - Kresten Thomsen - Mads Henriksen - ? Bundgaard - Frits Lundberg (forvalteren). - Siddende i forreste række fra venstre: Karen Dohn (gift Laursen) - Esther Krogh - Dagmar Froberg (inspektørfrue) - Hagbart Wentzel Froberg (inspektør) - Helene Gorrehka.

Hunden hedder Kosak og billedet er taget i inspektørparrets have.

Fra Meilgård Nederskov (Hagenskov Planteskole) ca. 1900. Metode: Drewsens Priklebrædt (ses på Hjerl Hedes skovmuseums redskabshus).

1: Kirsten Haumand, Fjellerup Fælled (mor til nr. 3 i denne redegørelse. Boede på daværende tidspunkt sammen med denne søn). - 2: Kathrine Haumand, gift med Søren H., broderen til nr. 3, blev bedstemor til Jensine Johansen, Fægangsvej 7, Bønnerup. - 3: Skovfoged Jens Haumand, Fjellerup Fælled, flyttede siden til Hagenskovgård, skovridergården. Blev bedstefar til maler Carlo Haumand, Fjellerup Bygade 22. Jens H. døde 1932, 84 år gammel. - 4: Adolf Larsen, født 1885, møller i Bønnerup efter sin far, Adolf Larsen, død i 1980. - 5: Andersen Sørensen (Ramten) Kukkerhuse. - 6: Minne Evis, Fjellerup Fælled (Krogen). - 7: Valdemar Frederiksen, Kukkerhuse (far til Henrik F., Glesborg). - 8: Kresten Jensen (Pej) Tvedhuse, Meilgårdsvej 16. - 9: ? Antagelig skovfoged i Overskoven, Henrik Lund, Skelbækhuset (nu nedbrændt) Meilgård skov. - 10: Thora Nielsen, Kukkerhuset (mor til S. Mogensen, Havet 42). - 11: Martha Thomsen, Fjellerup Strand (søster til nr. 16). - 12: Ukendt. - 13: Marie Gissel (aalborg). Moster til nr. 10. - 14: Ukendt. - 15: Andreas Pedersen (Sort) født 1880, død 1961, far til Helga Pedersen, Laenvej 10, Glesborg. - 16: Sine Thomsen, Ravnsmose, mor til Karen Andersen, Klitvej 2, Fjellerup. - 17: Stine Haumand, gift med Jens Haumand, Fjellerup Fælled, døde nytårsnat 1921.

Bemærk: Nr. 1 har tændstikker mellem hænderne, og et par æsker er anbragt under kurvens hanke. - Nr. 2 står med en kaffekop. - Nr. 3, kaffekanden koger på bålet bagved. - Nr. 6 boede, da hun blev ældre, sammen med sønnen Søren Gunni, snedker i Fjellerup.

Session i Grenaa 1945, Rimsø sogn, 356. lægd.
Bagerst fra venstre: Carl Fogh, Georg Jacobsen, Ingemann Colind. - Forrest fra venstre: Svend Pedersen, sognefoged Ole Bloch, Harry Nielsen.

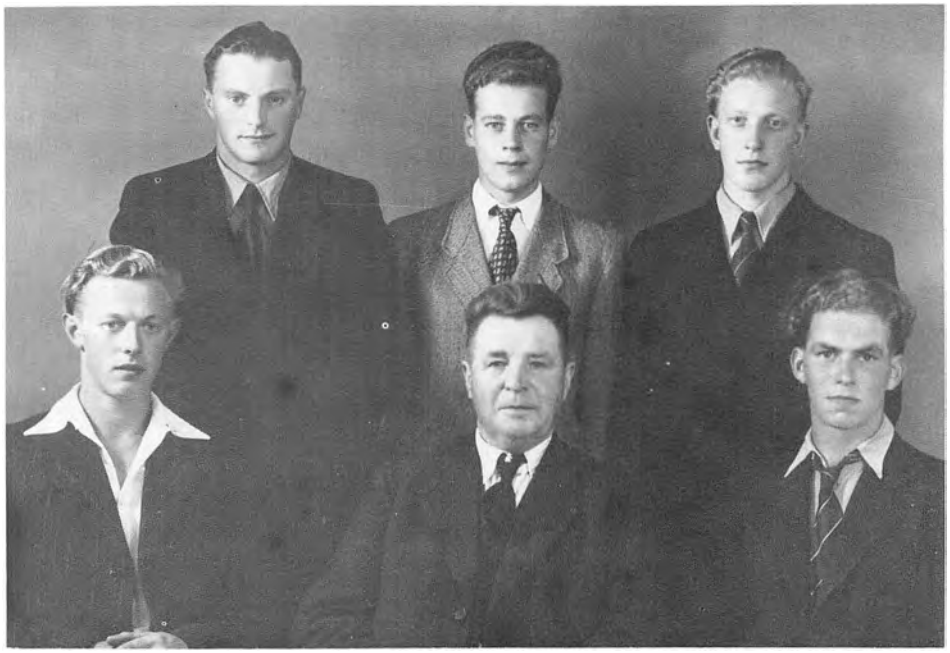

Gjerrild omkring 1910. Teglværket med klinten i baggrunden.

Tranehuse. Fjellerup-Glæsborg sogneråd 1970.
Forrest fra venstre: Anker Rasmussen, Ejnar Andersen, Ejner Pedersen, Jørgen Nielsen.
Bagest fra venstre: Johs. Glerup, Johs. Jessen, Niels Iuel, Jens Hjorth, Jens Henriksen, Hemming Nielsen.

Ørum omkring 1930.

Fjellerup Mejeri.

Fjellerup i 1950erne. I forgrunden Jens Hjort, i baggrunden med cykel, Aksel Aabenhuus (Makrel-Aksel).

Havnevejens skole

Af Ingrid Marie Madsen.

Kildemateriale: Protokol fra Gammel Sogn (lånt på Grenaa rådhus), protokol lånt på Østre skole. Samtale med fhv. skoleinspektør og skoledirektør Martin Vester. Minder og billedmateriale fra Valdemar Jørgensen, Lykkevej, og Grenaa Egnsarkiv.

»Sålænge vor jord har haft børn om bord, har disse lært i »Livets Skole«, men som tiderne gled, var dette ikke nok. Slægtens voksende erfaring samt værdifulde opfindelser - skrivekunst og læsning - krævede også »Rigtige Skoler«.

Klosterskolerne i den katolske tid og det lidet, der i de første århundreder derefter blev gjort for ved sæde- og løbedegne at lære landsbybørn lidt, forbigår vi her. Men for snart et kvart årtusinde siden hændte der noget, som lidt satte præg på enkelte egne og også måske på stedet her. Da pietismen som en tøbrudsbrise gled ind over vor sydlige grænse og fingred så fint ved modtagelige hjerter, markerede den også sin vej ved nyere skoler. Landets konge, Frederik IV gav da sine 240 »Rytterskoler«, og pietistiske præster eller hjertelige herremænd byggede sine steder - og tit ved kirkens fortov - skoler for oplandets børn.

Pietismens skoler fik dog langtfra den betydning, deres skabere havde tænkt, lærerne ansattes oftest af skolens ejere; men hvor dens nidkære skaber afløstes af uforstående efterfølgere, blev dette ikke godt. Herremænd, hvis eget »indre hartkorn« var ringe, yndede ikke for kloge og måske ej heller for moralske lærere i deres opland. De så hellere en veldresseret tjener eller korrekt kusk på denne plads, og ofte var det derfor sådanne personer af ydre pli, men indre øde, kujoniske ånder med kun øvelse i at bruge en pisk, der som løn blev lovet et »Skole-Brød«. - Ganske vist skulle præsten her »se efter, og den lærer, der ikke kunne både regne og skrive måtte han give en substitut«. Men dette var ikke altid hverken farefrit eller let - og hvor var den, der var bedre?

Et lille århundrede efter gled atter en stemning herind, mindre direkte religiøs, men ikke mindre hjertelig eller sindslig frisk. Det var de skoletanker, der var tænkt af franskmanden Rosseau, givet glød af schweizeren Pestalozzi, fast form af tyskeren v. Rouchow og Bassedow, hentet hjem af brødrene Reventlow, udplantet på dansk land 1783 - Sybillesminde Skole ved Korinth - og som blev dansk folkeeje ved Skoleloven af 1814«.

Ovennævnte lov kom den 29. juli 1814 og var meget omfattende, dog var det primære, at der blev nedsat en skolemission, og at sognepræsten skulle have forsæde i denne og påse, at sagerne blev foretaget og indført i en protokol. Skolepatronerne skulle være af protestantisk religion og eje 32 tdr. hartkorn frit eller ufrit i skoledistriktet. I andet fald skulle amtsdirektionen udnævne en anden duelig mand. Kommissionen skulle bivåne eksaminer og bl.a. også bedømme, hvilke børn der skulle dikteres straf og mulct både for skoleforsømmelser og i de ældre årgange kirkeforsømmelser.

Skolevæsenet før 1814 i Gammel Sogn og Gammel Sogns skoledistrikter.

»Gammel Sogn havde fælles skolevæsen med Grenaa indtil november 1816. Læreren hed Christian Bloch, var kordegn og enelærer (dog med forpligtelse til at holde medhjælp) fra 1811-1816.

Ved en ordning af Gammel Sogns arkiv (årstal vides ikke) har man fået disse oplysninger om sognets skoler og lærere. De er desværre ikke underskrevet af vedkommende, der har nedskrevet dem, men efter gdr. Christian Sørensens (Vester) udtalelse, er det skoleleder Mikkel Peder Thomsen.

Ved skoleloven af 2. marts 1816 får Gammel Sogn selvstændigt skolevæsen med skole i Åstrup. Den blev taget i brug 1. november 1816, den nedbrændte den 6. april 1845, men blev genopbygget på en anden grund. Mens skolen var under opførelse, benyttedes en lade til skolelokale. Den ny skole blev opført af bindingsværk og på den mærkelige måde, at gulvene lå lavere end jordoverfladen. Denne skole, der gennemgik en del forandringer, blev benyttet til 1890, da den solgtes tilligemed jordlodden, der dog ikke havde tilhørt lærerembedet siden 1886. I sommeren 1890 opførtes en ny skole i Åstrup. Ved skolen i Åstrup var der gennem årene ansat 3 lærere, nemlig: Jens Rasmussen Brøgger, Christian Nielsen Lund og Frederik Christian Krøll.

Den 1. september 1872 opdeltes skoledistriktet i to, nemlig: Åstrup gamle Skoledistrikt (Åstrup-Bredstrup) og Robstrup Skoledistrikt (Dolmer-Robstrup). I Åstrup-

distriktet var lærerne Frederik Christian Krøll og Mikkel Peder Thomsen. I Robstrup-distriktet Jens Sørensen Poulsen og Carl Theodor Sophus Fr. K. Rasmussen.

Havnevejens skole, oprindelig kaldt »Havneskolen«, i folkemunde spøgefuldt kaldt »Mellemskolen«.

Havnevejens skole også kaldt Havneskolen og i folkemunde lidt spøgefuldt kaldt »Mellemskolen«, fordi den lå mellem havnens forskole og byens skole, blev bygget i 1886.

Da opstod der nemlig et ønske i Gammel Sogn om at få nye skoledistrikter. Man bevarede Åstrup, der nu kom til at hedde: Aastrup ny Skoledistrikt, dette distrikt omfattende Dolmer, Robstrup, Aastrup og Bredstrup by samt tre gårde på Bredstrup mark. Her var Mikkel Peder Thomsen lærer til 1919, hvor Hans Ingvartsen overtog embedet indtil 1941, da en del af skoledistriktet blev sammenlagt under Grenaa. Aastrup Skole fortsatte med lærer Arne Nyborg som leder indtil 1958. Først da blev Aastrup skole indlemmet i Østre skole.

Havnevejens skoles distrikt kom til at omfatte Havnevejen, Kalkværket og Bruuns Huse. Distriktet strakte sig fra Kejserbækken ned til Søgade og Strandgade. I en lille månedstid fungerede Carl Theodor Sophus Fr. K. Rasmussen som lærer, men ellers var den første faste skoleleder Jens Andersen Vestergård, der endnu huskes af mange.

Opdelingen af de gamle skoledistrikter kan nok synes at være noget fornuftsstridige, når man tænker på, at selv de første årgange af skolebørn fra Strandgade og Søgade skulle helt op til byens skole og dermed passere en nærmere liggende skole, nemlig Havnevejens skole. Men sådan var det i årene op til 1912, hvor man fik Havnens forskole, hvor børnene kunne få lærdom de to første skoleår, mens de større børn fortsat måtte passere Havnevejens skole op til Vestre skole.

Havnens forskole havde i sin eksisterende tid kun to lærerinder, nemlig frk. Mortensen og senere fru Andersen.

Havnevejens skole havde gennem 65 år kun to skoleledere, nemlig Vestergaard og Gamdrup. Lærer Jens Andersen Vestergaard var enelærer indtil 1902, til den tid var der kun et klasseværelse og en lærerbolig. Men i 1902, da fløjen i nord og syd blev bygget til, blev der ansat en andenlærer. I 1911 blev der igen bygget til, det er den bygning, hvor ejendomshandler Møller i dag har kontor. Lærer Aug. Chr. Gamdrup blev ansat i 1918 som skoleleder. Lærerinde Helga Ragnhild Vestergaard blev ansat i 1926. I tiden fra 1902-1941 var der ansat en række andenlærere. I 1933 blev Martin Vester ansat ved Havnevejens skole. Tidligere var der også ansat en lærerinde, frk. Sørensen, som det fremgår af et af billederne.

Lærer Gamdrups tid som skoleleder og viceskoleinspektør huskes af mange. Valdemar Jørgensen, Lykkevej, der har lånt os skolebilledet fra ca. 1930, fortæller, at han og en af lærer Gamdrups drenge en dag havde snuppet et par cigarer af Gamdrups cigarkasse og »nydt« dem i det store, gamle kastanietræ, efterladt stumperne på jorden og troet den hellige grav velforvaret. Næste dag kom Gamdrup ind i klassen, bød »synderne« på en cigar, men de sagde: »Vi ryger ikke!« Gamdrup sagde: »Når I kunne i går, må I dog også kunne i dag«. Episoden glemmer Valdemar Jørgensen ikke.

Det skortede ikke på børn. F.eks. har der været en klasse med 40 børn, det fortæller lidt om klassekvotienten. Således var der f.eks. i 1922 206 børn fordelt på 6 klasser. Sådan holdt klassekvotienten sig i lang tid. Havnevejen havde dengang mange børn. Til sammenligning var der år i halvfjerdserne, hvor der kun var ganske få børn til førsteklasserne på Østre skole.

Bebyggelsen i Havnevejens skoledistrikt var meget spredt, der var kun få huse på de nyere veje, som Østre skole også omfatter i dag. Nu, hvor man ser de mange nye gadenavne rundt om nord for Havnevejen, kan man forstå lidt af det voksende behov for en større skole og nedlæggelse af de små skoler i landdistrikterne. Men først i 1960erne kom alle børnene fra Aastrup skole til Østre skole. Havnevejens skoles epoke var forbi i 1951, da den nye skole kom. Martin Vester beholdt dog sin lærerbolig gennem mange år i den gamle, velkendte bygning, der rummer så mange minder, og som den dag i dag står og bærer vidne om lærdom til Gammel Sogns børn.

Ville børnene have en videre uddannelse, måtte de indtil 1955 gå ud af femte klasse og benytte sig af Vestre skole for at få en mellem- eller realeksamen. Men Havnevejens skole kaldes stadig af mange for »Mellemskolen«, og hvad det så betyder, har mange af vi tilflyttere sikkert ofte sat et spørgsmålstegn ved, indtil man får sammenhængen at vide.

Som Havnevejens skole - i den gam-

Havnevejens Skole 1909-10. Lærerne på billedet er A. Vestergaard, frk. Bjerregaard og frk. Sørensen. »Drengene spillede kricket«, fortæller fru Antonie Eriksen, der har foræret Grenaa Egnsarkiv billedet, »og så måtte pigerne se at komme væk!« Stenene i forgrunden dannede »gærde« for kricketspillerne.

Bygningen 1981.

le protokol fra Gammel Sogn kaldt Havneskolen - stadig kaldes »Mellemskolen«, således kaldes også havnekirken, Simon Peters Kirkesal, endnu af mange for Havnens forskole. Der skal en generation mere til, før de oprindelige formål er glemte.

Skolebillede ca. 1930.

1 Tage Laursen.
2 Ukendt.
3 Aksel Outzen.
4 Harry Kjeldsen.
5 Harald Bachmann.
6 Holger Rasmussen.
7 Ukendt.
8 Ukendt.
9 Villy Schjultse.
10 Viktor Nielsen.
11 Henry Caspersen.
12 Hans Pedersen.
13 Svend Åge Gamdrup.
14 Husassistent Hildur.
15 Ejgil Pedersen.
16 Helge Pedersen.
17 Ukendt.
18 Åge Hansen.
19 Pedersen.
20 Otto Steffensen
21 Ukendt.
22 Ove Pedersen.
23 Kristian Thinnesen.
24 Ukendt.
25 Verner Rust.
26 Henning Rasmussen.
27 Heinrik Andersen.
28 Lærer Nielsen.
29 Lærer Gamdrup.
30 Villy Christensen.
31 Søren Jensen.
32 Knud Poulsen.
33 Svend Jørgensen.
34 Villy Nielsen.
35 Richard Sørensen.
36 Anders Sørensen.
38 Martinson.
39 Ejner Munk.
40 Hans Pedersen.
41 Fru lærer Gamdrup.
42 Bjarne Rasmussen.
43 Frits Andersen.

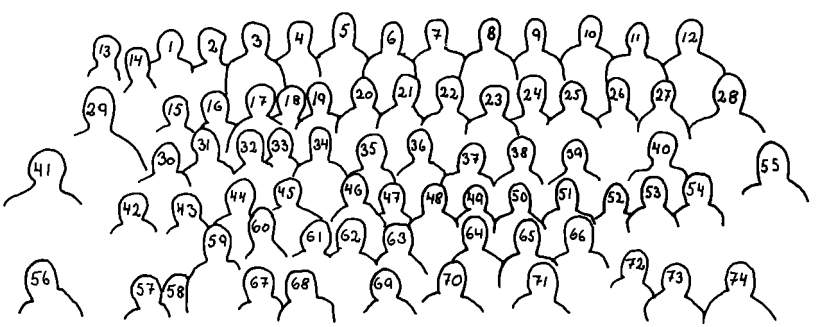

44 Svend Thinnesen.
45 Svend Henriksen.
46 Åge Rasmussen.
47 Kurt Henriksen.
48 Ivan Jensen.
49 Karl Sørensen.
50 Ukendt.
51 Frode Schaff.
52 Poul Viggo Nielsen.
53 Håkon Ekstrand.
54 Valdemar Jørgensen.
55 Frk. Helga Vestergård.
56 Karl Nielsen.
57 Hugo Rasmussen.
58 Niels Edvard Rasmussen.
59 Hakon Carlsen.
60 Ukendt
61 Martinson.
62 Kurt Graff.
63 Ukendt.
64 Børge Christensen.
65 Kurt Nielsen.
66 Ove Jørgensen.
67 Torkil Gamdrup.
68 Anders Pedersen.
69 Emanuel Lauersen.
70 Karl Carlsen.
71 Viggo Pedersen.
72 Gert Andersen.
73 Aksel Rasmussen.
74 Arne Dithlefsen.

Katastrofens år for Kolindsund

Af Otto Rasmussen

1981 har været et katastrofens år for Kolindsund. I mands minde har man ikke haft så voldsomme oversvømmelser i Kolindsund om sommeren - knapt nok om vinteren.

Flere af de større gårde i Kolindsund har på grund af oversvømmelser haft afgrødetab på 200.000-300.000 kroner, er det blevet oplyst, og en del afgrøder har slet ikke kunnet høstes, fordi de stod under vand, andre steder har afgrøderne været stærkt beskadiget. Nogen fuldstændig opgørelse over tabene foreligger ikke, medens dette skrives.

Årsagerne til oversvømmelserne er efter de undersøgelser, der er foretaget, dels at sommeren var usædvanlig nedbørsrig, dels at Grenaaen er for dårlig oprenset, og dels at afstrømningen til Kolindsund er blevet langt større, end den var tidligere.

Ikke alene landbruget i selve Kolindsund led betydelig skade, men også mange haver og enge udenfor kanalerne har været oversvømmet. Oversvømmelserne var værst i slutningen af august efter et regnvejr den 20. og 21. august, der gav ca. 100 mm nedbør.

Det førte til, at der af landboorganisationerne og lodsejerne blev optaget forhandling med amtet, der har kontrollen med kanalerne, og ud på efteråret blev det besluttet, at en større oprensning af Grenaaen skulle finde sted, da åen ikke alle steder holder den dybde, den skal efter regulativet.

Oversvømmelser ved Nordkanalen.

Engene, hvor kvæget skulle græsse, var oversvømmede.

Laden på Fævejle blev sejlet gennem Kolindsund

Af Otto Rasmussen.

I år, hvor man har haft de store ødelæggende oversvømmelser i Kolindsund, kan der være grund til at mindes den tid, da Kolindsund virkelig var et sund - eller rettere en fjord - hvor skibene sejlede, og hvor der blev drevet fiskeri.

På gården Fævejle har man endnu den store bindingsværkslade som et synligt minde om den tid.

Laden er opført i 1795, og den er formentlig det første præfabrikerede hus, der opførtes på Djursland. Præfabrikerede huse, der kommer til byggestedet som samlesæt, er altså ikke noget helt nyt.

Det helt specielle i dette tilfælde er, at alt tømmer til laden blev sejlet fra Norge og ind gennem Kolindsund til Fævejle.

Afbindingen af laden - det er fagsprogets udtryk for tilpasning af de enkelte tømmerstykker - skete i Norge, hvor træerne var fældet, hvert enkelt stykke nummereredes og udskibedes som et præfabrikeret samlesæt til Fævejle i Kolindsund. Det må i den forbindelse huskes, at det var medens Norge endnu hørte under det danske monarki og rent faktisk styredes fra København. En norsk tømrermester fulgte med skibet med tømmer til Fævejle, og der ledede han arbejdet med at få den store lade rejst. Inde i laden er der meget solide og fornemme tømmerkonstruktioner, der fortæller om gamle tiders solide håndværk.

Den norske tømrermester fik under arbejdet på Fævejle et godt øje til en djurslandsk pige. Han giftede sig med hende. De fik børn og slægten lever fortsat i bedste velgående på egnen.

Laden på Fævejle står som et af Djurslands fornemmeste historiske minder, og det gør den på mere end en måde.

Navnet Fævejle betyder: Kvægets vadested. Det var det sted, hvor man kunne drive kvæget over, før Kolindsund blev udtørret. (Fæ er det gamle danske ord for kvæg. I Norge bruger man stadig dette ord, men staver det der: Fe) Vejle = vadested.

Et andet minde om Kolindsund som åbent vand har man ved Sivested, hvor der er rester af en lille havn for fiskerbåde. Derfra drog bønderne i Sivested på fiskeri i Kolindsund, indtil udtørringen begyndte i 1872. De kørte til Randers og solgte deres fisk på torvet. Det gav en god biindtægt til landbruget.

Laden på Fævejle.

Kærby Skole eller Albøge Mark Skole

Nedenstående billeder er udlånt af Johs. Svendsen, Allelev Sund, der ligeledes har fremskaffet elevnavnene. I Lyngby-Trustrup Bibliotek »Nyt fra biblioteket 1978« har Willy Helbo, Trustrup, skrevet om Albøge Skole gennem 270 år, og om ovenstående skole skrives der:

»I den vestlige del af Albøge sogn, »Nederst« kaldet eller i daglig dialekt også kaldet »Nejest«, var der i 1890 kun 6 ejendomme, men efterhånden oprettedes der flere landbrug derude. På dette tidspunkt gik der vel ialt 120-130 børn i skole i Albøge. I 1896 var der opstået så mange små ejendomme i den del af Albøge sogn, at man trak sig ud af Albøge skole og byggede en friskole derude. Den lededes af en lærerinde. I en senere skolestrid var det ikke muligt af få denne del af sognet igen.

I 1916-18 var børnetallet imidlertid blevet så stort, at kommunen byggede en fløj til den gamle skole og ansatte en lærer. Fra da af fik bebyggelsen navnet Kærby. Officielt har skolen altid heddet Albøge Mark Skole, og det hed den, til den blev nedlagt omkring 1958-59, men i daglig tale kaldtes den aldrig andet end Kærby skole«.

Johs. Svendsen fortæller, at »Albøge Mark Skole«, var oprettet i 1893 med undervisning i en stue. I 1895 opførtes en bygning beregnet til skolebrug, i dag Kærbyvej 16, og som blev overtaget af kommunen 1918, og der foretoges en tilbygning i slutningen af 1919. Skolen havde fra sin start til den ophørte, nedenstående lærere:

Lærerinder:	
M Nielsen	1893-1895
samme	1895-1901
Kærgård	1901-1911
Horsted	1911-1913
Mortensen	1913-1914
Lærere:	
J. P. Jensen	1914-1916
E. Ravnsholt	1916-1935
Horslund Olsen	1935-1957
vikarer	1957-1959

Elevbillede ca. 1912.
Bagerst f.v. Frk. Horsted, Kristine Jensen, Jensine Villadsen, Martha Jensen, Mary Hansen, Petra Svendsen. Siddende f.v. Sigvald Skårup, Frederik Sørensen, Knud Knudsen, Kristian Svendsen, Charles (Vogter), Åge Skårup, Søren Jensen, ?, Michael Svendsen.

Elevbillede 1913.

1. Steiner Mortensen, 2. Åge Skårup, 3. Alfred (Vogter), 4. Frk. Mortensen, 5. Frederik Sørensen, 6. Johannes Sørensen, 7. Søren Ladefoged, 8. Michael Svendsen, 9. Mary Hansen, 10. Elise Nielsen, 11. Estrid Sørensen, 12. Elna Knudsen, 13. Tora Nielsen, 14. Anna Sørensen, 15. Jenny Knudsen, 16. Kirstine Jensen, 17. Petra Svendsen, 18. Valborg Knudsen, 19. Dorthea Høj, 20. Jensine Villadsen, 21. Sigvald Kristensen, 22. Johannes Svendsen, 23. Kristian Nielsen, 24. Kristian Knudsen, 25. Karl Svendsen, 26. Johannes Thykjær Nielsen, 27. Niels Jensen, 28. Viktor Kristensen, 29. Jens Villadsen.

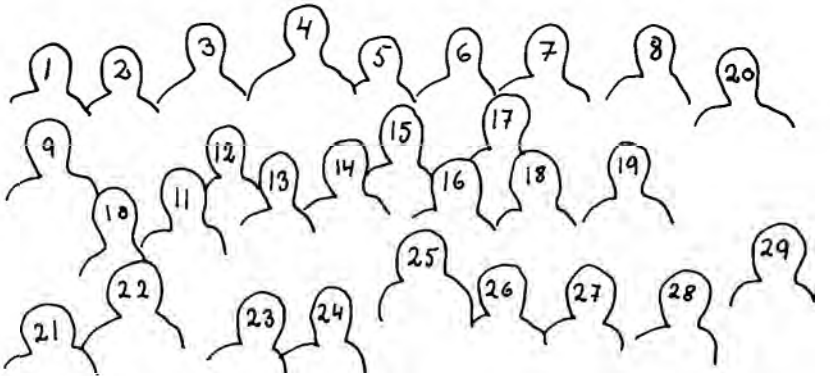

Grenaa i billeder før og nu

Tekst og billeder: Grenaa Egnsarkiv
v/ J. A. Nielsen
Foto 1980: Hans Mogensen

Lillegade 16

Jens Udengaard var træskomager, musikhandler og stamfader til musikerfamilien Udengaard (drengen på billedet er muligvis Niels Udengaard, ham med »Grenaa, gamle stad«). På fortovet ses nogle af de ting, Udengaard handlede med: Trillebørhjul og vaskebræt, og under træskoene på væggen bl.a. en »timse«, madkasse af træ med spændlåg. Udengaard averterede ofte i aviserne. Hans annoncer var tit på vers, hør blot: Træsko er en praktisk ting/du dem på foden tager/Behændig løber du omkring/i skov, på eng og ager. / Du altid gode træsko får i Grenaa hos Jens Udengaard.

Ang. Vestergaards enke: I tidsskriftet »Kvinden og Hjemmet« fandtes 1937 et indlæg til forfatterinden Martha Lichtenberg-Madsen fra postmester Frede Vestergaard, Minnesota. Her hedder det bl.a.:

»Jeg gik i Grenaa Borgerskole et år. Årene, der gik forud, boede vi i oplandet. Mor var enke efter lærer Vestergaard, som havde embede sidst i Hedegaard, Glæsborg sogn (vi kaldte det Blæsborg). Da far døde, flyttede vi til Grenaa, hvor mor oprettede en 50 øres bazar på Grenaa Lillegade.

Jeg var markør på Hotel »Dagmar«, medens jeg »gik til præst«. Mangen en gang er jeg gået forbi Grenaa Kirke ved midnatstide, når hotellet lukkede. Jeg husker endnu kastanietræerne og Frederik den Syvendes statue, den nye og den gamle plantage (vi kaldte dem Platmanegegen), åen, kæret (skoleengen), hvor de folkelige fester holdtes, og hvor der var fyrværkerier nu og da. Ja, hvor var der kønt ved forårstide i den nye plantage, hvor åen svingede og krummede sig på sin vej mod Kattegat. Nu og da, når vi havde en krone at undvære, lejede vi en båd og sejlede ned til havnen. Engang kom vi for langt ud på havet og havde nær aldrig nået i land. Efter timers roen nåede vi i land ved Fornæs Fyr. Kyst- eller havnevagten stod på den yderste mole og holdt øje med os. Vi anede vist næppe selv, hvor nær vi var ved at »gå nedenom og hjem«.

Ja, det er længe siden, thi vi emigrerede til USA i 1891. En yngre slægt er vokset op omkring mig siden. Min hustru, Thyra (opkaldt efter Thyra Danebod) døde i 1930. Siden har min datter Dagmar (opkaldt efter Dronning Dagmar) holdt hus for mig. Hun sidder netop nu foran mig med et håndarbejde.

Deres danske sind har de arvet, både fra deres mor og far, thi i dag, 46 år efter at jeg emigrerede til Amerika, slår hjertet lige varmt for Danmark, og jeg har det vidnesbyrd fra Theodor, min søns egen mund, at han synger allerhelst de danske sange og salmer, endda hans egen mor var amerikafødt.

»Så lang, så rækker tanken frem, til gamle mor og mit barndomshjem«. Det hjem, som jeg aldrig venter at se mere.

Jeg stod i købmandslære på Grenaa Storegade i to år. Det var en trang og brydsom tid, thi lærredrenge havde det ikke mere end godt. Derfor, da der kom bud fra min ældre broder, Holger, som allerede var herovre, at han gerne ville hjælpe mig herover, tog jeg imod det med kyshånd. Mor og min yngste broder fulgte efter tre år senere«.

Vestergaards Enke må efter det oplyste her have haft forretningen her omkring 1891.

Ejendommen kaldtes forresten »Rebslagergården«, og den havde reberbane hen over Nytorv! Det er pudsigt at tænke på i 1981, da Nytorv er noget helt andet. Udengaard må have boet til leje, for han købte nemlig ejendommen 1903 af snedkermester Søren Bilde, naboen (nu AJ-Huset).

Jens Udengaards træskohandel.

»Det gyldne Krus«.

Vestervej med Vestergade før 1910

De to villaer, der i dag ligger efter det store hus til venstre, er ikke kommet til her. Længst bagude ses klædefabrikkens skorsten og kaffebrænder Hansens hus, derefter de tre ældste skoler i Vestergade, det lave »Asylet« og Menighedshjemmet og Teknisk Skole, senere Handelsskolen. Bemærk de unge vejtræer og den »gode« vej!

(Foto: Marius Jacobsen før 1910).

Vestervej-Vestergade i 1980.

Dette billede af Holstvigs ejendom i Storegade (hvor senere Ågade og Afholdshotellet) viser begyndelsen til Sparekassens hus, Storegade 6, opført 1888.

Det nye billede her viser hotellet, der opførtes, hvor Holstvigs hus lå (se andet billede) - Villaen til venstre med striberne i gavlspidsen var engang fru Anna Brokmanns (omkring 1920).

Østergade, set fra det senere Polititorv før 1910

Husene på gadens sydside (til venstre) er her »bygget på« undtagen det længst borte, dengang »Olsens Hjørne«, en beværtning. Første hus til højre er det nuværende »Djurslands Korn«. Det lave hus er en landbrugsejendom, nu »Kino Grenaa«. Drengen til højre er ude med trillehjulet, en meget populær legeforlystelse i gamle dage.
(Foto: Marius Jacobsen).

Samme 1980 set mod Torvet. Grenaas første gågade.

Kvindernes Frihedseg i Anlægget

plantedes 1915, da kvinderne fik valgret. Den ses her i de yngre dage. En stålplade påsattes i 1949 på hundredeårsdagen for Grundlovens givelse. På pladen står: »Kvindernes Eg, plantet 5-6-1915. 1849-1949«.

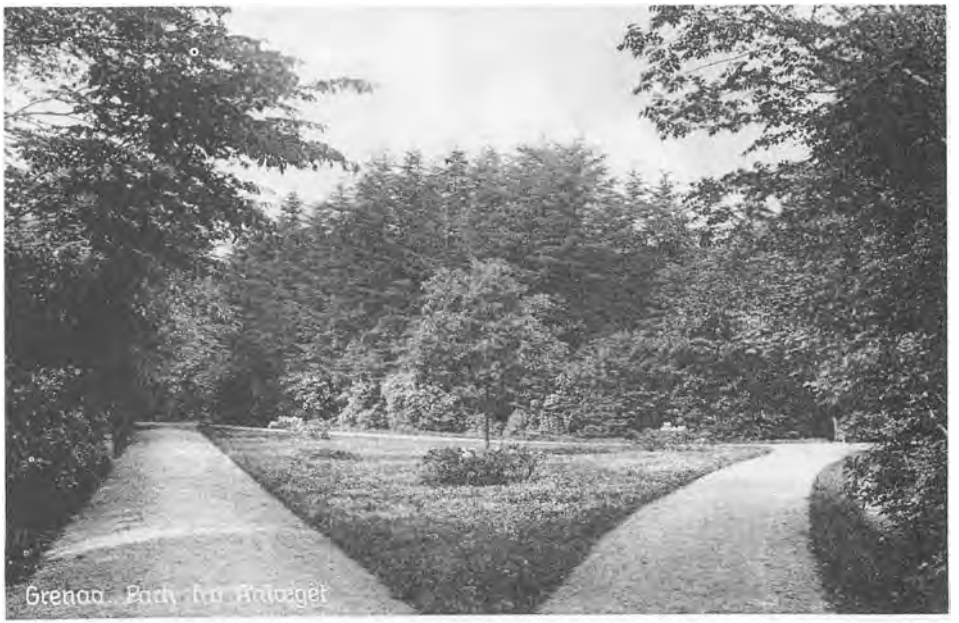

Kvindernes Frihedseg. Foto 1980.

Østergades sydside

Gågaden er ikke til at kende! Huset til venstre er nr. 16 (nu Lassens Konditori). Manden foran er skomagermester Carl Sau. Tiden er ca. 1890, skriver Carl Svenstrup. Carl Sau var altså skomager, men venlige sjæle påstod, at han blev utilpas, når der var tale om at reparere et par støvler! Sau tog i hvert fald vare på en mængde andet. Han var foreningsbud, lejetjener, reservetrommeslager og en hel del andet. Sidst blev han pedel i Teknisk Skole, og dér fik han embedsbolig. Nuværende hus er bygget 1898. Konditorerne Amdi og Emil Lassen købte huset i 1911, og siden har dette firma resideret her. Konditorerne startede forøvrigt på den anden side af gaden (dér, hvor Vamok Legetøj er).

Det vil ses, at det lave hus egentlig er to: Enden til højre er lidt lysere i farven. På denne lille grund byggedes det nuværende hus. Fra 1910 bagermester Søren Skov, senere G. Lavrsen og Chr. Rytter. Derefter Poul Nørgaards osteforretning. Nu urmagerforretning.

Nr. 12 byggedes 1856 på en tid, da man gik over fra bindingsværk til grundmur. I skødet ved første handel står der, at ejendommens hejsebrønd var til fælles afbenyttelse for ejerne af de to tilstødende ejendomme, noget meget almindeligt på den tid. 1882 kom familien smed Willesen til stedet,

og Søren Willesen og senere sønnen Peter Willesen drev smedien i baghuset en meget lang årrække (dér, hvor nu skomagermester Johan Christensen har sit værksted). Nu Bennix Mikkelsen

Nr. 10 er opført som 2-etagers bygning allerede 1876 af træhandler Anders Udsen. Han sad med sit lange skæg og lavede træsko, men hans butik med den store trappesten var et uforligneligt sted for børnene. Anders Udsen handlede med mange ting, og en af de mange var marmorkugler! En stor zinkspand stod lige inden for døren, fyldt med de populære kugler. De var nu ikke af marmor, men af ler, men det med marmor lød nok lidt mere fornemt. Ved siden af stod en spand med glaskugler i alle mulige størrelser og med de mest fantastiske farver i striber. Disse glaskugler var meget eftertragtede, men ikke for enhver! De var dyre! -

I en lang årrække siden 1876 har der været træskohandel i ejendommen. Fra 1919 træhandler Jens Jensen, fra 1949 sønnen Arne Jensen og nu dennes søn Jørgen Jensen. Jens Jensen udvidede og førte udstyrsforretning, efterfulgt af datteren Mary Jensen. Huset er delt op i to forretninger.

Nr. 8 havde som ejer gørtler, bøssemager og finmekaniker Anders Knudsen Dyhr fra 1847. En lang årrække lejede glarmester Chr. Pedersen (nu Rose) stueetagen, og nu tilhører huset Svenstrup Sko A/S, naboen mod vest. Alle de lave huse på det gamle billede er nu ført op i to etager, og facaderne er stærkt ændrede.

Østergades sydside 1980.

Djurslands Afholds-hotel, Torvet 13.

Bagermester Peter Svendsen havde bageri her fra 1885 til 1918. En tid tilliige afholdshotel, byens eneste. Som det ses på billedet, drev han også pensionat, og det er sikkert pensionærer, håndværkere, der er stillet op til fotografering. Svendsen er nr. 4 fra venstre, fru Svendsen med hvidt forklæde på trappestenen. Herren med kravetøj på trappen er skomager, senere tekstilarbejder Toubro. - 1929 indrettede Andelsbanken sig her.

Torvets Kiosk (fru Holch) og »Garnnøglet«. Sidstnævnte sted var længe Dagbladet »Djursland«s kontorer.

Beddingen i Grenaa Fiskerihavn

Dette postkort udsendt af P. Hansen, Vamdrup, og stemplet 1913, viser den gamle bedding i Grenaa Fiskerihavn. Skibet, der er i land, er fiskermotorfartøjet »Thora«, tilhørende Georg Larsen, Grenaa Havn. Skibet havde en besætning på 5 mand, står der i skibspapirerne.

»Beddingstedet« i 1980.

Gjerrild-banens remise i Grenaa

Efter nævnte banes nedlæggelse blev remisen nær Baunhøjvej og Markedsgade brandstation. Denne flyttedes 1980 til N. P. Josiassensvej. Her ses den gamle remise. Det store hus bag træerne til venstre er Baunhøjvej 1-3 og huset bag remisen er Baunhøjvej 6. Huset helt til højre er Gerner Petersen & Sønners snedkerier. Nu oplagsplads for den kommunale gartnerafdeling.

»Remisen« i 1980.

Da degnen fra Ørum blev præst på Anholt

Grenaa Folketidende
6. november 1931

For over Hundrede Aar siden var der en Degn i Ørum, der hed Mammen. Han var cand. theol, men havde dog maattet tage til Takke med et Degneembede. Denne Degn var slem til at drikke Brændevin. Det var der jo saa mange, der var i de Tider. Man sagde, at naar han sammen med Præsten kørte til Kirken i Annekset, havde de altid en Flaske Brændevin med. Men tilsidst blev Mammen saa forfalden, at han fik sin Afsked paa Grund af Drikfældighed og forargeligt Levned. Ude af sin Stilling kom han til at lide Nød, og i denne sin Nød klagede han sig til Provst Høvring. Provsten fandt paa Raad. Ovre paa Øen Anholt havde Præsteembedet været ledigt i 2 Aar, da ingen vilde søge dette. Han anbefalede nu Mammen at søge dette Embede. »Kancelliet kender jo ikke noget til, hvorfor du er afskediget«, sagde Provsten. »Du kan skrive, at du er kommen fra Ørum paa Grund af Svagelighed«.

Mammen søgte da Præsteembedet paa Anholt og fik det. Han blev dog stadig ved med sin Drikfældighed, og særlig da hans Kone blev skørhovedet, gik det rent galt. Sine Prædikener til Søndagen fik han tilsendt fra Pastor Seidelin. Tilsidst blev han saa taabelig, at man maatte holde Vagt over ham. Saadan gik han en Gang ind til en gammel Mand, og da der stod en Balje med Vand, vilde han absolut døbe den gamle Mand. Det var naturligvis Delirium, Mammen havde, og hans Embede som Præst beholdt han ogsaa kun i faa Aar. 1825 blev han afskediget som sindssvag, men levede dog - ifølge E. P. Chr. - til 1836.

Efterskrift 1981:
Iflg. Dansk Præstehistorie hed præsten Jens Mammen og var præst på Anholt fra 1823-1825, da han blev afskediget som sindssyg.

Fortegnelse over Hartkornsansættelser i Grenaa og Nørre Djurs kommuner

(Efter Trap: Danmark, 4. udgave, 1925).
Samlet af J. Larsen-Ledet.

Sogn	Tdr. hartkorn	Areal ha.	Netto areal ÷ skov m.v.	Gennemsnitlig areal pr. tønde hartkorn ha	td.l.
Albøge	145	1952	1840	12,7	22,8
Anholt	10	2175	275	27,5	50,0
Enslev	146	1287	1200	8,2	14,8
Fjellerup	71	1839	1200	16,9	30,8
Gammelsogn	159	1168	1050	6,6	11,9
Ginnerup	188	2729	2300	12,0	22,0
Gjerrild	214	2733	1850	8,6	15,7
Glæsborg	239	4828	3400	14,0	26,0
Hammelev	164	1190	1040	6,3	11,4
Hemmed	93	1842	1070	11,6	21,0
Hoed	101	992	850	8,4	15,1
Homaa	121	1313	1240	10,2	18,4
Karlby	97	482	475	4,9	8,8
Kastbjerg	120	1366	1200	10,0	18,0
Lyngby	385	3302	3100	8,0	14,5
Rimsø	113	1351	1075	9,5	17,3
Veggerslev	91	552	512	5,6	10,1
Vejlby	169	1295	1245	7,4	13,2
Villersø	58	491	450	7,8	14,0
Voldby	268	1359	1320	4,9	8,8
Ørum	225	4133	3400	15,0	27,5
Aalsø	361	4312	2930	8,1	14,6

Kalkgraven ved Kirial

Af J. A. Nielsen.

Kalken har alle dage været et vigtigt naturprodukt på Djursland, og Carl Svenstrup indleder sin »Grenaa Bys Historie« med en stor gennemgang af kalkens historie i Danmark og ganske specielt på Djursland. Læs i bind A fra side 1.

Grenaa Egnsarkiv har i 1980 modtaget et par billeder fra kalkbrudet i Kirial, og Årbogen benytter lejligheden til at præsentere en forlængst nedlagt virksomhed, der i sin tid satte sit præg på Randers Landevej og Grenaas gader til Djurslands Kalkværk, der lå ved siden af gasværket, dér, hvor der nu er landinspektørhus og tandlægeklinikker. Kalkværket, der havde eget jernbanespor her, er forlængst borte.

Da Kirial Kalkbrud var i virksomhed, lagde man affaldet op i »batterier« langs Randers Landevej, lige uden for Pensionat »Ågård«. Længe kunne man her se, at der skete noget inde bag bakkerne, med de høje skrænter af stenaffald og jord. I dag er det hele tilgroet, og ingen lægger nu mærke til noget særligt her.

Grenaa Egnsarkiv er så heldig at have to kalkarbejderes beretninger om kalkgravningerne, og vi lader de to »kendtmænd« selv tale:

Christian Edvard Nielsen, boende Sygehusvej, siger i 1973 til J. A. Nielsen ved præsentation af det store bille-

de fra kalkgraven i Kirial, foræret arkivet af gårdejer Robert Høeg, Hammelev, at »graven« her kaldtes »Storgraven«. Man læssede kalkstenene, der var af prima kvalitet her, direkte i hestevognene til venstre. Vognene blev kørt ud langs graven forbi de to små piger og op i en lavning. Senere blev der nedlagt spor i graven, og derefter var der tipvogne i brug i stedet for hestevogne.

Der fandtes flere andre grave: »Skytt'grav'«, kalder Christian Edvard dem. Her skyttede: kastede man stenene op på tre-fire »bænke« og herfra op til overfladen. »Det var faneme et slæv!« siger Christian Edvard, der senere blev chauffør på en kalkbil, der anskaffedes af ejeren: Tretow-Loof. Bilen var ikke velset i Grenaa: »De sagde, at flaskerne faldt ned af hylderne på apoteket, når jeg kørte forbi!« - og byrådet vedtog, at bilen skulle køre »bag om byen«: ad Markedsgade, og køre med nedsat hastighed«.

Ad plankebroerne trillede man overjord ud. Ikke alle kunne klare denne kørsel på de smalle, gyngende broer, der kunne være 15 alen over bunden.

Fhv. kommunalarbejder (nu afdøde) Niels Rasmussen, Grønland 3, fortalte i 1972 om, hvordan han som ung bondekarl omkring 1918 kom til kalkbrudet ved Kirial som arbejdsmand: »Jeg kom til at køre overjord, og jeg tænkte med det samme: Det kan du vist ikke klare! Overjorden var altså den jord, der skulle fjernes, før man fandt ned til de efterspurgte kalksten. Jorden blev selvfølgelig læsset med skovl og pr. trillebør kørt over et bræt på nogle høje bukke. Brættet var vel 30 cm bredt og gyngede fælt under vægten. Denne kørebro førte over kalkgraven, og under den fandtes de forskellige »bænke«, afsatser, hvorpå kalkstenene blev lempet op fra den ene til den anden for at ende i de store kalkvogne, der transporterede stenene til kalkværket ved Havnevejen i Grenaa«. Niels Rasmussen fortæller, at han ofte har rystet på hovedet ved tanken om den åbenbare fare, der var for både mændene med trillebørerne og for de mænd, der gravede sten nede i graven, og de mænd, der stod og skovlede på bænkene. Det var tungt og trælsarbejde - alt med håndkraft.

Billedet menes at være fra ca. 1906-07. Enkelte af personerne kendes; skulle nogle af læserne kunne sætte de manglende navne på, modtager Egnsarkivet meget gerne oplysninger herom.

1). K. M. Andersen, gårdejer i Skindbjerg og gravens ejer på fototidspunktet. K. M. Andersen var en kendt mand, og af skikkelse var han en kæmpe. 2). Det lille barn menes at være Bruno Andersen, Ørum. 3). Anders Høeg. 4). Rasmus Thun. 5). H. C. Andersen. Øvrige personer ukendte.

Lokale folk vil nok kunne genkende landskabet i baggrunden.

Om kalkbrud ved Ågård (Kirial), Djursgård og Enslev skriver de gamle aviser:

Århus, 29. juni 1875: I lørdags fortsattes den i slutningen af forrige år påbegyndte prøve af kalk fra kalkbrudene ved Glatved, Grenaa, Faxe, Hjerm og Mønsted. Samtidig havde man fra de forskellige brud udtaget ½ tønde brændt kalk, der efter nøjagtig målen og vejen viste et resultat af 126 pd., 109 pd., 101 pd., 93 pd. og 86 pd. Man undersøgte nu, i hvilket forhold kalksorterne stod til hinanden, og resultatet var, at Glatved gav 5,092 kubikfod, Grenaa 4,328, Faxe 4,328, Hjerm 4,137 og Mønsted 4,115 kubikfod efter læskning af den halve tønde. Man har nu tilbage at prøve bindekraften.

Århus, 1. februar 1893: Foruden de to i de senere år fremkomne kalkbrud ved Ågård og Djursgård, der leverer et materiale, som i godhed kommer det bekendte Glatved kalk meget nær, vil der nu blive åbnet et tredie kalkbrud inde i Enslev by på en lod, der tilhører tømrer og husejer Søren Gråbæk. Denne har nemlig forpligtet sig til for et tidsrum af 7 år at levere til aktieselskabet »Københavns Kalkværk« årlig 100-200 kubikfavne kalksten. Når sel-

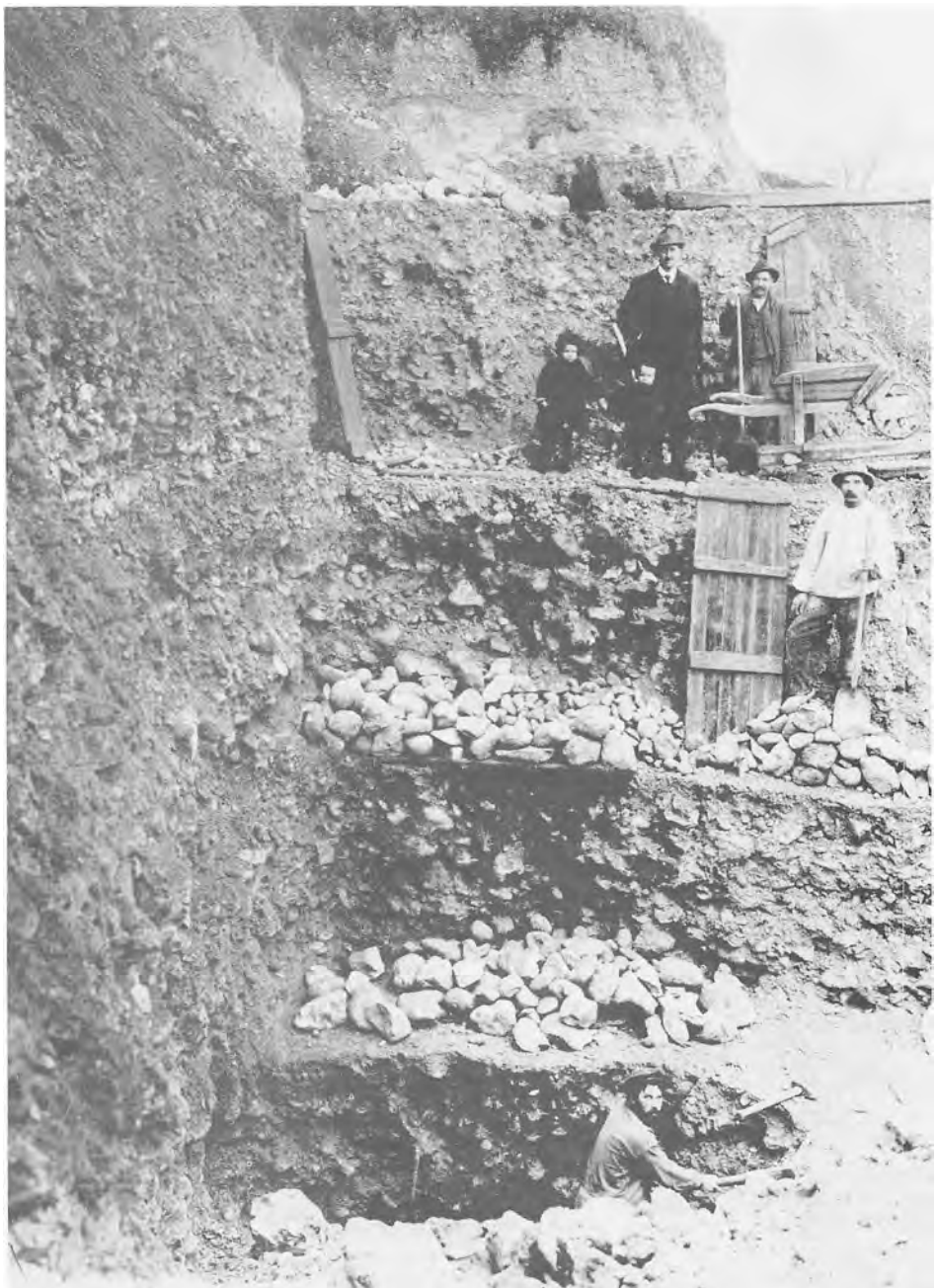

skabet selv vil lade kalken bryde, svarer det en afgift af 8 kroner pr. kubikfavn, men når ejeren bekoster udgravningen af kalkstenene og nedkørsel af disse til Grenaa Havn, erholder han 28 kroner pr. kubikfavn.

Grenaa, 20. november 1893: Ved geologiske undersøgelser på Djurslands østlige del har man i de senere år på flere punkter inde i landet i jordbunden fundet stenkalk ypperlig egnet til bygningsbrug. Hist og her, hvor man tidligere havde flad kornmark og græsgang, ser man nu dybe gruber, hvori travle arbejdere er beskæftiget med at udgrave de hvide stenmasser samt med at føre disse til sættepladserne, hvor de bliver opstablede og målte. De for få år tilbage åbnede brud i Enslev by, på Djursgårds og på Ågårds (Kirial) marker udfolde i øjeblikket en betydelig virksomhed, og for det sidstnævnte bruds vedkommende er driftsmåden i dette efterår bleven planmæssig ordnet af en sagkyndig, civilingeniør Schnohr. I stedet for den besværlige plankørsel med trillebør anvender man på denne plads transportable stålskinner med sveller i forbindelse med jerntipvogne af ny konstruktion.

Fra ca. 1915-1922 ejedes kalkbrudene og Aagaard af C. G. Tretow-Loof, der bl.a. indførte omtalte kalkbil, der afløste hestene. På billedet fra ca. 1918 ses tv. C. G. Tretow-Loof, manden ved siden af menes at være Karl Knudsen. Barnet t.v. er datteren Else og t.h. sønnen C. F. Tretow-Loof, senere revisor i Ebeltoft, fra hvem billedet er udlånt til Egnsarkivet.

Billedet giver et godt indtryk fra kalkgraven med de tre til fire bænke, hvorpå kalkstenene blev »skyttet« op fra mand til mand. Det ses tydeligt, hvor meget overjord der måtte fjernes, før man kom ned til kalkstenene.

Århus, 25. april 1897:
(Om en papirfabrik i Fannerup) -
Fra kalkbrudet ved Ågård skulle udgå et sidespor, der skulle støde til hovedsporet ved Enslev, hvorved man kunne lette den besværlige transport af kalksten til Grenaa, hvilken nu foregår ad landevejen.

Grenaa, 20. december 1900:
De gamle, udslidte bæster, der dag ud og dag ind slæber kalksten fra Kirial til Grenaa, og som måler vejen haltende og fod for fod, havde i dag undtagelsesvis fået lyst til at løbe, velsagtens animeret af det ublide vejrlig. I kort galop kom de gamle fyre i dag ved aftenstid gennem Lillegade, to og to, og fortsatte ud af Vesterport ad Kirial til.

Om disse heste skriver J. A. Nielsen i sine erindringer: Værket fik kalkstenene ud fra brudene ved Kirial. I mange, mange år blev de transporteret ind med hestevogn, og jeg kan se disse »ekvipager« for mig den dag i dag. Vognene var kolossalt store, hestene var nogle værre helmisser, og folkene, ja, de var lige så ynkelige som hestene. Dette ensformige kuskearbejde krævede ikke store kvalifikationer, og jeg har den opfattelse, at kunne man ikke klare sig nogetsteds, så kunne man altid få et job som kusk ved kalkvognene.

Landsbyen Emmelevs elskelige Mett' Buch

Af Bodil Rasmussen

»Hvad man i ungdommen nemmer, man ej i alderdommen glemmer«.

Under og efter sidste krig kom Mett' Buchs gamle rok igen i sving. Det var ganske vist forbudt, men Mett' holdt af denne gamle syssel, og hun holdt også af at kunne række andre en hjælpende hånd.

Avisomtale af ægteparret Mette og Per Buch, Emmelev:

»Torsdag den 23. marts 1950 kan fhv. boelsmand Peder Buch og hustru, Mette Buch, Emmelev, fejre deres guldbryllup. Såvel guldbrud som guldbrudgom stammer fra Gjerrild. Da en broder til Mette Buch, Søren Balle, i 1903 købte en gård i Emmelev og lod opføre nye bygninger til denne (nu Svend Kristensens gård), solgte han det gamle stuehus og en udbygning samt en parcel af jorden til sin søster og svoger. Med stor flid drev guldbrudeparret gennem mange år den lille ejendom, der senere udvidedes ved køb af jord fra en naboejendom.

Guldbrudeparrets eneste barn, datteren Andrea, er gift og bosat i Grenaa.

Mens guldbruden, der fornylig fyldte 80 år, kan glæde sig ved et udmærket helbred, har det for guldbrudgommen gennem flere år knebet noget med at holde bentøjet i orden. For et par år siden solgte de ejendommen (til Vilh. Sloth, Emmelev Kær), men bor dog fremdeles i deres gamle hjem.

Guldbrudgommens broder fra Amerika vil være blandt gæsterne«.

5 år senere:
»Fredag den 28. januar 1954 fyldte fru Mette Buch, Emmelev, 85 år. Mett' Buch er en mild og venlig gammel dame, der er vellidt af alle, hun er kommet i berøring med - og det er ikke så få i tidens løb, fordi hun altid har givet sig tid til at række andre en hjælpende hånd. Helbredet er trods de 85 år stadig godt, og Mett'Buch følger interesseret med i, hvad der rører sig i tiden. For fem år siden kunne hun fejre guldbryllup sammen med sin mand, og parret var dengang genstand for megen opmærksomhed. - Også på fredag vil Mett' Buch sikkert få at mærke, at hun er kendt og afholdt af mange«.

Grenaa Gasværk

Af J. A. Nielsen

Grenaa Gasværk, 1922 - og værket har fået lastbil!

Grenaa Gasværks bygninger forsvandt ganske løbet af 1980, og dermed er en vigtig epoke af byens historie forbi. Kontorbygningen og assistentboligen ligger tilbage på stedet og kan for alle ældre vække mange minder.

I 1881 fremkom de første tanker om et gasværk i Grenaa, fremsat af ingeniør English. Der skete dog ikke noget, men et byrådsmedlem, prokurator Neess, tog gang på gang sagen op, første gang 1890, derefter 1891, og 1895 fik han nedsat et udvalg, der indstillede til byrådet, at »sagen stilles i bero indtil videre«.

Jernstøber Hasselbalch og agent Lunning søgte 1895 om eneret på anlæg og drift af et gasværk i Grenaa i 50 år. De fik afslag.

1896 androg fabrikant H. P. Rosenvinge om koncession på anlæg og drift af et gasværk og et elektrisk lysanlæg. Et udvalg om sagen foreslog nu at anlægge et gasværk for byens regning. 1896 foreslog udvalget at anlægge et gasværk. Det ville koste 100.000 kroner, men udvalget foreslog tillige at låne 100.000 kroner mere og så lægge kloaker i byens gader og bekoste brolægning.

12. november 1896 vedtoges det at bygge gasværk. Et medlem ønskede dog tilført protokollen således: »Det er ofte hævdet, i rådet som udenfor rådet, kommunens uheldige økonomiske forhold, navnlig Grenaa Havns store gæld, 330.000 kroner, som står under byrådets garanti, derfor anser jeg det ikke for at være forsvarligt at bevilge og yderligere behæfte kommunen med ca. 200.000 kroner til anlæg af et gasværk og ny brolægning, hvorfor jeg stemmer imod«.

Borgerskabet var delt i to (eller flere!) lejre, og ganske som ved anlæg af atomværker i nyere tid var der læserbreve for og imod i aviserne, mest imod. Mange var simpelthen bange for gassen. 1896 vedtoges planerne dog. Maskinist J. H. Bostrup ansattes som bestyrer. Hans titel var i mange år: Gasværksbestyrer. 19. december 1897 indviedes det nye gasværk ved »en fest, som der længe gik ry af!«

(I parentes bemærket om nævnte kloaker: Det viste sig, at kloakvandet i Lillegade »rendte den forkerte vej«. I stedet for fald mod anlægget havde ledningen fald mod Torvet! Og det var jo ikke så godt! Byen morede sig vældigt, og i revyviser toges fadæsen under behandling, og vandet kom da til at løbe ud i åen ved Pavillonen. Netop nu i 1980 føres det i »afskærende ledninger« til havet!)

I 1924 ansattes en driftsassistent. Nu var der jo også kommet elektricitet til, og A. Damgaard blev den nye mand. I 1935 døde Bostrup, og som ny driftsassistent ansattes Jens Anker Udsen. Damgaards titel var nu: Belysningsdirektør.

Gasværket blev en stor succes. Allerede år 1900 måtte man udvide med en ny ovn, og så foretoges der iøvrigt udvidelser og forbedringer med få års mellemrum, altid efter mægtige og ofte hæftige debatter i byrådet. Et fast debatoplæg var dette, om der gennem gasprisen kunne opsamles overskud til kommunekassen eller om gassen skulle leveres til så billig pris som muligt. Det er interessant at læse avisdebatterne herom. En for stor gaspris karakte-

riseredes som en kamoufleret skat på den jævne forbruger.

Der var som regel gas nok til alle, men f.eks. juleaften kunne det nok knibe, når samtlige forbrugere tændte for julestegen! 1924 måtte man bygge en udligningsbeholder ved Grenaa Havn. Denne beholder blev ingen succes. »Den blev sgu aldrig tæt!« siger en af de smede, der var med til at bygge den. Beholderen blev nedlagt 1935.

Under 1. verdenskrig 1914-18 kunne gasværket ikke få kul og anvendte derfor tørv og træ til gasfremstillingen, f.eks. købte man et stykke plantage ved Skærvad og sørgede selv for hugsten med folk fra Grenaa.

Under krigen 1939-45 skaffede gasværket indenlandsk brændsel til skolerne, aldersrenteboligerne, De gamles Hjem, de kommunale bygninger, til aldersrentenyderne og andre, der ikke selv kunne skaffe brændsel: Tørv og brunkul. Det sidste krigsår opkøbte gasværket også kartofler, som blev forhandlet til beboere, der ikke havde opbevaringsmuligheder. I normale tider tænkte ingen over, at gasværket har måttet tage sig af andet end gassen!

Til 1919 kørte gasværket koks ud til forbrugerne med hestevogn. I 1919 anskaffedes der en lastbil.

De første år havde gasværket foruden bestyreren to beskæftigede, der hver havde 12 timers vagt. Fra 1911 blev der 3-skiftet vagt à 8 timer.

Bestyrerboligen var til at begynde med i een etage. I 1922 sattes en etage på, så kontoret kunne udvides. Forholdene var beskedne. Kontorets personale måtte således ud på pladsen til et lille lukaf, når de følte trang til at gå afsides.

Hele gasværkskomplekset: Fra venstre elektricitetsværket, assistentboligen, direktørboligen med kontorer, gasværket. Lysthus og værktøjsskur tilhørte gasværksarbejder Rasmus Sønder, der »mellem trækkene« kunne gå over i haven og trække frisk luft. På arealet er nu Bostrupsvej, opkaldt efter den første gasværksbestyrer.

I 1927 byggedes en bolig til den driftsassistent, der var kommet til 1924. Denne bolig byggedes på værkets grund ganske tæt ved selve værket, og disse planer affødte megen modstand og debat, idet mange fandt det uforsvarligt at bygge dér. Det duftede jo altid af gas og mange andre ting, og »der kunne jo komme børn!« Huset kom til at ligge ved værket, og det ligger der endnu. Børnene, der kom til efterhånds, tog åbenbart ingen skade af duftene.

A. Damgaard døde 1963. Hans titel var nu: Direktør for de tekniske værker. Driftsassistent Jens Anker Udsen overtog hvervet, men døde 1969 efter at have været ved værkerne i 34 år. Driftsbestyrer for de kommunale værker er nu S. E. Madsen.

I 1973 toges beslutning om nedlæggelse af gasværket. Foranstaltninger til etapevis afvikling af driften iværksattes, og forbrugerne fik travlt med at installere el-komfurer osv. Pudsigt nok må man samme år - på grund af oliebesvær - rationere koksudleveringen med 5 hl pr. husstand (der blev dog taget hensyn til »gamle« aftagere). Værket havde ellers et stort koksbjerg, men nu blev der hamstret på livet løs. I 1974 voksede koksbjerget igen, og man kunne nu sælge koks udenbys, f.eks. til Odense. I 1975 kom det sidste kulskib til Grenaa Gasværk med 534 t kul - og 31. maj 1975 lukkede gasværket for hanerne.

Personalet på De tekniske Værker 1947. På billedet ses: 1. Jens Aage Lundbøl, 2. Jens Clausen, 3. Jens Villadsen, inkassator, 4. Otto Elkjær, chauffør, 5. Karl Jacobsen, 6. Jens Anker Udsen, driftsassistent, 7. Anton Nielsen, 8. Karl Kjeldsen, inkassator, 9. A. Damgaard, direktør, 10. Niels Jensen, maskinarbejder, 11. Marie Andersen, kontorassistent, 12. P. Brandi, vandværkspasser, 13. Evald Nielsen, 14. Esther Johannesen, kontorassistent, 15. Ejnar Andersen, 16. Karl Andersen, 17. Rasmus Sønder, 18.Fru Anton Nielsen, rengøringsassistent, 19. Knud Christensen, 20. Viggo Lindgreen, maskinarbejder, 21. Verner Jacobsen, 22. Kristian Møller, 23. Svend Christensen, 24. Andreas Friis, 25. Alfred Pedersen.

Alle uden stillingsbenævnelse er gasværksarbejdere. De civilklædte har sandsynligvis fri vagt..

Kontorhus og direktørbolig til venstre.

Landet omkring Fornæs

Af Frederik Jahnsen og
Otto Rasmussen

Det er først i løbet af indeværende århundrede, at Djurslands østligste ende omkring Fornæs er blevet et godt opdyrket område og har fået den landskabelige karakter, det har i dag. Samtidig er det blevet et tæt bebygget område, medens det før var ret øde.

Navnet Fornæs menes at betyde: fårenæs, altså ikke som nogle måske er tilbøjelige til at tro: Det forreste næs. Det er jo Jyllands østligste punkt - lige så langt mod øst som Storebælt.

At det er fårene, der har givet stedet navn synes at passe helt godt med udnyttelsen helt fra middelalderen til efter år 1900. Oprindelig var området øst for bækken krongods, og i Valdemarstiden skulle der årligt fra området svares en afgift på 140 væddere til kronen. I 1575 blev området omkring Stensmark betegnet som en øde mark, der mageskiftedes for to ålegårde. Senere var området under Stensmark opdelt i små lodder, der lejedes ud til bønderne i Hammelev. (Se kortet).

Endnu omkring århundredeskiftet var noget af området lyngklædt, andet var simple græsgange, hvor fårene gik.

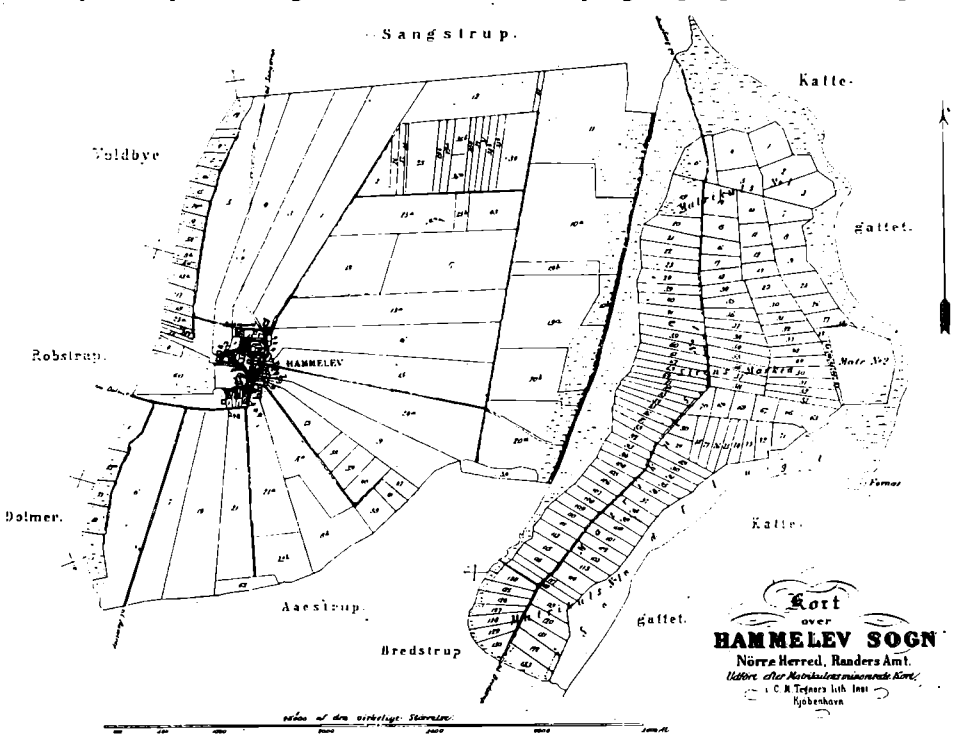

Dette gamle kort viser, hvorledes Stensmarks jorder i tidligere tid var opdelt i mange smålodder, der for en stor del var udlejet til bønderne i Hammelev. Kortet er ikke dateret, men da det er fra tiden efter fællesskabets ophør og før Stensmark blev en egentlig gård, må det være fra omkring år 1800.
(Udlånt af Frederik Jahnsen).

Beviser på disse ting har man bl.a. i, at den østligste ende af Jens Mølgårds gård ved Damsagervej stadig af ældre mennesker betegnes som »hedelodderne«. Gården Flidsager ved hjørnet af Stensmarkvej og Damsagervej er opbygget omkring et fårevogterhus under Stensmark. Fra hovedgården har fårehyrden altså været sendt ud i den yderste ødemark. Et par steder i området på Hammelevgårdens jord er der også fundet rester af et par fårehuse. De har været meget simple, kun en udgravning i jorden, hvorover der var rejst et stråtag. Taget gik altså helt til jord. Af og til er disse fåregræsningsområder dog pløjet op, og der er sået rug, så gik fårene i efterårstiden frem til jul og nippede af den grønne rug. Det var et meget anvendt system på de fattige jorder i den tidligere tid. I dag kan der vanskeligt dyrkes rug på disse arealer, uden der anvendes stråforkortningsmidler. Ellers går rugen for meget i leje.

Stensmark blev først i 1800-tallet en egentlig gård, en hovedgård. En tid tilhørte Stensmark slægten Dinesen på Katholm, og hovedbygningerne er opført 1872 som enkesæde til Katholm.

Hammelevgården oprettedes i 1843 ved sammenlægning af to gårde. Ruinerne af den ene har været kendt til vor tid.

Det var udkanterne af disse to gårdes jorder, der var svagt dyrkede eller

kun fåregræsning endnu i begyndelsen af århundredet, medens de jorder, der lå i nærheden af gårdene var godt dyrkede.

Det er udstykningen af statshusmandsbrug fra disse to gårde, der i løbet af 70 år helt har omformet dette område og givet det en ændret karakter, og i løbet af de sidste 10-20 år har samfundsudviklingen med hele den strukturelle omformning af det landskabsmæssige, det bygningsmæssige og det udnyttelsesmæssige i området ændret meget.

Første udstykning kom fra Hammelevgården, der i 1907 var blevet købt af Søren Johnsen. Året efter udstykkede han tre små ejendomme beliggende ved Damsagervej. Udstykningen blev foretaget for at der kunne blive penge til nyt stuehus på Hammelevgården, som dengang havde kostet 84.000 kroner. Jorden fra de tre ejendomme, ialt 8 ha er nu sammenlagt til den ene. De andre er bevaret som boliger.

Den næste og større udstykning kom fra Stensmark i 1909-10. Det er de ejendomme, der ligger syd for Stensmark. Nogle af ejendommene er dog oprettet omkring arbejderhuse under Stensmark. Det gælder bl.a. i Pikkerbyen.

Hver af disse ejendomme fik ved udstykningen tillagt 5 ha agerjord, men ud mod stranden var jorden ikke dyrkelig, der gik en ha delvis tabt. De nye statshusmænd fik 2400 kroner i byggelån. Men de huse, der blev bygget for den sum, var uden kakkelovn, komfur og gruekedel. Det måtte de skaffe penge til på anden vis. Prisen på jorden var 425 kroner pr. tdr. land for agerjorden og 150 kroner pr. tdr. land for forstrand. Renten af lånene var kun 3 procent. De fleste af de nye statshusmænd måtte begynde med en enkelt ko og en ged, og der var heller ikke foder til stort mere. I de første år havde de, som Jeppe Aakjær skriver fra den anden side af Jylland: »Spergelhøst for byg«. Det var i nogle tilfælde næsten uudnyttet jord, disse husmænd tog i brug, og for at få foder nok måtte de af og til ud og sanke roer op, der var blevet efterladt på Stensmarks bedre dyrkede marker. Men efterhånden blev området godt dyrket, så det nåede op på dansk gennemsnitsudbytte - så godt og vel!

Ejendommene er dog små, og før nogle af dem blev lagt sammen, havde ejerne gerne nogle bierhverv. Særlig er der mange af husmændene omkring Fornæs, der i tidligere tid drev noget fiskeri. Her var det særlig hummerfiskeriet, der var indtægtsgivende.

Den næste udstykning i området kom i 1929-30 fra Hammelevgården. Der udstykkedes ialt 11 ejendomme i lidt vekslende størrelse fra 9,6 til 5,7 ha. De mindste er dem ved Grønnevej, hvor jorden dengang var bedst og bedst dyrket. De største er dem, der ligger ved den nordlige ende af Stensmarksvej. Det er det område, hvor fårene havde været dominerende helt op mod den tid, da udstykningen foretoges. Arealerne ved Stensmarksvej hørte oprindelig under Stensmark som nævnt ovenfor, men de blev erhvervet til Hammelevgården, hvorunder de blev drevet en årrække, hvorefter Søren Johnsen så udstykkede en del. Hver af de nye statshusmænd fik et byggelån på 9.000 kr. og et jordkøbslån på 7.500 kroner. Selv skulle de have 2.000 kroner, men det kunne være i form af aktiver, f.eks. husdyr eller

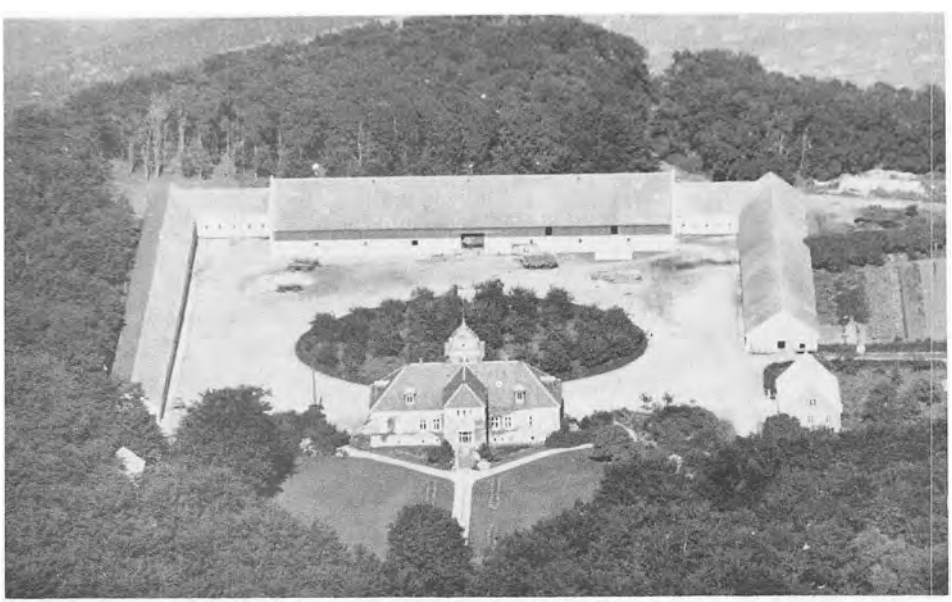

Stensmark ca. 1950. Udlånt af A. Ric-Hansen.

redskaber. Da ejendommene stod færdige i løbet af sommeren 1930, blev de vurderet til 11.000 kroner stykket. 25 år efter var de vurderet til 21.000 kroner. Men så fik inflationen fart på, og nu har selv de ejendomme, der ikke er særlig udbygget, passeret den halve million ved ejendomsvurderingen.

Ved Stensmarksvej, hvor det meste af jorden havde været svagt dyrket, eller næsten ikke dyrket, kom de nye husmænd som deres fæller 25 år tidligere i det sydlige område til næsten »jomfrueligt land«, så udbyttet var karrigt de første år, og sliddet stort. Desuden var det i 30'ernes kriseår, de begyndte, og de måtte have tidens forskellige krisehjælpeforanstaltninger. Der blev gennemført moratorium, så renterne blev tillagt lånenes hovedstol, og de fik konjunkturbestemt rente, så den rente, der var 4½ procent ved starten, blev nedsat til 2¼ procent, da det var værst. (Der er ting her, som landmænd i dag kan nikke genkendende til. Men der er stor forskel på vor tids rentesats på omkring 20 procent og fortidens rentesats på 3,4,5 procent).

Den sidste udstykning kom fra Stensmark nord for gården, men den skal ikke berøres her.

Selvom disse udstykninger ikke var foretaget, må det anses for helt overvejende sandsynligt, at de to store gårde havde fået disse områder godt opdyrket. Men den gode opdyrkning er nok kommet lidt tidligere i kraft af udstykningen. Det var en nødvendighed for husmændene at få noget ud af det.

Men ser man på de landskabsstrukturelle og befolkningsmæssige forhold, så er det udstykningerne, der har gjort det yderste af Djursland til et tætbefolket område. I dag er jorden fra nogle af ejendommene sammenlagte, og de ejendomme, der har fået mere jord, har også fået større stalde. Medens andre ejendomme nu kun er beboelseshuse, men i mange tilfælde stærkt ombyggede og meget smukke. I det nordlige område, hvor fåreavlen holdt sig længst, er en ejendom nu omdannet til campingplads, Fornæs Camping, der bl.a. søges meget af tyske turister, som er glade for strandens gode fiskemuligheder. Det er en ny måde, at udnytte egnens ressourcer på - den havde ingen drømt om, da den ensomme fårehyrde gik der og passede sin hjord!

Også helt tilbage i stenalderen har specielle ressourcer ved Fornæs været udnyttet. Ved Fornæs fyr er der fundet rester af en flintehuggerplads fra dolktiden. Arkæologerne vil vide, at der fra dette sted blev eksporteret flint i blokke eller som tilhugne redskaber for 5.000-7.000 år siden. Egnen har således minder fra de ældste tider.

Hammelevgården, som den ser ud i dag. Udlånt af Frederik Jahnsen.

Nogle af ejendommene fra den første udstykning fra Stensmark 1909-10. Næsten alle ejendomme er ændret meget siden.

Fra udstykningen fra Hammelevgården 1929-30.

ST. ANNAS KAPEL VED RAMTEN

Trykt i Randers Dagblad 4.-1. 1898

Landsbyen Ramten (i Ørum sogn, Nørre herred, Randers amt) ligger venligt ved bredden af en sø, omgivet af mørke banker, for størstedelen beklædte med lyng. Terrænet omkring byen er stærkt gennemskåret og frembyder hedestrækninger, moser og moradser samt magre jorder, vekslende med hinanden. Det koster landbrugeren her kamp og møje at indvinde det nødvendige til livets ophold af marken og af mosen. For 7 til 800 år tilbage i tiden havde denne egn et helt andet præg end i vore dage, skriver en korrespondent til Jyllands-posten. De nuværende eng- og mosedrag var under vand og dannede tillige med søen en arm af det fordums Djursaa, det senere Kolindsund. En stor egeskov dækkede dengang de nu golde hedestrækninger, og i skoven havde munkene rejst et kapel, indviet til St. Anna, Jesu moders moder.

Kapellet er forlængst sunket i grus, og mindet om dette er kun bevaret gennem sagnet, men stedet, hvor det har ligget, lader sig påvise. På en lod, der for tiden tilhører Rasmus Mikkelsen, findes nemlig omtrent en halv fjerdingvej nordøst for Ramten by et fundament af svære kampesten, hvilket angives at hidrøre fra det gamle kapel. I det sidste par år er en del store sten blevet bortført fra fundamentet for at anvendes til bygningsbrug andetsteds, og flere andre ville snart følge efter, så ethvert spor af det fordums Gudehus inden ret længe vil være forsvundet.

Efter fundamentet at dømme må kapellet have haft en længde af ca. 32 alen og en bredde af 15 alen samt have ligget i østlig-vestlig retning. - På tomten af dette har man fundet betydelige levninger af murkalk, hvorimod murbrokker ikke er iagttagne, og man må derefter antage, at der ikke har været anvendt teglsten til bygningen, men at denne må have været opført af tilhugne granitsten. Af sådanne har man til forskellig tid udgravet adskillige på tomten, og disse i et antal af henimod 60 stykker, forefindes endnu spredte i Ramten by og i omegnen af denne, anvendte som gravstene, trappestene, brønd- og bygningssten samt henslængte på alfarvej. Stenene er alle af ens størrelse, nemlig 20 tommer lange, 17 tommer brede samt 8 tommer tykke og er som regel smukt tilhuggede. Også enkelte tildannede kridtsten, således brudstykker af søjlehoveder, er frembragte af tomten og formodes at være forarbejdede af kridtstensmasse fra Sangstrup formationen. Bygningen må antages at have haft plankegulv; thi stærkt forrådnede trædele forekom over så godt som hele tomten. Til hvilken tid eller af hvem kapellet er blevet nedbrudt vides ikke, efter som alle historiske efterretninger om dette savnes. Ramten by derimod omtales allerede 1203 og benævnes da Ramptum. Ifølge sagnet skal det ikke være lykkedes at fuldføre kapellet; thi, hedder det, hvad flittige munkehænder rejste om dagen, rev troldene ned om natten. Man besluttede da omsider at bygge et andet sted og overlod til tilfældet nærmere at bestemme dette. Et par stude belæssede med materialer og drevne ud på lykke og fromme, hvor disse da gjorde holdt, ville man opføre den nye bygning. De standsede først ved Joenslev bakke (Enslev), hvor man derefter, uden at blive forulempet af troldtøj, byggede den gamle kirke, der endnu knejser stolt, uberørt af tidens tand, og som antages at være opført i det 12te århundrede.

Et andet sagn beretter, at en gang i gamle dage havde fæstebonden, som boede i den vestligste gård i byen, hentet sten fra kapellet til at udføre sin brønd med. Herover blev herremanden til Gl. Estrup, hvorunder dette hørte, meget fortørnet og gav bonden befaling til at føre stenene til sit herresæde. Denne befaling blev også for så vidt efterkommet, som bonden, der var ked af den lange besværlige rejse til den nævnte gård, svor på, at herremanden ikke skulle få alle stenene, og når han derfor undervejs, kørende med disse, traf på en bæk, et vandhul eller lignende, lod han en eller flere af dem glide ned heri.

Således lyder sagnet, men faktisk er det, at i gårdejer Søren Haagensens gård, den vestligste i Ramten by, findes i brønden flere af sådanne sten, som har siddet her siden umindelige tider. Endvidere findes på Gl. Estrup en kælder, hvis vægge siges at være dannede af sten fra det gamle kapel.

Tomten har ikke været genstand for nogen sagkyndig undersøgelse, men en tidligere ejer har i årene 1852 til 54 foretaget en omfattende gravning her efter materiale til bygningsbrug, og i 1861, da kong Frederik den Syvende gæstede Grenaa-egnen, tog prof. Jap. Steenstrup og adjunkt Erslev efter ordre levningerne af St. Annas Kapel i øjesyn.

A/M »Nyhaab« i Glesborg

Af Christian Nielsen, Glesborg.

Som et af landets ældste begyndte mejeriet sin drift 1. december 1887. Som naturligt var, skete dette under meget primitive forhold i en bygning i Laen. Måske er noget af forklaringen, at der begyndtes i Laen, den, at næsten alle gårdene her i disse tider gik fallit, og det muligvis var derfor, at nye ejere søgte med lys og lygte efter en metode til at få mere ud af ejendommene, og da netop andelsbevægelsens idé i disse år besjælede store dele af landets landmænd, modnedes vel derfor tanken om at gøre et forsøg på disse kanter. Det, der kendtes til mejeribrug på almindelige ejendomme, var nærmest at forstå som husholdningsarbejde og derfor af meget varierende kvalitet. Herregårdene praktiserede den egentlige smør- og ostefremstilling.

Indtil oprettelsesåret 1887 havde egnens landmænd solgt deres mælk forskellige steder, f.eks. til herregårdsmejeriet »Constantia«, til Grenaa og hvor det nu kunne lykkes at få den største pris for den. Disse afsætningsforhold var imidlertid meget mangelfulde. Foruden en dårlig pris for mælken - som sikkert heller ikke blev leveret i allerfineste stand - var der store ulemper på andre måder, f.eks. med levering over store afstande til de spredt liggende privatmejerier, stadige gnidninger m.h.t mål og kvalitet. Dette medførte, at en kreds af Laen-mænd ved et høstgilde, hvor en mejeriejer fra Grenaa var til stede, drøftede muligheden for oprettelse af et andelsmejeri i Laen. Mejeriejeren animerede dertil, idet han betonede, at der fra Laen by kom noget aldeles prima mælk, og at der som følge deraf var alle betingelser for oprettelse af et godt mejeri.

Efter indgående forhandlinger blev resultatet, at egnens første andelsmejeri blev oprettet i Laen by i en tidligere bysmedie.

Begyndelsen var beskeden - der blev begyndt med 8-9 leverandører - og hele mælkemængden i Laen by blev hentet i trækvogn.

Det første driftsår gav imidlertid god tilslutning, idet der hurtigt blev interesse for sagen, og året sluttede med 24 andelshavere, som var kommet til fra de omliggende byer.

Drivkraften var i begyndelsen hestekraft, og den, der påtog sig at køre maskinerne, måtte forpligte sig til at holde den rette fart på 2½ hesteomgang pr. minut for at holde den rigtige fart på maskinen. En nulevende, hvis moder var mejerske, fortæller, at det bedste spand for omgangen bestod af en stud og en hest, det var det helt ideelle forspand. Prisen for et sådant arbejde var 600 kroner årligt for ca. 10 timers dagligt arbejde med et spand, heste og kusk. Selv om det kneb med tilslutning fra alle nærboende, blev forholdene dog for små, og i 1898 købtes en grund i Selkær til et nyt mejeri - sikkert en lille studehandel for at få tilslutning fra denne side af kredsen. Det var jo et stort fremskridt, for nu kom dampmaskinen ind i billedet.

Det kniber selvfølgelig med helt autentiske dataer fra mejeriets første tider - hvor meget det f.eks. kostede at opføre den nye mejeribygning. Det fortælles, at byggeomkostningerne androg 800 kroner i direkte håndværkerudgifter. Kørsel af materialer hjalp man hinanden med - en skik, som forøvrigt også brugtes i tilfælde af brand eller lignende.

Men dette mejeri kørte så i årene fremover til 1930, hvor der opstod ønske om nyt og bedre. Hvilke problemer,der har været i forbindelse med flytningen af mejeriet her op til byen, kan vi kun tænke os til, men store har de sikkert været. Alle argumenter for og imod blev taget i anvendelse, såsom ærinde til brugsforening og smed, der jo i stor udstrækning foregik med mælkekusken, som var den eneste daglige forbindelse for dagliglivets fornødenheder. Men brikkerne faldt omsider på plads, og der købtes en grund af Martin Andersen. Man kunne betale med salget af det gamle mejeri, der købtes af Martin Madsen. I det nye mejeri kom der også frysemaskiner, og leverandørerne blev fri for at »ise«,som det hed: at hente is i en nærliggende dam og komme det i en iskælder til afkøling af smørret om sommeren.

Den 9. januar 1931 kørte så det nye mejeri, betalt ved optagelse af et lån på 120.000 kroner i Andelsbanken i Grenaa.

Bestyrelsen antog murermester Børresen i Grenaa til murerarbejdet, men han forlangte, at der skulle arkitekt på. Det blev nu ingen betryggelse. For det første var der glemt, at der skulle være en skorsten til mejeriet, dernæst skred murene ud i kærnestuen,og der måtte isættes barduner som sikkerhed, og dagligstuen blev en meter for stor til hver ende.

Under 1. verdenskrig var brændselssituationen et ret iøjnefaldende pro-

blem, og ejendommeligt nok har vi i dag de bedste forudsætninger for at forstå dette. Mejeriet måtte have hjælp af leverandører med mose. Disse kunne tegne sig for et kvantum tørv leveret på mejeriet for en nærmere aftalt pris pr. tusinde. Det kunne være stort eller lille - fra nogle få tusinde til 60-70.000, som var nogle af de største leverancer, jeg har kunnet finde i regnskaberne. Den daværende pris var 8 kroner pr. tusinde. De, der har kendskab til tørv vil vide, at der kunne være forskel på tørv, og det måske kunne sammenlignes med at købe elastik i metermål, men de gamle papirer oplyser intet om, at aftalerne blev misligholdt. Mejeriets behov på årsbasis var ca. 3 millioner.

I årene under anden verdenskrig opstod atter et brændselsproblem, og leverandørerne måtte atter træde til og levere tørv. Men da er det større partier fra færre leverandører, det drejer sig om, i 1943 har en enkelt leveret 1,3 millioner tørv. Inflationen har ikke været så stor dengang, idet prisen for 1000 tørv ikke var steget til mere end 13 kroner og behovet stort set det samme, 3-4 millioner.

I visse perioder har mejeriet også benyttet kvas som brændsel, og hvem,der havde noget plantage, kunne få lov at levere et parti, som skulle svare til dagligt forbrug, og det blev kvaset så betalt med - en gennemsnitspris af,hvad en dags brændsel af andet materiale havde kostet.

Lidt om pengeomsætningen fra tyverne. Den periodemæssige udbetaling for fjorten dage i et sommerhalvår var omkring 10-12.000 hver gang, eller ialt 300.000 for sommermælken og 250.000 for et vinterhalvår. Der budgeteredes også dengang med plads til et vist overskud eller efterbetaling, f.eks. 75 øre pr. 100 pund leveret sødmælk, og det kunne andrage ca. 25-30.000 eller godt dobbelt så meget som en god 14-dages mælkepenge. Set i forhold til i dag, hvor efterbetalingen kun andrager en mindre del af en udbetaling, så var det dengang virkelig noget, man så frem til - til folkeløn e.l.

I omtalen af pengene må jeg også nævne noget om lønninger. Bestyreren fik ca. 5.000 kroner for et år, øvrige lønninger lidt mere på årsbasis.

Mælkekørsel var et kapitel for sig. Den blev liciteret ud i februar måned for et år fra 1. maj at regne. I alt en udgift for mejeriet på ca. 10-12.000 kroner. Mælkevognene var mejeriets og ligeledes vedligeholdelsen af dem. Vognene forlangtes benyttettil mælkekørsel og *kun* til det. Manden, der på licitationen havde fået en tur tilkendt, måtte underskrive en kondition, som forpligtede ham til at rette sig efter dette krav, ligesom han ikke måtte gøre unødig ophold undervejs - krobesøg eller lignende. Med vort kendskab til kørende material i dag, kan man også vanskeligtforestille sig, hvordan en sådan mælkevogn så ud, men i så fald heller ikke forestille sig, at en sådan vogn blev brugt uberettiget, men den tids folk gjorde det med glæde. Selve licitationen var en af de adspredelser, man den gang fulgte med interesse, selvfølgelig var en eventuel liebhaver til en tur jo særlig interesseret. I februar måned var der jo ret roligt i landbrugsarbejdet - hvis man da ikke skulle kaste sne, for det var jo ikke usandsynligt på den tid -så tog man til licitation og fulgte slagets gang. Mejeriet havde 14 ture, og de blev af formanden eller en anden i hans sted råbt op for forsamlingen, og så faldt budene slag i slag. Men det kunne jo ske, at der var flere liebhavere til samme tur, og så blev der konkurrence, og den kunne i enkelte tilfælde blive ret så hvas. Jeg husker et enkelt tilfælde, hvor den ene af de bydende blev så ivrig, at han tabte jordforbindelsen og ikke tog sig i agt for hvad vej, budene skulle gå - f.eks. bød hans konkurrent 80, og han selv bød omgående 90 - til stor fornøjelse for forsamlingen, men formanden måtte gøre opmærksom på, at han skulle den anden vej. I sådanne tilfælde, hvor konkurrencen var stor, kunne prisen for at køre mælketur blive temmelig dårlig; der en nævnt priser på 500 kr. og derunder for at køre en mælketur i 365 dage.

Leverandørkredsen var delt op i ture, og de var i mejeriets start fastlagt så kategorisk, at de nærmest var umulige af forandre. Så kunne der være leverandører, som lå noget akavet for den rute, som mejeriets bestyrelse havde bestemt, den skulle gå, og disse leverandører blev så tilkendt bærepenge som kompensation for selv at skulle føre mælken til ruten. Disse bærepenge var atter gradueret i forhold til hvor mange favne, der var at køre med trillebøren. Indtil 100 favne f.eks. 10 øre, over 100 favne 20 øre pr. 100 pund leveret mælk. I mange år var Emmedsbofolkene ikke leverandører, ligesom gården Birkelund også i mange år leverede mælk til »Nyhaab« og i begge tilfælde blev den slags mælk honoreret med en gennemsnitspris for mælkekørsel iøvrigt. Det kunne også ske, at ture ikke blev solgt på licitationen, så foregik betalingen til leverandørerne der så på skift måtte køre deres egen mælk efter samme regler.

De ordinære generalforsamlinger afholdtes hvert halve år med et afsluttet regnskab. I sidste halvdel af april og oktober måneder. Det er nok kun 10 år siden, vi gik over til helårsregnskab, men alligevel med et á conto-beløb efterbetaling også om foråret. I forbindelse med generalforsamlingen holdtes der auktion over noget, man kaldte »skyllevand«. Hvad det var udover skyllevand var der ingen garanti for, med det fremkom ved skylning af smørret altså noget meget fortyndet kærnemælk, men som det sure produkt, det var, kunne det jo holde sig i flere dage.

En forretning som et mejeri, har naturligvis været basis for en hel masse almene krav og behov indenfor landbrugssektoren, f.eks. sundhedstilstanden i besætningerne, hvad enten det drejede sig om tuberkulosebekæmpelse og den smitsomme kalvekastning. Begge sygdomme har været en svøbe for landbruget, men er nu helt udryddet, og alle besætninger er registreret og kontrolleres løbende.

Så har mejeriet også befattet sig med kartoffelkogning, indtil veterinære myndigheder forbød den slag arbejde i nærheden af smør- eller osteproduktion. Det kunne måske forekomme noget nævennyttigt fra myndighedernes side, men hvis kartoflerne ikke var helt friske - og det kunne ske - så stod der faktisk en uappetitlig hørm omkring mejeriet. Fluebekæmpelse har mejeriet været impliceret i på den måde, at mejeriet antog en mand til at besøge leverandørerne for at sprøjte eller sætte såkaldte strimler op.

Som kuriosum kan nævnes, at mejeriet også har tænkt på andelshavernes hygiejne. På et tidspunkt for 50 år siden, da det nuværende mejeri blev bygget, var visse faciliteter som badeværelser et ret ukendt begreb, men behovet for og lysten til at få et bad kunne dog opstå, og for at imødekomme dette indrettedes i den nye mejeribygning et sådant bruseaggregat, så de medlemmer, der ønskede at få et bad, mod en symbolsk betaling, kunne henvende sig.

Med mælkemængden er der ikke sket den helt store forskydning, men medlemskredsen er skrumpet meget ind. Der er over 200 nr., og så mange har der nok engang været, men i 1981 er antallet af leverandører 44. Da der leveres det samme kvantum, siger det jo noget om den strukturændring, der er foregået i landbruget.

Nu er snart 100 år forløbet siden mejeriets start - antallet af leverandører er faldet meget, men mælkemængden næsten uændret fra mejeriets største tid.

Sparekassen Bikuben 125 år

Af J. A. Nielsen.

Sparekassen Bikuben, oprindelig »Spare-, Laane- og Discontoinstituttet i Grenaa«, fejrede 30. september 1981 sit 125 års jubilæum under stor festivitas. Der udsendtes en interessant »festavis« og uddeltes store summer i veldigt øjemed. Årbogen her vil ikke gentage alt det smukke, der blev sagt og skrevet ved lejligheden, men vil nøjes med at fortælle om »sagføreren«, sagfører A. Andersen, der var leder af Sparekassen fra 1888 til sin død 1936. I 1958 sendte gymnasielærer Sofus Brokmann, Nyborg, en pakke papirer vedrørende sagfører Andersen til sparekassedirektør A. Allermann, Grenaa, idet han mente, »at der vel engang skal skrives lidt om ham«. (Papirerne er overgivet Grenaa Egnsarkiv). Som et lille bidrag til karakteristik af denne personlighed må det efterfølgende ses.

I en omtale af sagfører Andersen kan man ikke komme uden om fru Anna Brokmann. Hun var, skriver Carl Svenstrup i byhistorien, en skønhed og midtpunkt i byens selskabsliv, mens hendes mand, overretssagfører Brokmann, levede. Senere boede hun i villaen, Ågade 13. Omkring 1921 var nedskriverens senere hustru ung pige i huset hos fru Brokmann - herfra kendskabet til »sagføreren« og »fruen«. Den unge pige hentede hver dag morgenkaffe og rundstykker »oppe i banken« i den runde kurv. Til middag gik begge damerne op i banken og spiste til middag sammen med sagføreren. Efter middagshvile i villaen hentedes eftermiddagskaffen i banken, og aftensmaden indtoges sammen med sagføreren i banken. Sagføreren boede i lejligheden på 1. sal. Sagføreren elskede god mad - det kunne man næsten se på hans ydre - men det var ofte ganske almindelige retter, han satte pris på. En ting som lammehjerne lå dog nok lidt ud over det daglige ... Lystfiskerne fra åen

kunne altid afsætte en laks til sagføreren.

Det er sandsynligt, at sagfører Andersen, der til at begynde med var assistent hos overretssagfører Brokmann, lederen af Sparekassen, har haft ophold i det Brokmannske hjem, der efter alt at dømme har været yderst gæstfrit.

Efter at fru Brokmann var flyttet ned i villaen, har det været ganske naturligt, at sagfører Andersen og hun har arrangeret en slags fælles husholdning, der tilsyneladende fungerede fortræffeligt.

Til forklaring tjener, at fru Brokmanns datter Alma var gift med lærer Søren Petersen, der senere tog navneforandring til Brockmann og boede i Nysted og Nyborg efter at have været lærer i fødebyen Grenaa, »højt elsket«, står der i aviserne ved hans bortrejse ...

Sagfører Andersen var ugift og havde en husjomfru og en ung pige i huset. Sagføreren var venligheden selv. Det var en skik i huset, at der altid skulle være en af pigerne hjemme om aftenen. Det hændte, sagføreren måtte bede om at få hentet en spand koks til kakkelovnen - »men se efter, om spanden er i orden, før De fylder i den!« sagde han, og så vidste pigen, at der lå en femmer eller en tier til hende for ulejligheden. Det var mange penge i 1921! Skulle sagføreren have en vante stoppet, sad der ganske afgjort en pengeseddel i den. Det morede sagføreren vældigt at overraske med gaver, og guldtyvekronerne kom frem ved særlige lejligheder ...

Sparekassemanden sad dybt i hans væsen, og han glemte aldrig at fortælle de unge piger, at hvis de satte en tier

På dette herlige billede, antagelig fra Johansens Restauration ved Grenaa Havn, ses sagfører Andersen stående yderst til venstre. Bagved ham fru Anna Brokmann. Nr. 5 stående er frk. Alma Brokmann, og nr. 7 stående er bankdirektør, senere borgmester Bonke (Bonke blev borgmester, da sagfører Andersen meldte fra). Stregen på nr. 2 fra venstre (siddende) fører til navnet »Post-Peter«, føreren af postbåden Grenaa-Anholt i 30 år.

ind på en bog i Sparekassen, så var den blevet til 20 kroner om 20 år. Tanken om, at man eventuelt kunne tage den ud inden, faldt ikke sagføreren ind - det var jo ikke meningen ...

I et par festsange i sagførerens efterladte papirer ses, at vennerne satte ham meget højt, når de samledes i festligt lag. Hjemme var sagføreren en hyggelig vært, og det er ganske afgjort, at han var hyggelig og rar at gæste.

Som det fremgår af alle skriverier om ham, var sagfører Andersen et godt og solidt menneske, der kun havde venner. Det gamle ord: »Han var lige så god som han var stor« passede på »Sagføreren«, som man altid kaldte ham. Hans virke i Sparekassen kan jeg ikke udtale mig om, men jeg kan tydeligt erindre, at der omkring Sparekassen var en ganske særlig atmosfære, præget af solidaritet og forsigtighed. Alt var uhyre gammeldags, og Sparekassens mænd var altid ældre og yderst agtværdige herrer. Nedskriveren og »den unge pige« satte, vi havde nær sagt selvfølgelig, deres sparepenge ind hos sagføreren, men det var først under den senere direktør Neergaard, der så sandelig var en ganske anden type end sagføreren, at vi ønskede at *låne*

penge i Sparekassen. »Det kan De vist ikke klare!« sagde direktøren om et lån i et hus. Det skabte nogen fortrydelse, men »den unge pige« har da stadigvæk lidt på den bog, »sagføreren« anbefalede så varmt.

Alle i byen så op til sagfører Andersen, og for ham (og for øvrigt for flere af mændene i Sparekassen) var det en selvfølge at hjælpe, hvor det stod småt til. Nedskriveren har været i forbindelse med en af de drenge, der f.eks. ved juletid blev sendt ud med et bundt konvolutter (»og der var sørme mange!«) til ældre, enlige damer eller til folk, der på en eller anden måde var kommen i berøring med sagførerens hus. Har også kendt en dame, der ligefrem »kalkulerede« med sagførerens konvolut op mod jul ...

Når sagfører Andersen færdedes i byen, blev han hilst af alle med smil, ikke mindst af de små: Sagføreren havde altid flødekarameller i frakkelommen og delte ud af dem med en lille munter bemærkning.

Sagfører Andersen valgtes - næsten som en selvfølge - i 1919 til Grenaa bys første folkevalgte borgmester. Valget blev anerkendt fra alle sider - men det var slet ikke noget for sagføreren. Det ligger nær at antage, at han har været dybt ulykkelig over at blive revet ud af den fredelige tilværelse i Sparekassen og ud i det mere pulserende liv i kommuneforvaltningen. Han skyndte sig, som det fremgår af en af sangene i efterladenskaberne, »at få en attest« fra doktoren og frabad sig borgmesteræren af helbredsmæssige årsager. Det morede selvfølgelig hele byen. Det må antages, at man slet ikke havde informeret sagføreren om, at man havde i sinde at vælge ham - men alle forstod godt, at sagføreren ville have fred ...

Sagfører Andersen var en herlig type i det gamle Grenaas fredelige dage. Han døde 1936 og fik de smukkeste nekrologer, der kan tænkes. Han hviler på Grenaa Kirkegård sammen med den Brokmanske familie.

Småbørnsskoler og private skoler i Grenaa gennem tiderne

Af J. A. Nielsen.

Under arbejdet i Grenaa Egnsarkiv har besøgende gentagne gange rettet kritik mod Carl Svenstrup og hans »Grenaa Bys Historie« - ganske overraskende! F.eks. udtrykkes der misbilligelse af, at »Frk. Poulsens Skole« ikke er nævnt med et ord, og dette gav anledning til en indsamling af stof vedrørende denne skole.

Under dette arbejde kom det frem, at der faktisk havde været en hel række private skoler for mindre børn i Grenaa. Den tidligste, der er fundet, er fra 1874. Da averterer C. Jørgensen om en skole, og i 1875 er der annonce i »Grenaa Folketidende« om: »Den private Drengeskole: C. Jørgensen, Brænderigaarden«. Nævnte gård er Lillegade 41, hvor der engang var et brændevinsbrænderi.

1879 er der åbenbart nogle, der har generet skoleholderen. Hun har nu en annonce i Grenaa Folketidende sålydende:

Mærk!
Da der fra forskellig Side med en god Villie arbejdes paa at ruinere den Skole, der uden Protektion eller Understøttelse er dannet alene ved egen Udholdenhed og Flid, hvorfor jeg nødig vil have den ødelagt, saa anbefaler jeg mig herved til enhver, der føler sig overbevist om, at jeg lige saa godt nu som tidligere kan frembringe et godt Resultat - endskønt jeg *kun* er - en kvinde.
Grenaa, den 23de Maj 1879.

Ærbødigst
C. Jørgensen.

30. oktober 1879 ny annonce:
Onsdag den 5. November 1879 begynder jeg atter min Skole for Børn fra 5-15 Aar og for Voksne i forskellige Kursus. Jeg vil være at træffe i min Bopæl i Hr. Asmussens Gaard, Lillegade, Tirsdagen den 4de November.

Et rigeligt Antal Elever ønskes indmeldt, saa jeg kan faa Lejlighed til at anvende mine Kundskaber.

Ærbødigst
Christine Jørgensen.

Der er åbenbart nogle, der har generet skoleholderen! Senere ses ikke noget om denne skole.

Carl Svenstrup nævner »Student Hansens Drengeskole«, der »foruden at meddele almindelig realundervisning« også forberedte til optagelse i latinskolen, en sådan eksisterede i Grenaa til 1893 og efterfulgtes af Bertelsens Realskole. Ved denne skole (nu De gamles Hjem i Lillegade) oprettedes en børnehave i 1904, og det er nu første gang der nævnes en speciel børnehave, altså en »skole« for mindre børn.

Frk. Manon Krebs (senere fru pastor Dantzer) havde et pigeinstitut i Storegade 10-12. Efter ægteskabsindgåelse fulgte en hel række frøkener i denne skole, bl.a. frk. Richter. En anden pigeskole oprettedes i 1880erne af frk. Louise Lyngbye.

Frk. Richter opgav sin skole i 1895, og en række forældre oprettede da et pigeinstitut og byggede hus til det, det nuværende Vestergade 8, der kaldtes »Pigeskolen« - og vel kaldes sådan af mange ældre grenaaensere den dag i dag.

Bertelsens Realskole var til at begynde med kun for drenge, men fra omkring 1890 kunne også piger optages. Denne konkurrence medførte, at pigeinstituttet måtte opgives 1908. Driften blev for dyr. Huset blev beboelsesejendom, og det kan nævnes, at lejligheden til venstre i stuen kostede 250 kroner - om året!

Ved siden af disse skoler, som Carl Svenstrup omtaler udførligt i bind C, side 730-732, fandtes flere andre private småbørnsskoler i byen. To brødre fra ca. 1920 skriver i deres barndomserindringer, at de »gik i Toft Andersens skole nederst i Storegade«. Det var nok nærmest lidt snobberi fra forældrenes side, skriver den ene, for forældrene havde slet ikke råd til sligt!

Fra udflugt til Benzon Skov, et meget brugt udflugtssted i gamle dage. Foran fra venstre: Dalia Meier, ukendt, Karen Andersen, Lilly Skov, ukendt. Midterste række fra venstre: Ellen Jørgensen, Tutte (?) Jørgensen. Alice Granath. Signe Mors, Gudrun Christensen, Anna Holch, Svend Hansen. Bagved fra venstre: Ukendt, Carl Sørensen og Erik Buhl.

Sådanne småbemærkninger fortæller om en småbørnsskole, der ellers ikke er omtalt noget sted. Toft Andersen var bl.a. sanglærer ved skolen i Vestergade, og det var hans hustru, datter af fabrikant A. Bilde, der sammen med en kompagnon oprettede en privatskole i Storegade 56 (huset ejedes i en lang række år af familien Therkildsen). Fru og hr. Toft Andersen havde lært hinanden at kende i Th. Langs skole i Silkeborg, og de byggede villaen i Posthaven (ved Vestre Skoles idrætsplads) i 1918. Om grunden til denne villa kan fortælles, at socialdemokraterne i byrådet ikke ville sælge den, men flertallet ville godt. Fabrikant Bilde har nok haft indflydelse - han var en fremtrædende mand i byen i lange tider ... 1921 blev Toft Andersen ansat ved seminariet i Haderslev.

I Carl Svenstrups billedsamling findes et billede fra »Frk. Neergaards Pogeskole« i Storegade 73, hvor frøkenes fader, læge Neergaard, boede. Her ses i en flok elever, hvoraf enkelte stadig lever i Grenaa, Hugo Svenstrup. En elev fra en anden skole har fremført den tanke, at »den rigtige skole« ikke var ynder af disse pogeskoler, men

Frk. Neergaard havde omkring 1914 en børnehave i Storegade 73. På Carl Svenstrups billede ses fra venstre: Thorvald Poulsen, Henning Vogelius, Ragnhild Lyngsøe, Hakon Lyngsøe, Gerda Hellemann Nielsen, Svend (?) Gad, Mogens Thykier, Irma Hornsleth (senere Meldgaard Nielsen), Egil Hornsleth, Ingeborg Gad og Hugo Svenstrup.

Carl Svenstrup har åbenbart været en undtagelse, da Hugo går hos frk. Neergaard!

I en gammel avis averterer en dame, at hun agter at oprette en privatskole ved Grenaa Havn. Dette er alt, hvad der foreligger om denne sag udover, at kommunen erklærede sig villig til at yde et beskedent tilskud til en påtænkt småbørnsskole, der åbenbart ikke blev til noget.

Børnene ved Grenaa Havn måtte gå til skolen på Vestergade (Havnevejskolen lå jo i Gammelsogn). 1912 indviedes en forskole ved Søgade (nuværende Simon Peters Kirkesal. Forskolen ved Grenaa Havn var kommunal, men nævnes for oversigtens skyld).

I Mogensgade har der været hele tre småbørnsskoler. Den ene af dem, frk. Sørensens, startede i ejendommen Havnevej 7. Bogbinder Jens Nis-Hansen, Randers, fortæller, at han gik her en tid omkring 1920. Skolen lå i Gammelsogn, og frk. Sørensen havde en logerende, der var krigsinvalid og fik pension fra Amerika. Når frk. Sørensen skulle et ærinde i byen, passede »Overlæreren«, som børnene kaldte den logerende, børnene. Vor hjemmelsmand faldt engang i den åbne kloak i gården, hvor vandet fra vasken løb ud - det lugtede fælt!

Frk. Sørensen flyttede til Mogensgade 4, en tidligere avlsbrugerejendom, og adskillige grenaaensere vil den dag i dag mindes deres tid hos frk. Sørensen og »Overlæreren«. Denne sidste var en meget stilig herre, der med sit stive ben var en kendt skikkelse i gaden.

1923-28 havde frk. Elisa Marie Müller-Kaysen, nu fru Høvring, Fuglevænget 60, en børnehave i Mogensga-

Frk. Müller-Kaysens børnehave i årene 1923-28. Her på tur i Anlægget. Foto: Carl Svenstrup.

de 7. Der var så mange børn, at de måtte deles i to hold på 10-15 stykker. Fru Høvring fortæller, at børnene var hende til meget stor glæde, og de inviterede hende til deres fødselsdagsfester. Dér måtte der nu snart siges nej tak! Børnehavens indretning var yderst beskeden i små lokaler. WCet var ude i gården, og møblerne var delvis ting fra »Pigeskolen« i Vestergade, hvor familien Müller-Kaysen havde sit hjem. Da skolen her ophørte, blev en del møbler sat på loftet, og nogle af dem kom nu i brug i Mogensgade. Fru Høvring fortæller om dejlige ture »med madpakken« i Anlægget (»Det er nu slet ikke det, det var engang!«) og om ekskursioner ud langs markerne. Ved ægteskabs indgåelse nedlagdes skolen, og fru Høvring rejste fra sted til sted med sin postmester, der var grenaadreng, indtil de som pensionerede slog sig ned i Grenaa.

Den private skole, der vides mest om, er »Frk. Poulsens Skole«. Ved indlevering af en større samling billeder fra isenkræmmer Peter Jørgensens dødsbo fremkom en række billeder fra denne skole, og ved efterforskning måtte det konstateres, at der ikke stod spor om den i byhistorien.

Fhv. sparekassedirektør Andreas Allermann var med i et elevhold på billederne, og ved kontakt med ham, oplystes det, at frk. M. Poulsen boede i Mogensgade 9, stuen til venstre. Her i lejligheden foregik det hele. Eleverne sad ved et par lange borde, og piger og drenge undervistes sammen. Frk. Poulsen var en meget dygtig lærerinde, og »hun lærte os virkelig meget«, siger Allermann. Det passede ikke overlærer Juul, at vi gik i frk. Poulsens skole og ikke kom i kommuneskolen fra skole-

Piger fra frk. Poulsens skole 1913. De fire bagerst: Petrea Jensen, Elna Iversen, Anna Holch. De fem i midten: Elna Willesen, Signe Mors, Elisabeth Thrane Larsen, Valborg Mors, Kathe Herlitscheck. Foran: Karen Andersen, Ingrid Jensen og Margrethe Møller.

Drenge fra frk. Poulsens skole 1913. Bagerst fra venstre Aage Sørensen, Aage Møller, frk. Poulsen. De fem i midten fra venstre: Carl Sørensen, Andreas Allermann, Aage Jensen, Knud Larsen, Svend Hansen. Foran: Erik Buhl, Henry Sørensen.

tidens begyndelse. Vi gik hos frk. Poulsen til 3. klasse, og overlærer Juul arbejdede for at få os over fra 2. klasse. Overlæreren var nødt til at anerkende frk. Poulsens dygtighed og grundighed. - Fru redaktør Jørgensen, der var født Boserup, hjalp frk. Poulsen med undervisningen, og frk. Ingeborg Møller, den senere fru isenkræmmer Peter Jørgensen, vikarierede sommetider. Hermed har vi grunden til, at nævnte billeder er opbevaret i familiens gemmer.

I 1926 er frk. Poulsen noteret i skattebogen som fhv. lærerinde. 1928-29-30 nævnes damen som fhv., og i 1931 nævnes hun ikke mere på det sædvanlige sted. Hendes gravsten findes stadig på Grenaa Kirkegård. Lidt trist er det, kun med gravsten og ellers intet.

Frk. Poulsens indtægter var åbenbart beskedne. I 1912 gav hun 18 kroner og 40 øre i skat (pr. år!), i 1925: 4,95 og i 1930: 4,90. Det er tydeligt, at frk. Poulsens frugtbare arbejde med børnene ikke var godt betalt.

Forskellige har nævnt skolen som en »pogeskole«, og sådanne nævnes i byhistorien. A. Allermann hævder imidlertid, at han aldrig har hørt denne benævnelse om skolen - »vi sagde altid frk. Poulsens skole«, siger han.

I 1915 havde Grenaa Byråd en vældig debat om fællesundervisning af piger og drenge i kommuneskolen. Man kunne spare en lærer ved at oprette en fællesklasse i stedet for en pigeklasse og en drengeklasse. Fællesklasser eksisterede ikke i kommuneskolen, og de var ikke populære. I byrådet var der vidt forskellige meninger. Et par af dem noteres her: - Jens Jensen (købmand) fremhævede frk. Poulsens sko-

le, hvor der kun undervistes af kvinder og opnåedes gode resultater. - Karl Petersen (kulhandler): Frk. Poulsens skole viser jo, at fællesundervisning udmærket kan lade sig praksisere.

Fru Ellen Normann Jensen, datter af snedkermester A. M. Sørensen, Storegade 14, fortæller under besøg i Grenaa Egnsarkiv om skolen:

»I frk. Poulsens skole sad vi ved tre lange borde, der havde navne: Nederstræde, Mellemstræde og Overstræde.

Vore karakterbøger var regningsnotater.

Vi kom i borgerskolens 3. klasse fra frk. Poulsen og blev altid placeret nederst i klassen. Frk. Poulsens skole var ikke velanskrevet blandt borgerskolens lærere og hos overlæreren. Når vi kom til omflytning, rykkede vi hurtigt op i øverste ende af klassen. Vi erhvervede os udmærkede kundskaber hos frk. Poulsen.

Når vi som 5-årige begyndte i skolen, havde vi lidt håndgerning og tegnede og sådan noget. Efterhånden gik vi så over til det mere alvorlige og lærte at læse og regne. Det var den almindelige mening, at frk. Poulsens skole var en god skole, og forældrene sendte gerne deres børn til den.

Vi havde et frikvarter på en halv time. Jeg løb gerne hjem, for jeg kunne ikke lide at gå på WC ved skolen sammen med de andre!

Til hver lejlighed i huset hørte et »tørvehus«, et brændselsrum, i skure i gården. I et af disse rum lavede en dreng fra lejligheden i stuen til højre, Carl Hougaard, mekaniske apparater, og hele skoleklassen fulgte eksperimenterne. For at kunne se kravlede nogle helt op i tørvene, så tilskuerne stod i en kreds om de spændende »mekanikker«. (Carl Hougaard blev naturligvis mekaniker og havde forretning på Havnevej).

Jeg håber, at mine udtalelser kan være med til at forevige mindet om en dygtig lærerinde, der havde et fortræffeligt greb på at lære os noget«.

Frk. Carla Herbst siger, at frk. Poulsen »var en bister en og gal, men meget dygtig. Klassen sang hver morgen en sang, mest »I østen stiger solen op«.

Postmester Knud Høvring (svoger til førnævnte fru Høvring) skrev omkring 1960 i Grenaa Folketidende fortræffelige erindringsbreve fra det gamle Grenaa og siger, at hendes skole havde lokaler hos malermester Wessing i Storegade 28. »Frk. Poulsen fortalte så levende om Tivoli, at det skuffede, da jeg så det!«

I Hammelev præstegård under krigen

Af sognepræst i Hammelev (1932-1945), Vilhelm Krarup, Åstrup ved Fåborg.

Udgiveren af Grenaa-bogen har bedt mig om at fortsætte det, jeg skrev i bogen fra i fjor, og fortælle nogle flere enkeltheder. Han må have ment, at jeg sluttede af for hurtigt, og det kan der måske være noget om. For jeg fortalte ikke noget om, hvordan det gik til, at vi meget brat måtte forlade præstegården og gå »under jorden«. Denne bratte afslutning på artiklen havde sin forklaring. Der er ting, man ikke holder af at tænke på og endnu mindre at tale for meget om, og til den slags hører for mig netop det, der blev anledningen til vor hastige, men for os selv ikke helt uventede flugt. Inden det (måske) vil lykkes for mig at overtale mig selv til at berette herom, vil jeg imidlertid først standse ved forskellige mindre hændelser, der kan være med til at tegne et billede af det lidt urolige daglige liv og den stemning, der bar det.

Der kom mange besøgende til præstegården i de dage. Nogle var velkomne, andre knapt så velkomne. Til de første hørte de mange kurerer, der kom med ordrer eller meddelelser fra hovedledelsen, især fra Toldstrups hovedkvarter. Det var ofte de samme og efterhånden kendte ansigter, først og fremmest »Bloch«, som jeg omtalte i fjor, og »Bendt«, en granvoksen ung dansk officer, der havde gjort vejen om ad England. Han døde i fjor samtidig med, at hans erindringsbog om krigens oplevelser udkom: Frits Vang: Faldskærmsmand og sabotør. Også en kurerpige fik vi en dag besøg af, en livlig og energisk dame. Fru Jensen kaldte hun sig, og da hun skulle tilbage til Aarhus, fulgte jeg hende til toget i Grenaa. Efter krigen traf jeg hende. Det viste sig at være den kendte, nu afdøde læge, Kirsten Auken. Hun hånede mig, fordi jeg på gåturen til Grenaa hele tiden havde kaldt hende frøken Jensen, skønt hun tydeligt nok havde været i syvende måned, men den slags småting havde jeg slet ikke hæftet mig ved. Jeg tænker, at det må have været Sven Auken, der på den måde besøgte præstegården.

En anden kvindelig udsending fik vi også besøg af, men hun var knap så velkommen. Hun kom fra Aarhus med en hilsen fra biskop Hoffmeyer og medbragte blomster til min kone. Det drejede sig ikke, som man skulle tro, om noget kirkeligt, men man havde i Aarhus taget sig af nogle wallonske desertører. Det var Belgiere, der var blevet tvangsudskrevne til tysk militærtjeneste. Og nu ville biskoppen og hun så mindelig bede os om at få dem sendt til Sverige. Vi var ikke glade for det. Af flere grunde. For det første tydede besøget på, at det var almindeligtkendt, at der var en rute fra Grenaa til Sverige, hvad der var os ubehageligt at tænke på. For det andet var vi meget mistroiske overfor desertører. Selv om vi havde ondt af dem, vidste vi aldrig, hvor pålidelige de var. Det kunne meget vel tænkes, at de var blevet tvunget til at deltage i et tysk arrangement til opsnuselse af frihedskæmpere og modstandsbevægelse, og altså både hun og den gode biskop var hoppet på en limpind. Sligt var set før. Kort sagt: Hun blev ikke særlig venligt behandlet, men hun var en meget energisk og indsmigrende dame, der ikke sådan lod sig afvise, og som de skikkelige folk, vi inderst inde er og også dengang var, endte det med, at vi lovede hende at hjælpe. Wallonerne kom så til os og blev ved hjælp af dr. Stefansson anbragt »i pleje« i Gjerrild, indtil den dag kom, da de skulle sendes videre. Det var ved den lejlighed, at Henningsen (den senere byleder i Grenaa, Henning Hansen) og jeg kørte galt syd for Veggerslev i en af de biler, vi havde »lånt« af politiet, og Henningsen fik en mindre hjernerystelse. Vor brillante vognmand, Alfred Nielsen fra Veggerslev, fik bilen hevet op af grøften, og jeg kørte ind og afleverede Henningsen på sygehuset i Grenaa.

Næste morgen blev jeg ringet op af en meget forskræmt overlæge Klindt, der bad mig omgående komme ind på Sygehuset. Jeg anede det værste og fór derind på min cykel og blev mødt af overlægen, der førte mig ned i den inderste mørke kælder, hvorfra han frembar en revolver, der var fundet på »patienten«. Jeg var lettet og det samme var Klindt ved at komme af med den. Han var ellers god nok, men der arbejdede jo mange forskellige slags mennesker på sygehuset. Da dagen kom for Wallonerne, hentede jeg dem om aftenen i Gjerrild, hvor den ene vist i mellemtiden havde »forlovet« sig med en Gjerrildpige. Da jeg sammen

med dem steg ind i toget fra Gjerrild til Grenaa, var der kun én medpassager, hvad jeg var svært glad ved - indtil jeg opdagede, at det var en af de mest tysk- og nazivenlige borgere i Hammelev. Så var glæden forsvundet, og forskrækkelsen blev ikke mindre, da de to desertører begyndte at snakke højt på deres udenlandske. Jeg satte mig til deres forbavselse langt fra dem og lod,som om jeg ikke kendte dem og fik med tegn og sære fagter dem til at tie stille. Ved trinbrættet i Hammelev steg Hammeleveren ud og så undrende på mig, der blev siddende. Det var den slags oplevelser man ikke var glad for, men den gang gik alt nu godt.

En anden mindre behagelig oplevelse under krigen var en begivenhed, som efter krigen fik en beklagelig, men uundgåelig følge. Lige fra vi i januar 1933 var kommet til Hammelev, havde vi haft lidt selskabelig omgang med nabopræsterne, sådan på omgang. Ikke i den store stil. Det var økonomien slet ikke til. Men vi inviterede til aftensmad hos hinanden engang imellem, med hele eller halve års mellemrum. Engang et godt stykke inde i krigen blev vi inviteret til aftensmad hos Veggerslevpræsten, pastor Vedsted. Vi havde sagt ja tak og var beredte til at cycle dertil, da vi blev ringet op af fru pastor Andersen, der sagde, at hun lige havde fået at vide, at en af døtrenes tyske officersvenner også ville komme, og derfor havde de ringet afbud, og det samme havde også Gjerrildpræsten gjort. Det var ham, der havde fortalt det. Det var klart, at vi gjorde det samme. Ingen af os kunne tænke sig at deltage i selskabelighed, hvor også tyske militære kom. At pastor Vedsteds tog os det ilde op og slet ikke kunne forstå begrundelsen, måtte vi finde os i og gjorde det. Men at netop disse afbud skulle blive de afgørende for hans afskedigelse efter krigen, havde vi af gode grunde ikke forestillet os - men sådan blev det. Ingen af os kunne jo lyve os bort fra afbudene. Havde pastor Vedsted haft en anden tjenestemandsstilling, ville han blot være blevet dømt til forflyttelse og evt. degradering, men på grund af præsternes ansættelse som menighedsrådsvalgte kunne sligt ikke lade sig gøre. Dommen kom derfor ikke til at stå i rimeligt forhold til forseelsen. Normalt straffes tankeløshed jo ikke så hårdt.

Skete der altså ubehagelige ting ind imellem, så kunne de dog ikke jage de opmuntrende og glædelige stemninger på flugt. Ikke blot var der de mange mennesker, der skulle viderebefordres til Sverige, og som det kunne være oplivende at tale med, men først og fremmest var der alle de lokale, som regel yngre og unge, der uden store ord viste forståelse for, at det ikke kunne nytte blot at afvente begivenhedernes udvikling med hænderne i skødet. Jeg vil ikke her nævne navne, skønt det er fristende nok, men det ville være uretfærdigt mod dem, der ikke blev nævnt. Det tør siges, at det mest opløftende i disse ellers så tunge og nedslående år var mødet, samværet og kammeratskabet om det fælles mål: Tyskerne ud af landet og Danmark atter frit. Der var ingen slinger i valsen og ingen indbyrdes gnidninger. Alle underordnede sig opgaven og alt privat blev skudt til side. Det var det, der gjorde, at det er svært at mindes den tid som »de fem forbandede år«, ja, man kan fristes til dagen i dag, der jo også har sin »forbandelse«, at ønske den samme vilje til fælles løsning af opgaverne med tilsidesættelse af mere private hensyn, hvad enten de er af faglig, partimæssig eller anden art.

Men de spændende, men også opslidende dage fik en brat ende. Vi havde hele tiden vidst, at det *kunne* ske, men selvfølgelig håbet, at det ikke *ville* ske, men forøvrigt skubbet tankerne derom i baggrunden og blot iagttaget så megen forsigtighed som muligt. Som allerede nævnt i fjor var det folkesnakken, vi var mest bange for, og det blev også den, der blev medvirkende til den bratte ende, der kom. Det gik til på følgende måde:

De naturlige modtagelser af våben nedkastet fra luften fortsatte løbende og var ved at blive rutine. Selv containere, der blev hængende i træer eller faldt i mosehuller, havde vi vænnet os til, men der var én vanskelighed forbundet med disse modtagelser, som det aldrig blev rutine at overvinde, nemlig den at finde sikre skjulesteder for alt det modtagne »gods«. Helst steder, hvor vi senere ugenert kunne pakke indholdet ud og sortere det. Jeg ser endnu for mig en skare i nattens mulm og mørke fortvivlet gravende i de gamle kalkophobninger i Kirial for midlertidigt at skjule containere dèr. En helt håbløs grund var det at grave i. Bedst var det, når containerne kunne bringes under tag med det samme. Så fik jeg den idé, at nogle af de tomme udbygninger på den gamle Christiansmindegård måtte være velegnede. Gården lå godt gemt bag en gammel beplantning, og det meste af jorden var forlængst udstykket, så alle de gamle længer og småhuse lå mest og forfaldt. Der måtte være gode muligheder, syntes jeg, og en dag tog jeg derop og talte med den

unge gårdmand, Rasmus Rasmussen, der kun havde haft gården i få år. Jeg ville gerne leje det gamle fodermesterhus til kartofler, sagde jeg til ham med et blink i øjet, og han skulle nok få en pæn husleje. Han var villig og jeg antog dengang og gør det endnu, at han forstod meningen. At den ikke blev sagt direkte var for hans egen skyld, så han i påkommende tilfælde kunne sige, at han intet vidste. Han godkendte lejemålet og var også indforstået med, at kartoflerne måske ville ankomme på lidt sære tidspunkter, hvad han slet ikke skulle lade sig genere af. Det gik godt i lange tider, og det lille forfaldne hus inde på gårdspladsen blev i bogstavelig forstand sprængfyldt med gode sager.

En lørdag aften i december 1944 sad jeg alene i præstegården og skrev på min prædiken til næste dag. Min kone og vore børn var rejst til Hyllested præstegård for et par dages afslapningsbesøg hos pastor Sadolins - eller havde jeg anet, at der ville ske noget, siden jeg havde foreslået det? Det kan jeg ikke svare på. Vor faste »logerende«, Søby, vor militære sagkyndige og chef, var ikke hjemme. Han havde sagt, at han lige ville hente lidt sprængstof i depotet på Christiansminde til nogle øvelser. Medens jeg sad og skrev, hørte jeg sagte pik på ruden, og da de blev ved, åbnede jeg yderdøren og råbte: »Hvem der?« Det var Søby, der var kommet tilbage. Han havde løbet de 6 kilometer hjem og var nu bange for, at der måske allerede havde været fremmede i præstegården. For der var sket ham følgende: Da han i mørket gik ud af fodermesterhusets eneste yderdør, var han blevet beskudt. Han var hurtigt sprunget tilbage og havde slået døren i og var derpå sprunget hovedkuls ud af køkkenvinduet i den modsatte side. Råddent og mørt var det, og han havnede i brændenælder og styrtede bort. Et forsøg på at vende tilbage for at hente cyklen var blevet mødt med fornyet skydning, og nu stod han i min stue efter den lange løbetur. Begge var vi straks klar over, at nu var der kun én ting at gøre: At komme væk inden tyskerne kom for at hente os. I en fart samlede vi det vigtigste sammen, som skulle fjernes, og cyklede ud af præstegården. Først ned til lærer Sørensen i skolen. Han blev vækket af sin søde søvn og fik besked om at sende bud ud næste morgen til Stensmark mark, til Thorvald Lassen om at tage til Voldby kirke med deres lille pige, der skulle døbes Majken, og at ringe til pastor Andersen i Karlby og forberede ham og så forøvrigt aflyse gudstjenesterne i Hammelev og Enslev. Lærer Sørensen var straks indforstået. Han hørte også til den faste garde, der havde været med i vores »studiekreds» fra dens start. Så vendte jeg næsen mod Hyllested, hvor jeg overraskede min kone på sengen klokken 5.

Søby derimod tog kun til Grenaa, hvor han fik travlt. For tidspunktet for alt dette var så uheldigt, som det kunne være, idet Toldstrups hovedkvarter lige var flyttet til Grenaa, og mandskabet indkvarteret hos pålidelige folk i byen. Som bekendt var Toldstrup leder af al nedkastning i hele Jylland og meget eftersøgt af tyskerne. Da han havde trådløs kontakt med London, var han nem at spore og måtte derfor stadig flytte omkring. Nu måtte han og hans folk omgående forlade Grenaa for ikke at risikere at falde i en fælde. Det blev Søbys opgave at slå natlig alarm.

Efter nogle dages forløb vendte min kone og jeg en sen aften tilbage til præstegården, hvor ingen endnu havde vist sig, for at tage tøj og andre fornødenheder med, og så rejste vi til Aalborg, hvortil også Søby kom som byleder. Børnene og vor flinke frk. Schmidt kom til deres morforældre i Randers og derfra senere til deres moster i Ulstrup, dog måtte Sten, den ældste, blive i Hyllested af hensyn til sin skolegang i Trustrup. Senere kom han til Glatved skole hos lærer Viggo Pedersens. Vi fortsatte under jorden som modstandsfolk, men det er en anden historie, som ikke hører hjemme i beretningen om Hammelev præstegård. Vi udspredte det rygte, at vi var taget til Sverige, hvad forpagterkonen i god tro kunne fortælle Gestapo, da de ved juletid dukkede op for at hente os.

To ting er der kun tilbage at fortælle. Den ene er forklaringen på, hvordan det gik til, at Gestapo fandt frem til vort depot på Christiansminde. Ved en modtagelse nogen tid forinden havde lastbilerne med de nedkastede og opsamlede containere holdt en time eller to på vejen i nærheden af Christiansminde, idet de ventede på endelig besked om, hvor de skulle hen med deres last. Det var en god regel, at chaufførerne ikke fik endelig besked om deres mål, men blot fik opgivet en venteposition. Selvfølgeligt af forsigtighedsgrunde. Ved en misforståelse var der ikke stillet en mand på post til at dirigere dem videre, så de havde måttet vente, til mandskabet fra modtagelsesstedet kom cyklende. I denne ventetid var de blevet iagttaget af flere, der undrede sig over, hvorfor de holdt der. En, der havde spurgt, fik af Alfred Nielsen den besked, at det skulle han ikke blande sig

i. Nysgerrigheden var vakt, og snakken kom i gang, og den nåede helt ud til Stenvad, hvor der boede en nazimand,og han refererede til de stortalende partifolk i Allingåbro og Randers, og derfra var Gestapo blevet underrettet. Alt dette opklaredes efter krigen. Manden fik sin straf for stikkeri, og derfor skal hans navn ikke nævnes. Men det værste, der kunne ske, skete. Rasmus Rasmussen blev taget med af Gestapo og til sidst sendt i koncentrationslejr, hvorfra han aldrig kom tilbage. Det er det, jeg ikke kan lide at tænke på eller tale for meget om. Det så ud til, at han havde været tavs længe og intet røbet, siden Gestapo først kom til præstegården omkring jul. Hans minde bør æres, og der hænger da også en mindeplade i Enslev kirke.

Inden jeg slutter skal også en anden nævnes, som bør mindes med ære. En af mine gamle konfirmander, Georg Andersen fra Stensmark, blev under krigen reservebetjent i Grenaa og var en ihærdig deltager i modstandsarbejdet. Da politiet blev taget, rejste han til andre egne, hvor han fortsatte som modstandsmand. Han blev skudt, da han var på jernbanesabotage ved Horsens. Han var en kvik og modig ung mand, en af krigens mange danske ofre, som var med til at sikre, at Danmark ved krigens slutning blev anerkendt som krigsførende ikke på tysk side, men på de allieredes.

Reservebetjent Georg Andersen.

Sostrup skovdistrikts gamle stednavne

Nedskrevet af skovrider A. Laustsen, Sostrup.

På en gammel historisk egn, som egnen omkring Gjerrild, vil der naturligt nok være gamle navne på veje, stier, huse m.m. - Disse navne fortæller os noget om en svunden tid.

Omkring år 1700 bestod skovområderne af mindre skovpartier, idet de mange steder var adskilt af moser, enge og sumpområder, der umuliggjorde sammenhængende skovområder. Skovene fik derved karakter af holme, hvor man indtil udskiftningen i 1770'erne havde sine svin gående på olden og heste og køer på græs i den gang ret åbne skove, idet opvæksten blev ædt og megen ungskov brugt til gærdsel.

Mange af egnens bønder lagde naturligt nok navn til disse eng- eller skovholme. Vi har således:

Stenholm (1)
(Stens holm).
Mørkehoved (2)
(Mørks hoved).
Hulkærseng (3)
(Hulkes eng).
Raunehoved (4)
(Rauns hoved).
Raunkrogen (5)
(Rauns krog).
Axelshoved (6)
(Axels hoved).
Wæversholm (7)
(Søren Wævers holm).
Skaarehoved (8)
(kan ikke oversættes).
Rønholmen (9)
(Rønnebærholmen).
Rødengen (10)
(Engen med mange rødkronede blomster).
Langholm (11).
Østerholm (12).
Mellemholm (13).

Alle disse områder var enten dyrket jord eller overladt til naturlig skov. Moser og kær lå mere eller mindre hen og var opholdssted for al slags trolddom. Afløbet fra moserne blev ofte stemt op og benyttet som vandmølle. Vi har således:

Møllekæret (14)
(afløb til Hovaaen).
Brøndstrup Mølle (15)
(Afløb fra Molbomosen og Mølleengene).

Nogle af områderne var kalkholdige, hvor der blev gravet mergel - bl.a. i:
Kalkgravene (16) i Østerholm. Grøfterne, der ledte vand til møllerne, kan ses endnu. Vi har:

Kaags Mose (17).
Hvidemosen (18)
(med hvide birkestammer).
Husmandskærene (20)
(Ved Langholm).
Vib'kjær (21).
Skideneng (22).
Tyskergravene (23)
Krause og Schneider gravede tørv her).
Lunds Kapel (24)
Meget sumpet område i Veggerslevfolden).

Her var der et kørespor i det våde tørveområde, der blev kaldt:
Højderyggen (25).
Degnkæret (26).
Skovriderengen (27) og
Præsteengen (28)
var tjenestejorden.
Hestehaven (29)
(blev benyttet af avlsgården).

Af andre navne på vådområdet er:
Myrholmen (30).
(Moseholmen).
Langvad (31)
(Det lange vadested).
Brokholmen (32)
(Grævlingeholmen).
Valkefjelden (33)
(Her et gangbrædt til Smedelinien).
Stekkersbro (34)
Humlerenden (35)
(Grøften med meget humle).
Tolstrup Damme (36)
(Damme til Tolstrup Hovedgaard, hvor slægten Udsøn residerede. Gården blev nedlagt 1320).
Thrines Sig (37)
(Lille sø).
Albæksigen (38).
Hjortehullet (39)
(Lille sø ved Hjotevejen).
Sasses Sig (40)
(Overforvalter Sass, Benzon).
Vesterkær (41).
Hønsedam (42).
Vesterdam (43).
Mejeridam (44)
(Søerne omkring Benzon).
Tues Sig (45).
Gedekæret (46).
Det forsvorne hul (47)
(det forbandede sumphul).
Vesterlodderne (48).
Mange veje og stier har navne således:
Rimsøsti (49).
Skolesti (50).
Schneidersti (51).
Krausesti (52)
(Ender ved Krausehuset = skyttebolig).
Bagers Linie (53).
Vestre Linie (55).
Den krumme Linie (56).
Lyngsporet (57).
Peder Magnus Spor (58)
Blev brugt af den sidste, der kørte med stude i Gjerrild.
Ved Præstevejshuset (59).
Første Bilspor paa Heden (60).

Husmand Peder Magnus, Gjerrild, holdt store øvelser med unge mænd i sabel-angreb til hest. Han havde i sin ungdom været husar, hvilket prægede han livet igennem. Peder Magnus var den sidste på egnen, der kørte med studeforspand (jvnf. »Peder Magnus Spor«).

Billedet er taget ved »Halekæret« (nu huset Monte Hermosa), hvornår ved man ikke nøjagtigt, men det må have været i tiden fra 1882-1907, idet skovrider Svendsen, Gjerrild, som ses yderst til venstre, da havde sit virke her.

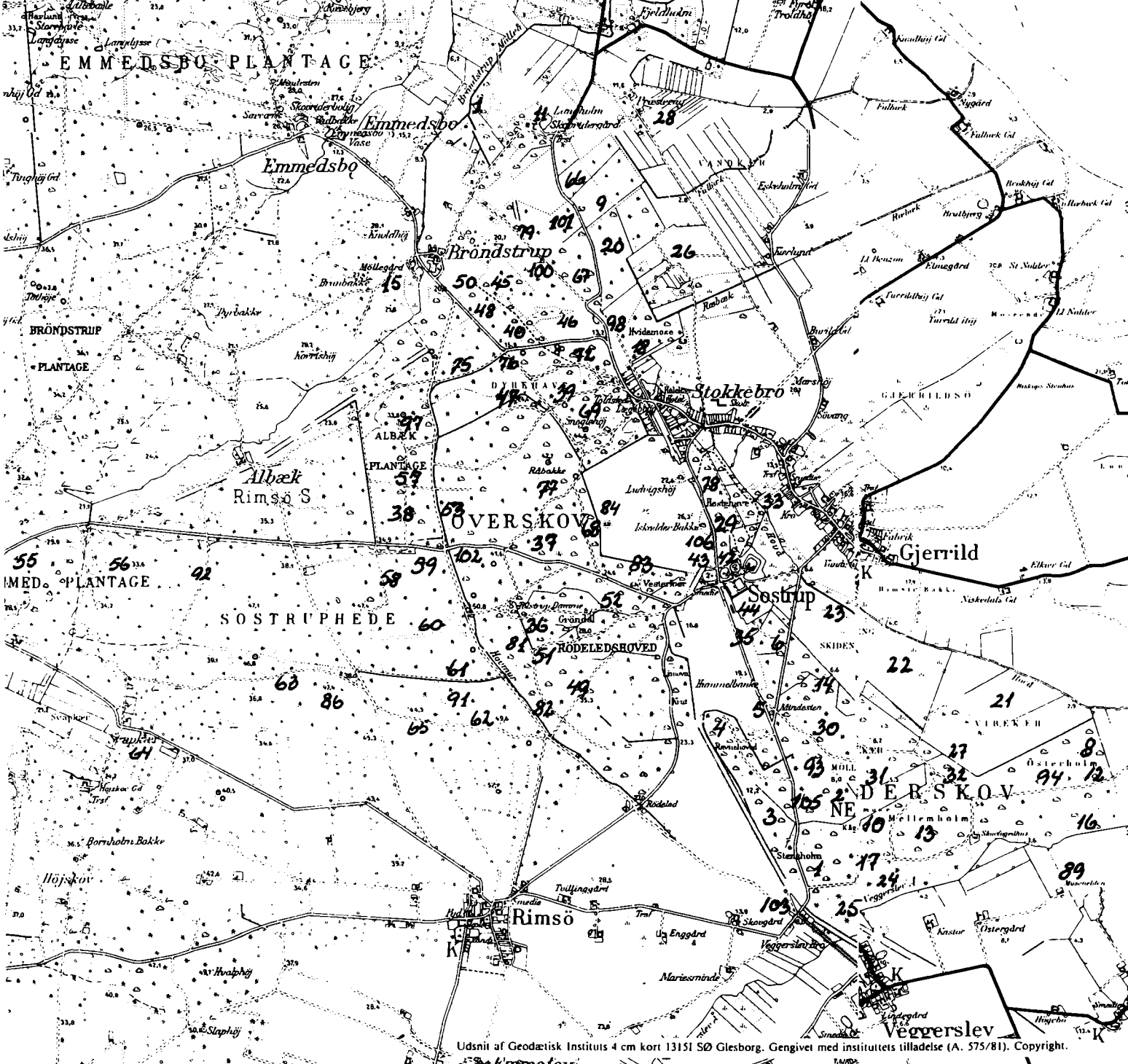
EMMEDSBO PLANTAGE
Emmedsbo
Emmedsbo
Brøndstrup
BRØNDSTRUP
PLANTAGE
ALBÆK
PLANTAGE
Albæk
Rimsø S
ØVERSKOV
SOSTRUPHEDE
RØDELEDSHOVED
Stokkebro
Gjerrild
Sostrup
ØDERSKOV
Rimsø
Veggerslev
Emmelev
Udsnit af Geodætisk Instituts 4 cm kort 1315I SØ Glesborg. Gengivet med institutets tilladelse (A. 575/81). Copyright.

Andet Bilspor paa Heden (61)
(Heden blev tilplantet).
Gammel Randers Landevej (62)
(Som er en fortsættelse af »Rimsø-sti« til Glæsborg-Randers).
Agathevej (63) - der fører fra:
Svapkjæret (64) til Agathelund plantage.
Agathelund (65)
(Blev tilplantet, mens Agathe og Carl Bielefeld var præstefolk i Rimsø-Kastbjerg 1891-1903).
Jens Mathiesens Spor (66)
(Gammel havemand på Langholm, der plantede alle nøddebuskene her).
Hjelms Spor (67)
(Charles Hjelm dyrkede jorden her indtil ca. 1930).
Kammerherrevejen (68)
(Mylius Benzon kørte ofte med kusk på ruten Kammerherrevej-Hjortevej gennem:
Grevens Have (69) = Dyrehaven, langs
Råbakken (70)
Chokoladebakken (71) (Sneglehøj)
Festpladsen (72)
Stokkebro (73) og
Benzon (74) for at se på Overskovens herligheder).
Albækstien (75)
(Nærmeste vej til Albæk-gårdene).
Bommen (76)
(Vej til festpladsen spærret med bom).
Brændevinsstien (77)
(Nærmeste vej til kroen for hovbønderne, der boede langs *Hovmuren,* anlagt ca. 1770-80).
Skydebanen (78)
(Vej gennem Hestehaven blev benyttet som skydebane for flintebøsser mod en vold ved Buscherhuset = den gamle skovridergård, der nu beboes af læge Esben Sørensen).
Drewten (79)
(Kreaturdrift til Gjerrild station).
Rønholmssporet (80).
Huntellundssporet eller
Huntellunden (81)
(Huntel = plag på plattysk).
Møllevejen (82)
(Langs Hovmuren til Brøndstrup Mølle, væltet 1934).
Høsporet (83) - der fører til
Flaskegraven (84)
(Affaldsplads for slottet).

Vi har navne som:
Limovnskrat (85)
(Her gravede man kalk og brændte det i Limovnshuset. Dette blev nedrevet ca. 1905. Kampestenene anvendtes ved bygning af svinehus på Langholm).

Festpladsen i Gjerrild var for et halvt århundrede siden og helt frem til midten af 1960'erne samlingssted for beboerne fra næsten alle sognene på det nordøstlige Djursland. Navnlig huskes måske de årligt tilbagevendende søndagsskoleudflugter med taler af f.eks. lærer Thomsen, Mastrup, og med forskellig underholdning og konkurrence for børnene.

På festpladsen lå der indtil anden verdenskrig et lille såkaldt »Kaffehus« med åbent ildsted. Måske har det i gammel tid fungeret som »Maltkølle«, et sted, hvor Gjerrild-folkene tørrede maltet, der skulle bruges til ølbrygningen, men nogen fast formodning herom har man ikke. I vor tid blev det brugt til kogning af vand til festdeltagernes medbragte kaffekander.

Dora Svits Hus (86)
(På Heden).
Kuskehuset (87) og
Smedehuset (88) ved Benzon.
Musefælden (89)
(Ved Veggerslev Aa. - Kun een dør i huset).
Brudte Klepper (90)
(Jordlod, kleppe = betyder jordlod med brudt facon).
Brøggers Hus (91)
(På heden).
Reservatet (92)
(Rest af den gamle Benzon Hede).
Sandede Gader (93)
(i Nederskoven, Grøndalen).
Raagekolonien (94)
(Stor plage for egnen i 1930'erne).
Ludvigshøj (95)
(Gammel galgebakke).
Iskjælderbakke (96)
(Benyttet af Benzon).
Lerbakken (97)
(Leret område i Albæk Plantage).
Hønehøj (98)
(Egentlig Hjørnehøjen).
Madshøj (99)
(Egentlig Marshøj).
Brask Høje (100)
(Ved Vesterlodderne).
Ras Kaags Remise (101)
(Rasmus Kaag).
Præsteled (102).
Tornled Rødled (103)
(Tornledhus)
(Var oprindelig afspærret om natten).
Svalebøgen (104)
(Den svalende bøg), ca. 1580.
Artilleribøgen (105)
(Artilleristillingen i 1864).
Frederik den VII's Eg (106)
i Hestehaven. (Her blev majestæten og grevinde Danner modtaget 5. juni 1851 af stamhusbesidderen.

Da Gjerrild-banen lukkede

Den 30. juni 1956 indstillede Gjerrild-banen driften og, Årbogen bringer en lille billedreportage i anledning af 25-året for lukningen.
(Udlånt af Nørre Djurs Egnsarkiv).

Sidste damptog fra Grenaa Vestbanegård, som bygningen benævnedes til forskel fra Stationen (DSB).

Motorvogn M4 med værkmester Gustav Olling.

Et par af banestationerne, der alle lignede hinanden til forveksling. Voldby Station.

Tornled Station.

Det sidste tog forlader Grenaa.

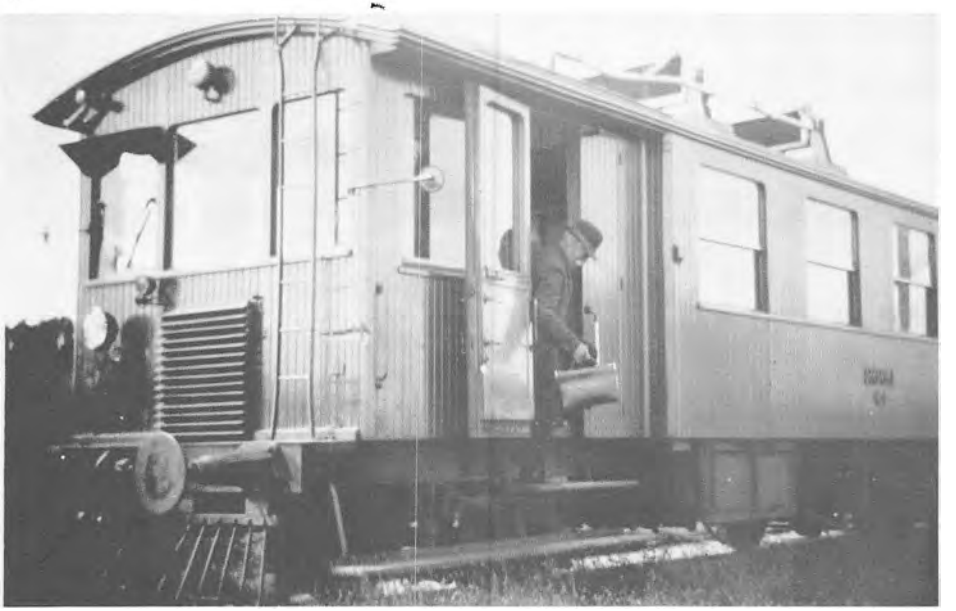

Glæsborg Kær Holdeplads, den sidste dag.

Rimsø Skole på den sidste skoletur på Tornled Station. Manden i midten er lærer Mogensen.

Driftsbestyrer Chr. Erichsen, stationsmester Svend Kruse og togbetjent J. P. Lerche. Billedet er formentlig fra Ramten Station.

Fra ankomsten til Ryomgaard station. På trinbrættet borgmester Aksel H. Hansen, driftsbestyrer Chr. Erichsen, manden på perronen er stationsforstander på Grenaa DSB station, Bagge, yderst til højre i uniform togbetjent J. P. Lerche.

Portør Ilsøe-Hougaard foretager det sidste sporskifte.

Et Spritdepot paa Djurslands Kyst

To Smuglere og deres Hjælpere anholdt, store partier Sprit er kørt til Aarhus.

Afskrift af Aarhuus Stiftstidende, den 15. november 1928:

Opdagelsespolitiet i København har i længere Tid beskæftiget sig med en Spritsmugleraffære fra Djursland, der maaske vil faa et stort Omfang. Man har anstillet Undersøgelser ved Fjellerup Strand, og en Overbetjent fra København i Forbindelse med Politibejent Tecken fra Tranehuse har arbejdet Nat og Dag med Sagen, indtil de omsider er kommet saa vidt, at de har kunnet skride til Anholdelse af tre Personer.

Smugleren, der skød paa Toldvæsenet.
Hovedmanden i Affæren hedder Hansen. Han er en kendt Mand og ofte straffet Spritsmugler, den samme, som i sin Tid i Øresund skød paa en Toldembedsmand, der forfulgte hans Smuglerbaad, saa Tolderen maatte flygte.

Hans Kompagnon hedder Larsen. De har begge indrømmet at have været i Besiddelse af en Del Spritdunke, som de ikke kunde gøre Rede for, og at de havde et Depot paa Stranden ved Fjellerup. Her havde man faaet en Mand, der ejede en Lastbil, til at køre omkring til Aarhus, Ryomgaard og flere Steder med Kasser og Kufferter indeholdende Spritdunke. Det bliver en alvorlig Affære for denne Mand, idet han nemlig i Forhøret har indrømmet, at han vidste, at det var Sprit, han kørte med, og at den var hyret for en stor Betaling.

Smuglerdepotet i det ensomme Hus ved Stranden.
Spritsmuglerne havde deres Tilhold i et gammelt, ensomt beliggende Hus paa Fjellerup Strand, og der er her fundet et stort Lager af Sprit, ligesom en Del Dunke var nedgravet i Sandet.

I Forhøret har de iøvrigt kun indrømmet, hvad man kunde fremlægge Beviser for, men Opdagelsespolitiet tror, at de har mere paa Samvittigheden, og at Affæren forgrener sig ogsaa til andre Steder i Landet, hvorfor alle tre Anholdte i Aften vil blive ført til København, hvor Sagen nærmere skal undersøges. Arrestanterne vil blive ledsaget af hver sin Betjent.

Iøvrigt er Smuglerne fundet i Besiddelse af Revolvere, Rifler og Ammunition. Smuglerierne menes at have strakt sig over lang Tid, lige siden i Sommer, og en stor Del Sprit kan paa den Tid være fordelt rundt omkring i Landet, saa mange andre kan være impliceret i Affæren.

Den fundne Sprit vil nu blive konfiskeret.

Spritsmugleren paa Fjellerup Strand

Landsættes den baltiske Sprit paa Djursland? -
Fiskerlejet som Operationsbasis for omfattende Smuglerier.

Afskrift af Aarhuus Stiftstidende den 17. november 1928.

Fiskerlejet Fjellerup Strand er en 2-3 Kilometer lang, øde Havstok paa Nordsiden af Djursland, midtvejs mellem Grenaa og Randers Fjord. Fra Grenaa naar man dertil ad Landevejen over Kastbjerg, Glæsborg, gennem Overskoven og over Meilgaards vidtstrakte Jorder. Grenaa - Gjerrild - Ryomgaard - Banen slynger sit Staalbaand i en flot Kurve op mod Lejet, men der er ved den nærmeste Station, Tranehuse, fire Kilometer fra Fjellerup By, og herfra ud til Fiskerlejet er endnu en Strækning paa et Par Kilometer ad tunge Sandveje. Lyngtotter, Stargræs og Marehalm slaas om Herredømmet paa de magre Arealer, og hist og her, hvor Naaletræet har kunnet slaa Rod, trækker et Læbælte sin fine Linie gennem Landskabet. Men ellers er Terrænet fattigt og nøgent, saa langt Øjet rækker, og hinsides Ødet høres den enstonige Mumlen fra Kattegat, der i Dag er i Oprørshumør, pisket af stride Byger og en brølende Storm fra Vest.

En glimrende Operationsbasis for Spritsmuglere.
Man kan vanskeligt tænke sig en bedre Operationsbasis for Spritsmuglere end Fjellerup Strand. Tilpas afsides og dog i god Kontakt med brugbare Samfærdselsmidler. Selve Lejet bebos af en Snes Fiskerfamilier, fortrinsvis ældre,satte Folk. Længs mod Øst ligger »Thomasminde«, et stateligt Sted med tilhørende stort Røgeri. Stedet ejes af den halvhundredaarige Fisker Thomsen, der er en af Lejets mest ansete Mænd. Men i disse Dage er han

blevet ramt af et haardt Slag, idet hans to unge Svigersønner, Fisker Alfred Hansen og Fiskehandler Laurits Laursen paa en meget ubehagelig Maade er blevet indblandet i den opsigtsvækkende Spritsmugler-Affære, som for Tiden optager Sindene paa Djursland.

I den vestlige Del af Lejet bor Brødrene Aabenhus, to djærve Fiskere i 50 Aars Alderen. De bebor hver sin Ejendom, der ligger et Par Hundrede Meter fra hinanden, og midt imellem dem findes et lille hvidkalket, straatækt Hus, som tilhører den yngste af Brødrene, Jensenius Aabenhus. Husets ene Halvdel anvendes til Røgeri, den anden Halvdel, der bestaar af et Par Opholdsværelser med Køkken, lejes regelmæssigt hver Sommer ud til Landliggere. Dette Hus er i Øjeblikket beslaglagt af Politiet, som i denne lille Lejlighed anholdte den længe eftersøgte Spritsmugler Carl Larsen, almindelig kendt under Navnet Skelskør-Larsen.

Rejsende i Tovværk, Metal og forskellige andre Ting.

Vi aflagde i Formiddags et Besøg i Fiskerlejet, hvor vi havde Lejlighed til at tale med flere af Fiskerne. Gennem Jensenius Aabenhus fik vi følgende interessante Beretning om »Skelskør-Larsen's« Færden i Lejet:

Carl Larsen, der er en ca. fyrretyveaarig Mand, kom til Fjellerup Strand en Gang i Sommer, vistnok i Juli Maaned. Han lejede sig ind hos Fisker Thomsen paa »Thomasminde, hvor der altid bor Sommergæster i Højsæsonen, og tilsyneladende syntes man godt om ham. Han var velklædt, beleven, holdt meget af at snakke med Folk, og man kan vist godt sige, der var noget tillidvækkende ved hele hans Fremtræden. Han angav at være Handelsmand, der rejste i Tovværk, Metal og forskellige andre Ting, ... Hvad disse »andre Ting« var, fik vi først for sent at vide her i Lejet.

Huset, hvor Smugleren Carl Larsen boede, og hvor Politiet anholdte ham - til højre Spritdepotet. Huset ligger tæt ned til Stranden, og i Billedets Baggrund ses Kattegat.

»Skelskør-Larsen« lejer det lille Fiskerhus.

Carl Larsen, hvilket vist ikke er hans rigtige Navn, rejste bort fra »Thomasminde« i August, men kom senere tilbage i September eller Oktober. ... Kendte De ham personlig? ... Ja, han kom jævnlig heromkring og vilde snakke. Og den 3. November kom han for at spørge, om han kunde leje det lille Hus, da der var saa megen Uro paa »Thomasminde«. Vi snakkede lidt om Tingene og kom tilsidst til en Ordning. Carl Larsen vilde ogsaa have det lille Udhus med, som hører til Huset. Jeg kunde ikke begribe, hvad han vilde bruge det til, men spurgte ham ikke nærmere ud. Og saa flyttede han ind. - Møblerne derude har jeg ingen Brug for, hvis De vil disponere over dem, sagde Larsen, bare jeg har en Seng at sove i, saa klarer jeg mig udmærket. Jeg ligger for det meste paa Rejse om Dagen og stiller ingen større Fordringer til Bekvemmeligheder endsige Komfort.

... Hvad foretog han sig i Lejet? ... Han drev omkring. Han havde sluttet Bekendtskab med Thomsens Svigersønner, Alfred Hansen og Laurits Laursen, og dem søgte han stadig. Laursen, der er i Slutningen af Tyverne, har en lille Lastbil, som han bruger til sin Fiskehandel, og den befordrede hyppigt Carl Larsen mellem Fiskerlejet og Tranehuse Stationsby, undertiden ogsaa længere sydpaa, men ingen faldt paa at nære Mistanke til Laursen. Baa-

de han og den jævnaldrende Alfred Hansen sad godt i det og behøvede ikke at skaffe sig Indtægter ekstra for at leve et jævnt, sorgfrit Liv.

Politimændende paa Tranehuse Station.

Da Carl Larsen havde levet en halv Snes Dage i Huset, ventede jeg egentlig, at han snart vilde rejse, da jeg ikke kunde tænke mig, at han fortsat kunde føre denne Drivertilværelse, vedblev Aabenhus.

»Afrejsen« kom imidlertid mere brat, end jeg havde forestillet mig. Da jeg Tirsdag den 13. ved Halvellevetiden om Aftenen kom op til Tranehuse Station for at tage til en Missionskongres i Aalborg, mødte jeg Politibetjent Tecken fra Tranehuse sammen med den københavnske Opdager Villadsen. De spurgte, om Carl Larsen var hjemme, og efter at jeg havde bekræftet dette, skiltes vi. Politimændene tog kort efter Skelskør-Larsen paa Sengen. Han blev anholdt og ført til Grenaa Arrest.

Alfred Hansen og Laurits Laursen maa dele Larsens skæbne.

Tidligt Onsdag Morgen indfandt Tecken og Villadsen sig paany paa Fjellerup Strand, hvor de paabegyndte en nærmere Undersøgelse. Efter en Gennemsøgning af det lille Hus, hvor der efter Fisker Aabenhus's Forklaring intet af Interesse fandtes, aabnede man det aflaasede Udhus, og her fandtes tyve Dunke Sprit, hver indeholdende 20 Liter.

Spritten blev beslaglagt, og dernæst blev Alfred Hansen og Laurits Laursen afhørt. Den sidste maatte tilstaa, at han havde transporteret adskillige Spritbeholdninger omkring paa Djursland efter Larsens Anmodning. Alfred Hansen var mere forbeholden med sine Udtalelser. Han skulde imidlertid snart komme til kort.

Jorden brænder ...

Carl Larsen har aabenbart haft en Anelse om, at man var ved at komme paa Sporet efter ham, idet han Tirsdag Aften telefonerede til Stationsforstander Nielsen i Tranehuse for at høre, hvornaar det sidste Tog gik, da det var Meningen, han vilde rejse fra Fjellerup.

Han fik ogsaa mobiliseret Laursen, der skulde køre ham til Ryomgaard, men paa Vejen fik Larsen Betænkeligheder, og i Overskoven gav han derfor Laursen Ordre til at vende. Han vilde da køre næste Dag. De vendte om, og næppe var Larsen kommet tilbage og klædt af, før Politiet var over ham. - Næste Dag oplyste Laursen overfor Politiet, at han og Larsen havde haft Spritdunke med paa Turen den foregaaende Aften, og at de var stillet utildækket i Laursens Brændeskur. Da Politiet vilde besigtige dem, var de imidlertid dækket til. Det viste sig, at Alfred Hansen havde besørget dette, og dermed var hans Andel i Affæren ogsaa fastslaaet.

Politi og Toldinspektion arbejder.

Politiet har foretaget et Par Gravninger i Tangen langs Havstokken, i Haab om at finde større Spritbeholdninger. Dette Arbejde har dog hidtil ikke givet noget Resultat. Man agter nu at foretage et meget systematisk Eftersøgningsarbejde i den 10 Hektarer store Plantage, som strækker sig langs Lejet i en Afstand af et Hundrede Meter fra Strandbredden. Det er et vildsomt, forrevet Krat, som er vanskeligt at gennemtrænge, men som paa den anden Side frembyder et ideelt Skjulested for Smuglergods.

Medens Alfred Hansen, Carl Larsen og Laurits Laursen under streng Bevogtning er ført til København, hvor Sagen vil blive behandlet ved 7. Kriminalkammer, arbejder Toldinspektionen energisk paa at komme til Bunds i Spørgsmaalet om, hvor den megen Sprit, som man ved dirigeres fra Balticum til Danmark, gaar i Land. Og muligvis har man nu fat i den rigtige Ende.

Afskrift af Aarhuus Stiftstidende den 26. november 1928.

DJURSLANDS-SMUGLERNE FIK TVANGSARBEJDE

Arentzen i otte, to andre i hver seks maaneder.

Der er i Dag i Byretten hos Dommer Bruun afsagt Dom over Spritsmuglerne fra Djursland, Peter Chr. Arentzen, Carl Larsen (kaldet Skelskør-Larsen) og Svend Aage Sørensen. Som man erindrer, opdagede Politiet, at Arentzen under sine Smuglerier havde staaet i Forbindelse med Fisker Hansen paa Fjellerup Strand, og da Politiet kom til dennes Hus, viste det sig, at han havde Besøg af den kendte Smugler, Skelskør-Larsen. Larsen blev anholdt og ført til København, og senere anholdtes ogsaa Svend Aage Sørensen, medens Arentzen var anholdt i Forvejen.

Arentzen blev idømt 8 Maaneders Tvangsarbejde, Larsen og Svend Aage Sørensen hver 6 Maaneders Tvangsarbejde for Smugleri. Det er vistnok første Gang, at der er idømt Tvangsarbejde for Smugleri.

Fisker Hansens Sag er endnu ikke færdig.

Fra Grenaa Egnsarkiv

Af J. A. Nielsen.

Grenaa Egnsarkiv har i oktober 1981 modtaget en værdifuld samling billeder fra Grenaa Dampvæveri, og årbogen bringer et par af dem. Det ene viser Dampvæveriets allerførste bygninger. I det lave hus var der farveri m.m., og i en lignende bygning bagved fandtes væveriet. I den beskedne begyndelse kunne man nøjes med een skorsten. Pens. trafikkontrollør W. Mylius Rosenvinge, brorsøn af fabrikkens stifter, H. P. Rosenvinge, mener ganske bestemt, at det er »den gamle«, fabrikanten, der står foran huset: »Hans positur er ikke til at tage fejl af!« Fabrikken er bygget et godt stykke inde på grunden, og der skimtes et flot haveanlæg med plæner og blomsterbede og flagstang midt i det hele. Siden byggedes tæt ved gaden, og her blev i fabrikkens storhedstid indrettet frokoststue og marketenderi. Denne bygning er stadig det, man kommer tættest på, når man passerer den store virksomhed.

Kendtfolk vil mindes det flotte stakit, der gennem mange år stod langs partiet her, og mange kan også genopfriske mindet om den brede gangsti, grøften og vejtræerne. Havnevejen, som det hed indtil i 1930erne, var en grusvej, og de bunker, der ses i vejsiden, er vejafskrab: pløre, som vejmanden i fugtige perioder fjernede med et redskab noget lignende sneskraberne. Pløret måtte fjernes af hensyn til trafikken, der dengang naturligvis mest var hestekøretøjer og cykler. Hegnspælen i forgrunden fortæller at der var mark her i 1896: Amtssygehuset, der kom til at ligge her, opførtes i 1901 og blev længe efter indlemmet i fabrikskomplekset som kontorbygning (i 1981 autoforretning).

Det store hus benævntes altid »villaen« i tidligere tider og var beboelse for familien Rosenvinge. Mylius Rosenvinge fortæller, at der bag vinduerne i stueetagen til højre var kontorer. Til højre for indgangen i gavlen var fabrikkens »klipperum«, hvor frk. Laura Rasmussen sørgede for prøver til de rejsende repræsentanter. Laura, som damen populært hed, stod for dette speciale et halvt hundrede år. I øvrigt var der lager i stueetagen og kælderen. Administrationen flyttede senere over i »det gamle sygehus«, men i dag er den atter flyttet til »villaen«.

De to hvide huse til venstre kan ikke bestemmes, men da alt heromkring var ubebygget, må det antages at være landbrugsbygninger, der er nedrevet.

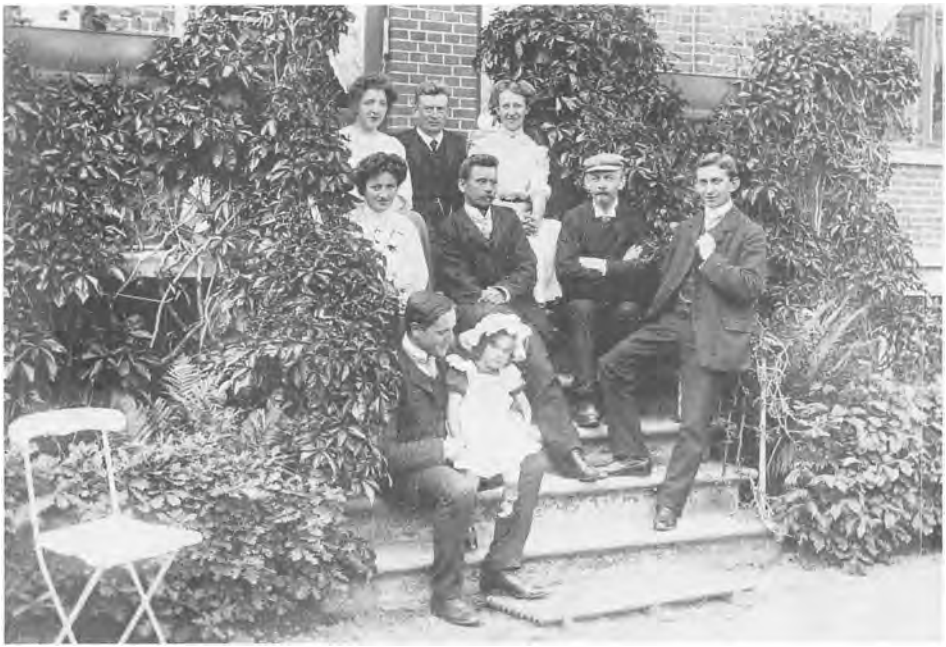

Billede fra Grenaa Dampvæveri. Navnene kendes ikke, men muligvis er herrerne med skæg bogholder Præst, der boede i isenkræmmer Ehrenreichs sidebygning i sin tid, og inspektør Lind, de øvrige måske kontorpersonale.

Søndermølle brændte 1923, og blev ikke genopført som vindmølle, men som motormølle. Et karakteristisk indslag i bybilledet forsvandt med den gamle mølle tæt ved Århusvej. 1000 tilskuere overværede branden.

Homaa ca. 1910.
Snedkermester Niels Nielsens værksted (1981 Damkærvej 23). Niels Nielsen ses stående i døren, barnevognen menes at rumme Anton Rasmussen kaldet »Balle«.
Huset ejes i dag af A. Rønnow.

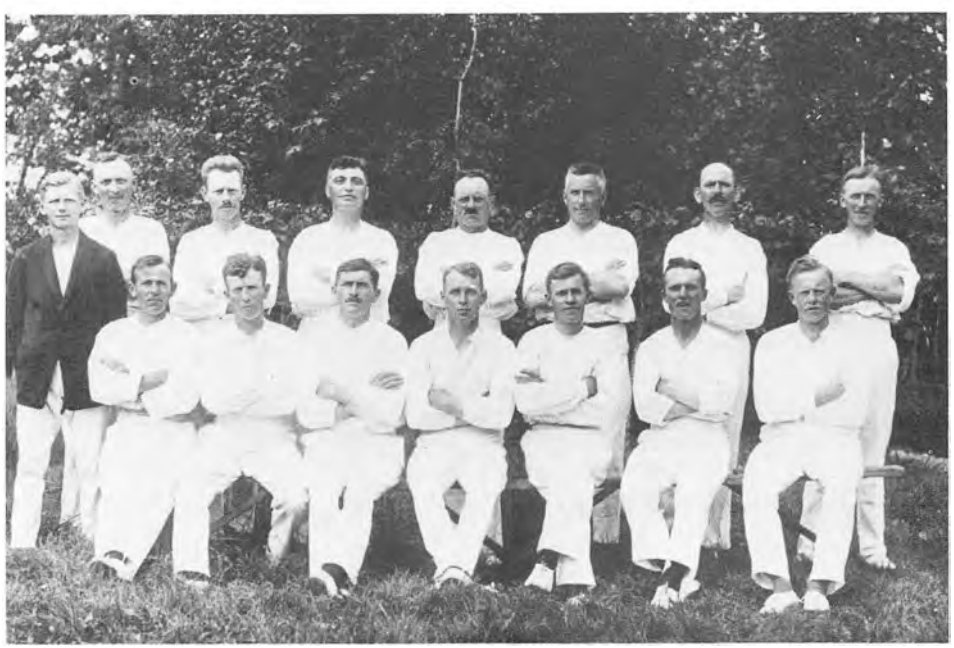

Gymnastikhold (oldboys) fra Ålsø-Homå egnen, ca. 1920.
Bagest fra venstre: 1. Albert Poulsen, præstegårdsforpagter, Aalsø. - 2. Severin Møller, Homaa (Olivia Holm Møllers bror). - 3. Johannes Mortensen, Tolstrup. - 4. Alfred Petersen, Homaa. - 5. Carl Bjerre, Tolstrup. - 6. Johannes Rasmussen, møller og bagermester, Aalsø. -7. Jens Henriksen, tømrermester, Ålsø. - 8. Thorvald Christensen, Tolstrup.

Siddende forrest fra venstre: 1. Severin Jacobsen, Homaa. -2. Lorens Vogt, Aalsø. - 3. Smed Rasmussen, Vejlby. - 4. Christian Mortensen, Tolstrup. - 5. Ukendt. - 6. Aage Andreasen, brødforhandler, Homaa. -7. Hougaard, tømrer, Lyngby.

Havnekvarteret - som det var engang

I 1961 påbegyndtes byggeriet af kvælstoffabrikken ved Grenaa Havn, og med dette skete der meget store forandringer i lokaliteterne. Grenaa Egnsarkiv har et af stadsingeniørens billeder, et luftfotografi, og det vil ganske afgjort blive studeret grundigt! Det mørke parti over den tværgående lyse stribe (Kalkværksvej) er en fyrretræsplantage, og herfra mindes alle ældre havnebeboere deres lege og spadsereture for længe siden. På dette sted rejstes »Kvælstoffen«, og mange vil me-

ne, at det var et meget uheldigt sted at bygge en sådan virksomhed på. Det er dog klart, at byen var noget benovet over, at en så stor virksomhed kunne komme til staden. Det må vi lade ligge, men støtte hukommelsen med et par holdepunkter på det interessante billede: De tre lodretgående striber til venstre er åen, Havnevej og jernbanen, og det vil ses, at der er bygget ganske kolossalt siden fototidspunktet. Dette kendes ikke præcist, men i 1958 flyttedes åudløbet noget til venstre, og der er altså fotograferet før dette tidspunkt. De store havneudvidelser mod syd er ikke foretaget (ved molen længst til venstre), og de omfattende byggerier på havnearealerne (de lyse partier) er her i deres vorden. De tre hvide småhuse helt til højre er arbejderhuse til Bredstrup Kalkværk, der lå lidt længere til højre tæt ved havet. Husene kaldtes populært »Trekroner«, og de er forlængst borte.

Ved trekanten længst til højre foregår 1981 en stor udvidelse af havnen. Den kraftige nordre mole til højre for småskibene byggedes 1933 ved Nordhavnens anlæg og dannede havnens yderpunkt mod nord. Nu skabes et nyt bassin her - og havnen rykkes dermed længere ud mod Kalkbakkerne. Billedet her vil til sin tid være fortræffeligt til sammenligning med et billede med alt det nye.

(Se Grenaa Før og Nu 1976 side 104-105).

»Kannegården«

I 1961 blev »Kannegården« nedbrudt. Til oplysning kan fortælles, at Søren Kannes gård lå på Grenaa Hede ved åen ca. over for Grønnegade. Stedet er i dag Carl Svenstrupsvej, og det var måske en idé med en lille sten her, der kunne fortælle, hvad der er blevet af den så meget omtalte gård.

Der var stor ståhej, da Grenaa Byråd ville fjerne gården for at give plads til boligbyggeri. For ukendte kan det siges, at Grenaa Hede indtil 1930-40 var så godt som ubebygget. Det lyder mærkeligt, men er ikke desto mindre rigtigt.

»Kannegården« var delvis nedbrudt, men den længe, der ses på billedet, var stadig i brug. En del af stråtaget var erstattet med blikplader, og læserbreve i aviserne krævede gården bevaret, medens andre fandt, at den ikke var noget at gemme på. Byrådet holdt imidlertid stand, og »Kannegården« forsvandt. Som et kuriosum kan nævnes, at murermester Rs. Henriksen anvendte gårdens »fine helbrændte« mursten til skillevægge i de nye beboelseskomplekser på heden.

Billedet, et lille amatørfoto, er set fra gårdsiden (ud mod sommerhuskvarteret). En længe er nedbrudt i forgrunden. »Kjeldtruget«, vandtruget til dyrene, ses forrest.

Ålsrode skole i gamle dage.
I 1862 meddeler Grenaa Avis, at der opføres en ny skole i Ålsrode. Kan det være denne? I 1868 byggedes der 8 fag til.

Hvem kender disse damer?
Muligvis fra Djurslands Højskole 1904 i Lyngby. Eventuelle oplysninger kan gives til Grenaa Egnsarkiv, Aastrupvej 5, tlf. 32 18 42.

Dette billede stammer fra Carl Svenstrups arkiv. På bagsiden står: »Smeden i Ørum i 60erne« - og det må naturligvis være 1860erne. Kender nogen smeden?

